विषयानुक्रमः

सर्गः १

सर्गः २

विषयानुक्रमः.

सर्गः ३

विषयानुक्रमः

सर्गः ४

सर्गः ५

प्रावृड्वर्णनम् १-४५

हेमन्तशिशिरवर्णनम् ६६-८६

सर्गः ६

चन्द्रोदयवर्णनम् १-२१

सर्गः ७

स्वापान्ते राज्ञः परमार्थचिन्ता १-६४.

सर्गः ८

विषयानुक्रमः.

श्रीः ॥

ॐ नमः श्रीजिनेश्वर पादपद्मेभ्यः ॥

पुण्याङ्कुराः शिवसुखफले श्रोतृजन्तून् नु नेतुं
नैरन्तर्यात् किमुत लिखितुं मङ्गलान्यष्ट लाजाः ।
यस्योद्यन्ते सदसि दशना भीशवो देशनायां
स श्रीचन्द्रप्रभ जिनपतिः श्रान्तिभेनस्तनोतु ॥ १

अधो विदित दुर्गतिं प्रकट दिग्म गोत्रोद्धृतिं
वृतं सुमनसां भरैः श्रियतरा मृतोद्यत्फलम् ।
सुराजित शुभश्रियं भुवनसत्तमा मोदकं
जिनेश्वरम् अभिष्टुवे गुरुम् अभीष्टकल्पद्रुमम् ॥ २

यत्पार्श्वे याचितुं किं किमपि शशिरवी कुण्डलद्वन्द्वदम्भाद्
भेत्तुं दारिद्र्यवृत्तेः स्खलितम् अतियुगपद् दीप्रचक्रे नु भानः ।
सद्वीणा पुस्त मुक्ताक्षवलयक मला तुल्य हस्ता ब्ज लक्ष्मी-
र्वाग्देवी सा सुधाभा मम मनसि सदा स्तात् प्रकृत्य प्रसादम् ॥ ३

यः प्राकृत व्याकरणं नु शब्दैः साहित्यसर्वे स्वमिवार्थ भङ्ग्या ।
स ह्याश्रयः काव्यम् अनल्पबुद्धि ज्ञेयः कथं मादृश एव गम्यः ४

अभीष्टकल्पद्रु गुरु प्रसाद प्रादुर्भवत्शान्ति भवे भवोदम् ।
स्वान्याचबोधाय तथापि किंचिद् यत्नं विधास्ये विवरीतुम् एनम् ५

इह हि सदिङ्गा गनाग पति कूर्म कुलाचलाचला भोगीन्द्री कारव्यावृत-
दोर्दण्ड कलिताक र्णा कृष्ट काण्ड लिप्त प्रचण्ड कोदण्ड टङ्कार डम्बर त्रा-

सितदुर्धरवैरिवारवलस्य अगणितगुणगणतारतारकद्युतिद्योतितदिङ्म-
ण्डलस्य प्रसरत्कीर्तिचन्द्रिकाधवलितनभस्तलस्य दीनानाथजन्तुजा-
तविघातरक्षणक्षमबलस्य परोपकारकरणवर्ण[1]शीलस्य नानाप्रकारभ-
क्तिप्राग्भारवन्दारुचतुःसमुद्रवसुधाधिपकाटाकोटि किरीटकोटि-
कान्तिपिञ्जरितचरणयुगलस्य चौलुक्यवंशमुक्ताफलस्य परमार्हतश्री-
कुमारपालभूपालस्य संस्कृतद्व्याश्रयप्रतिपादितावशेषं प्राकृतलक्ष्यै रु-
चिरं चरितं वक्तुकामः साहित्यव्याकरणाद्यनेकशास्त्रनिर्माणप्रत्न[2]प्र-
जापतिः श्रीहेमचन्द्रयतिपतिः प्राकृतद्व्याश्रयं महाकाव्यं चकार ॥

अथ द्व्याश्रय इति कः शब्दार्थः । उच्यते । द्वयोः महाकाव्य-
लक्षणशब्दलक्षणयोराश्रयो द्व्याश्रयः । एवं तर्हि सर्वमहाका-
व्यानां द्व्याश्रयत्वप्रसङ्गः । न हि तत्र क्वापि महाकाव्यलक्षण-
शब्दलक्षणे न स्तः । इति चेन्न । अत्र हि "यथापद्यं प्रा-
यः" इत्यादि महाकाव्यलक्षणम् अस्ति । तथा व्याकरणाष्ट-
माध्यायोक्त- " अथ प्राकृतम् " - इत्यादिसर्वसूत्रानुक्रमन्यस्तमूलोदा-
हरणव्यावृत्त्युदाहरण प्रस्तावाथा समस्तान्तरोदाहरणप्रतिपादनेन स-
कलं प्राकृतलक्षणमपि । न चैवम् अन्यत्रेति नातिप्रसङ्गः ॥

---

1 B परोपकारणवणशीलस्य C परोपकारकरणवणशीलस- 2 C ०प्रयत्न० We
with B.

अर्हं ।

अह पाइआहिँ[1] भासाहिँ संसयं बहुलम् आरिसं तत्तं
अवहरमाणं सिरि-वद्धमाण-सामिं नमंसामो. १

अत्र च साधुसमाचारपरिपालनार्थं निर्विघ्नेन शास्त्रपरिसमाप्त्यर्थम् आसन्नोपकारित्वाद् अभिमतदेवतस्य निखिलमङ्गलालयस्य श्रीवीरस्वामिनो ग्रन्थकारः अभिधेयप्रयोजनसूचकं नमस्कारम् आदौ आविश्चकार ॥

१. आदौ अथशब्दो मङ्गलार्थः अनन्तरार्थश्च । यद् अमरः । " मङ्गलानन्तरारम्भप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथो अथ " इति । अथ संस्कृतद्वयाश्रयानन्त   प्राकृतद्वयाश्रयमहाकाव्यं चिकीर्षवो वयं श्रीवर्धमानस्वामिनं नमस्यामः । भगवति गर्भस्थिते ज्ञातिकुले हास्तिकाश्वरथकरथपादातधनकनकमाणिक्यादि भिर्वर्धते इति वर्धमानः । श्रिया अष्टमहाप्रातीहार्यशोभया युक्तो वर्धमानः । स चासौ स्वामि च तं श्रीवर्धमानस्वामिनम् । अत्र च श्रीशब्देन पूजातिशयः प्रतिपादितः ॥ त्रिभुवनविभुं प्रति एकवचनम् आत्मानं प्रति तु बहुवचनं विरुद्धमिति न वाच्यम् । यतः अयं निरुपमत्वाद् एकः । वयं च प्राकृतप्रायाः प्रभूता इति सूचनार्थम् एकत्वबहुत्वे स्तः ॥ किंभूतम् । प्राकृतीभिर्भाषाभिः कृत्वा संशयं संदेहम् आर्षं प्रचुरच्छात्रपरिवृतेन्द्रभूत्यादि ऋषिसंबन्धिनं तत्त्वम् अतिशयप्रसिद्धं बहुलं जीवकर्मादि विषयत्वेन प्रभूतम् । यद् उक्तम् ।

---

1 C पायआहिं.

जीवो कम्मं तज्जीव-भूअ-तारिसयं[1]-बन्धमुक्खे य।
देवा नेरइया वा पुन्ने परलोय-निव्वाणे ॥

अपहरमाणं शिताशयन्तम्। इत्यनेन वचनातिशय उक्तः। स च न ज्ञानातिशयं विनेति तेन ज्ञानातिशयाक्षेपः। सोपि न अपायापगमातिशयं विनेति तेनापि च अपायापगमातिशयाक्षेपः। अपायभूता रागादयः तेषाम् अपगमः। स एव अतिशयः। अथ वा। वर्ध-च्छेदनपूरणयोः। चौरादिकत्वाण्णिचि[2] कृते वर्धते छिद्यतेसाविति स्वरान्तत्वात् कर्मण्यल्। ततो वर्धः छिन्नः मानः अहंकारो येनेति व्युत्पत्त्या वर्धमान इति नाम्नैव सूचितः। इत्थं चतुस्त्रिंशदतिशय ज्ञापकम् अतिशयचतुष्कम् उक्तम्। पाइआहिं भासाहिं इत्यत्र बहुवचनम् अशेषान्य भाषा संग्रहार्थम्। अत्र च संस्कृतद्वयाश्रय प्रतिपादित व्याकरण सप्ताध्यायी सकल लक्ष्यतद्वया वर्ण्यमान श्रीमूलराज नृपादि चरित रूपाभिधेयानुक्रमायात प्राकृताष्टमाध्यायोदाहरण श्री कुमारपाल भूपाल चरित्र स्वरूपम् अभिधेयम् अथशब्देन सूच्यते। अनेन च अभिधेयेन सह अस्य महाकाव्यस्य प्रतिपाद्य[3]-प्रतिपादक लक्षणः संबन्धः। प्रयोजनं च अनन्तर सकलप्राकृतलक्षण श्रीकुमारपाल चरित परिज्ञानम्। परं परं च निःश्रेयसम्। यद् उक्तम्।

व्याकरणात् पदसिद्धिः पदसिद्धेरर्थनिर्णयो भवति।
अर्थात् तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानात् परं श्रेयः ॥१

सुकृतं जनयत्यादावसुरसुरस्वामितां ततः क्रमशः।
निर्वृति वनितावाप्तिं धार्मिकगुणकीर्तनं विदुषाम् ॥२

"अह पाइआहिं" "बहुलं" "आरिसं" इति पदभणितिव्याजेन साक्षात् "अथप्राकृतम्" [१] "बहुलम्" [२] "आर्षम्" [३] इति सूत्रत्रयी प्रतिपादितम्। तच्च अग्रे यथालक्ष्यम् अत्र ग्रन्थे व्यक्तीभविष्यति ॥

---

1 P °तारिसयं° C तारिसमयवं° 2 B C °ण्णिचि. 3 C omits प्रतिपाद्य.

अत्थि अणहिल्ल-नगरं, अन्ता-वेइंसमाइ-निव-निचिअं
सत्तावीसइ-मुत्तिअ-भूसिअ-जुवइ-जण-पइ-हरयं. २ [थिरो]
त्तिअस-वइ-हर-वइ-मुह-आदरिसी हूअ-फलिह-सिल-सिहरो
जस्सिं पुइइ-वइ-मुइ-अवयंसो सुहइ पायारो; ३

२. अधुना श्रीकुमारपालस्य चरितं विवर्णयिषुः सकलेन्दिराम-न्दिरं तद्राजधानीनगरं वर्णयति । अन्तर्वेदिः गङ्गायमुनयोर्मध्य-देशः तस्य ईशः स आदिर्येषां ते च ते नृपाश्च तैर्निचितं व्याप्तम्। प्रतापपराभूतमार्तण्डमण्डलस्य श्रीकुमारपालभूपालस्य प्रसादनाथ सकलदिङ्मण्डलमिलितास्त्रिलनरपालचक्रवालेन सर्वकालम् अस्य क-लितत्वात् । सप्तविंशतिमौक्तिकाभिर्नक्षत्रमालानामहारविशेषैः भू-षिता युवतिजना येषु एवंभूतानि पतिगृहाणि ईश्वरसदनानि यत्र तत् अणहिल्लनगरम् अस्तीति संबन्धः॥ तत् पुनः कथम् अणहिल्लन-गरम् इत्यभिधीयते । अभिधीयते। पूर्वं किल वनराजराजेन नूतननगरविधानविहितचित्तेन प्रधानभूमिखण्डगवेषणार्थं विचरता एकदा अरण्यमध्ये गवादींश्चारयन् अणहिल्लो नाम गोपालो दृष्टः । तदग्रे च चित्ताभिप्रायो निवेदितः । तेनापि तत्कार्य-करणार्थं शकुनगवेषणं कुर्वता एकत्र प्रदेशे शृगालो बलिष्ठकुर्कुरे निर्धारयन्नवलोकितः । तत्रैव च अणहिल्लेन वनराजराजो नगर-निवेशं स्वनाम्ना कारित इति अणहिल्लनगरम्॥

वेइंसमाइ इत्यत्र वक्रादित्वात् [१.२६] अनुस्वारः। बाहुलकत्वात् [१.२५] क्वचिद् अन्यस्यापि ञकारस्य मः॥

३. अधुना षड्विंशतिगाथामानेन आदिमहाकुलकेन एतदेव नगरं यच्छब्देन निर्दिशन् वर्णयति । तृतीया दशा येषाम् मधुरध्वंसकादित्याग्निपातः । तेषां पतिः इन्द्रः तस्य

निव-सह-मुहावयंसा विउणा गुरुणो अबीय-गुण-निवहा
निवसन्ति अणेग-बुहा जस्सिं पुहवीस-सलहिज्जे; ४
न हु अत्थि नविअ हुअं इह लोए अइसएण जस्स समं
सुउरिस-ठाणम् असुरिस-रहिअं सालाहण-पुरंपि; ५.

वध्वस्तासां यानि मुखानि तेषाम् उन्नतत्वाद् उज्ज्वलत्वाच्च अनादर्शा आदर्शाः संपन्नानि आदर्शीभूतानि स्फटिकशिलाशिखराणि यस्य । पृथिव्येव वधूः सुखहेतुत्वात् तस्या मुखं सर्वनगरप्रधानत्वात् इदमेव नगरं वक्रम् तस्य अवतंसः शोभाकारित्वात् शेखरः इत्थंभूतः प्राकारः कोट्टो यत्र राजते ॥

अन्तावेईस । सत्तावीसइ-मुत्तिअ-भूसिअ । "दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ" [४] इति स्वराणां समासे दीर्घह्रस्वौ । क्वचिन्न । जुवइ-जण । क्वचिद् वा । पइ-हरं वई-हर । दीर्घस्य ह्रस्वः । सिल-सिहरो । क्वचिद् वा । बहु-मुह बहू-मुह ॥

४. नृपस्य सभाया रम्यत्वात् सुखस्य अन्यथानुपपत्तेश्च कान्तात्वम् । सा तस्या मुखम् तत्र अवतंसाः शोभाकृत्त्वेन आपीडा इव । किल गगनाङ्गणगत एक एव गुरुः प्रसिद्धः । परम् एते विशदप्रज्ञर्द्धितः उत्प्रेक्ष्यन्ते द्वितीया गुरवः अविद्यमानो द्वितीयः उपमानतया यस्य सः अद्वितीयो निरुपम । एवंभूतो गुणनिवहो येषाम् । न एकः अनेके अनेके च ते बुधाश्च ते तथा । पृथिवी शेरस्य नगरापेक्षया श्लाघ्ये प्रशस्ये यस्मिन् निवसन्ति ॥

मुह-अवयंसो मुहावयंसा । "पदयोः संधिर्वा" [५] इति संस्कृतोक्तः संधिः संधिर्वा । पदयोरिति किम् । सहइ । बहुलाधिकारात् क्वचिद् एकपदेपि । बिइओ अबीओ ॥

५. सकलनगरतिलककल्पं किल सातवाहनस्य राज्ञो नगरं प्र-

---

1 B C °बुहा for °बुहा. 2 B सुपुरिस° wrongly. C सउरिस.°

---

1 C उज्ज्वलत्वाञ्चानादर्शा, and B उज्ज्वलत्वाद्नादर्शा for उज्ज्वलत्वाच्च अनादर्शा 2 B आदर्शासं° C आदर्शासं.° 3 B C अनेकः अनेकश्च. 4 C om सर्वैः.

जस्सिं नमन्त-सीसो तियसीसो वि हु नवं नवन्ताण
तेल्लुक्क-सज्जणाणं थुणइ स-भिक्खूण सद्धाए; ६
जस्सोग्ग-घण-नीसह-खलु-दंसण-निस्सहं नरा जन्ति,
दुसहाउ दुस्सहेणं मयणेण हयन्तरप्पाणो; ७

थिरो

त्रिष्टानं नाम । यतः सुपुरुषाणां सदाचारनराणां स्थानं परम् । असुपुरुषैः नीचैश्च रहितं विवर्जितम् । परं तदपि न खलु अस्ति नापि च आसीत् इह लोके अस्मिन् जगति अतिशयेन माहात्म्येन कृत्वा यस्य समं तुल्यम् । एतदनुमानेन अग्रेऽपि अनेन समं तत्र भावीति विज्ञायते ॥

निवसन्ति अणेग । हु अत्थि । "न युवर्णस्यास्वे" [६] इति न संधिः । अस्व इति किम् । पुहवीस । युवर्णस्येति किम् । गुरुणो अवीए ॥

लोए अइसएण । "एदोतोः स्वरे" [७] इति न संधिश्च । एदोतोरिति किम् । पुहवीस ॥

°विअ । हुअं । लोए । अइसएण । रहिअं । "स्वरस्योद्वृत्ते" [८] इति न संधिः । बाहुलकत्वात् क्वचिद् वा । सुउरिस असुरिस । क्वचित् संधिरेव । सालाहणो ॥ निवसन्ति अणेग । "त्यादेः" [९] इति न संधिः ॥

६. यस्मिन् बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्वादशप्रकारं तपः तप्यमानानां चरतां त्रयो लोकास्त्रैलोक्यम् । भेषजादित्वाद् यण् । ऊर्ध्वाधोमर्त्यलोकलक्षणम् । तात्स्थ्यात् प्राणिचयोऽपि । तस्य परिपालनादिभिः कृत्वा सज्जना बान्धवास्तेषां सद्भिक्षूणां प्रधानमुनीनां श्रद्धया अन्तरङ्ग-बहुमानेन आस्तां सुरासुरखचरनरनिकरः त्रिदशेशोऽपि । हु इति निश्चितम् । नमच्छीर्षः स्तौति ॥

तियसीसो । "लुक्" [१०] इति लुक् ॥

नवं । "अन्त्यव्यञ्जनस्य" [११] इति लुक् । वाक्यविभक्त्यपेक्षायां हि अन्त्यत्वम् अनन्त्यत्वं च । तेन उभयम् । सज्जणाणं सभिक्खूण ॥

७. दुःसहात् असह्यशीतातपादेरपि दुस्सहेन असह्येन मदनेन

तेअ-दुरालोएहिं अन्तो-उवरिं घराण रयणेहिं
छूढव्व निरवसेसा सरिआहिव-संपया जस्थ; ८
विज्जु-चलं महुर-गिरो दिन्तो लच्छिं जणो छुहत्ताण
भिसओ खु, जह सरओ दिसाण पाउस-किलन्ताण; ९

हतान्तरात्मा नस्तिरस्कृतान्तः सत्वाः उन्नतस्तनैर्निःसहा गमनागमनादिकार्ये मन्दा या वध्वस्तासां दर्शनेन संजातरणरणकत्वाद् निःसहम् अधीरं यथा भवति एवं नरा भोगिनो यत्र यन्ति यान्ति वेति ॥

सहाए। उन्नय। "न श्रदुदोः" [१२] इति न लुक् ॥

नीसह नीस्सहे। दुसहाउ दुस्सहेणं। "निर्दुरोर्वा" [१३] इति वा न लुक् ॥

८. गृहाणाम् अन्तः मध्यप्रदेशे उपरि उपरितनभागे च तेजोदुरालोकैः प्रेक्ष्य स्वप्रभामण्डलखण्डितनेत्रप्रसरै रत्नैः मुक्ताफलप्रवालाद्यैः कृत्वा सरिदधिपसंपदो रत्नाकरविभूतयः निरवशेषाः समस्ताः क्षिप्ता विन्यस्ता यत्र मन्यन्ते ॥

अन्तरप्पाणो। दुरालोएहिं। निरवसेसा। "स्वरेन्तरश्च" [१४] इति लुक् न। क्वचिद् भवत्यपि। अन्तो-उवरिं ॥

९. मधुरगीः प्रियवाक्यः सन् जनः क्षुधार्तेभ्यो बुभुक्षाक्षामकुक्षिभ्यः विद्युच्चलां क्षणदृश्यविनश्वरीम् अतो ददत् कारुण्यात् प्रयच्छन् लक्ष्मीम् स्वास्थ्यजनकत्वेन संभावने भिषग् वैद्यः। यत्रेति प्रक्रमाज्ज्ञेयम्। अत्रार्थे पूर्णोपमाम् आह। यथा शरत्कालः प्रावृट्क्लान्तानां वर्षाकालकलुषितानां दिशां लक्ष्मीं प्रसादरूपां शोभां ददाति ॥

सरिआ। "स्त्रियाम् आद् अविद्युतः" [१५] इति आत्वम्। बाहुलकाद् ईषत्स्पृष्टतरयश्रुतिरपि। संपया। अविद्युत इति किम्। विज्जु-चलं ॥

महुर-गिरो। "रो रा" [१६] इति रः ॥

छुहत्ताण। "क्षुधो हा" [१७] इति हा। आर्षे तु खुहेत्यपि ॥

---

1 B doubtful between छू° and छ्रू°. C छूढव्व.

1 So BC. 2 BC आवेति for आर्षे तु.

जस्यच्छरस-मण-हरो वट्टदि रमिरोवि अच्छर-समाहिं
दीहाऊवि अदीहाउस-माणी सइ विवेइ-जणो; १०
कुसुम-धणू धणुह-धरो कउहा-मुह-मण्डणम्मि चन्दम्मि
रज्जं तमु एग-छत्तं असंकमु उवभुंजए जस्य; ११

भिसओ। सरओ। "शरदादेरत्" [१८] इति अन्त्यव्यञ्जनस्य अत्॥

दिसाण। पाउस। "दिक्प्रावृषोः सः" [१९]॥

१०. यत्र अप्स■रो मनोहरः त्रिदशाङ्गनामानसावर्जकः अप्सरःसमाभिः देवीकल्पाभिर्वधूभिः कान्ताभिः सह रन्तापि रमणशीलोपि दीर्घायुरपि परिपूर्णजीवितोपि "मूलविस"— इत्यादिसुगुरूपदेशवशाद्भुत्वा नित्यत्ववासनावीसितान्तःकरणत्वेन अदीर्घायुषम् आत्मानं मन्यते सदा विवेकिजनः युक्तायुक्तविमर्शी कुलोकः॥

अच्छरस। अच्छर। दीहाऊ। अदीहाउस। "आयुरप्सरसोर्वा" [२०] इति सः॥

११. ककुम्मुखमण्डने चन्द्रकिरणनिकुरम्बप्रकृतदिक्कान्तावदनविलेपने चन्द्रे कुसुमधनुः पुष्पधन्वा राज्यम् आधिपत्यं तत् सर्वलोकप्रसिद्धं सर्वोत्कृष्टं वा एकच्छत्रम् अद्वितीयातपत्रम् अशङ्कं निर्भयं यत्र उपभुनक्ति पालयति। सदा तदाशङ्कनासमर्थत्वगत इति॥

कउहा। "ककुभो हः" [२१] इति हः॥

धणू। धणुह। "धनुषो वा" [२२] इति वा हः॥

रज्जं। "मोनुस्वारः" [२३] इति मस्य अनुस्वारः। क्वचिद् अनन्त्यस्यापि। चन्दम्मि॥

छत्तं असंकमुव। "वा स्वरे मश्च" [२४] इति वा अनुस्वारः। पक्षे लुगभावो मस्य मः। बाहुलकाद् अन्त्यस्यापि व्यञ्जनस्य मः। तमेग॥

---

[1] C omits ° वासिता°

रोमंच-कंटइल्लो संज्झाए वंक-जंपण-वइल्लो,
जत्थ मणंसिल-तिलओ विलसइ अहिसारिआ-लोओ; १
जत्थ भवणाण अवरिं देवं-नागेहिँ विम्हया दिट्ठो,
रमइ मणोसिल-गोरो मणसिल-लित्तो मयच्छि-जणो; १३
पव्वेसु अपव्वेसु जत्थ मुणीणं कमेण अकमेण
काऊंण पडिवत्तिं हरिसं काऊण देइ जणो; १४

१२. अभिसरति अभिसारयति वा कामार्त्ता कान्तम् इत्यभिसारिका। तल्लक्षणो लोकः अभिसारिकालोकः मनःशिलातिलकः वक्रजल्पने छेकः भणितेतरवाच्यवचनरचनायां निपुणः अत एव रोमाञ्चेन कण्टकवान् संध्यायां यत्र विलसति क्रीडति। तथाविधजल्पन विलसनयोः अन्यथानुपपत्तितः कामिभिरिति अनुक्तमपि ज्ञेयम्॥

असंक। उवभुंजए। रोमंच। कंटइल्लो। संज्झाए। "ङञणनो व्यञ्जने" [२५] इत्यनुस्वारः॥

१३. देवनागैः अमरनागकुमारैः कथमत्र मानुष्यः अप्सरोभ्यो नागाङ्गनाभ्यश्च अधिकागण्यलावण्यशालिन्यो दृश्यन्त इति विस्मयात् आश्चर्याद् दृष्टः गगनाङ्गणे कस्यचित् कार्यस्य संसिद्धये विचरद्भिः अवलोकितः मनःशिलावद्गौरः। सुवर्णवर्णत्वात्। मनःशिलालिप्तः अङ्गशोभातिरेकहेतुतिलकादिकरणेन। मृगाक्षिणी इव अक्षिणि यासां ताश्च जनश्च भवनानाम् उपरि यत्र रमते। कामिभिरिति शेषः॥

वंक जंपण इति आद्यस्य मणंसिल इति द्वितीयस्यमणाइति तृतीयस्य "वक्रादावन्तः" [२६] इत्यन्तोनुस्वारः। क्वचिच्छन्दः पूरणेपि। देवं-नागेहिँ। क्वचिन्न। मणसिल। आर्षे मणोसिल॥ तेरिक्ता:

१४. पर्वसु उत्तरपारण पारणादिरूपेषु अपर्वसु तद्व्यतिरिक्ता-पाद्या स्वदिनेषु क्रमेण प्रथमम् एकस्य पश्चाद् द्वितीयस्येत्यादि परिपाट्या

विस-गुणा तीस-गुणो कलि-कालो नूण जत्थ कय-जुगओ,
नूणं अणभुञ्जन्ते लोए मासं स-मंसव; १५
जस्सिं सकलंकंवि हु रयणी-रमणं कुणन्ति अकलङ्कं,
सङ्ख-धर-संख-भङ्गोज्जलाओं भवणंसु-भंगीओ; १६
लङ्घिज्जइ नालङ्घं, वञ्चिज्जइ नहु अवंचणिज्जं च,
वञ्छिज्जइ नवि जस्सिं अवंछणिज्जं च केणावि; १७

अक्रमेण समकालं प्रतिपत्तिम् "अभिमुह-गमणम्" इत्यादिसिध्दालोकभक्तिं कृत्वा हर्षं कृत्वा च मुनीनां यत्र जनो ददाति ॥

भयणाण । पव्वेसु अपव्वेसुं । मुणीणं । कमेण अकमेणं । काऊणं काऊण ।
"क्त्वास्यादेर्णस्वोर्वा" [२७] इत्यन्तो वानुस्वारः ॥

१५. किञ्च अयं कलिकालः सर्वकालं सर्वकालेषु अधमतमः । परं सापि सदाचारधार्मिकजनवत्त्वेन कृतयुगात् विंशतिगुणस्त्रिंशद्गुणश्च यत्र । नूनम् इत्युत्प्रेक्ष्यते । नुनं निश्चितं मांसं स्वमांसवत् अभुञ्जाने अनश्नति लोके नरपत्यादौ सति । कृतयुगेपि हि केषांचित् पापात्मनां मांसाशित्वात् अत्र च सर्वथा तदभावात् ततोधिकत्वम् ॥

वीस । तीस । "विंशत्यादेर्लुक्" [२८] इति अनुस्वारलुक् ॥
मासं मंसं । नुण नूणं । "मांसादेर्वा" [२९] इति अनुस्वारलुक् ॥

१६. यस्मिन् शङ्खधरशाङ्खभङ्गोज्ज्वलाः चक्रधरपाञ्चजन्यच्छेदविशदा भवनांशुभङ्ग्यः सदनकिरणविच्छित्तयो रजनीरमणं चन्द्रम् । अपिर्विस्मये । सकलङ्कमपि समलमपि । हु इति निश्चितम् । अकलङ्कं निर्मलं कुर्वन्ति ॥

१७. अलङ्घ्यम् अनवज्ञेयं पूज्यं गुरुमातरपितरादिकं न लङ्घ्यते । तदाज्ञातिक्रमेण न पराभूयते । न च खलु अवञ्चनी-

वंजिअ-सत्ती, सत्ती-अणञ्झिओ, सत्ति-वंञ्झ-जण-वञ्झो,
लुंटाय-लुण्टणो, संठे सण्ठा जत्थ निव-लोओ; १८
उद्दंड-बाहु-दण्डा जस्सिं कुंठासहा सयम् अकुण्ठा
कंतंगा कन्त-गुणा नय-पंथे पन्थिआ पुरिसा; १९

यम अविप्रतार्यं मित्रादि वञ्च्यते विप्रतार्यते। नापि च अवाञ्छनीयम् अनभिलषणीयं परद्रव्यपरदारादि वाञ्छ्यते अभिलष्यते सदाचारनिरतत्वात् केनापि यस्मिन्॥

१८. यञ्झितो शोध्दरकन्धर रणकण्डूल दोर्दण्डप्रचण्डशात्रवप्रसने शक्तिः स्वसामर्थ्यं येन। शक्त्या अनञ्झितः अगतशक्तिः। शक्तिवन्ध्यजनवन्ध्यः। पराक्रमवति अभियुक्तः। लुण्टाके चौरे लुण्टनो मोषकः। शठे मायाविनि शठश्छद्मपरः। नीतिमतां हि राज्ञां तथाविधेषु प्रतिकूलाचरणे न दोषाय। यद् आह भारविः।

> व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं
> भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः।
> प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधान्
> असंवृताङ्गान् निशिता इवेषवः॥

यत्र नृपलोको राजानः॥

१९. उद्दण्डौ शात्रवत्रासकृत्त्वेन प्रचण्डौ बाहुदण्डौ येषाम्। कुण्ठाः क्रियासु मन्दाः तान् न सहन्ते न क्षमन्ते इति कुण्ठासहाः। स्वयम् आत्मना च अकुण्ठाः देवार्चनादिक्रियासु अमन्दाः। कान्ताङ्गाः मनोज्ञहस्तपादाद्यवयवाः। कान्ता मनोज्ञा [1]इम्मेन वाञ्छिता वा गुणाः शौर्यौदार्यस्थैर्यगाम्भीर्यादयो येषाम्। नयपथे न्यायमार्गे पान्थाः पथिकाः पुरुषा यत्र॥

---

1 B C बिम्बिम्मेन.

चंदुज्जाणव चन्दो वंफिअ-बंधूण बन्धवो जम्मि
अणुकंप-कम्पिअ-मणो विहवि-जणो वम्फए धम्मं; २० ||थिरो
लंबंत-लुम्बि-रंभारम्भिय-तोरण-निरुद्ध-संरंभो,
सरए वि पाउसम्मिव न जत्थ दीसइ फुडो तरणी; २१
जत्थ चुलुक्क-निवाणं परिमल-जम्मा जसो, कुसुम-दामं,
नहम् इव सव्व-गओ, दिस-रमणीण सिराइ सुरहेइ; २२

२०. चंदुज्जाति देश्यः कुमुदवाची । ततो यथा कुमुदानां चन्द्रो बान्धवः एवं काङ्क्षिता निराश्रयत्वेन अभिलषिता बान्धवा येस्तेषाम् उपकारकारित्वाद् अनुकम्पाकम्पितमना दयावशगतचेताः सन् बान्धवः विभविजनः ईश्वरलोको यस्मिन् धर्मं काङ्क्षति ॥

२१. लम्बमाना लुम्ब्यः फलसमूहा यासु ताश्च ता रम्भाश्च कदल्यस्ताभिः आरब्धानि प्रतिगृहं कृतानि यानि तोरणानि वन्दनमालास्तैर्निरुद्धः निषिद्धः संरम्भः किरणनिकरप्रसररूप आटोपो यस्य स एवंभूतस्तरणिर्द्युमणिः स्फुटः प्रकटो न यत्र दृश्यते प्रावृषीव प्रावृट्काल इव शरद्यपि शरत्कालेऽपि । प्रावृषि हि सजलजलधरान्तर्हितत्वाद् न दृश्यते । अत्र तु निवृत्तघनायां शरद्यपि न दृश्यत इति विरुद्धार्थः अपिशब्दः ॥

सकलंकं अकलङ्कं । सङ्ख संखं । भङ्गो भंगीओ । लङ्घिज्जइ लंघ । वञ्चिज्जइ अवंचणिज्जं । वञ्छिज्जइ अवंछणिज्जं । वंजिअ अणञ्जिओ । वंज्झ वञ्झा । लुंछाय लुञ्छणो । संठे सण्ठो । उद्दण्ड दण्डा । कुंदा अकुन्दा । कंतेगा कन्त । पंथे पन्थिआ । चंदुज्जाण चन्दो । बंधूण बन्धवो । अणुकंप कम्पिअ । [वंफिअ] वम्फए । लंबंत लुम्बि । रंभा रम्भिअ । "वर्गेन्त्यो वा" [३०.] इति वा अनुस्वारस्य वर्गान्त्यः ॥

सरए । पाउसम्मि । तरणी । "प्रावृट्शरत्तरणयः पुंसि" [३१.] इति पुंलिङ्गे प्रयोक्तव्याः ॥

२२. यत्र चौलुक्यनृपाणां मूलराजप्रभृतीनां नभ इव गगनमिव

---

8 C add वंफिअ *before* बंधूण *instead of before* वम्फए.

सव्व-वयाणं मज्झिम-वयंव, सुमणाण जाइ-सुमणंव,
सम्माण मुत्ति-सम्मंव, पुहइ-नयराण जं सेयं; २३
चम्मं जाण न अच्छी, णाणं अच्छीइं, ताणवि मुणीण
विअसन्ति जत्थ नयणा; किं पुण अन्नाण नयणाइं? २४
गुरुणो वयणा वयणाइँ ताव, माहप्पम् अवि य माहप्पो
ताव, गुणाइंपि गुणा जाव न जंसि बुहे निअइ; २५

सर्वगतम् ऊर्ध्वाधोमर्त्यलोकप्राप्तं परिमलस्य सौरभ्यस्य जन्म उत्पत्ति-स्थाने यशः कुसुमदाम पुष्पमाल्यं दिग्रमणीनां शिरांसि सुरभयति सुरभीणि करोति । एतन्नगरम् आरभ्य सकलदिक्चक्रवालव्यापि चौलुक्यनृपाणां यश इत्यर्थः ॥

२३. यथा सर्ववयसां कौमारयौवनवार्धकानां मध्यमवयः पुण्यं श्रेयः । यथा सुमनसां वकुलविचकिलपाटलादिपुष्पाणां जाति-सुमनाः । यथा शर्मणां चक्रवर्तिदेवेन्द्रादिसौख्यानां मुक्तिशर्म यथा पृथिवीनगराणां प्रतिष्ठानादीनां मध्ये यत् श्रेयः प्रशस्यतरम् ॥

२४. येषाम् अक्षीणि न चर्म किं तु ज्ञानं तत्त्वावबोधरूपम् अक्षीणि । तेषामपि मुनीनां सातिशयज्ञानिनाम् ऋषीणां यत्र नयनानि विकसन्ति अत्यद्भुतधर्मधर्मस्थानादिवीक्षणात् प्रीयन्ते । किं पुनरन्येषां चर्मचक्षुषां सामान्यजनानां नयनानि सविकासानीति ॥

जम्मो । जसो । " स्नम् अदामशिरोनभः " [३२] इति पुंस्त्वम् । अदाम-शिरोनभ इति किम् । दामं । नहं । सिराइँ । बाहुलकात् । वयं । सुमणं । सम्मं । सेयं । चम्मं ॥

२५. गुरोः गुराचार्यस्य वचनानि तावद् वचनानि । आश्चर्यकारीणीत्यर्थः । माहात्म्यं गौरवमपि तावद् माहात्म्यम् गुणा बुद्धिमत्त्वादयोऽपि तावद् गुणाः यावन् न यस्मिन् बुधान् पश्यन्ति ।

हरि-हर-विहिणो देवा जत्थन्नाइँ वि वसन्ति देवाइं;
एयाए महिमाए हरिओ महिमा सुर-पुरीए. २६
जत्थ अञ्जलिणा कणयं, रयणाइँ वि अञ्जलीइ देइ जणो,
कणय-निही अक्खीणो रयण-निही अक्खया तह वि. २७
तत्थ सिरि-कुमार-वालो बाहाए सव्वओ वि धरिअ-धरो
सुपरिट्ठ-परीवारो सुपइट्ठो आसि राइन्दो. २८

एतन्नगरबुधविलोकने तु बृहस्पतेर्वाग्मित्वं माहात्म्यं गुणाश्च न प्रतिभान्तीति भावः ॥

अच्छी अच्छीइं । नयणा नयणाइं । वयणा वयणाइं । माहप्पं माहप्पो । "वाक्ष्यर्थवचनाद्याः" [३३] इति वा पुंस्त्वम् ॥

२६. हरिहरविधयो देवाः अन्येपि सूर्यसुगतफणिपत्यादयो देवा यत्र वसन्ति । अनेन महिम्ना सुरपुर्याः स्वर्गलोकस्य महिमा प्रभावः हृतस्तिरस्कृतः । सुरपुर्यां हि इन्द्र एव एकः प्रवरो वसति । अत्र महाप्रभावाण्यनेकानि दैवतानि । अतो युक्तस्तन्महिमापहारः ॥

गुणाइं गुणा । देवा देवाइं । "गुणाद्याः क्लीबे वा" [३४] इति वा क्लीबत्वम् ॥

२७. यत्र कनकम् अञ्जलिना हस्तेन रत्नान्यपि पद्मरागगारुत्मतहीरकमौक्तिकादीन्यपि अञ्जलिना यत्र जनो ददाति । कृपापात्रदीनानाथार्थिषु इति शेषः । तथापि कनकनिधिः सुवर्णशेवधिः अक्षीणः परिपूर्णः । रत्ननिधिश्च अक्षीणः । प्रतिद्यां चैवं तथा दाने शेवधीनां ह्रासः संभवति । परं वैश्रवणकल्पत्वाज्जनानां तत्परिपूर्णतैवेत्यर्थः । आदिमहाकुलकम् ॥

महिमाए महिमा । अञ्जलिणा अञ्जलीइ । निही निही । "वेमाञ्जल्याद्याः स्त्रियाम्" [३५] इति स्त्रीत्वम् ॥

२८. सर्वतः सकलदिग्वलयावनिपालेभ्यो दिग्गजकूर्मकुलाचल-

तुह आणा-ओमालं सिरम्मि धरिमो, जहा अणिम्मल्लं,
अम्हे एत्थ म्हेत्थ य इअ भणिउं, जो निवेहि नओ; २९
तुह हरि-पिआ जइ इमा किंपि पिआ, किम् अवि मेइणी जइमा,
ता किंति मएति रुसेव जस्स कित्ती गया दूरं; ३०

फणिपतिभ्यो वा बाहौ स्वदोर्दण्डे धृतधरः संस्थापितवसुंधरः सुप्रतिष्ठः सन्न्यायमार्गस्थितः परीवारो मित्रामात्यादिवर्गो यस्य। सुप्रतिष्ठः प्रतिज्ञाशूरः तत्र अणहिलनगरे श्रीकुमारपालो राजेन्द्र आस्ते॥

बाहाए। "बाहोरात्" [३६] इत्याकारोन्तादेशः॥

बालो। सव्वओ। धरो। वारो। सुपइट्ठो। राइन्दो। "अतो डो विसर्गस्य" [३७] इति विसर्गस्थाने डोः॥

२९. अधुना एकात्रिंशत्या गाथाभिः अस्यैव राज्ञो वर्णनम् आह। तव आज्ञैव शासनमेव निर्माल्यं शेषां शिरसि शीर्षे धरामः वहामः। किमिव। यथा अनिर्माल्यं तत्काल विकसितशतपत्रिकाचम्पकादि दाम। अत्र सिन्धुदेशादौ वयम् अत्र कुङ्कुणदेशादौ च वयं वर्त्तामहे इति भणित्वा यो नृपैर्नतः॥

सुपरिट्ठु सुपइट्ठो। ओमालं अणिम्मल्लं। "निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा" [३८] निष्प्रती माल्ये स्थाधातौ च यथासंख्यम् ओत्परी वा॥

३०. तव इयं हरेः प्रिया भार्या यदि किमपि अनास्थेयं यथा भवति एवं प्रिया मेदिनी च चाण्डाली इयं यदि किमपि प्रिया तदा किमिति किम् एवं सति मयेति अस्माद्धेतो रुष्टेव यस्य कीर्तिर्गता दूरम्॥ कान्ता हि यदा नीचान्यकान्तासक्तं भर्तारम् अवलोकयति तदा रोषाद् अन्यत्र व्रजति। कीर्तेरपि तथा सर्वत्र भ्रमणाद् इत्थम् उत्प्रेक्षा। अत्र च हरिप्रिया लक्ष्मीः मेदिनी पृथ्वी॥

"आदेः" [३९]। आदेरित्यधिकारः कगचजेत्यादिसूत्रात् प्राग् अविशेषे वेदितव्यः॥

अम्हे एत्थ अम्हेत्थ। जइ इमा जइमा। "त्यदाद्य०" इत्यादिना [४०] त्यदादेरव्ययाच्च तयोरेवादेः स्वरस्य बहुलं लुक्॥

जो दूसासण-रिउणो आसत्थामस्स राम-सीसस्स
वीसामिअ-जस-पसरो स-जसेणं कासवि-तलम्मि; ३१
वीसुं वासा-नीसित्त-महि-अले ऊस-मालि-तेअस्स
रज्जे जस्स न कासवि नीसत्तं नीसहत्तं वा; ३२
गुण-सामिद्धी पयडा, कला-समिद्धीवि पायडा जस्स,
जो दाहिण-पवण-निहो दक्खिण्ण-निही गुणि-वणाण; ३३

किंपि किमवि। "पदाद् अपेर्वा" [४१]। पदात् परस्य अपेः आदेर्लुग् वा॥ किंति। माणत्ति। "इतेः स्वरात् तश्च द्विः" [४२] इतिपदाद् इतेः आदेर्लुक् स्वराच्च तकारो द्विः॥

३१. दुःशासनस्य रिपुर्भीमस्तस्य। अश्वत्थाम्नः द्रोणाचार्याङ्गजस्य। रामस्य परशुरामस्य शिष्यो भीष्मस्तस्य च विश्रमित-यशःप्रसरः प्रशमितसुश्लोकप्रपञ्चः स्वयशसा कृत्वा यः काश्यपीतले पृथ्वीपीठे। भीमादीनां शौर्यादिगुणगणेभ्योपि अद्भुतगुणत्वाद् अस्य सुघटस्तद्यशःप्रशमः। अथ च चिरभ्रमणखिन्नं विश्राम्यते॥

३२. उस्रमालितेजसः दुःसहत्वाद् मार्तण्डकल्पप्रतापस्य यस्य विष्वक् समन्ताद् वर्षासु प्रावृट्काले निषिक्तं धाराधरधाराधोरण्या उक्षितं महीतलं यत्र तस्मिन् राज्ये न कस्यापि निःसत्त्वं निर्द्रव्यत्वं निःसहत्वम् असमर्थत्वं वा। राजन्वत्यां हि पृथ्व्यां स्वकाले वृष्टिः ईश्वराः समर्थाश्च लोका इत्यादि सर्वं सुघटमिति॥

दुसासण। आसत्थामस्स। भीसस्स। वीसामिअ। कासवि। वीसुं। वासा। निसित्त। ऊस। कास। नीसत्तं। नीसहत्तं। "लुप्तयरव०" इत्यादिना [४३] लुप्त-याद्यानां शषसानाम् आदेः स्वरस्य दीर्घः॥

३३. गुणानां शौर्यादीनां समृद्धिः संपत् प्रकटा अत्युत्कर्षभा-ग्त्वात् प्रसिद्धा। कलानां गीतपठितादिद्विसप्ततिसंख्यानां समृ-

सिविणम्मि वारण-बलं सुमिणम्मि अ आस-साहणं जस्स
दिण्ण-भयं पिच्छन्ता दत्त-करा रिउ-निवा जाया; ३४
अङ्गार-पिक्क-गोट्ठे खाए इङ्गाल-पक्क-कन्दे अ
नत्त-निलाडा रिउणो जस्स णलाडे-तवे तवणे; ३५

द्विरपि यस्य प्रकटा। दाक्षिण्यस्य अनुकूलताया निधिः शेवधिः। गुणिनः सन्तः त एव सर्वसाधारणत्वेन वनानि। तेषां फलसमृद्ध्यादिजनकत्वेन दक्षिणपवननिभो योऽस्ति॥

सामिद्धी समिद्धी। पायडा पायडा। "अतः समृद्ध्यादौ वा" [४४] इति आदेरस्य दीर्घो वा॥

दाहिण। "दक्षिणे हे" [४५] इति आदेरस्य दीर्घः। हे इति किम्। दक्खिण॥

३४. स्वप्ने वारणबलं गजसैन्यं स्वप्ने अश्वसाधनं तुरगकटकं च दत्तभयं वितीर्णत्रासं यस्य प्रेक्षमाणा दत्तकरा अर्पितदण्डा रिपुनृपा जाताः। तद्गजादिबलं चरेभ्यः सभयं निशम्य स्वप्ने साक्षादिव पश्यन्त स्त्रस्तचित्ता रिपुनृपाः स्वसौस्थ्याय यं दण्डादिना प्रसादयन्तीति भावः॥

सिविणम्मि। दिण्ण। "इः स्वप्नादौ" [४६] इति इत्वम्। आर्षे उकारोपि। सुमिणम्मि। बाहुलकाण्णत्वाभावेन। दत्त॥

३५. ललाटन्तपे अत्युग्रे तपने मार्तण्डे सति तप्तललाटाः संतप्तभालस्थला रिपवो यस्य अङ्गारपक्वानि यानि गोष्ठेति देश्यत्वाद् बिम्बीफलानि तानि। अङ्गारेषु पक्वा ये कन्दास्तांश्च खादन्ति भक्षयन्ति। यद्भयाद् अरण्यानीमध्यम् अध्यासीना अङ्गारपक्वबिम्बीफलकन्दादिभिः शत्रवः प्राणधारणां कुर्वन्तीत्यर्थः॥

अङ्गार इङ्गाल। पिक्क पक्क। निलाड णलाडं। "पक्वाङ्गारललाटे वा" [४७] इतिया इत्वम्॥

कइमं मज्झिम-लोए रिऊहिँ चत्तं न छत्तिवण्ण-वणं,
नव-छत्तवण्ण-परिमल-मए गए जस्स संभरिउं ? ३६
अमयमइओव्व अहवा अमयमयाओवि समहिओ जस्स
हर-हीर-पिआहिवि जस-गीअ-ज्झुणी सुव्वए वीसुं; ३७
अखुडिअ-पडिहा-पसरस्स। अग्गओ जस्स दप्प-कप्पडले
खण्डिअ-नाण-प्पडिहे बुंदे-चुंडं गउअ-चण्डेव; ३८

३६. मध्यमलोके मर्त्यलोके कतमत् सप्तवर्णवनं सप्तच्छदवनं रिपुभिर्न त्यक्तम् नवसप्तपर्णपरिमलमदान् गजान् यस्य संस्मृत्य

कइमं मज्झिम। "मध्यमकतमे द्वितीयस्य" [४८] इति अत इत्वम्॥

छत्तिवण्ण छत्तवण्ण। "सप्तपर्णे वा" [४९] इति अत इत्वं वा॥

३७. अमृतस्य विकारः अमृतमयः स इव अथ वा अमृतमयादपि सुधाविकारादपि समधिकः समशीलो यस्य यशसो गीतस्य गानस्य ध्वनिर्निनादः आस्तां तावद् अन्यजनैः किं तु हरः ईश्वरः हरप्रिया गौरी ताभ्यामपि विष्वक् समन्तात् श्रूयते॥

अमयमइओ अमयमयाओ। "मयट्यइर्वा" [५०] इति आदेरतो अइः वा॥

हर हीर। "ईर्हरे वा" [५१] इति आदेरतो वा ईः॥

झुणी वीसुं। "ध्वनिविष्वचोरुः" [५२] इति आदेरस्य उत्वम्॥

३८. अखण्डिता अछिन्ना प्रतिभा। नवनवोल्लेखशालिनी [प्रज्ञा] प्रतिभा। तस्याः प्रसरो यस्य तस्य यस्य अग्रतः पुरतो दर्पेण सकलशास्त्राद्भुतावबोधाभिमानेन पूर्वे कप्पडलं खर्जूलं खण्डिता निरुत्तरत्वाच्छिन्ना ज्ञानप्रतिभा यस्य तद् बुधचण्डम्। उत्प्रेक्ष्यते। गवया गवाकृतयः सास्नारहिता आरण्यकपशवः तेषां चण्डमिव॥

अखुडिअ खण्डिअ। चुंडं चण्डं। "चण्डखण्डिते[3] णा वा" [५३] इति आदेरस्य णेन सह उत्वम्॥

१ B C बुंदे-चुंडं गउअ-चंडेव.

1 B C ० चंद्रं. 2 B C चंद्रमिव. 3 B C चुंद्रं चंद्रं। चंद्रखंडिते &c.

अप्ति-पुढुमो, धनु-पुढमो, छुरिया-पढुमो अ, सेल्ल-पढमो य,
सव्वण्णुव्व, अहिण्णू जो सयल-कला-कलावस्स; ३९
उर-सेज्जाइ वि हरिणो सुन्देर-घरम्मि गइ सिरी अथिरा,
जस्स गुण-वेल्लि-तरुणो थिरासि भू-वल्लि-पेरन्ते; ४०
जस्स य दिस-पज्जन्ते अदरिअ-जोण्हाक्केरो जसोक्केरो,
अच्छेर-निरीहाणवि अच्छरिअं किं व न करेइ? ४१

गउअ । "गवये वः" [५४] इति वस्य उत्वम् ॥

३९. असौ प्रथमः धनुषि प्रथमः छुरिकायां प्रथमश्च। सेल्लेत्ति देश्यः शस्त्रवाची। तस्मिन् प्रथमश्च। असिधनुश्छुरिकासेल्लशब्दैः शस्त्रक्रियापटवः सुभटा उच्यन्ते। तेषु प्रवरः स्वघातदाने परघातव्-ञ्जना दिक्षिया निपुणत्वात्। किं बहुना यः सकलकलाकलापस्य अ-भिज्ञो विचक्षणः। किं च सर्वज्ञ इव सर्ववेदीव ॥

पुढुमो पुढमो पढुमो पढमो। "प्रथमे प्थोर्वा" [५५] इति पथयोः अस्य युगपत् क्रमेण च उत्वं ॥

सव्वण्णु। अहिण्णु। "ज्ञो णत्वेभिज्ञादौ" [५६] इति ज्ञस्य णत्वे ज्ञस्यैव अत म् ॥

४०. आस्तां तावत् स्वावासकमलादौ अस्थिरा। सौन्दर्यगृहे हरेः उरःशय्यायामपि [सदा] श्रीः अस्थिरा चञ्चला। परं सापि गुणा एव यशः प्रसूनजनकत्वाद् वल्लयः वल्लयः तासां तरुरिव आधारभूत-त्वात्। तस्य यस्य भूवल्लिपर्यन्ते सकले पृथ्वीवलये स्थिरा आसीत्। चापल्यम् अपास्य यस्मिन् गुणगणनिधौ लक्ष्मीः स्थितेति भावः ॥

सेज्जा। सुन्देर। "एच्छय्यादौ" [५७] इति आदेरस्य एत्वम् ॥

४१. पूर्ववर्णनापेक्षया चः समुच्चये। यस्य दिक्पर्यन्ते अधरितः पराभूतो ज्योत्स्नायाश्चन्द्रिकाया उत्करो राशिर्येन स यशः

जो आसि बम्भचेर-ग्गहण-गुरू पइ-विओअ-विहुरस्स
रण्णन्तग्गय-रिउ-अन्तेउर-पोम्मच्छि-लोअस्स; ४२
पय-पउम-नमोक्कारे परोप्पराम-तुट्ट-हारेहिं
जस्स सहाइ निवेहिं ओप्पिअमिव मुत्तिआहरणं; ४३
जत्थप्पिअ-भू-भारो सुवइ फणी-तत्थ सोवइ हरी वि-
जोव्वत्थ-दिन्न-भारो न उणाइ, सयाउ ओ न उणा; ४४

त्करो न केवलम् अन्येषाम् आश्चर्यकौतुकनिरीहाः सज्ज्यानाभि-
भ्यस्तचित्तत्वात् निराकाङ्क्षास्तेषां यमिनामपि आश्चर्यं किमिव न
करोति । किं तु सर्वम् आश्चर्यं वितनोतीत्यर्थः ॥

येव्व वर्ती । पेरन्ते पज्जन्ते । जोण्हाक्करो जसोक्करो । अच्छेर अच्छरिअं ।
"ब्रह्मचर्यतूर्यसौन्दर्यशौण्डीर्ये र्यो रः" [५८] इति वा आदेरस्य एत्वम् ॥

४२. ब्रह्मचर्यं मैथुनसेवनविरमणं तस्य ग्रहणे अङ्गीकारणे गुरुः
दीक्षादाता य आसीत् पत्युर्वियोगेन विधुरस्य सकष्टस्य अरण्यस्य
अन्तः मध्ये गतो यो रिपूणाम् अन्तःपुरपद्माक्षीलोकः अबलाजनः
स्वजनस्तस्य । सर्वशत्रूणां निर्मूलकाषंकषितत्वात् तन्नायिकानां ब्रह्म-
चर्यदीक्षादानम् । ब्रह्मचारी प्रायः अरण्यचारी भवतीत्युक्तिलेशः ॥

बम्भचेर । "ब्रह्मचर्ये चः" [५९] इति चस्यात् एत्वम् ॥

अन्तेउर । "तोन्तरि" [६०] इति तस्यात् एत्वम् । क्वचिन्न । रण्णन्तग्गय ॥

४३. पदपद्मनमस्कारे । क्रियमाणे इति शेषः । परस्परामर्दन,
अन्योन्यसंघर्षेण त्रुटिताः स्वस्ताश्च ये हारास्तैः कृत्वा नृपैर्यस्य सभायां
मौक्तिकाभरणमिव अर्पितं दत्तम् ॥

पोम्म । "ओत्पद्मे" [६१] इति आदेरतः ओत्वम् । "पद्मछद्म" [२.११२]
इति विश्लेषे न । पउम ॥

नमोक्कारे । परोप्परा । "नमस्कारपरस्परे द्वितीयस्य" [६२] इति अत ओत्वम् ॥

४४. यत्र अर्पितभूभारः स्वपिति फणी शेषः तत्रैव अर्पितभूभारः

दिस-कुप्पिसन्त-जस-भर देवय-हरे तुमं सकुप्पासा
दिक्खाइरिआ सिक्खायरिएहि सहोवसप्पन्ति. ५०
गय-ठीण-तिमिर-केसे खल्लीडे नह-सिरम्मि संवुत्ते,
थुवआ हवन्ति लोआ एण्हिं सुण्हाल-चिन्धस्स. ५१

हास्यः प्रवृत्तः संजातः । त्वमिवेति । भवानप्येवंविधः जिनवचनावबोधाद् ध्वस्तनिखिलाज्ञानप्रवृत्तिः । पांशुलानां पापिनां सदा वामः दुःखदायित्वात् । सामजकुञ्जैः हस्तिघटाभिर्दत्तः अर्घः उपायनं यस्मै । सदाचारनिरतत्वाद् पवित्रश्चेति ॥

[मंसलु । पंसुल । "मांसादिष्वनुस्वारे" [७०] । मांसप्रकारेष्वनुस्वारे सति आदेरातोऽत् ॥] सामय । "श्यामाके मः" [७१] इति मस्य आत् अत् ॥

५०. दिशु कूर्पासः कञ्चुलिका नद्धद् आचरन् यशोभरो यस्य स तथा तस्यामन्त्रणम् । हे दिक्कूर्पासवद्यशोभर देवतागृहे सकूर्पासाः सकञ्चुका दीक्षाचार्या शुभ्रकरणादिसंस्कारकारिणः[1] शिक्षाचार्यैः शास्त्रपाठकैः सह त्वाम् उपसर्पन्ति । आशीर्वादप्रदानार्थं समीपम् आगच्छन्ति । इदानीम् इति प्रक्रमाज्ज्ञेयम् । एवम् अन्यत्रापि ॥

सइ सया । कूर्पासं कुप्पासा । "इः सदादौ वा" [७२] इति आत इत्वं वा । दिक्खाइरिआ सिक्खायरिएहिं । "आचार्ये चोऽच्च" [७३] इति चस्य आत इत्वम् अत्वं च ॥

५१. गते नष्टे स्त्यानं घनं तिमिरमेव श्यामवर्णत्वात् केशा यत्र । अनावृत स्वल्वाटे खल्लतौ नभ एव सकललोकस्य उपरिवर्तित्वात् शिरस्तस्मिन् संवृत्ते जाते सति सास्नालचिह्नस्य वृषभध्वजस्य भगवत आदिनाथस्य शूलिनश्च इदानीं प्रत्यूषे लोका आर्हतमाहेश्वराः स्तावकाः स्तोतारो भवन्ति ॥

ठीण । खल्लीड । "इः स्त्यानखल्वाटे" [७४] इति आदेरातः ई ॥

थुवआ । सुण्हाल । "उः सास्नास्तावके" [७५] इति आदेरातः उत्वम् ॥

१ B C वद्धति.

1 B C ० संस्कारिणः for संस्कारकारिणः.

गयणे तुहिणोसारिणि तुहिणासारं पडन्तम् अगणन्ता,
उट्ठन्ति वहूओ पुरो अज्जूणं विणय-गेज्झाण. ५२
कुट्टिम-चउ-वारेसु सतिण्हम् इण्हि कुणन्ति रमणीओ
देरागय-पारावय-रवेहि अ पिअ-परीरम्भे. ५३
पारेवय-भणिएहिं तेत्तिअमेत्तं रमेसु वेसाओ,
तेत्तिअमत्तं मग्गन्ति चलिअ-मेत्ते भुअङ्गम्मि. ५४

५२ तुहिनस्य प्रालेयस्य आसारो वेगवद्वर्षो विद्यते यस्मिन् एवंभूते गगने सति तुहिनासारं पतन्तं शरीरे लगन्तम् अगणयन्त्यः अमन्यमाना विनयग्राह्याणां भक्त्या आवर्जनीयानाम् आर्याणां श्वश्रूणां पुरः पूर्वं वध्वः उत्तिष्ठन्ति ॥

तुहिणोसारिणि तुहिणासारं। "ऊद्वासारे" [७६] इति आदेरात ऊत् वा ॥

अज्जूणं। "आर्यायां र्यः श्वश्र्वाम्" [७७] इति र्यस्य आत ऊः ॥

गेज्झाण। "एद्ग्राह्ये" [७८] इति एत्वम् ॥

५३. कुट्टीमानि मण्यादिभिर्बद्धतलानि चतुर्द्वाराणि चतुर्मुखगृहविशेषास्तेषु सतृष्णं दिने आशङ्कित भाविवधू विरहत्वेन सतर्षं यथा भवति एवम् इदानीं प्रातःक्षणे द्वारेषु आगता ये पारापतास्तेषां रवैः शब्दैरुत्थिता जागरिता ये प्रियास्तेषां परीरम्भम् आलिङ्गन रमण्यः कुर्वन्ति ॥

देरा। "द्वारे वा" [७९] इति आत एत्वं वा। पक्षे वारं। दुआरं। दारं इति प्रयोगद्वयम् अनुक्तमपि ज्ञेयम् ॥

५४. पारापतभणितानीव कलरवकूजितानीव यानि भणितानि रतकूजितानि तैः कृत्वा यावान् प्रतिज्ञातः कालस्तावन्मात्रं वेश्याः पण्याङ्गना अरंसिषत अक्रीडिषुः। भुजङ्गे विटे चलितमात्रे गमनोन्मुख एव तावन्मात्रं प्रतिज्ञातकालमवित्तं मार्गयन्ति गवेषयन्ति ॥
पूर्वार्धे जित्ति अमितम् इति तुरम्यः पाठः ॥

अद्द-नहङ्काण पियाण अल्लु-आलावयाण विलयाओ
उल्लन्ति अङ्कम् अंसुअ-ओलीहिं ओल्लु-नक्खङ्का. ५५
निअ-ठाण-मीलणं पिक्खिऊण, चिन्ता-परा मिउल्लावा
निलुप्पल-पेण्डे पिण्डिऊण, भसला रुअन्तिव्व. ५६

पारावय पारेवय। "पारापते रो वा" [८०] इतिरस्य आत एत्वं वा॥

सेत्ती अमेतं मेत्तिअमतं। "मात्रटि वा" [८१] इति आत एत्वम्। बाहुल-कात् क्वचिन्मात्रशब्देऽपि। चरिअ-मेत्ते॥

५५. आर्द्रास्तत्कालदत्तत्वात् सरसा नखाङ्काः करजव्रणानि येषाम् आर्द्राः स्नेहमिश्रा आलापाः परस्परोक्तयो येषां ते तथा। तेषां प्रियाणाम् अङ्कम् उत्सङ्गम् आर्द्रनखाङ्का वनिता योषितः अश्रुालिभिः नेत्रबाष्पपङ्क्तिभिः आर्द्रयन्ति आर्द्रं कुर्वन्ति। सर्वरात्रं सुरतादिसुखनिमग्ना वयम् इदानीं च तदुच्छेदजनकः प्रियविप्रयोगो भवितेति दुःखाद् रुदन्तीत्यर्थः॥

उल्लन्ति ओल्लु। "उदोद् वार्द्रे" [८२] इति आदेरातः उत ओञ्च वा। पक्षे अद्द। अल्लु॥

ओलीहिं। "ओदाल्यां पङ्क्तौ" [८३] इति आत ओत्वम्॥

५६. प्रातः संकोचात् प्रागेव नीलोत्पलेभ्यो निर्गत्य रारट्यमानान् तत्कोशस्थांश्च भ्रमरान् वीक्ष्य कविः एवम् ऊहमानः प्राह। निजस्थानमीलनं स्वाश्रयसंकोचं प्रेक्ष्य विलोक्य चिन्तापराः क्व वयम् इदानीं निराश्रयाः स्थास्याम इत्यादि विकल्पसंकल्पनिष्ठाः। मृदुः सकष्टत्वात् कृशः उल्लापः अन्योन्यजल्पनं येषां ते तथा सन्तो भसला नीलोत्पलपिण्डे असितोत्पलकोशे पिण्डयित्वा मिलित्वा रुदन्तीव। येषां किल राजादिना गृहं मुच्यते तेऽपि मिलित्वा रुदन्तीत्युक्तिलेशः॥

मिउल्लावा। "ह्रस्वः संयोगे" [८४] इति यथादर्शनं ह्रस्वः॥

किंसुअ-कुसुमायम्बो केंसुअ-दल-सामलं विगय-मेरं
दलिऊण अन्धयारं, दंसइ पुहवीइ पहम् अरुणो. ५७
काउं महाविलं अतम-मूसयं कय-पडंसुए सूरे.
लक्ख-हलद्द वेहेडय-रत्तव्व करा विअम्भन्ति. ५८
विरइअ-हलद्दि-कन्दाभ-दीवओ नव-हलिद्दि-रत्त-करो,
अहलिद्दा-राओ कामउव्व पुव्वं भअइ सूरो. ५९

पेण्डं पिण्डिऊण । "इत एद्वा" [८५] इति आदेरिकारस्य एत् वा । क्वचिन्न । चिन्ता ॥

पेरं

५७. किंशुकदलश्यामलं पलाशपलाशनीलं विगतमेरं सर्वत्र उच्छृङ्खलम् अन्धकारं दलयित्वा विध्वस्य किंशुककुसुमानीव आताम्रः आरक्तः अरुणः सूर्यः तत्सारथिर्वा पृथिव्याः पन्थानं दर्शयति ॥

किंसुअ केंसुअ । "किंशुके वा" [८६] इति आदेरितः एत्वं वा ॥

मेरं । "मिरायाम्" [८७] इति इत एत्वम् ॥

५८ महाबिलं कन्दरादिकम् अविद्यमानस्तम एव मूषिको यत्र तत् तथाभूतं कर्तुं कृतप्रतिश्रुते विहितप्रतिज्ञे सूर्ये सति करा अंशवो विजृम्भन्ते ऊर्ध्वाधः प्रसरन्ति । किंदृशाः लाक्षाहरिद्राबिभीतकै रक्ता इव ॥ प्रातःक्षणे दिनकरकराणां क्रमेण तथाभावाद् इत्थम् उत्प्रेक्षा ॥

५९ विरचिता विहिता विष्वग्विसारिप्रभारहितत्वेन हरिद्राकन्दाभा दीपा येन । नवहरिद्रया रक्ता इव करा यस्य स सूरः पूर्वां भजति । [1]अहरिद्रारागो निबिडस्नेहः[2] कामुक इव । तस्मिन्न् प्यागच्छति कान्तया दीपः क्रियते । कुङ्कुमादिना आरक्तकरश्च स भवति । अत्र कामुकवदुपमानात् पूर्वस्याः कान्तात्वं निरूप्यते ॥

पुहवीइ । पह । मूसयं । पडंसुए । हलद्दा । हलद्दी । वेहेडय । "पृथिपृथिवी०"

१ B व०

1 BC omit अ० 2 BC °स्नेहकामुक for °स्नेहः कामुक. 3 BC व०

पिक्कडुअं व निवडइ पिक्कडुअ- धूसरो ससी एस,
सिढिल-करो सढिलङ्गो तित्तिर-मइल-फुड-कलङ्को. ६०
इअ आसंसन्ति नि-सीह सिंहदत्ताइणो दिआ तुज्झ,
वीसं तीसं कप्पे जयसु दुजिह्वारि-नीसङ्कः ६१
अदुइअ-रवि-भा-विद्दा गयणे, जह पाइयम्मि दो-वयणं,
कत्थवि नत्थि तमो- अहि-निवास-लोअम्मि व णुमभो- ६२

इत्यादिना [८६] आदेशितः अकारः। हरिद्रायां विकल्प इत्यन्ये। हलिद्दी।
अहलिद्दा॥

६० शिथिलकरो मन्दकिरणः शिथिलाङ्गो मन्दबिम्बः। ती-
त्तिरिर्लौयकः। तद्वन्मलिनः स्फुटः कलङ्को यस्य। पक्केडुदवत् परि-
पाकप्राप्त तापसतरुफलवद् धूसरो धूम्रः एष शशी पक्केडुदवत् निप-
तति अस्ताचले स्रंसते॥

पिक्कडुअं पिक्कडुअ। सिढिल सढिल। "शिथिलेङ्गुदे वा" [८९] इति आ-
देशितः अद् वा॥

त्तित्तिर। "तित्तिरौ रः" [९०] इति रस्य इतः अत्॥

६१. हे नृसिंह नरोत्तम सिंहदत्तादयो द्विजाः तव इति आशं-
सन्ति आशीर्वादं कुर्वन्ति। तदेवाह। हे द्विजिह्वारिगरुडस्तद्वद्
निःशङ्क निर्भय त्वं विंशतिं त्रिंशतं कल्पान् जय। कल्पो देवयुग-
सहस्रद्वयम्॥

इअ। "इतौ तो वाक्यादौ" [९१] इति इतितस्य इतः अत्॥

तित्तिर। वीसं। तीसं। जीहा। "ईर्जिह्वा" इत्यादिना [९२] जिह्वादिषु इ-
कारस्य स्थाने ईः। बाहुलकात् क्वचिन्न। सिंहदत्त॥

नीसङ्क। "लुकि निरः" [९३] इति रलोपे कृते ईः॥

६२. यथा प्राकृते क्वापि द्विवचनं नास्ति। "द्विवचनस्य बहुव-

---

१ B C पिक्कडुअ.

जरठो च्छु-रुई[1] चन्दो निम-पिअ-पावासुओव्व नो सहइ,
सच्च-जहुट्ठिल[2] सूरे भू-सग्ग-दुहाइअ-करोहे. ६३
धम्मे जहिट्ठिला दोहाइअ-पवहा दुहावि मल-पडलं,
ओज्झर-निज्झरिणीसु[3] ण्हाऊण खिवन्ति बम्हाणा[4]. ६४

च्नम्" [३. १३०.] इति वचनात् । तथा अद्वितीयरविभा द्वितीये निरुपम भास्करप्रभायुक्ते गगने सति तमः क्वापि नास्ति । तिर्यगूर्ध्वादिदेशेषु तद् अपश्यन् कविरेवम् ऊहते । अहीनां सर्पाणां वासे लोके पाताल इव निमग्नं प्रविष्टम् ॥

दुजीहा । दुमत्तो । "द्विन्योरुत्" [९४] इति द्विनिशब्दयोः इत उत् ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । अदुइअ । विइए ॥ क्वचिन्न । दिआ ॥ क्वचिद् ओत्वम् । दो-वयणम्[1] ॥

६३ हे सत्ययुधिष्ठिर भूस्वर्गयोर्द्विधाकृतः पञ्चशत्या पञ्चशत्या पृथग्विहितः करौघो येन तस्मिन् सूरे सति जरठः परिपक्वो य इक्षुस्तद्वद् रुचिर्यस्य स तथाभूतश्चन्द्रो नो राजते । अत उत्प्रेक्ष्यते । निजैव प्रिया ततः प्रवासीव वियुक्त इव । अन्योपि यः प्रिया वियुक्तः स विच्छायो भवति ॥

जरठो च्छु । पावासुओ । "प्रवासीक्षौ" [९५] इति आदेरित उत्वम् ॥

६४ धर्मे सदाचारे युधिष्ठिराः द्विधाकृतो मध्यप्रदेशेन खण्डितः प्रवाहः ओघो यैस्ते निर्झर निर्झरिणीषु[2] झरनदीषु स्नात्वा शौचं कृत्वा द्विधापि बाह्याभ्यन्तर भेदेन द्विप्रकारमपि मलपटलं रजःस्तोमं ब्राह्मणाः क्षिपन्ति ॥

जहुट्ठिल जहिट्ठिल । "युधिष्ठिरे वा" [९६] इति आदेरित उत्वम् ॥

दुहाइअ दोहाइअ । "ओच्च द्विधा कृगः" [९७] इति ओत्वम् उत्वं च ॥ क्वचिद् केवलस्यापि । दुहा ॥

ओज्झर निज्झर । "वा निर्झरे ना" [९८] इति नेन सह इत ओत्वं वा ॥

---

1 BC ॰रुई. 2 BC जुहिट्ठिल. 3 B निज्झरणी? 4 B बम्हाण. C बुम्हाणा.

---

1 BC insert निवास before क्वचित्. 2 BC ॰ निर्झरणीषु.

हय-कम्हार-हरडई-विक्किण-तिमिरस्स, गहिय-पाणीया,
पाणिय-तडम्मि विप्पा अजुण्ण सूरस्स देन्तग्घं, ६५
जिण्ण-तमं मल-हीणा अहूण-तेअं विहीण-अन्न-पहं,
अविहूणं तूह-दिआ थुणन्ति तित्थे रविं तं व. ६६
पेऊसासण-सामिय-दिस-आमेले रविम्मि उअ तारा,
केरिस-एरिसिआओ[1] वेहेडयाभाओ नह-पेढे. ६७

६५. हतं विदारितं कश्मीराणां हरीतकीव विक्रयं निबिडं तिमिरं येन तस्य। अजीर्णो नवः स चासौ सूर्यश्च तस्य पानीयस्य निर्झरनद्यादिसंबन्धिजलस्य यत् तटं तस्मिन्। गृहीतं करपुटे कृतं पानीयं यैस्ते विप्रा अर्घम् अर्घाञ्जलिं ददति त्रिःप्रदक्षिणापूर्वं वितरन्ति॥

हरडई। "हरीतक्याम् ईतोऽत्" [९९] इति आदेरीतः अत्॥

कम्हार। "आत् कश्मीरे" [१००] इति ईत आत्॥

पाणिअ। "पानीयादिष्वित्" [१०१] इति ईत इत्॥ क्वचिद् वा॥ पाणीअ॥

६६. जीर्णं ध्वस्तं तमस्तिमिरम् अज्ञानं च येन। अविहीनतेजसम् अन्यूनद्युतिम् उग्रप्रतापं च। विहीनः सन्मार्गप्रदर्शनेन विध्वस्तः अन्यो विपरीतः पन्था मार्गः अन्यायश्च येन। अविहीनम् अत्युच्चं पूर्वाचलचूलासंस्थं सकलभूपालप्रवरं च। तीर्थे आदित्यालये नद्याद्यवतारे वा तीर्थस्य तीर्थभूता वा द्विजा रविं त्वामिव स्तुवन्ति। रविं त्वां च स्तुवन्तीत्यर्थः॥

अजुण्ण। "उज्जीर्णे" [१०२] इति ईत उत्॥ क्वचिन्न। जिण्ण॥

हीण अहूण। विहीण अविहूण। "ऊर्हीनविहीने वा" [१०३] इति ईत ऊत्वं वा॥

तूह। "तीर्थे हे" [१०४] इति ईत ऊः। हे इति किम्। तित्थे॥

६७ पीयूषाशना देवास्तेषां स्वामी इन्द्रः तस्य दिक् पूर्वा तस्या आपीडे शोभाकृत्त्वेन अवतंसे रवौ सति उअ इति पश्य। बिभीतक-

[1] B C केरिसाएरिसआओ.

चइऊण नेड-पीढं नीड-घरा मउलिआ, मही-मउड,
विद्दाय-निद्दम् उड्डन्ति घरोवरिं रुक्ख-अवरिं च. ६८
गरुआवि गुरुअ-भिउडीहिं वार-वालेहि पडिखलिज्जन्ता,
बहु-पोरिसावि पुरिसा निरुद्ध-छीआ इहं एन्ति. ६९

वद् आभा सादृश्यं यासां तास्तादृश नभःपीठे कीदृश्य ईदृश्यः । न कीदृश्योपीत्यर्थः ॥

पेऊस । आमेले । केरिस । तारिसिआओ । बहेडआ । "एत् पीयूष" इत्यादिना [१०५] एषु ईत एत्वम् ॥

६८ हे पृथ्वीमुकुट पूर्वं मुकुलिता रात्रौ एकत्र स्थितास्ततो नीडपीठं कुलायतलं त्यक्त्वा नीडगृहाः पक्षिणो विद्रुतनिद्रं गततन्द्रं यथा भवति एवम् उड्डीयन्ते गृहस्योपरि वृक्षस्योपरि च ॥

पेढं । पीढं । नेड नीड । "नीडपीठे वा" [१०६] इति ईत एत्वम्

मउलिआ । मउड । "उतो मुकुलादिष्वत्" [१०७] इति एषु आदेरुतः अत्वम् ॥ क्वचिद् आत्वमपि । विद्दाय ॥

घरोवरिं अवरिं । "वोपरौ" [१०८] इति उतः अत् वा ॥

६९ गुरुकभ्रुकुटिभिर्द्वारपालैः प्रतीहारैः प्रतिस्खल्यमाना निरुध्यमाना गुरुका अपि कुङ्कणादिदेशस्वामिनोपि बहुपौरुषा अपि प्रचुरपराक्रमा अपि पुरुषाः मा भूत् अस्मत्स्वामिनः क्वापि कार्ये अशकुनम् इति निरुद्धक्षुता इह युष्मत्पादपद्मान्तिके आयन्ति आगच्छन्ति ॥

गरुआ गुरुअ । "गुरौ के वा" [१०९] इति स्वार्थिके के आदेरुतः अत् वा ॥

भिउडीहिं । "इर्भ्रुकुटौ" [११०] इति आदेरुत इः ॥

पोरिसा । पुरिसा । "पुरुषे रोः" [१११] इति रोरुत इत्वम् ॥

छीआ । "ई क्षुते" [११२] इति आदेरुत ई ॥

---

१ B पुरिसा रुद्ध-च्छीआ.

मुसल-धर-बाहु-मुसल रइ-सूहव-सुहय तुज्झ मुह-क
दट्ठुं ऊसुअ-नयणा पुणो-पुणो ऊससन्ति निवा. ७०
अण उच्छओ-च्छाहो रिउ-दुसहो दूसह-प्पयावेण,
वोक्कन्त-निद्द-पसरो अह राया ओट्ठिओ सयणा. ७
कोऊहल-कुसलेहिं कुऊहलत्थेसु कोउहल्लीवि,
सण्हाणवि सुण्हयरं परमप्प थुणिअ सव्वण्णु, ७
अमलोज्जीर-दुअल्लो उज्जुल-दुऊल-दप्पि-दिअ-करे
सो अत्थाणिं पत्तो दुगुल्ल-उल्लोअ-सोहिल्लं. ७३

७० मुसलधरबाहू इव बाहू मुसलौ यस्य तस्य आमन्त्रणम्-
तथा रतिसुभगः कन्दर्पः तद्वत्सुभग सकललोकप्रिय हे राजन् त
मुखकमलं दृष्ट्वा उत्सुकानि सोत्कण्ठानि नयनानी येषां ते नृपाः
पुनः पुनः उच्छ्वसन्ति भूयोभूयः पुलकिताङ्गा भवन्ति ॥

मुसल मूसल। सूहव सुहय। "ऊत् सुभग०" इत्यादिना [११३] आदे
ऊद् वा ॥

७१. अनुच्छिन्नोत्साहः अखण्डितोद्यमः दुस्सहप्रतापेन उ
जसा रिपुदुःसहः अथ एवं मङ्गलपाठकपठितानन्तरं व्युत्क्रान्त
निद्राप्रसरो जागरितः सन् राजा शयनाद् उत्थितः ॥

ऊसुअ। ऊससन्ति। "अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे" [११४] इति आदेरुत उ
अनुत्साहोत्सन्न इति किम्। उच्छओ-च्छाहो ॥

दूसहो दूसह। "लुकि दुरो वा" [११५] इति रलोपे उत ऊत् वा ॥

वोक्कन्त। ओट्ठिओ। "ओत् संयोगे" [११६] इति संयोगे परे आदेरुत
ओत्वम् ॥

७२. ७३. अधुना राज्ञः प्रातस्त्यं कृत्यम् आह। युग्मम्। कुतूह[1]

---

1 B *is wanting in the commentary on the two couplets* ...
up to करोयस्येति. *we with* C.

तस्स भुमयाइ वसगा, अवाउला, पेसणिक्क-हणुमन्ता,
खल-कण्डुअमाण-भुआ, पुरो निविट्ठा निवा ने मिरा. ७४
पासम्मि ठिआ तस्स य मउअ-गोरीओ मउअ-महुर-गिरा,
वज्जन्त-कणय-नूउर-मणि-नेउर-वइर-निउराओ; ७५

लकुशलैः कौतुकनिपुणैः कृत्वा कुतूहलार्थेषु कुतुकवस्तुषु कुतूहल्यपि सूक्ष्माणां परमाण्वादीनां मध्येपि सूक्ष्मतरं दुर्ज्ञेयत्वाद् अणुतरं सर्वज्ञं लोकालोकपदार्थपरिज्ञानचतुरं परमात्मानं स्तुत्वा स कुमारपालभूपः दुकूलानाम् उल्लोचैः शोभावतीम् आस्थानीं प्राप्तः । किंभूतः सन् । अमलानि उज्ज्वलानि उद्व्यूढानि परिहितानि दुकूलानि शतपत्रांशुकानि येन उद्व्यूढदुकूलेन दण्डिना दत्तो गमनकाले विस्तीर्णः करो यस्येति ॥

कोऊहल कुऊहल कोउहल्ली । "कुतूहले वा ह्रस्वश्च" [११७] इति उत ओत् वा तत्संनियोगे ह्रस्वश्च वा ॥

सण्हाण सुण्ह । "अङ्गलः सूक्ष्मे वा" [११८] इति ऊतः अत् वा ॥ आर्षे सुहुमेति ज्ञेयम् ॥

दुअल्ल दुऊल । "दुकूले वा लश्च द्विः" [११९] इति ऊकारस्य अत्वं वा तत्संनियोगे च लस्य द्विः ॥ [आर्षे] । दुगुल्ल ॥

अमलेव्वीढ उव्वूढ । "ईर्वोद्व्यूढे" [१२०] इति ऊत ईत्वं वा ॥

७४. तस्य राज्ञो भ्रुवो वशगाः भ्रूक्षेपमात्रेण समस्तकार्यसाधका इत्यर्थः । अवातूलाः युक्तकारिणः । प्रेषणे स्वामिनिदेशपणे एके अद्वितीया हनूमन्तः । खलेन कण्डूयमानौ कण्डूलौ । सदर्पावित्यर्थः । तथाभूतौ भुजौ येषां ते नम्रा नृपाः पुरः अग्रे निविष्टाः ॥

भुमयाइ । अवाउला । हणुमन्ता । कण्डुअमाण । "उभ्रूह०" [१२१] इत्यादिना ऊत उत्वम् ॥

७५. चतुर्भिः कलापकम् । चामरदर्पणहस्ता वारयुवत्यस्तस्य राज्ञः

१ B नमिरा.

<u>कोहण्डि</u>-कुसुम-मउवीओ, काम-<u>तोणीर</u>-<u>थोर</u>-कवरीओ,
<u>निम्मोल्लङ्गय</u>-मण्डिअ-<u>कोप्परया</u>, गहिअ-<u>तम्बोला</u>; ७६
विब्भम-<u>गलोइ</u>-मेहा, रम्भा-<u>थोणा</u>-निहोरु-<u>थूणाओ</u>,
<u>तोणी</u>हविअ सयं चिअ रइ-वइणो <u>तूण</u>-छुडुवणा; ७७
सरउग्गय-<u>मय</u>-लञ्छण-सरिच्छ-वयणाओ वार-जुवईओ,
चामर-दप्पण-हत्था <u>अकास</u>-कन्ती <u>किसङ्गीओ</u>. ७८

पार्श्वे स्थिताः। किंभूताः। मधूकवद् गुडपुष्पवद् गौर्यः गौराङ्ग्यः। मधूकवन्मधुरा मनोज्ञा गीर्यासाम्। वदन्तौ चङ्क्रमणवशात् सिञ्जानौ कनकस्य नूपुरौ मञ्जीरौ मणयः पद्मरागाद्याः तत्खचितौ नूपुरौ वज्राणि हीरकाणि तत्खचितौ च नूपुरौ यासाम्॥

७६ कूष्माण्डीकुसुमवद् मृद्व्यः कोमलाङ्ग्यः। कामतूणीरवत् तद्बाणानां पुष्पाणां तत्र प्रक्षेपात् स्थूलाः कबर्यः घना वेणयो यासाम्। निर्मूल्याङ्गदमण्डितकूर्पराः अनर्घ्यकेयूरभूषितभुजमध्या गृहीतताम्बूलाः॥

७७ विभ्रमा विलासास्त एव गुडूची अमृता तत्र वृद्धिजनकत्वेन मेघाः। रम्भायाः स्थूणौ[1] स्तम्भस्तत्संनिभा ऊरुस्थूणा यासां स्वयमेव तूणीभूय रतिपते स्तूणमोचकाः॥

७८ शरदुद्गतमृगलाञ्छनसदृक्षवदनाः अकृशा सर्वत्र विसृतत्वाद् घना कान्तिर्यासाम् कृशाङ्ग्यस्तनुशरीराः॥

<u>महुअ</u> <u>महूअ</u>। "मधूके वा" [१२२] इति ऊत उत् वा॥

<u>नेऊर</u> <u>निउराओ</u>। "इदेतौ नूपुरे वा" [१२३] इति ऊत इत् एत् वा। पक्षे। <u>नूउर</u>॥

<u>कोहण्डि</u>। <u>तोणीर</u>। <u>थोरै</u>[2]। <u>निम्मोल्लं</u>। <u>कोप्परया</u>। <u>तम्बोला</u>। <u>गलोइ</u>। "ओत् कूष्माण्डी०" इत्यादिना [१२४] एषु ऊत् ओत्॥

---

1 B C स्थूणाः 2 B C थोरे.

मत्तेभ-मउअ-गमणे तस्सिं माउक्क-आसणासीणे।
माउक्के अमउत्तेवि सुइ-गिराण फुड-गिरेहिं ७९
आसंसिअं दिएहिं, किवालु-हिअओ हवेहि महि-वट्ठे,
तुह पिट्ठ-चरा देवा हवन्तु नागावि पट्ठ-चरा। ८०
अह खग्गि-सिङ्ग-पत्ते मसिणे मसणेण चन्दणेण गहे
अच्चिअ राय-मयङ्को अकासि तिलयं मिअङ्क-निहे। ८१

थोणा थूणा। तोणी तुण। "स्थूणातूणे वा" [१२५] इति ऊत ओत् वा।

मउ। "ऋतोऽत्" [१२६] इति ऋतः अत्वम्॥

७९ युग्मम्॥ मत्तेभस्येव मृदुकं मन्थरं गमनं यस्य। मृदुके हंसरुत पूरितत्वेन कोमलं यद् आसनं गद्दिकादि तस्मिन्नासीने उपविष्टे सति तस्मिन् राज्ञि श्रुतिगिरां वेदवाक्यानां मृदुत्वे अमृदुत्वेपि स्फुटगीर्भिः। वेदवाक्येषु यथास्थानम् उदात्तादिस्वरन्यासेन व्यक्तवाग्भिरित्यर्थः॥

८० द्विजैः इति आशंसितम् आशीर्वादः कृतः। तदेवाह। कृपालुहृदयो महीपीठे त्वं भव। तथा तव पृष्ठचराः पश्चाद्यायिनो देवाः पृष्ठचरा नागा अपि भवन्तु। तवं क्षुद्रोपद्रवव्रातविकर्तनं सुरफणिपत्यादयः कुर्वन्तित्यर्थः। इतीत्यध्याहार्यम्॥

अकास किसङ्गो। मउअ माउक्क। माउक्क अमउत्ते। "आत् कृशा॰" इत्यादिना [१२७] ऋत आत् वा।

किवालु। हिअओ। "इत् कृपादौ" [१२८] इति आदेः ऋत इत्वम्॥

पिट्ठ पट्ठ। "पृष्ठे वाऽनुत्तरपदे" [१२९] इति ऋत इत् वा॥ अनुत्तरपदे इति किम्। महि-वट्ठे॥

८१. अथ द्विजाशीर्वादानन्तरं मसृणे श्लक्ष्णे खड्गिनो गण्डकस्य शृङ्ग-विषाणं तस्य पात्रे भाजने यच्चन्दनं तेन मसृणेन ग्रहान्

मिच्चु-अवमच्चु-हरणे दिजे विसज्जिअ, निसामिआ तेण
रिउ-सङ्ग-भञ्जणेणं घिट्ठाधट्ठाण विन्नत्ती. ९२
पुहवीस-उउ-वसन्तो, निवुत्त-तिलय-क्खणो, कलि-निअत्तो
वन्दारय-वुन्दारय-समो पयट्टो तिहिं सोउं. ९३

अर्चयित्वा राजेव सौम्याह्लादकत्वादिगुणोपेतत्वाद् मृगाङ्कः मृगाङ्क-निभं वृतत्वशुक्लत्वाभ्यां चन्द्रतुल्यं तिलकम् अकार्षीत् ॥

९२ मृत्युः आयुषः परिसमाप्तौ मरणम् अपमृत्युः अकालमरणम्। तयोर्हरणान् विध्वंसकान् द्विजान् विसृज्य संमानपूर्वं प्रेष्य रिपूणां शृङ्गस्य उत्कर्षस्य भञ्जकेन विनाशकेन [तेन राज्ञा] धृष्टाधृष्टानां प्रगल्भाप्रगल्भानां विज्ञप्तयो निशामिताः परिभाविताः ॥

सिङ्ग सङ्ग। मसिणे मसणेण। मयङ्को मिअङ्क। मिच्चु मच्चु। घिट्ठाधट्ठाण।
"मसृण मृगाङ्क मृत्यु शृङ्ग धृष्टे वा" [१३०] इति एषु ऋत उत् वा।

९३. निवृत्तः समाप्तस्तिलकस्य मन्त्राभिमन्त्रितविशेषकस्य क्षणः अवसरः उत्सवो वा यस्य। निवृत्तः समग्रसचराचरलोकाभयप्रदान-विधानाद् गतः कलिः कलियुगं यस्मात्। वृन्दारका देवास्तेषु योग-क्षेमवाहित्वाद् वृन्दारकः श्रेष्ठः। इन्द्र इत्यर्थः। तेन समः सदृक्षः। पृथ्वीश एव निखिलभूमण्डलमोदकत्वाद् ऋतुवसन्तः तिथिं श्रोतुं प्रवृत्तः। वसन्तर्तुरपि निवृत्तः समाप्तस्तिलकानां तिलककुसुमानां क्षणः अवसरो यत्र। निवृत्तः कामवशवर्तित्वेन उपरतः कलिः कामिकलहो यत्र। वृन्दारकेषु निरतिशयरूपोपेतत्वेन वृन्दारको मनोहरः। कन्दर्प इत्यर्थः। तेन समः तादृक्प्रकारः विकारकारि-त्वात् मित्रं च मित्रेण समं भवतीति ॥ कलि-निअत्तो इत्यत्र प्राकृ-तत्वाद् निअत्तो इत्यस्य परनिपातः। यथा

"भूअङ्कुराववंसं छणपसर-महग्घ-मण-हर-सुरामोअं।
अपणामिअंपि गहिअं कुसुमसरेण महु-मास-लच्छीएँ मुहं"

इत्यत्र महग्घेत्यस्य परनिपातः ॥

1 B तिह. 1 BC सम्मान° 2 C निवृत्तः.

निव-उसहो दिय-वसहे पिउ-कम-माउ-हर-आगए तत्तो
दाणेण तप्पिऊणं, संपत्तो माइ-हरयम्मि. ९४
माइण अमोसोसीसयाण राया अमूस-परिवारो
अमुसा-वाइ वुट्ठो धण-वुट्ठी-रयण-विट्ठीहिं. ९५
विद्धु-घण-निम्मलेणं देवाणं पिहय पुहय देवीणं
तेणादिट्ठं गिअं मुइङ्ग-कर-ताडिय-मिइङ्ग. ९६

उउ। "उदृत्वादौ" [१३१] इति ओदेत्वेऽतः उत् ॥

निअत्तो निवुत्त। वन्दारय वुन्दारय। "निवृत वृन्दारके वा" [१३२] इति ऋत उत्वं [वा] ॥

९४. ततः तिथिश्रवणानन्तरं पितृक्रमात् पितृवंशात् मातृगृहात् मातृवंशाच्च आगतान् द्विजवृषभान् प्रधानब्राह्मणान् दानेन तर्पयित्वा संतोष्य नृपवृषभो मातृगृहे संप्राप्तः ॥ वृषभशब्दस्य उत्तरपदस्थस्य प्रधानार्थाभिधायित्वम्। यद् अमरः।

स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुंगवर्षभकुञ्जराः।
सिंह शार्दूल नागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः ॥

उसहो वसहे। "वृषभे वा वा" [१३३] इति वेन सह ऋत उत् वा ॥

पिउ-कम। माउहर। "गोणान्त्यस्य" [१३४] [इति] गोणपदस्य योऽन्त्य ऋत् तस्य उत् स्यात्।

९५. न विद्यते मृषा कूरआशयं यस्य स परिवारो यस्य। अमृषावादी राजा अमृषा सत्या आशिषः प्रणामे कृते चिरं जीवेत्याद्याशीर्वचनानि यासां तास्तथा ताभ्यो [मातृभ्यः] धनवृष्टिरत्नवृष्टिभिर्वृष्टो वर्षति स्म। ताभ्यो धनं रत्नानि [च] ददावित्यर्थः ॥

माउ-हर माइहर। "मातुरिद्वा" [१३५] इति मातुर्गौणस्य ऋत इत् वा क्वचिद् अगौणस्यापि। माईण ॥

अमोस अमूस अमुस। "उदूदोन्मृषि" [१३६] इति ऋत उत् ऊत् ओत् ॥

९६. देवानाम्। अग्रत इति शेषः। पृथक् असंकर्येण देवीनां

कुल-जरईण नत्तिअ-नत्तुअ-सहिआण सो वसु अदासि,
धरणि-विहप्फइ-सीसो बुहप्पइ-सरिच्छ-गुरु-पुरओ. ८७
सो कुसुम-विण्ट-तिक्ख-प्पण्णाइ वहप्पइव्व, लच्छीए
काही पूअं सह-वेण्ट-फलेहिँ स-वोण्ट-फुल्लेहिं. ८८
रिद्धि-कय-अणत्त-रिणो, राय-रिसी, धणुह-वेअ-राम-इसी,
रिज्जु, सहुज्जुएहिं नर-उसहेहि चलिओ निवइ-रिसहो. ८९

पृथग् वृष्टो मुक्तजलो यो घनस्तद्वन्निर्मलेन गतकलुषेण तेन राज्ञा गीतम् आदिष्टं कारितम् । ।कीदृशम् । मृदङ्गि करैः मार्दङ्गिकहस्तैस्ताडिता आहता मृदङ्गा यत्र तत् तथाभूतम् ॥

८७ कुले जरत्यो वृद्धस्त्रियः ताभ्यः । नप्तृकैर्युक्ता नप्तृकाः ताभिः सहितास्ताभ्यः पौत्रपौत्रीयुक्ताभ्यो धरण्यां बृहस्पतेः शिष्य उद्भवः तद्वत् । हेयोपादेयविचारचतुरत्वात् । स राजा बृहस्पतेः सदृशः अद्भुतविशदप्रज्ञर्द्धियुक्तत्वेन समो यो गुरुः पुरोहितस्तस्य पुरतो वसु द्रव्यम् अदात् ॥

वुड्ढो विड्ढ । वुड्ढी विड्ढीहिं । पिढय पुढय । मुइङ्ग[1] मिइङ्ग । ।नत्तिअ नत्तुअ ।
"इदुतौ वृष्टे०" इत्यादिना [१३७] ऋत इकारोकारौ ॥

८८ कुसुमवृन्तवत् तीक्ष्णा या प्रज्ञा तया नूनं बृहस्पतिः स राजा लक्ष्म्याः सवृन्तफलैः सवृन्तपुष्पैश्च पूजाम् अकार्षीत् ॥

विहप्फइ बुहप्पइ । "वा बृहस्पतौ" [१३८] इति ऋत इदुतौ वा ॥ पक्षे वहप्फइ ॥

विण्ट वेण्ट वोण्ट । "इदेदोद्वृन्ते" [१३९] इति ऋत इत् एत् ओच्च ॥

८९ ऋद्ध्या कृतं स्वधनेन निवर्तितम् ऋणेन ऋताः पीडितास्तेषाम् ऋणं येन । राजैव जीवरक्षाविधायित्वेन ऋषिः । धनुर्वेदे धनुःकलाप्रतिपादकशास्त्रे रामर्षिः परशुरामः । ऋजुः अकुटिलः ऋजु-

1 B C मुअंग मिअंग.

सोवसन्त-रिउ-विलासओ, तह य गिम्ह-उउ-सरिस-लीलओ,
महुर-तिव्व-तेआसरिच्छओ, सम-हरं दरिअ-आदिओ गओ. ९०

भिनेर ऋषभेः सह नृपतिर्ऋषभश्रमितः गुणाविकां कर्तुं प्रस्थितः ॥

विपुलछन्दा छन्दः ॥

रिद्धि। "रिः केवलस्य" [१४०] इति प्रस्तुतेन असंयुक्तस्य ऋतो रिः ॥

९० मधुरं सदाचारिप्रमोदकत्वेन प्रियं तीव्रं शत्रुसंतापकत्वेन प्रचण्डं यत् तेजो माहात्म्यं तेन असदृक्षः निरुपमः अत एव वसन्तर्तुसदृक्षः विलासो विलसितं यस्य। तथा ग्रीष्मर्तुसदृशा लीला केलिर्यस्य च। मित्रामित्रेषु शान्ततीव्रवृत्तिरित्यर्थः। स राजा दृप्तादृतं वलिप्रभरवृतं श्रमगृहं गुणाविकास्थानं गत इति उत्तरसर्गार्थसूचनम् ॥ पञ्चिमान्तिका छन्दः। वदनकं वा ॥

अण रिणो। रिसी सम-इसी। रिज्जू सहुज्जु एहिं। उसहेहिं रिसहो। रिउ उउ। "ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा" [१४१] इति ऋतो रिर्वा ॥

सरिस। सरिच्छ। "दृशेः क्विप्टक्सकः" [१४२] क्विप् टक् सक् इत्येतदन्तस्य दृशो धातोः ऋतो रिरादेशो भवति ॥

आदिअ। "आदृते ढिः" [१४३] इति ऋतो ढिः ॥

दरिअ। "अरिर्दृप्ते" [१४४] इति ऋतः अरिः ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरिताख्यप्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥

पङ्कय-केसर-कन्ती, अकिलिन्नो, हरि-चवेड-चविडो सो
स-किसर-किलित्त-दामो निवो पयट्टो समं काउं. १
गुरु-मण-थेणो रेवइ-देअर-सीअ- दिअराण बल-थूणो,
काही विअणं सो सयम् अवेअणो मल्ल-सेलाण. २

१. त्रि षट्क द्विक चतुष्क द्विक एक एक एक इत्येवं विंशत्या गाथाभिर्यथासंख्यं राज्ञो मल्लश्रमं धनुःश्रमम् असिश्रमं शक्तिश्रमं चक्रश्रमं सेल्लश्रमं परशुश्रमं शूलसीरश्रमम् आह ॥ पङ्कजकेसरः कमलकिञ्जल्कस्तद्वत् कान्तिः शरीरच्छविर्यस्य । स्वर्णवर्ण इत्यर्थः । अक्लिन्नः घर्मरहितः हरिचपेटावत् सिंहतलप्रहारवत् चपेटा यस्य सकेसरं क्लृप्तं कण्ठकन्दले स्थापितं दाम पुष्पमाला यस्य स नृपः श्रमं मल्लकलाभ्यासं कर्तुं प्रवृत्त इति ॥

अकिलिन्नो । किलित्त । "ऌत इलिः क्लृप्तक्लृन्ने" [१४५] इति ऌत इलिः ॥

२. गुरोः कलाचार्यस्य मनःस्तेनः निरवधिकलाकौशलकरणेन चित्तहारकः । बलस्य सामर्थ्यस्य स्तेनश्चौरः । कयोः । रेवती रामप्रिया तस्या देवरः कृष्णः स च सीताया जानक्या देवरो लक्ष्मणश्च तयोः । तद्वत्पराक्रमवान् इत्यर्थः । स राजा स्वयम् अवेदनः मल्ला एव उच्चत्वाद् दृढत्वाच्च शैलास्तेषां वेदनां संतापम् अकार्षीत् ॥

केसर किसर । चवेड चविडो । देअर दिअराण । विअणं वेअणो । "एत इद्वा०" [१४६] इति एत इद् वा ॥

थेणो थूणो । "ऊः स्तेने वा" [१४७] इति एत ऊत् वा ॥

सेलाण । "ऐत एत्" [१४८] इति आद्यैकारस्य एत् ॥

तस्स सणिच्छर-पिउणोव्व कर-हयं सिन्धवंव मल्ल-कुलं
घम्म-जलोल्लं जायं स-सिन्न-पर-सेन्न-महिअंपि. ३
मुर-वेरिओव्व रक्खिअ-दइच्च-कयं-वइर-दइवय-सइन्नो
गेण्हीअ स तत्थ धणुं, कइलास-सओव्व केलासे. ४
देव्वालस्सो, दइवेवि असङ्को, महि-अले नव-दइव्वं,
उच्चअ-नीचअ-लक्खेव अणच्चुक्को, अवर-धीर-हरो. ५

३. तस्य राज्ञः शनैश्चरपिता रविस्तस्येव कराहतं हस्तताडितं किरणतापितं च सत् स्वसैन्यपरसैन्ययोर्महितं पराक्रमत्वेन श्लाघितमपि मल्लकुलं सैन्धवमिव लवणवद् घर्मजलार्द्रं क्षरत्स्वेदबिन्दु जातम् । अपिर्विस्मये ॥

सणिच्छर । सिन्धव । "इत् सैन्धवशनैश्चरे" [१४९] इती एत इत्वम् ॥

सिन्न सेन्न । "सैन्ये वा" [१५०] इति एत इत् वा ॥

४. मुरवैरीव नारायण इव रक्षितं दैत्यकृतवैरं दैवतसैन्यं येन [स इव] तत्र श्रमगृहे स राजा धनुरग्रहीत् । किंवत् । यथा कैलासे कैलासश्रयो हर इति ॥

दइच्च । दइवय । सइन्नो । "अइर्दैत्यादौ च" [१५१] इति सैन्ये दैत्यादिषु च एतः अइः ॥

वेरि वइर । कइलास केलासे । "वैरादौ वा" [१५२] इति एतः अइर्वा ॥

५. युग्मम् । स राजा शरान् वृष्टो वर्षति स्म । किंभूतः । शरग्रहसंधानादि कुर्वन् दैववद् अलस्यः फलानुमेयप्रारम्भत्वात् । दैवेपि अशङ्कः लोकोत्तरधैर्यधारित्वाद् निर्भयः । महीतले नवः साक्षाच्छिष्टप्रतिपालकत्वेन दुष्टनिग्रहेण च अपूर्वो दैवः । उच्चैर्नीचैश्च लक्ष्ये वेध्ये अभ्रष्टः सम्यक्कलाचातुरीचुञ्चुत्वाद् अस्खलितः । अपरस्य विपक्षस्य धैर्यहरः ॥

---

१ BC °कइ° २ BC °सउव्व. ३ BC दिव्वा°

---

1 BC °चञ्चु°

अन्नन्नं जोहेहिं सलाहिओ तह बुहेहि अभीन्नं,
मण-हर-सरलिअकुञ्चिअ-उहय-पवट्ठो सरे बुद्दो. ६
कण्णा वलिअ-मणोहर-पउट्ठ-कर-सरुहेण नर-वइणो
लम्बिर-नाल-सरोरुहवत्तंसि ओव्वासि संधाणे. ७
कय-दुज्जण-सिर-विअणं, सिर-कुसुमाहरणम्, अणसिरो-विअणं,
आवज्जिअ-वाइअ-आउज्जरसादिद्ध-पुड-दलणं ८
सूसास-वलिअ-चिबुओ अकासि सो गउअपुञ्छपमुहेहिं,
गाअह्ण कोंथुरिउ-सुन्दरं पत्तो धणुह-सुण्डो. ९

६. अन्योन्यं योधैस्तथा बुधैश्च श्लाघितः प्रशंसितः। मनोहरसर- लितः सरलः कृतः आकुञ्चितः कुटिलः कृतः उभयप्रकोष्ठः कला- चिको येन तथाविधः । स इति राजवाचकम् अनुक्तमपि प्रक्र- माज्ज्ञेयम् ॥

देवा दइवे दइवं। "एच्च दैवे" [१५३] इति एत् अइश्चादेशः ॥
उच्चअ। नीचअ। "उच्चैर्नीचैस्यअः" [१५४] इति एतः अअः ॥
धीर। "ईर्धैर्ये" [१५५] इति एत ईत् ॥

७. संधाने शरासनशरारोपे वलितः आकर्णाकर्षणे पश्चाद्गतो मनोहरप्रकोष्ठो यः करः स एव सरोरुहं तेन कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते । लम्बमाननालं यत् सरोरुहं तेन अवतंसितः शेखरितो नरपतेः कर्ण आस्ते ॥

८. युग्मम्। कृता दुर्जनानां शिरोवेदना संतापो यत्र। शिरसि कुसुमान्येव अलंकारो यत्र। शेषालंकारान् मुक्त्वेत्यर्थः। अशिरोवे- दनं यथा भवति एवं राजा आतोद्यैकैर्दितं यद् आतोद्यं मृदङ्गप- टहादिकं तस्य अदृष्टपुटदलनं गोपुच्छप्रमुखैः शरविशेषैरकार्षीत्।

९. किंभूतः। सोच्छ्वासं वलितं तिर्यग् नामितं चिबुकम् अध-

१ B C ° सिउव्वासि. २ C ° वुण्णे. ३ B ° वअणं. ४ B C ° कुंच°

1 B C ° दलने च.

अह कुच्छेअय-हत्थो कोच्छेअय-कउसलेण सो दिट्ठो,
कोवेस कउच्छेअय-सिद्धो त्ति, असेस-पउरेहिं ॥ १०
अब्भास-गारवेण गोविअ-सव्वङ्ग-गउरवो फलए
नावाकारे तेरह-तेत्तीस-गुणोव्व सो आसि ॥ ११

राधः प्रदेशो येन । धनुषि प्रसक्तः शौण्डः धनुःशौण्डः । सप्तमी शौ-
ण्डैरिति समासः[1] । धनुःकलाकुशल इत्यर्थः । अत एव गवाक्षकोष्ठ-
रिप्वोरेर भार्गवयोः सौन्दर्यं सौभाग्यं प्राप्तः प्राप्नोतीति स्मेति ॥

अन्नन्नं अन्नोन्नं । मणहरं मणोहरं । पवट्ठो पउट्ठो । सररुहेण सरोरुह ।
सिर-विअणं सिरो-विअणं । आवज्जिअ आउज्जस्स । "ओतोऽद्वान्योन्य०"
इत्यादिना [१५६] एषु ओतः अत्वं वा तत्संनियोगे च यथासंभवं कतयोर्व आदेशः ॥

सूसास । "ऊत् सोच्छ्वासे" [१५७] इति ओत ऊत् ॥

गउअ गाअई । "गव्यउ-आअः" [१५८] इति ओतः अउ आअश्च ॥

कोञ्च । "औत ओत्" [१५९] इति आद्यौतः ओत् ॥

सुन्देरं । सुण्डो । "उत् सौन्दर्यादौ" [१६०] इति औत उत् ॥

१०. अथ अदृष्टपुरस्य धनानन्तरं कौक्षेयककौशलेन हेतुना को-
ऽपि लोकोत्तरः कश्चिदपूर्वः कौक्षेयकसिद्धः खड्गविद्यासिद्ध इत्यशे-
षपौरैः निखिलनागरैः कौक्षेयकहस्तः सन् स राजा दृष्टः ॥

कुच्छेअय कोच्छेअय । "कौक्षेयके वा" [१६१] इति औत उत्वं ॥

कउसलेण कउच्छेअय । पउरेहिं । "अउः पौरादौ च" [१६२] इति औतः
अउः ॥

११. नावाकारे फलके अभ्यासगौरवेण शिक्षामहत्वेन गोपित-
सर्वाङ्गगौरव तिरोहित समस्तगात्रगुरुत्वोऽपि स राजा आसीत् त्र-
योदशत्रयस्त्रिंशद्गुण इव । स तदा अनेकभरप्रहारदानात् अनेक-
सैङ्गीत इत्यर्थः । अपिः विरोधार्थोऽत्र द्रष्टव्यः । यः किल तिरोहित-

1 B C सः for समासः.

घडिआ अच्छेर-एक्काराएहि बहुएहिँ दुव्वहा सत्ती
वेइल्ल-केल-कण्णेरयं व भामिअ भुवि निहित्ता. १२
विअइल्ल-कण्णिआरय-कयलेहिँ ए-अइत्ति भणिरेहिं
जोहेहि बोर-पोप्फल-पोर-मएहिँ सा महिआ. १३
नोमालिअ-नोहलिआ-ओमालाहिँ सलोण-मोहाहिँ
तस्सो-अमिअं लवणं सुउमाल-मऊह-मालिस्स. १४

गात्रः स एकोपि न लक्ष्यते कथं पुनस्त्रयोदशगुणस्त्रिंशद्गुणा चेति विरोधः । परिहारस्तु उक्त एव ॥

गारवेण गउरवो । "आच्च गौरवे" [१६३] इति औत आत्वम् अउश्च ॥

नावा । "नाव्यावः" [१६४] इति औत आवादेशः ॥

तेरह । तेतीस । "एत् त्रयोदशादौ" इत्यादिना [१६५] त्रयोदशन् इत्येवंप्रकारेषु, संख्याशब्देषु आदेः स्वरस्य सस्वरेण व्यञ्जनेन सह एत् ॥

१२. बहुभिः अस्थविरायस्कारैः दुर्वहा शक्तिः आयुधविशेषो घटिता निर्मापिता विचकिलकदलकर्णिकारमिव भ्रमयित्वा उपरि भ्रमन्तमुच्छालयित्वा तेन राज्ञा भुवि निक्षिप्ता । तेनेति अस्य ज्ञेयम् ॥

१३. अयिअयि भोभो इति भणितृभिः ब्रुवाणैः बदरपूगफलपू-तरवद् आत्मानं मन्यन्ते येते तथा । तैर्योधैः विचकिलकर्णिका-रकदलैः पुष्पफलैः सा शक्तिः महिता अर्चिता ॥

अच्छेर । एक्कार । वेइल्ल । "स्थविरविचकिलायस्कारे" [१६६] इति पूर्ववद् एत्[1] । विअइल्ल इत्यपि दृश्यते ॥

केल कयलेहिं । "वा कदले" [१६७] इति पूर्ववद् एत्वम् ॥

कण्णेरयं कण्णिआरय । "वेतः कर्णिकारे" [१६८] इति पूर्ववद् एत् वा ॥

ए-अइ । "अयौ वैत्" [१६९] इति पूर्ववद् ऐत् वा ॥

१४. नवमालिका यूथिका नवफलिका नूतनम् अलं फलं

---

1 BC एद्धा for एत्.

चोद्दह-मणु-चोग्गुणओ, भुवण-चउद्दहय-वइ-चउग्गुणओ,
चोत्थेवि जुगे ति-पुरिस-चउत्थओ लक्खिओ स तया. १५

सागोक्खल-खइरोहल-लोहोऊखल-सिला-उलूखलया
चक्केण तेण दलिआ चोव्वारं पुण चउव्वारं. १६

इअ रइअ-कोउहल्लो कोहल-दक्खेहिँ तक्किओ राया,
उअ कण्हो राम इदं भरहेसर-चक्कवट्टी ओ. १७

[यस्याः सा] तन्वः सुकुमाराभिः सलवणा लावण्ययुक्ता मयूखाः कान्तयो यासां ताभिः स्त्रीभिः सुकुमारमयूखमालिनः दर्शनीयद्युतिधारिणस्तस्य राज्ञः लवणम् उन्मिलितम् उत्तारितम्। विशेषणान्यथानुपपत्त्या अत्र स्त्रीभिरिति ज्ञेयम्॥

बोरं। पोप्फलं। पोरं। नोमालिआ। नोहलिआ। "ओत् पूतर" इत्यादिना [१७०] पूर्ववद् ओत्॥

१५ चतुर्दशानां मनूनां स्वायम्भुवादृषीणां समाहारश्चतुर्दशमनु। तस्माच्चतुर्गुणः। सर्वजनहितत्वेन अधिक इति भावः। भूर्भुवःस्वर्महर्जनस्तपःसत्येति सप्त। तान्येव सप्तभिरधोयुक्तैः सह चतुर्दश भुवनानि। तेषां चतुर्दशकम्। तस्य पतिर्विष्णुः तस्माच्चतुर्गुणः। चतुर्थेऽपि युगे कलावपि त्रिपुरुषस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वररूपस्य सकललोकमहनीयत्वेन चतुर्थः स राजा तदा लवणोत्तारणक्षणे लक्षितः।

१६. शाकस्य उलूखलश्च खदिरस्य उलूखलश्च लोहस्य उलूखलश्च शिलाया उलूखलश्च ते तथा तेन राज्ञा चक्रेण आयुधविशेषेण दलिताः। कथम्। चत्वारो वारा यत्र दलने तत् तथा। पुनश्चतुर्वारं च। ते तेन भूयो भूयो भग्ना इति भावः॥

१७. इति धनुःखड्गशक्तिचक्रादिकलाकौशलप्रकारेण रचितकुतूहलो राजा कुतूहले कौतुकहेतुकर्मणि धनुःकलादौ दक्षैः प्रवीणैस्तर्कितः पर्यालोचितः। कथम्। इह पृथ्व्याम् उत किं कृष्णः उत अथवा भरतेश्वरचक्रवर्तीति॥

ओआर अवयार-क्खमेण तेणावसद्द-रहिएण,
सेल्लु-कला-अवयासे भग्गो जोहाण ओआसो. १८
पन्नास-पलोऽवगओ किं जलणो उअ रवित्ति तस्स करे
उवहसिअ-परसुराम स्सुहसिअ-पवी महा-परसू. १९

सोमालाहिं सुउमालं। सलोण लवणं। मोहाहिं मऊह। चोद्दह चउद्दय। चोग्गुण चउग्गुणओ। चोत्थ चउत्थओ। सागो क्खल स्सुपोहल लोहल उक्खल उक्खलय। चोव्वारं चउव्वारं। कोउहल्लो कोहल।"नवा मयूख०" इत्यादिना [१७१] पूर्ववद् ओत् वा॥

१८. अपकारे अपकारक्षमेण। सापराधे शिक्षाकरणसमर्थेनेत्यर्थः। अपशब्देन अपयशसा रहितेन। क्वचिदपि स्खलिताभावात्। तेन राज्ञा। सेल्लेति देश्यः प्रासवाची। तस्य कलाचकाशे योधानाम् अवकाशः स्फूर्तिः भग्नः। प्रासेन वेधअवधनम् अस्य विलोक्य तथाविधकलाविकलत्वेन सभोपहासपात्रं स्वं तर्कयन्तो भटा न प्रासं करेपि चक्रुरित्यर्थः॥

१९. पञ्चाशत् पलानि मानम् अस्य स्यात्। "मात्रडिति संशये मात्र्। द्विगोः संशये चेति तस्य लुप्। उपहसितः दिग्विसैश्याभ्यां तिरस्कृतः पविर्वज्रं येन स महापरशुः उपहसितस्तथाविधपरशुधारणाङ्गीकारेण अनुकृतः परशुरामो येन स तथा तस्य राज्ञः करे सन् अवगतः ऊह्यते किं ज्वलनः उत रविरिति॥

उअ ओ। ओआरे अवयार। अवयासे ओआसो।"अवापोते च" [१७२] इति पूर्ववद् ओत् वा॥ क्वचिन्न। अवसद्द। अवगओ। उअ रवि॥

उवहसिअ रामस्सुहसिअ रामस्सोहसिअ।"ऊच्चोपे" [१७३] इति पूर्ववद् ऊत् ओच्च वा॥

---

१ BC सिह्° २ BC°स्सोह्° The author means that we should read° रामस्सोहसिअ°(=°रामस्स ओहसिअ°) as well as °रामस्सुहसिअ° (=°रामस्स उहसिअ°) 1 BC गतः सन् for सन् अवगतः.

मूल-कलाइ णुमण्णो सीर-णिसण्णो अ कित्ति-पङ्गुरणो,
सो किची-पाउरणं सिइ-पावरणं च अणुकाही. २०
अह गय-वाडिअस्थ नाओ आणाइओ रिउ-घरट्टो
पुहइ-सद्देसमागरु-सुरहि-मओ सुकुसुम-सुत्तारो. २१
सचमर-कण्णा विदुरो गय-पावो देव-दुज्जओ विजणे
सो धरिओ पर-वारण-कवलण-नतंचर-चरित्तो. २२
बालक्क-मुहो सुहकर-गज्जी सुहयर-गइ अ इअ थुणिओ,
जग-आगमिओ वहुतर-आअमिअ-केलीहिँ वहुअरयं. २३

२०. कीर्तिस्त्रिजगतीश्लाघा प्रावरणं यस्य [स] राजा शुक्लकलायां निषण्णो आसृतः। सीरे हलरूपायुधे निषण्णश्च कृत्तिप्रावरणम् ईश्वरं शितिप्रावरणं बलभद्रं [च] अन्वकार्षीत् अनुकृतवान्॥

णुमण्णो णिसण्णो। "उमो निषण्णे" [१७४] इति पूर्ववद् उमादेशो वा॥

पङ्गुरणो पाउरणं पावरणं। "प्रावरणे ऽङ्गवाऊ" [१७५] इति पूर्ववद् अङ्गु आउ इत्येतौ आदेशौ वा॥

२१. अथ शस्त्राभ्यासानन्तरं रिपुषु उपमर्दकत्वेन घरट्टः अगरु-रिव सुरभिर्मदो दानजलं यस्य सुकुसुमा सुत्तारा शोभन आभरण-विशेषो यस्य स तथाविधो नागः कुञ्जरो राजपाटिकार्थं चतुरङ्गसे-न्य मकरणाय बहिर्गन्तुं पृथिवीशचीशेन पृथ्वीन्द्रेण आनायितः॥

२२. अधुना गाथादशकेन तद्वर्णनम् आह। सचमरौ समीपप्र-कीर्णकौ कर्णौ यस्य विदुरः हस्तिपकाभिमतकृत्यकरणाद् विचक्षणः गतं भद्रजातीयत्वेन नष्टं पापं कुचेष्टा यस्य देवदुर्जयः सुरैरपि दुर-भिभवः। परेषां शत्रूणां परे अन्ये वा पराः प्रकृष्टा वा वारणास्तेषां कवलने ग्रसने नक्तंचरचरित्रः अत एव स गजो विजने एकान्ते धृतः॥

२३. बालार्क इव अरुणत्वाद् मुखं यस्य सुखकरा शुभकरा वा

---

१४८ नक्तं°

अइमुंतय-विन्दु-करो अइमुत्तय-गोर-दन्तओ एस-
सविमो खु साव-चविओ तिअस-गय-वरो महि-अलम्मि. २६
अच्छ-कय-कण्ण-चिउओ महु-पिङ्गल-नयणओ मयङ्क-नहो
पियइव्व लायण्णम् इमो अखुज्ज-कुम्भो पर-गयाण. २७

पदद्वयमपि । तेव तत्र यथादर्शनम् उभयमपि । सुकुर सुहयर । आगमिओ आअमिअ । बहुतर बहुअर । जलयर अजलचर । सुहदेसु सुहओ ॥ क्वचिद् आदेरपि । कुन्ध । उण ॥ क्वचिद् चस्य जः । पिसाजी ॥ असुगो इत्यादिषु तु " स्व-स्पर्श्व " [४.४४७] इति कस्य गत्वम् ॥ आर्षे अन्यदपि दृश्यते । आउण्ण । अत्र चस्य टः ॥

२६. अतिमुक्तकानीव करे बिन्दवो यस्य अतिमुक्तकवद् गौर-दन्तः एष राजगजो ज्ञायते । सोयं त्रिदशगजवरः[1] मुनेः कस्य-चिच्छापेन च्युतो[2] भ्रष्टः स्वर्गाद् महीतले ॥ मनसा प्रत्यक्षमिव परि-कल्प्य सुरेभम् इदमा निर्दिशन् ॥

चाउण्ड-काउंए । अणिउंतय[3] । जउण ।" यमुना०" इत्यादिना [१७८] मस्य लुक् । लुकि च मस्य स्थाने अनुनासिकः ॥ क्वचिन्न । अइमुंतय अइमुत्तय ॥

साव ।" नावर्णात् पः " [१७९] इति न पस्य लुक् ॥

२७. अच्छं मलरहितं कचकर्णचिबुकं यस्य । मधुवत् पिङ्गले नयने यस्य । मृगाङ्कवद् निर्मलत्वाद् नखा यस्य । अकुब्जौ उन्नतौ कु यस्य स गजः परगजानां लावण्यं पिबतीव । निखिललाव-ण्यस्य तत्र दर्शनाद् इति भावः ॥

गय । कय । नयणओ । मयङ्क । लायण्ण[4] । गयाण ।" अवर्णो यश्रुतिः" [१८०] " कगचज " इत्यादिना [१७७] लुकि शेषोऽवर्णः अवर्णात् परो लघुप्रयत्नतरयश्रुतिः । अवर्ण इति किम् । चिउओ ॥ अवर्णादित्येव । निअस ॥ क्वचिद् भवति । पियइ ॥

१ BC लायन्न°

1 BC °गजो हि° °गजवरः. 2 BC कस्यचित्तपसाज्ञासेन च्युतो. 3 BC अ-णिउंतय. 4 BC लायन्न°

खप्पर-खीलय-कुज्जय-कुसुम-समा जस्स सेल-खम्भ-दुमा,
रुन्धिअ-खासिअ-छिक्कं पिक्खिज्जइ मय-गलो एस. २८
मरगय गेन्दुअ सरिसालि-गुच्छ-गण्डे निवो इहारूढो,
जयइ चिलाएव्व परे सिरिकण्ठ-किराय-वीरेवि. २९
जिअ-घण-सीभर-गङ्गा-सीहर-चन्दिम-सुसीअ-सीअरओ
फलिहामल-वीस-नेहो निहस-प्पह-चिहुरओ एस. ३०

२८. कर्परंश्च घटखण्डं कीलकश्च शङ्कुः कुब्जकः शतपत्रिकाविशेषः तस्य कुसुमानि च तैः समाः। एतान् अनायासेन उत्पाटयतीत्यर्थः। यस्य शैलस्तम्भद्रुमाः। एष मदकलो मदोत्कटः रुद्धकासितक्षुतं यथा भवति एवं प्रेक्ष्यते॥

अखुज्ज। खप्पर। खीलय। "कुब्ज॰" इत्यादिना [१८१] एषु कस्य खः पुष्पं चेत् कुब्जाभिधेयं न॥ अपुष्प इति किम्। कुज्जय॥ आर्षेन्यत्रापि। खासिअ॥

२९. मरकतन्दुकसदृशा अलिगुच्छा ययोस्तौ तथाभूतौ गण्डौ यस्य तस्मिन्निह गजे आरूढः स नृपः श्रीकण्ठकिरातवीरानपि परान् शत्रून् किरातानिव पुलिन्दानिव जयति॥

मय-गलो। मरगय। गेन्दुअ। "मरकत॰" इत्यादिना [१८२] कस्य कन्दुके तु आद्यस्य गः॥

चिलाए। "किराते चः" [१८३] इति कस्य चः। कामरूपिणि तु नेष्यते॥ किराय॥

३०. जिताः शैत्येन अभिभूता घनशीकरा गङ्गाशीकराश्च यैः अत एव चन्द्रिकावत् सुशीताः शीकरा मदबिन्दवो यस्य। स्फटि-

---

१ B C ॰ गेंडुअ॰

पिहु-जहणो साहु-मुहो सरिसव-खल-कडुअ-सलिलओ अथि
इह एसो निव-जोग्गो पत्तो चोत्थि मयावत्थं. ३१
निव-धम्म-रओ अहसो, नभम्मि पाउस-घणो व्व, पिधम् इन्दो
अपिहवं आसणाओ असडुलं तं समारूढो. ३२

कषवद् अमला विंशतिर्नखा यस्य । निकषः कषपट्टः । तस्य प्रभावत् चिकुरा यस्य स तथाभूत एष गजः ॥

सीभर सीहर । "शीकरे भहौ वा" [१८४] इति कस्य भहौ वा । पक्षे सीअरओ ॥

चन्दिम । "चन्द्रिकायां मः" [१८५] इति कस्य मः ॥

फलिह । निहस । चिहुरओ । "निकषस्फटिकचिकुरे हः" [१८६] इति कस्य हः । चिहुरः संस्कृतेपीति दुर्गः ॥

३१. पृथुजघनो विकटकटीतटः साधुमुखः सौम्यवदनः सर्षपखलवत् कटुकं सलिलं मदजलं यस्य । अस्थिरः निरन्तरं हस्तकर्णतालचलनेन चञ्चलः एष गजः चतुर्थीं मदेन उपलक्षिताम् अवस्थां प्राप्तः । त्रिंशद्वर्षदेश्य संपन्न इत्यर्थः । अत एव नृपयोग्यः । एतावता भद्रजातीयत्वम् उक्तम् । तथा च तल्लक्षणम् ।

महु-गुलिय-पिङ्ग-लच्छो अणुपुव्वि-सुजाय-दीह-नङ्गूलो ।
उदग्ग-धीरो सव्वङ्ग-समाहिओ भद्दो ॥ इत्यादि ॥

३२. [अथ] नृपस्य धर्मे दुष्टनिग्रहशिष्टप्रतिपालनादौ आचारे रतः । पृथक् भूतलस्थितत्वेन भिन्न इन्द्रः स श्रीकुमारपालभूपः आसनाद् अपृथगिव शरीरसौस्थ्यकृत्वेन सिंहासनकल्पे अश्टङ्खले अपासितनिगडे तस्मिन् हस्तीन्द्रे समारूढः । यथा नभसि प्रावृड्घनः । "सप्तम्या द्वितीया" [३.१३७] इति तम् इत्यत्र सप्तम्याः स्थाने द्वितीया ॥

नहो । पह । पिहु । जहणो । साहु । मुहो । "खघथधभाम्" [१८७] इति

पुन्नाम-दामवन्तो पुलोइओ भामिणीहि पउरीहिं
छालङ्कु-देव-तेओ सुहओ रइ-सुहवोव्व निवो. ३३
इन्दो दुहओ चन्दोवि दुहवो आसि खेअर-वहूण
तस्सिं दिट्ठे तइआ मणि-खचिआहरण-खइअङ्गे. ३४

खादीनो हः। असंयुक्तस्येव। चोरिअं। मणायत्थं ॥ प्राय इत्येव। सिरिसय-खल। अथिरो। निव-धम्म। नभम्मि ॥

पिधं कुणिहं। "पृथकि धो वा" [१८९] इति थस्य धो वा ॥

असङ्कलं। "शृङ्खले खः कः" [१८१] इति खस्य कः ॥

३३. गाथासप्तकेन राजवर्णनम् आह। पुन्नागदामवान् सुरप-र्णिका कुसुममालायुक्तः। छागाङ्कदेवो वह्निः। तद्वद् द्विषद्दारु दाह-करत्वात् तेजो यस्य। सुभगः अनुकूलाचरणेन जगज्जनप्रियः नृपः रतिसुभग इव कन्दर्पवद् भागिनीभिः भाग्ययुक्ताभिः पौरीभिः ना-गराङ्गनाभिः प्रलोकितः सोत्कण्ठम् ईक्षितः ॥

पुन्नाम। भामिणीहि। "पुन्नागभागिन्योर्गो मः" [१९०] इति गस्य मः ॥

छालङ्कु। "छागे लः" [१९१] इति गस्य लः ॥

३४. तदा राजवीथीचलन्मदकलपृष्ठतलारोहकाले मणिखचि-ताभरणैः पद्मरागेन्द्रनीलादिरत्नरोचिष्णुकटककेयूरमुकुटाद्य खचितानि युक्तानि अङ्गानि हस्तचरणोत्तमाङ्गप्रमुखा अव यस्य तस्मिन् राज्ञि दृष्टे सति खेचरवधूनाम् इन्द्रो दुर्भगश्चन्द्रोपि दुर्भग आसीत् ॥ सौम्य सौभाग्यलावण्योपेतत्तत्तनुविलोकने सर्वाङ्गीणनय-नसहस्रेण भीषणत्वाद् इन्द्रः अन्तर्मलीमसत्वेन च चन्द्रस्तासां न प्रियं भावुकतां जगामेत्यर्थः ॥

सुहवो। दूहवो। "ऊत्वे दुर्भगसुभगे वः" [१९२] इति गस्य वः ॥ ऊत्व इति किम्। सुहओ दुहओ ॥

वेस-पिसाओ मुत्ती-पिसल्लुओ अ झडिलो अजडिलो य,
खट्टङ्ग-घण्ट-भूसो निवारिओ न जइ अटइ पुरो. ३५
केअव-सयढारि-सढाल-विक्कमो फलिह-विमल-नेवच्छो,
चविला-फालिअ-कुम्भो नहंव चविडाइ फाउन्तो; ३६
अङ्कोल्ल-तेल्ल-णिद्धो, असढो, पिढडो कलाण सयलाण,
लेहु-जढर-पिढर-पडिआर-पाडण-त्ताण कय-कीलो; ३७

३५ वेषेण पिशाचः जीर्णविवर्णविकृतवेषवान् ग्रहिलप्रायः। मूर्त्या पिशाचश्च भीषणदर्शनः । जटिलः सर्वत्र उद्धूतरोमा । अजटिलः मुण्डितशिरमुण्डः कापालिकादिः खट्वाङ्ग-घण्टाभ्यां भूषा यस्य । स च मृतककपालघण्टादिकलित ईश्वररूपधारी । जटाधर इत्यर्थः निवारितो दुःशकुनकारणाद् निषिद्धः यथा येन पुरःअग्रे न अटति नागच्छति ॥

खसिअ खट्ठअड्ढे। पिसाओ पिसल्लुओ। "सचित" इत्यादिना [१९३] यथासंख्यं सल्लौ वा ॥

झडिलो अजडिलो। "जटिले जो झो वा" [१९४] इति जस्य झो वा। "टो डः" [१९५] इति टस्य डश्च ॥ स्वरादित्येव। घण्ट ॥ असंयुक्तस्येत्येव खट्टङ्ग॥ क्वचिद्

३६ कलापकम्। कुमारेण कुमारपालेन कारितो विहार स्तस्मिन् श्रीपार्श्वनाथचैत्ये आप्तः । राजेति प्रक्रमात् ज्ञेयम् । कादम्बः कैरभशकटौ दैत्यौ । तयोर्यः अरिभूतः सटालो नरसिंहस्तद्वद् विक्रमो यस्य। स्फटिकवद् विमलनेपथ्यः। चपेटया पाटितस्ताडितः कुम्भो येन स तथाभूतः । श्यामकुम्भस्थलस्फालनात् अस्पृश्यत्वेन अदृश्यकुम्भस्थलदत्तचपेटास्थितिरवाद् वा उत्प्रेक्ष्यते नभश्चपेटया पाटयन्निति ॥

३७ अङ्कोठतैलवत् स्निग्धः अरूक्षकायः अशठः शाठ्यवर्जितः

1 B अस्पृश्यत्वेन- C अस्पृश्यत्वेन.

दढ-खन्ध-हार-नाडिं पेल्लन्तो निबिड-कच्छ-नालिम् इभं,
उव्वेलु-अतुच्छउडु-स-अच्छुच्छ-वेणूहि आवरिओ; ३८
अणतुच्छ-दयर-कप्पुर-धूव-महमहिअ-दसार-सुइ-वत्थो,
कुमर-विहारे पत्तो दुवर-पाडिहार-दिन्न-करो. ३९

सकलानां कलानां पिठरो भाजनम्। लघुजठरं बुभुक्षाक्षामकुक्षिः सदैव पिठरस्तस्य प्रतीकारो भोजनलाभः तेन पालनम् इतस्ततो भ्रमणं तेन ऋताः। पीडिता दुस्थैः। तेषां कृता मनोरथातिगवसुदानेन जनिता क्रीडा स्वेच्छविलसनं येन स तथा॥

३८. दृढा स्कन्धे हारभूता नाडिर्वरत्रा यस्य। निबिडा निश्चला कक्षायां मध्ये च नाडिर्यस्य स तथा। तम् इभं क्षिपन् प्रेरयन्। उद्वेणवः उद्गूर्णवंशदण्डास्ते च अतुच्छाडु शाश्च एवंभूता ये अतुच्छा वेणवः प्रभूता राजविशेषास्तैरावृतः। वेणुर्वंशे नृपान्तरे इति वेणुशब्दो राजविशेषवाच्यपि॥

३९. अतुच्छाः तगरश्च सुरभिद्रव्यभेदः कर्पूरो घनसारः धूपश्च नानासुरभिद्रव्यक्षोदः तैः। अर्थात् तद्धूमैः प्रसृतानि आमानि त्रसरः सूत्रभेदस्तस्य शुचीनि वस्त्राणि यस्य। तुवरः अनु श्मश्रुण्डितश्मश्रुर्वा यः प्रतीहारस्तेन दत्तः करो यस्य स तथा

केढव। सयढारि। सढाल।"सटाशकटकैटभे ढः" [१९६]

फलिह।"स्फटिके लः" [१९७] इति टस्य लः॥

चविला चविडाइ। फालिअ फाडन्तो।"चपेटापाटौ वा" [१९८] इति चपेटायां ण्यन्ते पाटौ धातौ च टस्य लो वा॥

जढर।"ठो ढः" [१९९] इति ठस्य ढः॥

अङ्कोल्ल।"अङ्कोठे ल्लः" [२००]॥

पिहडो पिढर।"पिठरे हो वा रश्च डः" [२०१] इति ठस्य हो वा तत्संनियोगे च रस्य डः॥

सुपइट्ठं सुपडायं, वेडिस-दल-नील-भित्ति-गब्भिणयं,
अणिउंतय[1]-फुल्ल-हरं बालाणवि रुण्ण-अवहरणं: ४०
वाहत्तरि-कल-सालाहण-सम-जणम्, अलसि-कुसुम-कय-सोहं
पलिल्ल-सिर-पलिअ-पीवल-करण-घुसणुमीस[2]-ण्हवण-जलं. ४१

कीलो । "डो लः" [२०२] इति डस्य लः ॥ क्वचिद् वा । नाडिं नालिं ।

क्वचिन्न । निविडु ॥

उंवेलु वेणुहिं । "वेणौ णो वा" [२०३] इति णस्य लो वा ॥

अत्तुच्छ[1] अछुच्छ अणतुच्छ । "तुच्छे तश्चछौ वा" [२०४] इति तस्य चछौ वा ॥

रुयर रुसर रुयर । "तगरत्रसरतूवरे टः" [२०५] इति तस्य टः ॥

४० अधुना यादृशं तज्जिनमन्दिरं यादृशश्च सन् राजा प्रवि-ष्टस्तद् गाथाद्वादशकेनाह ॥ द्वादशभिः कुलकम् । निजनाम्ना अङ्कितम् उपलक्षितं यद् निजकीर्तनम् । कुमारविहार इत्यर्थः । तद् भक्त्या आदरेण ततः प्रास्थनन्तरं स श्रीकुमारपालभूपः प्रविष्टः प्रविशति स्म । कीदृशं तत् । सुप्रतिष्ठं, चञ्चद् जयन्तीकं वेतसो वानीरस्तस्य दलानीव नीलमणिनिर्मितत्वेन या नीला भित्तयस्ता-भिर्गर्भितं गर्त[2]पुरोर्ध्वशिखरान्तराले युक्तम् । अतिमुक्तकपुष्पाणां गृहाणि पूजार्थं कृता गृहाकारा विच्छित्तयो यत्र । किं बहुना । बालानामपि रुदितापहरणम् कौतुकात् कृतसस्मितबालकम् इत्यर्थः ॥

४१. द्विसप्ततिः कला येषाम् अत एव सातवाहनसमा जनाः श्रावकलोका यत्र । अतसीकुसुमकृतशोभं क्षुमाप्रसूनजनिता-न्तराविच्छित्ति । पलितशिरसां यानि पलितानि तेषां पीतकरणं स्वर्णवर्णापादनं यद् घुसृणं कुङ्कुमं तेन उन्मिश्रं स्नपनजलं यत्र तत्

1 BC अणिउंतय° 2 BC °घुसणुम्मीस°

1 BC अत्तुछं. 2 B गर्तीपुरो° We with C. 3 S. B C.

पीअल-धाउ-विणिम्मिअ-विहत्थि-पम-माहुलिङ्ग-आहरणं,
भरह-जिण-भवण-सरिसं मङ्गल-वसहिं सिरी-वसहिं; ४२
अध कादल-भव्व-जणं, सिढिलिअ-कलि-कालम्, असढिलाणन्दं,
नयरस्स मेढि-भूयं, पढमं तित्थंव पुढवीए; ४३
पुढवी-निसीढ-तम-भर-निसीढिणीनाह-सरिस-जिण-बिम्बं,
खण्डिअ-डम्भिअ-डम्भं, उड्ढुण्डु-सुवण्णमय-डण्डं; ४४
डरिआणं दर-हरणं, डड्ढागरु-दड्ढ-धूव-सुह-गन्धं,
अड्ढि-डसण-डड्ढ-सरणं, दसण-कवाडेसु-दड्ढ-तमं; ४५

तथा। स्नानजलचन्दनेन यत्र पलितशिरसः स्वर्णवर्णकचा भवन्तीत्यर्थः॥

४२. पीतधातुना गाङ्गेयेन विनिर्मितं वितस्तिप्रमं मातुलिङ्गाभरणं यत्र। भरतजिनभवनसदृशं मङ्गलानां कल्याणानां वसतिं स्थानं श्रियः शोभाया लक्ष्म्या वा वसतिम्॥

४३. अथ कातराः पापभीरवो भव्यजना यत्र। शिथिलित-अनवरतधर्मनिष्ठजनतापूर्णत्वेन मन्दीकृतः कलिकालो येन। अशिथिलः निबिडः आनन्दो यस्मात्। नगरस्य मेथिभूतं नाभिभूतम्। अन्यतीर्थपरित्यागेन तदाराधनधार्मिकलोकदर्शनाद् उत्प्रेक्षते। पृथिव्यां प्रथमं तीर्थम्॥

४४. पृथिव्यां निशीथे अर्धरात्रे यस्तमोभरस्तत्र निशीथिनीनाथसदृशं निर्मलकान्तिमत्त्वेन चन्द्रकल्पं जिनबिम्बं यत्र खण्डितदाम्भिकदम्भम्। विघ्नविधानेन ध्वस्तमायिकमायम् इत्यर्थः। उद्दण्ड सुवर्णमयदण्डम्॥

४५. दरितानां भीतानां दरहरणं भयध्वंसकम्। दग्धागरुदग्ध-

१ B °णिम्मिअः C °विणम्मिअः २ B C सिढलि॰

डाहत्त-दाह-हरणं, कय-डोहलयाण पुन्न-दोहलयं,
कडण-मइ-चत्त-कदणं, डब्भङ्कुर-नील-नीलमणिं; ४६
दब्भग्ग-मई दर-डोलिर-सीसमुअडोलिरेण हिअएण,
दूरम् अहरं डसन्ते डहमाणो मिच्छ-दिट्ठि-जणे; ४७
थुणिरो देवं बारह-रवि-तेअं भत्ति-गग्गर-गिराए,
धम्म-करि-कयलि-हूओ, कयलि-मिऊ, कोह-अपलित्तो; ४८

धूपाभ्यां शुभगन्धम् । अहिदशनदष्टानां शरणं त्राणस्थानम् । लग्न-गाढविषाशिषोपि तत्रागता जीवन्तीत्यर्थः । दशनानां दन्तिद-न्तानां कपाशनि तेषाम् अंशवः तैर्दष्टं ग्रस्तं तमो येन ॥

४६ दाहार्तदाहहरणं भवदावसंतापापनोदकम् । कृतदोहदानां संजातदोहदानां पूर्णदोहदम् । पूरिताभिप्रेतम् इत्यर्थः । कदनमतिभिः हिंसाबुद्धिभिः । पापिष्ठैरित्यर्थः । तैरपि त्यक्तं कदनं यत्र । दर्भा-ङ्कुरवत् नीला नीलमणयः प्राङ्गणादिषु यत्र तत् तथा ॥

४७. स च कीदृशः । दर्भस्य कुशस्य अग्रं तद्वत् सूक्ष्मार्थपरि-च्छेदकत्वेन मतिर्यस्य । अदोलावता निश्चलेन हृदयेन उपलक्षितः । दरदोलावत् शीर्षं जिनबिम्बरामणीयकविलोकनविस्मयेन ईषच्च-लन्मस्तकं यथा भवति एवं प्रविष्टः । जिनप्रवचनप्रभावनामात्सर्येण विघ्नाशक्ततया च दूरम् अतिशयेन अधरं दशतो मिथ्यादृष्टिजनान् दहन् संतापयन् ॥

४८ द्वादशरवितेजसं देवं वीतरागं भक्तिगद्गदगिरा जयजये-त्यादिवाचा स्तोता स्तवनशीलः । धर्म एव करी तत्र कदलीभूतः शोभाकृत्वेन पताकातुल्यः । कदलीवद् मृदुः कोमलाङ्गः । क्रोधेन अप्रदीप्तः । प्रशान्त इत्यर्थः ॥

दोहल-दुउणिअ-धाराकयम्ब-धूलीकलम्ब-कण्टइओ,
धिप्पिर-सुवन्न-दिप्पिर-तनु-कन्ति-कवट्टिअन्न-पहो; ४९
चकुंदं निव-कुउहाइं निसढाइ-निवाण धम्म-सिक्खाओ
ओसहम् ओसहिओ इव दिन्तो, स निसीहिअं काउं; ५०
निअ-नामङ्किअ-णिअ-कित्तणयं अनिलो व्व अतुल-थामेण,
पज्जलिआनल-तेओ भत्तीइ तओ पइट्ठो सो. ५१

४९ दोहदेन स्वसमये प्रसुतधूलिधारा धरधारा श्रेणीछोरनरूप-दोहदपरिपूर्त्या द्विगुणितौ वृद्धिं गतौ यौ धाराकदम्बधूलीकदम्बौ तावि व कण्टकितः संजातरोमाञ्चः । दीप्तसुवर्णवद् दीप्ता या तनु-कान्तिस्तया कदर्थितान्यप्रभः ॥ एकस्यैव कदम्बस्य द्विधा अभिधा । यद् उक्तम् ।

ग्रीष्मसमये विकासी कथितो धूलीकदम्ब इति लोके ।
जलधरसमयविकाशी स एव धाराकदम्बः स्यात् ॥

५० नृपककुदानि छत्रखड्गवाहनमुकुटचामररूपराजचिह्नानि त्यक्त्वा निषधादिनृपेभ्यो धर्मशिक्षाः धर्मोपदेशान् ददत् वितरन् । किंवत् । यथा औषधानि पण्यम् अस्य औषधिकः गान्धिकः औ-षधम् इति । स चतुःसमुद्रवसुधराप्रसिद्धनैषेधिकीं कृत्वा ॥

५१ अतुलस्थाम्ना अमितबलेन कृत्वा अनिल इव वायुसदृशः । प्रज्वलितानलतेजा जाज्वलितज्वलनप्रतिमप्रताप इति ॥

पडिहार । सुपडायं । "उमादौ डः" [२०६] इति तस्य डः ॥ आर्षे दुक्कडादि ज्ञेयम् ॥ आयवत्येव । सुपइट्ठ ॥ वेडिस । "इत्वे वेतसे" [२०७] इति तस्य डः ॥

गब्भिणयं । अणिउँतयं । "गर्भितातिमुक्तके णः" [२०८] इति तस्य णः ॥

रुण्ण । "रुदिते दिना ण्णः" [२०९] इति दिना सह तस्य ण्णः ॥

बाहत्तरि । "सप्ततौ रः" [२१०] इति तस्य रः ॥

सालाहण । अलसि । "अतसीसातवाहने लः" [२११] इति तस्य लः ॥

२ B C निसिढाई. 1 B C श्रेणि: 2 B C समयः 3 B C जातो सा एव: 4 B C अणिउँतय.

लिम्बासय-निम्बगिरा कालि-एह्रविअ-पाव-नाविआदरिसा
धम्म-रिउणा वि तसिंस दिट्ठ-धम्मा स्सुहा हुया. ५२

पलित्त पलित्तअ । "पलिते वा" [२१२] इति तस्य लो वा ॥

[पीवल] पीअल । "पीते ओ ले वा" [२१३] इति तस्य वो वा स्वार्थे ले परे ॥

विहत्थि । माहुलिङ्ग । भरह । वसहिं । काहल । "वितस्ति" इत्यादिना [२१४] तस्य हः ॥ बाहुलकात् क्वचिन्न । वसइं ॥

सिढिलिअ । असढिल । मेढि । पढमं । "मेथी" इत्यादिना [२१५] थस्य ढः ॥

पुढवीए । पुहवी । निसीढ निसीहिणी । "निशीथपृथिव्योर्वा" [२१६] इति थस्य ढो वा ॥

उम्भिअ दम्भं । उहण्डं डण्डं । डरिआणं दर । डड्ढा दड्ढ । डसन दसण । डड्ढ दड्ढ । डाह दाह । डोहलयाण दोहलयं । कडुण कदणं । डब्भ दब्भ । डोलिर अदोलिरेण । "दशन" इत्यादिना [२१७] दस्य डो वा ॥ दरस्य भयार्थवृत्तेरेव । अन्यत्र दर ॥

डसन्ते डहमाणो । "दंशदहोः" [२१८] इति दस्य डः ॥

बारह गग्गर । "संख्यागद्गदे रः" [२१९] इति दस्य रः ॥

करलि । "कदल्याम् अद्रुमे" [२२०] इति दस्य रः ॥ अद्रुम इति किम् । कयलि ॥

पलित्ते । दोहल । "प्रदीपिदोहदे लः" [२२१] । प्रदीप्यतौ धातौ दोहदे च दस्य लः ॥

कयम्ब कलम्ब । "कदम्बे वा" [२२२] इति दस्य लो वा ॥

धिप्पिर दिप्पिर । "दीपौ धो वा" [२२३] इति दस्य धो वा ॥

कवट्टिअ । "कदर्थिते वः" [२२४] इति दस्य वः ॥

कउहाइं । "ककुदे हः" [२२५] इति दस्य हः ॥

निसढाइ । "निषधे धो ढः" [२२६] इति धस्य ढः ॥

ओसहम् ओसढिओ । "वौषधे" [२२७] इति धस्य ढो वा ॥

किसणं । "नो णः" [२२८] इति नस्य णः ॥ आर्षे अनिलो । अनल इत्यादि ॥

निअ णिअ । "वादौ" [२२९] इति नस्य णो वा ॥

५२. निम्बवत् कटुः । क्रूर इत्यर्थः । एवंभूत आशयः अभि-

सो फणस-फालिहद्दय-दीहर-भुअ-फलिह-जोडिअ-णडालो
अफरुस-गिराइ फालिअ-मोहो इअ जिण-थुइम् अकासि. ५३
फलिहा-जलं वहुत्तम्बुजेहि जह, जह वणं च नीमेहि,
जग-सिरि-नीवावेडय सहइ मही तह तुह पाएहिं. ५४
तुह कय-कुसुमामेला, पणट्ठ-पारद्धि-पमुह-पाव-मला,
मुत्ताहल-विमला इह हवन्ति रेभक्व मुद्धभा. ५५
प्रायः तथा निम्बवद् गीश्च येषाम् । कलिरेव कुत्सितकर्मणा नापितः पापमेव नापितः तयोः उपकरणभूतत्वेन ज्ञापकत्वेन च आदर्शः अत एव धर्मरिपवोपि तस्मिंस्तथाविधनृपे दृष्टे सति धर्मोन्मुखा भूता जाताः । अपिर्विस्मये ॥

लिम्बा लिम्ब । पहाविअ नाविअ । " निम्बनापिते लण्हं वा " [२३०] इति नस्य लण्हौ वा ॥ "पो वः" [२३१] इति पस्य च वः ॥ प्राय इत्येव । रिउणो ॥

५३ पनसपारिभद्राविव यौ दीर्घौ भुजपरिघौ ताभ्यां योजितं ललाटं भालस्थलं येन । ललाटे योजितकर इत्यर्थः । पाटितमोहो विनाशितविपरीतावबोधः सन् अपरुषगिरा मृदुस्वरेण इति वक्ष्यमाणरीत्या स राजा जिनस्तुतिम् अकार्षीत् ॥

५४ परिखा खातिका तस्या जलं यथा प्रभूताम्बुजैः वनं च यथा नीपैः राजति । जगतां श्रियो नीपानां कदम्बकुसुमानाम् आपीड शोभाकृत्वेन [हे] शेखर तथा तव पादैर्मही राजति ॥

फणस । फालिहद्दय । फलिह । अफरुस । फालिअ । फलिहा । " पाटि " इत्यादिना [२३२] ण्यन्ते पटिधातौ परुषादिषु च पस्य फः ॥

वहुत्तं । " प्रभूते वः " [२३३] इति पस्य वः ॥

५५ तव कृतकुसुमापीडाः प्रनष्टपापर्द्धिप्रमुखपापमलाः अतएव मुक्ताफलवद् विमला विगतकर्ममला इह अस्मिन् जन्मनि भवन्ति

---

१ C तह सहइ मही तुह पाएहिं.

सहलो जम्मो सभलं च जीविअं नाण, देव फणि-चिन्ध,
जे तं चम्पय-सवलेहिं भिसिणि-कुसुमेहिं अच्चन्ति. ५६
असिर-कमन्धे अकयन्ध-सिरे समरम्मि तुज्झ झाणेण,
केढव-रिउणोव्व, निवा विसढाविसमं न जाणन्ति. ५७
वम्मह-पिआ हिवम्भू अहिमन्नू-पिआ य अहरिओ तेण,
तुह भसल-साम पढ-पङ्कएसु भमराइअं जेण. ५८

रेफवद् मूर्धन्याः सकललोकाग्रस्थाः । सिद्धा भवन्तीत्यर्थः । रेफोपि "ऋटुरषाणां मूर्धा" इति मूर्धन्यः ॥

नीमेहिं नीव । आवेडुय कुसुमामेला । "नीपापीडे मो वा" [२३४] इति पस्य मे

पारद्धि । "पापर्द्धौ रः" [२३५] इति आप वादौ पस्य रः ॥

५६. हे देव पार्श्व फणिचिह्न तेषां जन्म सफलम् जीवितं च सफलम् । ये त्वां चम्पकशवलैः बिसिनीकुसुमैः अर्चन्ति पूजयन्ति ॥

क्वचिद् भः । रेभ ॥ क्वचित्तु हः । मुत्ताहल ॥ क्वचिद् उभावपि । सहलो । सभलं । "फो भहौ" [२३६] इत्यनेन ॥ अनादेरित्येव । फणि ॥

सवलेहिं । "बो वः" [२३७] इति बस्य वः ॥

भिसिणि । "बिसिन्यां भः" [२३८] इति बस्य भः ॥

५७ अशिरांसि कबन्धानि यत्र अविद्यमानकबन्धानि शिरांसि यत्र तस्मिन् समरे तव ध्यानेन भवतः स्मरणेन कैटभरिपव इव विष्णव इव [नृपा] विषमाविषमं न जानन्ति ॥ सर्वत्र विजयवैजयन्तीं प्राप्नुवन्तीति भावः ॥ अशिर इति कबन्धविशेषणं स्वरूपभणनार्थम् । केढव-रिउणो इत्यत्र बहुत्वं भक्त्या द्यवतारापेक्षया ॥

कमन्धे अकयन्ध । "कबन्धे मयौ" [२३९] इति बस्य मयौ ॥

केढव । "कैटभे भो वः" [२४०] इति भस्य वः ॥

विसढाविसमं । "विषमे मो ढो वा" [२४१] इति मस्य ढो वा ॥

५८ मन्मथपिता विष्णुः अभिमन्युः अर्जुनाङ्गजः अभिमन्यु-

पइ तुम्हकेर-अह-क्खाय-संजमे सोवओग-साहूण
न समो अह-जाओ तव-किसङ्ग-लट्ठी वि हु कुदिट्ठी. ५९
करणिज्जाकरणीअं पेआपिज्जं च जे नवि मुणन्ति,
ते दोस-दुइज्जावि हु गुण-बीआ हुन्ति तइं दिट्ठे. ६०

पित्ता च तेन अधरितः न्यक्कृतः । स सर्वोत्कृष्ट इत्यर्थः । हे भसल-वत् श्यामल तव पदपङ्कजयोः येन भ्रमरायितं चञ्चरीकवद् आच-रितम् । यस्त्वां श्रुणत इत्यर्थः ॥

वुम्मद् । " मन्मथे वः " [२४२] इति मस्य वः ॥

पिआम्हिवम्नू अहिमन्नू । " वाभिमन्यौ " [२४३] इति मो वो वा ॥

भसल भमराइअं । " भ्रमरे सो वा " [२४४] इति मस्य सो वा ॥

५९. हे प्रभो पार्श्व त्वदीये भवत्संबन्धिनि यथाख्यातसंयमे प-रमचारित्रे सोपयोगसाधूनां सावधानयतीनाम् । हु इति निश्चि-तम । न समो न सदृशः । कः । यथाजातः शीतातपाद्युपद्रवस-हनाय आवरणरहितः तपसा कृशाङ्गयष्टिः दुर्बलगात्रोऽपि कुदृष्टिजै-मदृष्ट्यादिः ॥

जोण । " आदेर्यो जः " [२४५] इति यस्य जः ॥ आदेरिति किम् । भमराइअं ॥ बहुलकात् सोपसर्गस्य अनादेरपि । संजमे ॥ क्वचिन्न । सोवओग ॥ आर्षे लो-पोपि । अह-क्खाय । अह-जाओ ॥

तुम्हकेर । " युष्मदर्थपरे तः " [२४६] इति यस्य तः ॥

लट्ठी । " यष्ट्यां लः " [२४७] इति यस्य लः ॥

६०. हे देव करणीयाकरणीयं पेयापेयं चये नैव जानन्ति ते दोषद्वितीया अपि गुणद्वितीयाः सगुणास्त्वयि दृष्टे सति भवन्ति । संबोधनपदम् अत्र ज्ञेयम् ॥

---

१ B C सोवओअ॰

---

1 C ॰यस्य. 2 C शीतत्तापाद्यु॰

वेकच्छ-उत्तरीआ धवल-दुगुल्लोत्तरिज्ज-पिहिअ-मुहा
तुह कय-ण्हवणा घण-छाय-छत्त-छाहीओ माणन्ति. ६१
इय सच्छाओ कइवाह-परिअणो कइअवं थुइं काउं,
आइ-किडिव्व अभेडो जिण-ण्हवणे अह पयट्टो सो. ६२
पल्लाणिअ-अपडायाणिअ-हयम् आणाहि अवर-राणहि
कणवीरच्चिअ-कलसो हलिद्द-गोरो स किर दिट्ठो. ६३

६१. हे देव वैकक्ष्ये उत्तरासङ्गे उत्तरीयम् उपरितनं वस्त्रं येषाम् धवलं तदेव धौतत्वाच्छुचि यद् दुकूलं क्षौमं तच्च तद् उत्तरीयं च तेन पिहितं विगन्धोच्छ्वासलग्नाशातनाशङ्कया स्थगितं मुखं यैस्ते तथा। तव कृतस्नपना घना सान्द्रा छाया आतपाभावो यस्मात् तच्च तच्छत्रं च तेन याश्छायाः शोभास्ता अनुभुञ्जते अनुभवन्ति॥

करणिज्जा करणीअं। पेज्जा पिज्जं। दुइज्जा बीआ। उत्तरीआ दुगूल्लोत्तरिज्ज। "वोत्तरीयानीयतीयकृद्ये ज्जः" [२४८] इति यस्य ज्जो वा॥

६२ इति पूर्वोक्तरीत्या कतिपयां स्वशास्त्रसुचितां स्तुतिं कृत्वा सच्छायः शोभनकान्तिः कतिपयपरिजनः मितपरिवारः । आदिकिरिः आदिवराहः स इव अभेरः अकातरः स श्रीकुमारपालभूपः जिनस्नपने अथ स्तवनभणनानन्तरं प्रवृत्तः॥ अत्र स्तुतिं कृत्वेति क्त्वाप्रत्ययेन स्नानप्रवृत्तेरानन्तर्यमात्रे उक्तेऽपि अत्यानन्तर्यप्रतिपादनार्थम् अथशब्दः। यथा देवदेवं प्रणम्यादौ इत्यत्र आदिशब्दः अतिसामीप्यं प्रति पत्त्यर्थः॥

छाय छाहीओ। "छायायां होऽकान्तौ वा" [२४९] इति हो वा॥ अकान्तौ इति किम्। सच्छाओ॥

कइवाह कइअवं। "डाहवौ कतिपये" [२५०] इति यस्य डित् आह-वौ पर्यायेण॥
किडि। अभेडो। "किरिभेरे रो डः" [२५१] इति रस्य डः॥
६३ पर्याणं गृह्णन्ति हयाः। णिज् बहुलम् इत्यादिना णिच्। ते

तेण जिणम्मि दुवालस-रवि-तेए मुहल-घण्ट-थोर-रवं
णङ्गलि-लङ्गलि-भायर-सरिसेण पल्होट्टिआ कलसा. ६४
णङ्गलि-णाहलत्तण-अपुण-भवत्थं, निवेण करुणाए
लङ्गलि-लाहला वि हु सित्ता जिण-ण्हवण-सलिलेण. ६५

सैन्यपोरस्तैः प्रयुज्यन्ते । प्रयोक्कयापारे णिगि कः । ततः पर्यणित्ता
ग्राह्नितपरम्परया अपयीणितास्थ दया यत्रेति । एवम् आयानैः अप-
राजैः करवीरैः करवीरकुसुमैः अर्चितकलशाः । दरिद्रावद् गौरः
स राजा किल दृष्टः । सविस्मयोत्कण्ठं विलोकितः । किलेति
प्रसिद्धौ ॥

पल्लाणिअ अपडायणिअ । "पर्याणे डा वा" [२५२] इति रस्य डा वा ॥
कणवीर । "करवीरे णः" [२५३] इति आद्यरस्य णः ॥

६४. लाङ्गलिलाङ्गलि भ्रातृसदृशेन बलभद्राच्युततुल्येन तेनराज्ञा
सुस्वराः प्रतिर वैर्वाचाला या घण्टास्तासां स्थूलो रवो यत्र इत्येवं जिने-
जिनबिम्बे द्वादशरवितेजसि पर्यस्ताः कर्पूरकुङ्कुमादिसुरभिद्रव्य-
क्षोदमिश्रजलमोचनाय अवाञ्चः कृताः कलशाः सुवर्णमणिमृन्म-
यादिकुम्भाः ॥

हलिद्द । मुहल । "हरिद्रादौ लः" [२५४] इति रस्य लः ॥ आर्षे दुवालस ।
थोर । "स्थूले लो रः" [२५५] इति लस्य रः ॥

६५ लाङ्गलिलाहलत्वयोः तीर्थकृत्म्लेच्छविशेषत्वयोः अपुनर्भ-
वार्थं पुनरप्रादुर्भावाय नृपेण करुणया । आस्ताम् अन्ये । लाङ्गू-
लिलाहला अपि । हु इति निश्चितम् । सिक्ताः आर्द्राः कृता जिन-
स्नपनसलिलेन ॥

णङ्गलि लङ्गलि । णङ्गूलि लङ्गूलि । णाहल लाहल । "लाहललाङ्गललाङ्गूले
वादेर्णः" [२५६] । एषु आदेर्लस्य णो वा ॥

ससि-खण्ड-णडालाहिं समरी-भासाइ दुसिमिण-हरणं,
सिविणेवि दुलहम्, अणुजिणम् अकारि संगीयम् इत्थीहिं. ६६

दढिआ सुनीविआहिं नीमीओ नच्चणीहिं तक्काले,
सविसेस-सद्द-गीए सज्जाइ-कमोक्कम-पयट्टे. ६७

६६. शशिखण्डवद् अष्टमीचन्द्रवत् ललाटं भालस्थलं यासां ताभिः स्त्रीभिः शबरीभाषया गायनप्रसिद्धपुलिन्दीभाषया उपलक्षितं दुःस्वप्नहरणम् । जिनगुणगणोत्कीर्तनाकर्णनेदुःस्वप्नसूचितोपद्रवविघातात् । स्वप्ने[1] किल दुःआपमपि प्राप्यते । परं तत् स्वप्नेपि दुर्लभं जिनमनु पार्श्वनाथं लक्षीकृत्य संगीतकं प्रेक्षणीयकम् अकारि आरब्धम् ॥

समरी । "शबरे बो मः" [२५८] इति बस्य मः ॥

६७. गाथैकादशकेन तद्वर्णनम् आह । शोभनाः । रचनया बन्धुरा इत्यर्थः । नीव्यो वस्त्रग्रन्थयो यासां ताभिर्नर्तनीभिः नीव्यः तत्कालं प्रेक्षणक्षणे दृढिताः नर्तनाय निश्चलीकृताः । कदा । षड्भ्यो जातः षड्जः । यद् उक्तम्

नासां कण्ठम् उरस्तालु जिह्वां दन्तांश्च संस्पृशन् ।
षड्भ्यः संजायते यस्मात् तस्मात् षड्ज इति स्मृतः ॥

स आदिर्येषाम् ऋषभादिस्वराणां तेषां क्रमेण नादाधारोहपरिपाट्या उत्क्रमेण च तथैव व्यावुटनेन ताभ्यां प्रवृत्ते । एतेन शुद्धरागत्वम् उक्तम् । सविशेषा निर्दोषसदृशा सार्थकत्वेन रम्याः शब्दा यत्र तच्च तद् गीतं च तस्मिन् सति ॥

दुसिमिण सिविणे । सुनीविआहिं नीमीओ । "स्वप्ननीव्योर्वा" [२५९] इति वस्य मो वा ॥

सविसेस । सद्द । सज्जाइ । "शषोः सः" [२६०] इति शषयोः सः ॥

---

1 BC स्वप्नेपि.

तइआ वणिअ-सुसाहिं निव-सुण्हा-वल्लहाओ ता दिट्ठा,
पाहाण-पुत्तिआ इव पासाण-त्थम्भ-लग्गाहिं. ६८
वज्जिअ-दस-विह-धाऊ जणणी लासस्स दह-विहस्सावि,
दिवसे दिवहावगमे अ सुह-यरी वाइआ वीणा. ६९
रञ्जिअ-नर-सिङ्घेणं वंसिअ-सीहेण वाइओ वंसो,
दाघत्त-दाह-हरणो छुह-धवले जिण-गुणे गाउं. ७०

६८. तदा प्रेक्षणीयकक्षणे नृपस्नुषाणां राजवधूनामपि वल्लभाः विलोकनाय ईप्सितास्ता नर्तक्यः पाषाणस्तम्भे लग्नाभिः संकीर्णत्वेन प्रेक्षणीयकस्य दुर्दर्शत्वेन संबद्धाभिर्वणिजस्नुषाभिः [पाषाणपुत्तिकाभिः पाषाणमयीभिः शालभञ्जिकाभिरिव[1]] दृष्टाः[2] ॥

सुसाहिं सुण्हा । "स्नुषायां ण्हो वा" [२६१] इति षस्य ण्हो वा ॥

६९ वर्जितः तत्त्वदेशकोणसारणया प्रकटितो दशविधो दशभेदो धातुः भरतादिशास्त्रप्रसिद्धः आलप्तिकाविशेषो यथा । दशविधो गेयपदाद्यङ्ग-भेदेन दशप्रकारः । यद् उक्तम्

गेयपदं स्थितपाठ्यम् आसीनं पुष्पगण्डिका ।
प्रच्छेदक स्त्रिगूढं च सैन्धवाख्यं द्विगूढकम् ॥
उत्तमोत्तमकं चैवम् उक्तप्रत्युक्तमेव च ।

इति दश लास्याङ्गानि । तस्यापि लास्यस्य जननी उत्पादिका । तत्त्वरानुसारेण नर्तकीनां नर्तनात् । दिवसे दिवसापगमे च । अहर्निशम् इत्यर्थः । अमृतास्वादकस्य स्वरकलितत्वेन सुखकरी वीणा वादिता क्वाणिता

पाहाण पासाण । दस दह । "दशपाषाणे हः" [२६२] इति शषयोर्यथा-दर्शनं हो वा ॥

दिवसे दिवहा । "दिवसे सः" [२६३] इति सस्य हो वा ॥

७०. रञ्जितः आह्लादितः नरसिंहः कुमारपालराजो येन तेन वं-

---

1 B C Both omit this. 2 B C insert नर्तन after दृष्टाः. 3 C आल. निक्य? 4 C स्थितं. 5 B C पाठ्य मासीनं. 6 B C ० मूट?

छमि-छत्तिवण्ण-गोरी, छट्ठी भल्लिव्व पञ्च-बाणस्स,
मय-छावच्छी, वर-मुहर-गायणी, गिण्हिउं तालं, ७१
अमय-छिरा-महुर-सरा, अमय-सिरोवम-सराहि अणुगमिआ
जिण-गाणम्मि पयट्टा गुण-भायण-दाण-भाणं ता. ७२
दणु-कुल-दणुअ-कुलाराइ-दुल्लहं तीइ रा-उल-विहारे
राय-उल-पियम् अवीअं गीअं सोउं न को आओ? ७३

शिकसिंहेन । वंशवादने शिल्पम् अस्य वांशिकश्रेष्ठेन दाहार्तानां दाहस्य हरणः श्रुतिसुखकृत्वेन संतापस्य विनाशको वंशो वेणुर्वादितः सुधावत् मक्षोलवत् निर्मलान् जिनगुणान् गातुम् ॥

सिङ्घेणं सिहेण । "हो घोऽनुस्वारात्" [२६४.] इति हस्य घो[वा] ॥ क्वचिद् अननुस्वारादपि । दाघत दाह ॥

७१. युग्मम् । ततः वीणावेणुवादनानन्तरं वरमुखरगायनी तालं कांस्यिकां[1] गृहीत्वा जिनगाने प्रवृत्ता । कीदृशी । शमिसप्तपर्णवत् शमिसमच्छदपुष्पवद् गौरी गौरवर्णा । पञ्च बाणाः उन्मादनमदनमोहनतापनशोषणाख्याः शरा यस्य स पञ्चबाणः कन्दर्पस्तस्य षष्ठी भल्लिरिव । तया हि बाणैरिव स सर्वं स्ववशं करोतीति भावः । मृगशावस्येव अक्षिणी यस्याः ॥

७२. अमृतशिरावत् सुधाधारावत् मधुरः स्वरो यस्याः सा तथा अमृतशिरोपमः स्वरो यासां ताभिः अनुगता । आलप्तिकक्षिणे अन्यगायनीभिः कृतपृष्ठानिनादेत्यर्थः । गुणभाजनानां गुणपात्राणां यद् दानं जिनसद्गुणोत्कीर्तनोत्थपरितोषाद् धनवितरणं तस्य भाजनम् ॥

छुह । छमि । छत्तिवण्ण । छट्ठी । छावच्छी । "षट्शमी" [२६५.] इत्यादिना आदेर्वर्णस्य छः ॥

छिरा सिरा । "सिरायां वा[2]" [२६६.] इति आदेश्छो वा ॥

७३ दनुजकुलस्य दैत्यसमूहस्य दनुजकुलारातयो देवास्तेषां च

---

1 B C कांश्यिकां. 2 B C शिरायां.

सक्कय-वारण-पाइअ-वायरण-पउत्त-सद्द-कय-गीए
आउज्जिअ-पायारे रङ्गे पुण आसि गुणि-पारो. ७४
तत्थागओ अ कालायस-सम-कालास अहिअ-हिअओ जो,
सो केलि-किसलयासोअ-किसल-कोमल-हिओ आसि. ७५
दुग्गावी-पा-वीढं दुग्गा-एवीस-पाय-वीढं च
मोत्तुं, गण-गन्धव्वा तं गीअं सोउम् ओच्छरिया. ७६

दुर्लभं राजकुलस्य नरनाथयूथस्य प्रियं श्रोत्रसुखकृत्त्वेन हृद्यम् अद्वितीयं तस्या वरसुस्वरगायन्त्या गीतं श्रोतुं राजकुलविहारे कुमारविहारे को नायातः । किं तु सर्वोप्यायातः ॥

भायण भाणं । दणु दणुअ । राउल रायउल । "लुग् भाजन°" [२६७.] इत्यादिना सस्वरस्य जस्य लुग् वा ॥

७४ संस्कृतव्याकरणप्राकृतव्याकरणयोः प्रयुक्ताः प्रतिपादिता ये शब्दास्तैः कृतं गीतं यत्र आतोद्यिकानां मृदङ्गादिवादकानां प्राकारो मण्डलं यत्र तस्मिन् रङ्गे पुनः गुणिप्राकार आसीत् ॥ संगीतकाकर्णनाय समागतसमस्तलोकेपि प्रासादे रङ्गभूमौ विचक्षणा एव उपवेशिता इति पुनः शब्दार्थः ॥

७५. तत्र च रङ्गे कालायसं लोहजातिस्तेन समं कालायसाद् अधिकं च हृदयं यस्य स तथाविधो य आगतः स केलिकिसलयाशोककिशलयवत् रम्भाकङ्केल्लिदलवत् कोमलहृदय आसीत् ॥ चित्तचमत्कारकारिजिनेन्द्रगुणस्फीतगीतश्रवणात् सोपि सार्द्रहृदयः संवृत्त इति यावत् ॥

वारण वायरण । पायारे पारो । आओ तत्थागओ । "व्याकरणप्राकारागते कगोः" [२६८] इति कोगस्य लुग् वा ॥

कालायस कालास । किसलया किसल । हिअओ हिओ । "किसलय" [२६९.] इत्यादिना यस्य लुग् वा ॥

७६. दुर्गादेव्याः गौर्याः पादपीठं पादासनम् । अत्र च सामी-

जिण-पाय-वडण-गुरु-पा-वडणाइं चइअ तत्थ उब्भ-जणो
पुलअङ्कुरेहि कलिओ, उउम्बरो उम्बरेहिं व. ७७

जाव निवो कय-पूओ, आरत्तिय-मङ्गलं न जा कुणइ,
ता देव-उले मरुवय-पूअं अणुसोइउं लग्गो. ७८

मइ ताव देउलम् इमं निम्मविअं सहल-जीविअ-मणेण;
सव्व-रिउ-कुसुम-पूआ नो जइ, जीअं न मे सहलं. ७९

प्यात् चरणान्तिकम् इत्यर्थः । दुर्गादेवीशस्य पादपीठं मुक्त्वा गणा नन्दिवन्दिप्रभृतयस्ते च ते ते गन्धर्वाश्च किंनरास्तद् गीतं श्रोतुं कर्णाञ्जलिभिः पातुम् अवसृता आगताः ॥

७७. जिनपादपतनगुरुपादपतनानि त्यक्त्वा तत्र रङ्गस्थान ऊर्ध्वजनः आसीत् । किंभूतः । पुलकाङ्कुरैः कलितो युक्तः । किंवत् । यथा उदुम्बरो जन्तुफलः उदुम्बरफलैरिति ॥

दुग्गावी दुग्गा-एवी । पा-वीढं पाय-वीढं । पाय-वडण पावडणाइं । उउम्बरो उम्बरेहिं । "दुर्गादेवी०" [२७०] इत्यादिना दस्यान्तर्मध्ये लुग् वा । अन्तरिति किम् । दुर्गादेव्याम् आदौ मा भूत् ॥

७८. यावत् कृतपूजो नृपः तथा आरात्रिकेन सहितं मङ्गलं आरात्रिकमङ्गलम् । आरात्रिकं माङ्गलिक्यं चेत्यर्थः न यावत् करोति तावद् देवकुले कुमारविहारे मरुवकपूजाम् अनुशोचितुं लग्नः । पूजाविषये पश्चात्तापं कर्तुं प्रवृत्तः ॥

७९. अनुशोचनमेवाह । मया तावद् देवकुलम् इदं निर्मापितम् । अनेन च सफलं जीवितं निर्मापितम् । मम चेत्यर्थात् । परं सर्वर्तुकुसुमपूजा नो यदि चेत्र तदा जीवितं न मे सफलम् ॥ देवगृहविधानाज्जीवितं सफलमपि तथाविधपूजाया अभावाद् नातिशयेन सफलम् इति यावत् ॥

अह भणिअं खे सासण-देवीए, एवमेव मा जूर;
आवत्तमाण-जस, तुमम् एमेअ किम् अत्तमाण-मणो? ९०
गुणि-पावारय-पारय, दुह-अड-चिन्तावडेसु मा पडसु;
होही तुह उज्जाणं सइ सव्व-रिऊदि कय-कुसुमं. ९१

९०. अथ दुःखं चिन्तानन्तरं खे गगनाङ्गणे शासनदेव्या भणितम् आवर्तमानं त्रिलोक्यां भ्रम्यमाणं यशो यस्य। तस्य आमन्त्रणम्। हे आवर्तमानयशः त्वम् एवमेव मा खिद्यस्व निरर्थकं मा दैन्ययुक्तो भव। तथा एवमेव किम् आवर्तमानमनाः सर्वर्तु कुसुमपूजा भविष्यति वा न वेति किं चिन्तापरचितः॥

९१. खेदचिन्तयोर्निरर्थकत्वमेवाह। गुणिन एव प्रावारकाः परास्तेषां प्रावारक अनुपमागणितगुणयुक्तत्वेन आच्छादक। दुःखं खेदः स एव अवटश्च कूपः। चिन्ता अभीप्सितार्थं प्रति संदेहः सैव अवटश्च। तयोस्त्वं मा पत मा निमज्ज॥ ननु किमिति भगवत्या एवं निषिध्यते तत्राह। तव उद्यानं भवेत् आरामवनं सदा सर्वकालं सर्वर्तुभिः कृतकुसुमं जनितप्रसूनं भविष्यति। मम प्रसादाद् इति शेषः॥

जाव जा। ता ताव। देवउले देउल। जीविअ जीअं। एवमेव एमेअ। आवत्तमाण अत्तमाण। पावारय पारय। अड चिन्तावडेसु। "यावत्ताव॰" [२७१.] इत्यादिना यावदादिषु यकारस्य अन्तर्वर्तमानस्य लुग् वा॥ अन्तरित्येव। एवमेवेति अन्त्यस्य न॥

इति प्राकृतद्व्याश्रये महाकाव्ये अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रतिपादनद्वारेण प्रथमः पादः संपूर्णः॥

---

१ B किमित्त? C किमेत्त?

आरत्तियम् अह काउं, मुक्क-मलो, अपरिमुत्त-माउक्को,
तव-सत्तं गुण-सक्कं माउत्त-निहिं गुरुं पणओ. ९२
विञ्चुअ-डक्कोरग-दट्ठ-जीव-जीवाउ-चरण-रेणु-कणं,
लुक्क-कलिं, लुग्ग-भवं तं समुपासिअ, गओ राया. ९३
लक्खण-पुण्णम्, अक्खीणं, अच्छीण-गमणं, अझीण-तणु-तेअं,
खन्धाड्ड-सत्त-पिहुलं, पोक्खर-गन्धं, धुवावत्तं; ९४

९२. अथ अभीप्सितार्थसाधकशासनदेवीवचनानन्तरम् आरा-त्रिकं कृत्वा मुक्तमलः गतविकल्पकालुष्यः। अपरिमुक्तमृदुत्वः आर्जवयुक्तो राजा श्रीकुमारपालः तपसि "अणसणम् ऊणोअरिआ" इत्यादिसिद्धान्तप्रसिद्धे शक्तं समर्थम्। तत्रिष्ठम् इति यावत्। गुणेषु क्षान्त्यादिषु शक्तं मृदुत्वनिधिं गुरुं प्रणतः प्रणमति स्म ॥

९३. वृश्चिकदष्टाश्च उरगदष्टाश्च ये जीवास्तेषां जीवातवो जीवनौषधानि चरणरेणुकणा यस्य। रुग्णः सावद्यव्यापारप्रध्वंसकत्वेन भग्नः कलिः कलहः कलिकालो वा येन। रुग्णभवं मुक्तपदवीप्रदाभयदानादिधर्मानुष्ठानविधापनेन निर्दलितचातुर्गतिकसंसारं तं गुरुं समुपास्य संसेव्य। तदन्तिके देशनाश्रवणादिधर्मानुष्ठानं कृत्वेत्यर्थः। राजा श्रीकुमारपालो गतः देवगृहाभिः सृतः ॥

"संयुक्तस्य" [१.]। अधिकारोयम् "ज्याराम् ईल" [२.११५] इतियावत् ॥

मुक्क मुत्त। माउक्को माउत्त। सत्तं सक्कं। डक्को दट्ठ। लुक्क लुग्ग। "शक्तमुक्त०" [२.] इत्यादिना रस्य कोवा ॥

९४. अथ नृपाध्वारोहार्थम् आनीतस्य अश्वोरसस्य गाथासप्तकेन वर्णनम् आह। सप्तभिः कुलकम्। अश्वम् आरूढः। राजा इति प्रक्रमात। कीदृशम्। लक्षणपूर्णं शालिहोत्रशास्त्रोक्तसमस्तप्रशस्यचिह्नभृतम् अक्षीणं परिपूर्णसर्वाङ्गोपाङ्गम् अक्षीणगमनम् ॥

---

१ BC विच्छुडाः° 1 BC जीवाश्च तेषां for जीवास्तेषां.

खन्दपिउ-कन्द-सरिसावणीस-जुग्गं, असुक्क-रोम-छविं,
अणसुक्ख-मउलि-कुसुमं, खेडय-जर-खेडअङ्ग-रजं; ८५

सिहि-सीह-वसह-वग्घाण हत्थि-हंसाण चास-नउलाण।
तह तित्तिरस्स सरिसी सुहा गई होइ तुरयाण ॥

इति शास्त्रोक्तगतिसंपूर्णम् इत्यर्थः। अक्षीणतनुतेजसम अस्युनकाय-कान्तिम्। स्कन्धादिषु सप्तसु सप्तस्थानेषु पृथुलं विस्तृतम्। यत उक्तम्।

वच्छ-थल-भाल-कक्खन्तराइं तह कडिअ-खन्ध-गत्ताइं।
पिहुलाइं सत्त सुपसत्थ-पाय-पट्ठीय-सहियाइं ॥

पुष्करगन्धं कमलवत् सुरभिम्। यद् उक्तम्।

महु-कमल-कुन्द-कुङ्कुम-कयम्ब-कप्पूर-कुज्जय-सुअन्धा।
धय-चन्दण-सिलोसीर-जाइ-गन्धा सुहा तुरया ॥

ध्रुवा ध्रुवनामानः आवर्ता दशसंख्या अमरका यस्य स तथा तम्। यद् उक्तम्।

दो सीसे दुन्नि उरे इक्को भालम्मि फुरणए इक्को।
दो रन्धे दो अवरन्धरम्मि इअ धुअ-दसावत्ता ॥

तुरय-मत्थइ वेजि आवत्त ते चन्द-सूरइं। पयड विन्नि उरह अस्सिणि-कुमारइं।
वेयसमरु भाल-थलि वसइ। गाउ फुरण म्मि सारइ।
रन्धह उवरन्धह जि विअ विण्णि विन्नि आवत्त।
तिहिं तिहिं कमि निवसहिं सयल सोमि विसाह पवित्त ॥
जो तेहिं जुओ सो कुल-कोसल-जस-सुक्ख-संजणणो ॥

८५. स्कन्दपितृस्कन्दाभ्यां श्रीकण्ठकार्तिकेयाभ्यां सदृशा ये अवनीशास्तेषां योग्यः अर्हः तम्। अशुष्का अरूक्षा। लावण्योपेतेति यावत्। इत्थंभूता रोम्णां छविः कान्तिर्यस्य। अशुष्कमौलिकुसुमं सान्द्रशिरोमाल्यम्। क्ष्वेटकज्वरस्फेटकं देवताधिष्ठितत्वेन विपत्तापविध्वंसकम् अङ्गरजो यस्य स तथा तम् ॥

---

१ B C °सुक्क°

---

1 B C सिउ° 2 B C पुण° 3 C वेय° 4 B C °म्मि. 5 B उयरंध. 6 C सलय.

थाणु-पिया-जल-पुण्णं, अत्थाणु-वायं, जणेहि दीसन्तं
पडिखम्भिअङ्ग-थम्भय-थम्भिअ-तणु-ठम्भिअ च्छेहिं; ८६
रत्तं, पिंग-रुत्त-सरं, रवि-हय-सुङ्कं व, नील-किछि-छविं,
सुङ्क-करणग्ग-चञ्चर-चइत्त-ठिअ-दिट्ठि-दुच्छुज्जं; ८७
पच्चूहा पच्चूसेवि पत्र-थारासु- अकय-णिक्कं,
णच्चा बुज्झा पिच्छीइ वणिअं सिक्ख-विज्जंसि; ८८

८६ स्थाणोः ईश्वरस्य प्रिया गङ्गा तस्या यज्जलं तद्वत् पुण्यम्। अविद्यमानः स्थाणोः पातो यस्य जात्यत्वात् तम्। यद्वा अस्थाणुघातं रोगविशेषरहितम्। प्रतिस्तम्भिता इव तत्क्षणे तदङ्गसङ्गाद् दन्तान्य-स्तम्भा इव ये अङ्गानां स्तम्भकास्तेषु स्तम्भिता अवष्टब्धास्तनवो यैस्ते च ते स्तम्भिताक्षाश्च निश्चलनेत्रास्तैर्जनैर्दृश्यमानं अुक्षेपम् ई-क्षमाणम् ॥

८७. रक्तं सादिशिक्षास्वनुरक्तम्। पिकवद् रक्तः कलः। गम्भीर इत्यर्थः। एवंभूतः स्वरो हेषारवो यस्य स तथा तम्। यद उक्तम्।

अच्छिन्न-गहिर-सद्दा सुपसत्था हयवरा हुन्ति ॥

नीलकृत्तिच्छविं नीलवर्णत्वक्कान्तिम्। यद् उक्तम्।

सेअङ्ग-सामकण्णो, अण्णो जो सेअ-चरण-नयणो य,।
सिअ-केसरो अ नीलो, ते तिण्णि वि सुप्पसत्थाइ ॥

अत उत्प्रेक्ष्यते। रवेर्ये हया अश्वास्तेषां शुल्कमिव दानमिव। यथा अन्यो वणिग् मण्डपिकायां दानं दत्वा चलति तथा रविणापि एत-द्देशोपरि विचरता एतद् अनुष्ठितमिवेत्यभिप्रायः। शुल्ककरणस्य मण्डपिकाया अग्रे चत्वरे बहुमार्गे चैत्येषु देवकुलेषु [च] स्थितानां दृष्टि भिदुस्त्यजम्। कौतुकाद् निर्निमेषम् ईक्ष्यमाणम् इत्यर्थः ॥

८८. प्रत्यूषात् प्रत्यूषेति। प्रतिप्रभातम् इत्यर्थः। पञ्चधाराः।

---

१ B पच्चूसंति. we with C.

---

1 From ° इयते C wants the commentary and grammar (not the text) up to ति° in तिक्खुहिं under 91 as also the couplet 91. See note

विञ्चुअ-अहिविञ्छिअ-अच्छीविस-विस-हरणं-छेत्त-सेअ-जलं,
खुर-ताडण-अक्खमं-छमं रिक्ख-पवङ्गेस-सम-वेगं; ८९
अवि रिच्छ-सरिच्छेहिं सणिच्छयं सच्छणं च लोएहिं
अच्छी-पच्छं लिच्छूहिं पेच्छिअं आसम् आरूढो. ९०

आस्कन्दितं धौरितकं रेचितं वल्गितं प्लुतम्।

इति गतिविशेषाः। तासु अकृतनिर्वेदम्[1]। तत्रासक्तम् इत्यर्थः। तथा ईत्वाद् विचक्षणत्वाद् बुध्वा अवगम्य पृथ्व्या पृथ्वीस्थजनेन वर्णितं श्लाघितम्। कथम्। शिक्षया विद्वान् इति सर्वगतिकरणनिपुण इति॥

८९. वृश्चिकाश्च द्रुणाः। अहिमूत्रोद्भवा वृश्चिका अहिवृश्चिकाश्च तीव्रविषद्रुणविशेषाः[2]। अक्षिषु विषं येषां ते च ते अक्षिविषाः सर्पविशेषाः। तेषां यद् विषं गरलं तस्य हरणं ध्वंसकं क्षेत्रस्य शरीरस्य स्वेदजलं घर्माम्बु यस्य। खुराणां ताडने आघाते अक्षमा असमर्था। वेपमानेति यावत्। इत्थंभूता क्षमा पृथिवि यस्मात्। ऋक्षाश्च जाम्बवदादयः। प्लवङ्गाश्च हनूमदादयः। तेषाम् ईशः सुग्रीवः तेन समवेगं तुल्यत्वरितगतिम्॥

९०. ऋक्षसदृक्षैरपि चापल्याद् अच्छभल्लकल्पैरपि सानिश्चयम् साकाङ्क्षितम्। यद्वा ऋक्षसदृक्षैरपि चञ्चच्चारुहारादिमनोहरत्वेन तारककल्पैरपि सक्षणं सोत्सवं च यथा भवति एवम् अक्षिपथ्यं लिप्सुभिर्लोकैः प्रेक्षितम्।

लक्खण। अक्खाणं। "क्षः खः०" [३] इति क्षस्य खः॥ क्वचित्तु छझावपि[4]। अच्छीण। अझीण॥

---

१ C लोगेहिं.

1 B निर्वेदः. C wanting 2 So B. C wanting 3 B द्रुणशेषाः. C wanting
4 B छत्सावपि. C wanting.

धवलगेहम् अइ-निच्चलाकिदी वच्छलो चुलुग-वंस-दीवओ,
तच्च-देवय-वरेण लक्खणो सारि आरिवल-दुहा पहुत्तओ. ९१

रव-धाइ। पोक्खरं। "ष्कस्कयोर्नाम्नि" [४] इति खः॥

खन्द कन्द। असुक्क अणसुक्ख। "शुष्कस्कन्दे ष्क वा" [५] इति स्खो वा॥

खेडय। खेडअ। "क्ष्वेटकादौ" [६] इति खः॥

अखाणु। "स्थाणावहरे" [७] इति खः। अहर इति किम्। थाणु॥

पडिखम्मिऊ अट्ट-थम्भय। "स्तम्भे स्तो वा" [८] इति स्तस्य खः॥

थम्भिअ। ठम्भिअ। "थठावस्पन्दे" [९] इति स्तम्भे स्तस्य थठौ॥

रग्गं रत्त। "रक्ते गो वा" [१०] इति गो वा॥

सुक्कं सुङ्क। "शुल्के ङ्गो वा" [११] इति ङ्गो वा॥

किच्चि। चच्चर। "कृत्तिचत्वरे चः" [१२] इति चः॥

दुच्चज्जं। "त्योऽचैत्ये" [१३] इति त्यस्य चः। अचैत्य इति किम्। चइत्त॥

पच्चूहा पच्चूसे। "प्रत्यूषे षश्च हो वा" [१४] इति त्यस्य चः। तत्संनियोगे षस्य हो वा॥

णच्चा। बुज्झा। पिच्छीइ। किज्जंति। "त्वथ्वद्ध्वां चछजझाः क्वचित्" [१५]। एषां यथासंख्यम् एते क्वचित्॥

विञ्छुअ विञ्छिअ। "वृश्चिके श्चेञ्चुर्वा" [१६] इति ञ्चुः॥

अच्छी। छेत। सरिच्छेहिं अच्छी। "छोऽक्ष्यादौ" [१७] इति क्षस्यापवादः छः॥ आर्षे तु इक्खु। खीरं। सारिक्खं। इत्याद्यपि दृश्यते॥

छमं। "क्षमायां कौ" [१८] इति छः। क्वाविति किम्। अखम॥

रिक्ख रिच्छ। "ऋक्षे वा" [१९] इति छो वा॥

९१. अतिनिश्चलाकृतिः अतिस्थिरस्वभावः वत्सलः जीवदयाप्रवर्तकत्वात् सर्वजनीनः चौलुक्यवंशस्य प्रकाशकत्वाद् दीपक इव लभ्यः सत्यो यो देवतायाः शासनदेवताया वरः। होही तुह उज्जाणं

1 BC पडिखंभि। 2 B श्चेञ्चुर्वा. C wanting. 3 B सरिक्खं. C wanting.

सइ सल-रिऊहिं कय-कुसुममिति [८१] प्रसादस्तेन कर्त्रा तत्क्षणे तस्मिन्नेव काले उत्सारिताखिलदुःखः अपगतसमस्तचिन्तः धवलगेहं प्रासादं प्राप्तः । राजेति शेषः ॥ वैतालीया परान्तिका छन्दः । वेद[1]-नकं वा छन्दः । "नच्च-देवय-वेरप" इति उत्तरसर्गार्थसूचनम् ॥

सच्छण । "क्षण उत्सवे" [२०] इति छः । उत्सव इति किम् । तक्खणो ॥

सणिच्छरं । पच्छं । लिच्छूहिं । वच्छलो । "ह्रस्वात् थ्य-श्च-त्स-प्साम् अनिश्चले" [२१] इति ह्रस्वात् परेषाम् एषां छः । अनिश्चल इति किम् । निच्चलो ॥ आर्षे[2] तथ्ये चोऽपि । तच्चं ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचित श्रीकुमारपालचरिते प्राकृतद्व्याश्रयमहा-काव्यवृत्तौ द्वितीयः सर्गः समाप्तः ॥

---

1 B has चच्चा हो चटलकमिति before वरनंक. C is wanting. 2 See note 1 on page 73.

कय-वम्मह-सामच्छं, वर-सामत्था कओसवम् उऊहि,
नयणाच्छवम् उज्जाणं गओ निवो उस्सुआ दट्ठुं. १
जयं-छिह्-ऊसुअ-मयणो, अवज्ज-निप्पिह्-सभज्ज-जुव-लोओ,
अलि-सेज्ज-चूअ-कलिओ तओ पयट्टो वसन्त-उऊ. २

१. कृतमन्मथसामर्थ्यम् उद्दीपनविभावत्वाज्जनितकन्दर्पप्रकर्षम् वरसामर्थ्यात् देवताप्रसादोत्कर्षाद् ऋतुभिर्वसन्ताद्यैः कृतोत्सवं युगपत् नतपुष्पफलपल्लवपटलैः प्रारब्धमहामहिम। नयनानां रम्यत्वाद् उत्सवम् उद्यानं क्रीडाकाननम् उत्सुकः सोत्कण्ठो नृपो द्रष्टुम् ईक्षितुं गतः॥

२. तत्र युगपत् सर्वर्तुप्रादुर्भावेपि वाचः क्रमवृत्तित्वाद् ऋतुषु च वसन्तस्य सम्राट्कल्पत्वाद् अष्टाशीत्या गाथाभिरादौ तमेव वर्णयति ॥ जयस्पृहायां धर्मार्थादिपराभवेच्छायाम् उत्सुको मदनो यत्र। अवद्ये कुव्यापारे निःस्पृहा विमुखाः सभार्या युवलोकास्तरुणपुरुषा यत्र। अलिशय्या भ्रमरवसतयो ये चूता आम्रवृक्षास्तैः कलितः। ततः देवतावरानन्तरं वसन्तऋतुः प्रवृत्तः॥

सामच्छं सामत्था। कओसव नयणोच्छव। उस्सुओ ऊसुअ। "सामर्थ्योत्सुकोत्सवे वा" [२२] इति छो वा॥

छिह्। "स्पृहायाम्" [२३] इति फस्य अपवादश्छः॥ बाहुलकात् क्वचिद् अन्यदपि। निप्पिह्॥

अवज्ज। सभज्ज। सेज्ज। "द्यय्यर्यां जः" [२४] इति एषां जः॥

अहिमज्जु-जणय-अहिमञ्जु-माउ-भायाहिमञ्जु-पमुहाण
अहिउ च्चिआसि मयणो अणवज्झासज्झ-कुसुम-सरो. ३
गय-सज्झसस्स मयरध्दयस्स कुसुमज्झओउ-दुइअस्स
कङ्केल्लि-पल्लव-मिसा आसि पयावो समिज्झन्तो. ४
पइण-वहु-वलयाइअ-वट्ट-पयट्टालि-मण्डला चूओ
पवण-कवट्टिअ-कुसुम-रज-सुरहि-महि-मट्टिओ जाओ. ५

३. अभिमन्युजनकश्च अर्जुनः अभिमन्युमातृभ्राता बलदेवः अभिमन्युश्च ते प्रमुखा धुर्या येषां वीराणां ते तथा तेभ्यः अवध्याः कार्यसाधकत्वेन सफलाः असह्याः क्षन्तुम् अशक्याः कुसुमान्येव शरा यस्य स तथाभूतो मदनः अधिक एव त्रैलोक्यवशवर्तिकारित्वेन अभ्यधिक एवासीत् ॥ अधिकापेक्षया अनुपातक्रियेपादाने पमुहाणेति पञ्चमीप्राप्तौ "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३.१३४] इति षष्ठी ॥

अहिमज्जु अहिमञ्जु। "अभिमन्यौ जञ्जौ वा" [२५] इति जो ञ्जश्च वा। पक्षे। अहिमन्नु ॥

४. गतसाध्वसस्य स्वरिपोरीश्वरस्यापि तदाज्ञाविधायित्वेन निर्भयस्य मकरध्वजस्य कुसुमान्येव ध्वजश्चिह्नं यस्य स चासौ ऋतुश्च स द्वितीयो यस्य। वसन्तर्तुयुक्तस्येत्यर्थः। कङ्केल्लिपल्लवमिषात् प्रतापः समिन्धानः समन्ताद् दीप्यमान आसीत् ॥ प्रतापो हि आरक्तो वर्ण्यते। अशोककिशलयानि च तथा। इतीत्थम् उत्प्रेक्ष्यन्ते ॥

अणवज्झ। असज्झ। सज्झसस्स। "साध्वसध्यह्यां झः" [२६] इति झः॥

कुयस्स °ज्झओ। "ध्वजे वा" [२७] इति झो वा ॥

समिज्झन्तो। "इन्धौ झा" [२८] इति इन्धौ धातौ झा॥

५. पवनमेव वधूः कान्ता तस्या वलयायितं कङ्कणवद् आचरितम् यतः वृत्तं यथा भवति एवं प्रवृत्तं गन्तुम् उद्यतम् अलिमण्डलं

कामिणि-धुत्तिम-वत्ता-निवत्तणो, वल्लि-नट्टेण नडो,
पयडिअ-वम्मह-वट्टो, सिढिलिअ-वासन्तिआ वेण्टो; ६
विरहिणि-विसण्ठुलट्टी-करणो, रइणाह-रइ-महु-चउट्ठो,
कामट्ठस्थो, सुहओ चउरस्थ-पुरिसत्थगाणं पि; ७
ठीणम्बु-सीअलो, थीण-चूय-लट्ठि-महु-बिन्दु-चुम्बणओ,
वम्मह-संदट्ठेसु डड्ढाण ओ, महट्ठिअओ; ८

यस्मिन्। पवनेन कदर्थितानि पेङ्खोलितानि यानि कुसुमानि तेषां यद् रजः परागस्तेन सुरभिः सुगन्धिर्मही मृत्तिका यस्मात् स तथाभूतश्चैत्रो जातः॥

पट्टण। वट्ट। पयट्ट। कवट्टिअ। मट्ठिओ। "कृत्तवृत्त°" [२९] इत्यादिना टः॥

६. गाथादशकेन वसन्तर्तुसर्वस्वभूताः सुरभिशीतमृदुगुणयुक्ता मलयानिला वर्ण्यन्ते॥ दशभिः कुलकम्। पर्यस्तलतम् इतस्ततः पेङ्खोलितशाखं यथा भवति एवं मलयानिलो वातो वाति स्म। कीदृशः। कामिनीनां धूर्तत्वयातीया माने हेतुप्रावीण्यं वृत्तान्तस्य निषेधकः। मलयानिले हि वाति निर्विचारं तासां प्रियाभिसरणात्। वल्ल्य एव नर्तक्यस्तासु नटः फल्लवकरपेङ्खकत्वेन नृत्योपाध्यायः। प्रकटितमन्मथवार्तः प्रख्यापितकन्दर्पोदन्तः शिथिलितानि कम्पनाद् अदृढीकृतानि वासन्तिकावृन्तानि माधवीलताप्रसवबन्धनानि येन स तथा॥

७. विरहिणीनाम् अचैतन्याङ्गसादादिकृत्त्वेन विसंस्थुलास्थिकरणः। रतिनाथरतिमधूनां कन्दर्पतत्स्त्रियावसन्तानां पृष्ठानुचरत्वेन चतुर्थः। कामस्य अर्थः प्रयोजनम् अर्थो धनं यस्य। चतुर्थपुरुषार्थगानामपि मोक्षमार्गप्रवृत्तानामपि शरीरसंतापनिर्वापणात् सुखदः॥

८. स्त्यानाम्बु हिमं तद्वच्छीतलः। स्त्यानां घना ये चूतयष्टिमधुबिन्दवः आम्रलता मकरन्दविप्रुषः तेषां चुम्बनः अन्तर्वहनात् स्प-

1 B C सर्वर्तु° for °सर्वस्व: 2 C° प्रावीण्यं: 3 C ° प्रसूनप्रसव:

मुर-गड्ड-निवुड्डेहिंव उच्च-विअड्डि-ट्ठिएहिं पिज्जन्तो,
छड्डिअ-मल उज्जाणो, मड्डिअ-वेइल्ल-विच्छड्डो; ९
रय-संमड्ड-सम-हरो, कवड्डि-सिर-सरिअ-सलिल-सीअलओ
लड्डिय-गड्डहवाहण-पुरो, मयण-गद्दहिअ-लोओ; १०
मलयाचल-कण्डलिआ-आउह-सालाउ भिण्डिवालोव्व,
ठड्ढेण वुड्ड-जग-जय-छिहाइ गहिओ महु-भडेण; ११

उीकः । मन्मथसंदेशेषु उद्घाघातः । कामार्तप्राणिपीडाप्रद इत्यर्थः ।
मधोर्वसन्तस्य कार्यकरणाद् औष्ट्रिकः । भृत्य इत्यर्थः ॥

९. सुरवस्य गर्तोऽपचाराद् बाहुल्यम् । तत्र निमग्नैरिव । अनवरतसुरतव्यासक्तैरित्यर्थः । उच्चा चासौ वितर्दिश्च वेदिस्तत्र स्थितैर्मत्तवारणभूमिगतैः पीयमानो रतक्लमापनोदार्थं सेव्यमानः । छर्दितं तदानीं दक्षिणस्या उत्तरस्यां गमनाद् वान्तम् । त्यक्तम् इत्यर्थः । मलयोद्यानं येन । मर्दितः अन्तर्भ्रमणेन कदर्थितः विचकिलानां विच्छर्दो विस्तारो येन स तथा ॥

१०. रतसंमर्दात् सुरतासक्तेः श्रमः खेदस्तस्य हरो विध्वंसकः । यतः किंभूतः । कपर्दी ईश्वरः तस्य शिरस्तत्र या सरिद् गङ्गा तस्या यत् सलिलं तद्वत् शीतलः । लङ्घितं गर्दभवाहनस्य रावणस्य पुरं लङ्काख्या नगरी येन । मदनेन गर्दभितो गर्दभवद् आचरति स्म लोको यत्र स तथा ॥

११. मलयाचलकन्दरिकैव आयुधशाला तस्या भिन्दपालः शस्त्रविशेषः स इव स्तब्धेन साहंकारेण वृद्धा महती या जगज्जयस्पृहा तया मधुभटेन वसन्तवीरेण गृहीतः ॥

दड्ढोज्जीविअ-मयणो, विरहिणि-नीसास-वुड्ढि-परिविड्ढो,
अविअड्ढ-असड्ढ-अणिड्ढीणंपि विढ्ढण्ण-रइ-सड्ढो; १२
रिद्धिं पत्तो, कम्पिअ-लवल्ली-मुड्ढो, वसन्त-मुद्धन्नो,
अड्ढद्धीकय-माणिणि-माणो, पज्जुण्ण-दिण्णाणो; १३
पण्णास-गुणं मयणं पण्णरह-गुणं महुं च पयडन्तो,
मन्तुमइ-मन्तु-दलणो, समत्त-लय-तम्ब-वित्थरणो; १४
अविरहि-विरहि-थवात्तव-पत्ते पल्लत्थ-लयम् अपल्लट्टो
उच्छाहकरो णुच्छारयाण मलयाणिलो वाऊ. १५

१२. दग्धोपि ईश्वरतृतीयनेत्रार्चिषा भस्मसात्कृतोपि उज्जीवितः शरीरीकृतो मदनो येन विरहिणीनिःश्वासवृध्द्या परिवृद्धः विस्तृतः । अविदग्धाश्च कामप्रवृत्तौ अनिपुणाः अश्रद्धाश्च तदनिच्छवः अनृद्धयो दरिद्रास्तेषामपि वितीर्णरतिश्रद्धः उत्पादितसुरताभिलाषः ॥

१३. ऋद्धिं सौरभ्यादिसंपदं प्राप्तः कम्पिता आन्दोलिता लवलीलतानां मूर्धानः शिरांसि येन । वसन्ते मूर्धन्यः प्रधानः । अर्धार्धीकृतः रतोत्कण्ठाकरणात् तुर्यांशो विहितो मानिनीनां मानो येन । प्रद्युम्नस्य कन्दर्पस्य दत्ता आज्ञा येन । जनानाम् इति शेषः । कन्दर्पराज्यम् अधुना जनेषु उदघोषयद् इत्यर्थः ॥

१४. पञ्चाशद्गुणं मदनं पञ्चदशगुणं मधुं च प्रकटयन् । तयोराधिक्यं जनयन्नित्यर्थः । मन्तुमतीनां प्रियविप्रियेण सक्रोधानां प्रेयसीनां मन्युदलनः । सख्यादिचाटुकारम् अन्तरेणापि प्रसादनकारक इत्यर्थः । समस्तलतास्तम्बानां विस्तरणः अनुकूलत्वेन वृद्धिजनकः॥

१५. अविरहिणश्च युवतियुक्ताः विरहिणश्च तद्विपरीताः । तेषां

१ B C पन्नरह?

1 B omits from वसन्ते up to येन. 2 C संरब्धानां. B wanting

स्तवास्तवयोः शीलसंतापो दीपकत्वेन प्रशंसाप्रशंसयोः पात्रम्। [पैर्यस्ता लता यस्मिन् कर्मणि तथा] अपर्यस्तः। इतरवायुभिरसंमिश्र इति भावः। अनुत्साहानां कामार्थे अनुद्यमानाम् उत्साहकरः आसक्तिजनकः॥

नट्टेण। "र्तस्याधूर्तादे" [३०] इति र्तस्य टः। अधूर्तादाविति किम्। धुत्तिम। वत्ता। निवत्तणो॥ बहुलकाद् वट्टे॥

वेण्टो। "वृन्ते ण्टः" [३१.] इति ण्टः॥

विसण्ठुलट्ठी। "ठोऽस्थिविसंस्थुले" [३२.] इति ठः॥

चउट्ठो चउत्थ। अट्ठस्थो। पुरिसत्थ। तीण थीण। "स्त्यानचतुर्थार्थे वा" [३३.] इति ठो वा। परम् अर्थशब्दे व्यवस्थितविभाषया ठत्वम्। धनार्थे न भवति॥

लट्ठि। "ष्टस्यानु°" [३४.] इत्यादिना ष्टस्य ठः। अनुष्ट्रेष्टासंदष्ट इति किम्। संदट्ठेसुं। इट्ट। महुट्टिअओ॥

गड्डु। "गर्ते डः" [३५] इति र्तस्य डः टापवादः॥

विअड्डि। छड्डिअ। मड्डिअ। विच्छड्डो। संमड्डु। कवड्डि। "संमर्द°" [३६.] इत्यादिना र्दस्य डत्वम्॥

गड्डह गद्दहिअ। "गर्दभे वा" [३७] इति र्दस्य डो वा॥

कण्डलिआ। भिण्डिवालो। "कन्दरिकाभिन्दिपाले ण्डः" [३८.] इति ण्डः॥

ठड्डेण। "स्तब्धे ठढौ" [३९] इति यथाक्रमं ठढौ॥

वुड्ढ। दड्ढो। वुड्ढि। अविअड्ढ। "दग्ध°" [४०] इत्यादिना ढः॥ क्वचिन्न। परिविद्धो॥

असड्ढ सड्ढो। अणिड्ढीणं रिद्धिं। मुंडो मुद्धओ। अड्ढो। "श्रद्धर्द्धि°" [४१.] इत्यादिना ढो वा॥

पज्जुण्ण। आणो। "म्नज्ञोर्णः" [४२] इति णः॥

दिण्णा। पञ्चास पण्णरह। "पञ्चाशत्पञ्चदशदत्ते" [४३.] इति णः॥

मन्तु मन्नु। "मन्यौ न्तो वा" [४४.] इति न्तो वा॥

---

1 BC सात:° 2 BC om. these words. 3 So BC. 4 Neither B nor C has मुंडो, either in the text or in ter commentary. 5 BC पज्जुन्न.

भमरालिध्दे झसचिन्धय-चिण्हे आसि सिन्दुवारम्मि
भस्सिय-झसिन्ध-जीवाउ-भप्प-चुण्णं किर पराओ. १६
अप्पाणत्ता मुक्का भरियप्प-पिएहि पहिअ-सत्थेहिं,
कङ्केल्लि-कुम्पलं रुप्पिणि-सुअ-बाणव दट्ठूण. १७
रुक्मि-निव-सरिस-जोव्वण-गुणेहि तम्मि कयं जुआणेहि
पुप्फिअ-असोअ-विपिणे परोप्पर-प्फद्धम् अन्दोला. १८

विस्थरणो। "स्तस्य०" [४५] इत्यादिना स्तस्य थः। असमस्तस्तम्ब इति किम्। समत्त। तम्ब॥

थवातव। "स्तवे वा" [४६.] इति स्तस्य थो वा॥

पल्लत्थ पल्लट्ट। "पर्यस्ते थटौ" [४७] इति पर्यस्तेन थटौ॥

उच्छाह अणुत्थारयाण। "वोत्साहे थो हश्च रः" [४८] इति थो वा। तत्संनियोगे च हस्य रः॥

१६. भ्रमरैराश्लिष्टे सौरभ्यलोभाद् आलिङ्गिते झषचिह्नकस्य कामस्य चिह्ने उत्कण्ठा दायकत्वेन ध्वजके सिन्दुवारे निर्गुण्ड्यां भस्मितः समाधिभङ्गप्रकुपितत्र्यम्बकतृतीयनेत्रजाज्वल्यमानज्वलनज्वालया भस्मसात्कृतो यो झषचिह्नस्तस्य जीवातोर्जीवनौषधस्य भस्मसदृशं चूर्णमिव संभाव्यते परागः॥

आलिध्दे। "आश्लिष्टे लधौ" [४९.] इति यथासंख्यं लधौ॥

चिन्ध इन्ध। "चिह्ने न्धो वा" [५०] इति न्धः। ण्हापवादः। पक्षे सोपि। चिण्ह॥

१७. रुक्मिणीसुतबाणमिव जगन्मोहनात् पञ्चशरशरमिव कङ्केल्लिकुड्मलम् अशोकाविकसितकुसुमं तत्प्रवालं वा दृष्ट्वा स्मृत्वा सौख्याय अनुध्याता आत्मप्रिया यैस्ते तथा तैः पथिकसार्थैः आत्मनः आत्मा स्वजीवो मुक्तः। ते तदा तद्दर्शनात् क्षोभेण मृता इत्यर्थः॥

भस्सिय भप्प। अप्पाणत्ता अप्प। "भस्मात्मनोः पो वा" [५१.] इति पो वा॥

१८. पुष्पिताशोकविपिने तस्मिन् उद्याने रुक्मी रुक्मिणी भ्राता

सोवि बुहप्फइ-सीसो बुहप्पई सोवि तत्थ ओच्छरिओ,
निप्पहिअ-तिअस-लीलं दोला-लीलोसवं दट्ठुं. १९
विरहिअ-भिप्फं असिलिम्ह-कण्ठयं विगय-सेफ-कण्ठेहिं
तम्बम्ब-दलोत्तंसं दोलिर-तरुणीहि अह गीअं. २०

स चासौ रूपश्च तेन सदृशं यौवनं गुणाश्च येषां तैर्युवभिः परस्परम् अन्योन्यं स्पर्धा यत्र अन्दोलने तद् यथा भवति एवम् अन्दोल्यते अस्याम् इत्यन्दोला प्रेङ्खा कृता ॥

कुम्पलं । रुप्पिणि । "ड्मक्मोः" [५२] [इति] पः ॥ क्वचिद् चोपि । रुक्मि ॥

१९. अथ वसन्तक्रीडापीडं दोलाविलासं गाथाष्टकेन वर्णयति । सोपि भूमण्डलाखण्डलत्वेन प्रसिद्धोपि बृहस्पतेः बृहस्पतिनामोपाध्यायस्य शिष्यः श्रीकुमारपालनृपः सोपि तदुपाध्यायत्वेन विशदप्रज्ञर्द्धियुक्तत्वेन च उत्कृष्टोपि बृहस्पतिः तत्र उद्याने निष्प्रभिताः स्वातिशयात् पराभूतास्त्रिदशानां लीलाः क्रीडा येन तत् तथाभूतं दोलालीलोत्सवं द्रष्टुम् अवस्तृतः आगतः । अपिशब्दः समुच्चये ॥

पुष्फिअ । फरु । "ष्पस्पयोः फः" [५३.] इति फः ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । बुहप्फइ । बुहप्पइ ॥ क्वचिन्न[1] । परोप्पर । निप्पहिअ ॥

२०. विरहितं त्यक्तं भीष्मं श्रुतिकटुकत्वं येन तत् । सुकुमारम् इत्यर्थः । अथ वा विरहितानां वियुक्तानां भीष्मं भयावहं विरहोद्दीपकत्वात् । अविद्यमानः श्लेष्मा कफो यत्र स तथा एवंभूतः कण्ठो यत्र । ताम्राणि यान्याम्रदलानि तेषाम् उत्तंसः आपीडो यत्र तद् यथा भवति एवम् । विगतश्लेष्मकण्ठैः । तरुणैः सहेत्यर्थात् । दोलयन्तीत्येवंशीला दोलयित्र्यः । ताश्च ताः तरुण्यस्ताभिः अथ दोलाध्यारोहानन्तरं गीतं गीयते स्म ॥ कान्तैः सह दोलाध्यारूढाभिस्तरुणीभिर्गीतं कृतम् इत्यर्थः ॥

---

1 S. B C.

अखलिअ-जिब्भं पइ-नाम पुच्छिआ तत्थ खलिअ-जीहाओ,
मय-विहलाहिं मय-भिब्भलाओं स्हीहिं विब्भलिआ; २१
उब्भम् अणुउं च ठिआ दोलासु, विज्ज-विजिय-कम्हारा,
कम्भारजम्म-पीयल-कर-जुग्गय-चरण-जुम्माओ; २२
कय-बम्भचेर-भङ्गा सुन्देरेणं स-बम्हचरिआण,
चल-नेउर-जय-तूराहिअ-सर-सोंडीर-धीराओ; २३

भिप्फं। "भीष्मे ष्मः" [५४] इति ष्मस्य फः॥

उसिलिम्ह सेफ। "श्लेष्मणि वा" [५५] इति ष्मस्य फो वा॥

तम्बम्ब। "ताम्राम्रे म्बः" [५६.] इति मयुक्तो बः॥

२१. २६. षड्भिः कुलकम्। धरणिबृहस्पतिशिष्येण पृथ्वीपुरंदरेण। राज्ञेत्यर्थः। सकलकलाकौशले बृहस्पतिना सुराचार्यसदृशेन उपनतानि आरामिकैर्ढौकितानि वनस्पतीनि वनस्पतिफलानि यस्य स तथा। तेन वनस्पतीवने वृक्षवने। वनं जलाद्यपीति तद्व्यवच्छेदार्थं वनस्पतीग्रहणम्। वनिता अङ्गना दृष्टाः॥ कीदृश्यः। स्खलिता-पतिपुरतः पतिनाम प्रच्छनो स्फुतलज्जया अविस्पष्टा जिह्वा रसना यासां तास्तथा। यतो मदेन क्षीबतया विह्वला विसंस्थुला याभिर्याभिस्ताभिस्तैः कृत्वा विह्वला आकुलिकृता अस्खलितजिह्वम्। व्यक्तम् इत्यर्थः। एवं तत्र उद्याने मदविह्वलाभिः। वयस्याभिरिति गम्यते। पतिनाम पृष्टाः॥

२२. विद्यया जितकाश्मीराः कलाकौशलेन विजितसरस्वतीदेशकश्मीरपण्डिताः। कश्मीरजन्मना कुङ्कुमेन पीतं पीतवर्णं करयुग्मं चरणयुग्मं च यासां ताः। तथा दोलासु प्रेङ्खासु ऊर्ध्वम् अनूर्ध्वं च स्थिताः॥ काश्चिद् उपविष्टा अन्दोलयन्ति काश्चिद् ऊर्ध्वा एवेति भावः॥

२३. सब्रह्मचर्याणां नियमितमैथुनसेवानां सौन्दर्येण अङ्गोपाङ्गसु-

धिज्ज-गुरु-घुम्मण-समुन्नय-पय-पेरन्त-हणिअ-पज्जन्ते
खण-पुप्फिए असोए अच्छेरस्सवि कयच्छरिआ; २४
अच्छअर-सोअमल्ला, कयच्छरीआ पिअच्छरिज्जाण,
पल्लत्थ-दीह-रोरु-अम् अभिपल्लाणिअ-पिअ-करीओ; २५

तरम्यत्वेन कृत्वा कृतब्रह्मचर्यभङ्ग जनितब्रह्मव्रतलोपाः। चला नूपुरा एव जयतूर्याणि तैः आहिते स्मरस्य शौटीर्यं च पराक्रमो धैर्यं च अकातरत्वं यकाभिः॥ वीराणां हि जयतूरश्रवणात् समराय उत्साहधैर्ये प्रादुर्भवतः तथा मञ्जीरझङ्कारे च स्मरस्य अत्यन्तोल्लासाद् इत्थम् उक्तिः॥

२४. धैर्येण गुरुघूर्णनं बहुभ्रमणं यस्य स चासौ समुन्नतपादश्च तस्य पर्यन्तेन प्रान्तेन हतः पर्यन्तो यस्य। अत एव क्षणपुष्पिते तत्कालमेव संजातकुसुमे अशोके सति। आश्चर्ययोगात् पुमानप्याश्चर्यः। तस्यापि तादृक्कान्तादर्शनेन सकौतुकस्यापि कृताश्चर्याः। तत्कालं स्वपादप्रहारमात्रेण अशोकपुष्पोत्पादनेन जनितकौतुकान्तरा इत्यर्थः॥

२५. आश्चर्यम् अत्यद्भुतं सौकुमार्यं मृदुत्वं यासाम्। प्रियाश्चर्याणां कृताश्चर्याः उत्पादितकुतूहलाः। पर्यस्तौ पार्श्वतः क्षिप्तौ दीर्घौ ऊरू सक्थिनी यत्र इत्येवम् अभिपर्याणिताः पल्ययनीकृताः प्रियाणां करयो यकाभिस्तास्तथा॥

जिब्भं जीहाओ। "ह्वो भो वा" [५७] इति ह्वस्य भो वा॥

विहलाहिं भिब्भलाओ विब्भलिआ। "वा विह्वले वौ वश्च" [५८] इति ह्वस्य भो वा तत्संनियोगे च वेर्वस्य वा भः॥

उब्भम् अणुद्ध। "वोर्ध्वे" [५९] इति भो वा॥

कम्हारा कंभार। "कश्मीरे म्भो वा" [६०] इति म्भो वा॥

जम्म। "न्मो मः" [६१] इति न्मस्य मः। अधोलोपापवादः॥

---

१ BC ॰सोउमल्ला॰ । BC शौडीर्य.

धरणि-बहस्सइ-सीसेण, सयल-कल-कोसले बहप्फइणा,
विलया वणस्सइ-वणे दिट्ठा उवमय-वणप्फइणा. २६
वप्फुल्ल-वयण-बाहुल्ल-लोयणीकय-पउत्थम् उल्लसिअं
दस-काहावण-वीस-काहावण-मुल्लं तिलय-फुल्लं. २७

जुग्गय जुम्माओ । "ग्मो वा" [६२.] इति ग्मस्य मो वा ॥

बम्भचेर । सुन्देरेणं । सोंडीर । तूरा । "ब्रह्मचर्य°" [६३.] इत्यादिना र्यस्य रः । अपवादः । चौर्यसमत्वाद् बम्हचरिआण ॥

धीराओ धिज्ज । "धैर्ये वा" [६४.] इति र्यस्य रो वा ॥

पेरन्त । "एतःपर्यन्ते" [६५.] इति एकाराद् र्यस्य रः । एत इति किम् । पज्जन्ते ॥

अच्छेरस्स । "आश्चर्ये" [६६.] इति एकाराद् र्यस्य रः एत इत्येव । कयच्छरिआ अच्छअर । कयच्छरिआ । पिअच्छरिज्जाण । "अतो रि°" [६७] इत्यादिना अकाराद् र्यस्य रिअ अर रिज्ज रीअ इत्यादेशाः । अत इति किम् । अच्छेरस्स ॥

सोअमल्ला[1] । पल्लत्थ । अभिपल्लाणिअ । "पर्यस्त°" [६८.] इत्यादिना र्यस्य ल्लः ॥

बहस्सइ बहप्फइणा । वणस्सइ वणप्फइणा । "बृहस्पतिवनस्पत्योः सो वा" [६९.] इति सो वा ॥

२७. बाष्पेण उष्मणा । विरहविरहसंतापोत्थस्वेदेनेति यावत् । आर्द्राणि क्लिन्नानि वदनानि येषां ते च बाष्पैः कान्तावियोगोत्थाश्रुभिः आर्द्राणि लोचनानि च येषां ते च । ततश्च्विप्रत्यये बाष्पार्द्रवदनबाष्पार्द्रलोचनीकृताः प्रोषिता येन । दश कार्षापणाः विंशतिः कार्षापणाश्च मूल्यं यस्य तत् तथाभूतं तिलकफुल्लं वृक्षविशेषपुष्पम् उल्लसितं विकसितम् ॥

बाहुल्ल । "बाष्पे हो ऽश्रुणि" [७०.] इति हः । अश्रुणीति किम् । बप्फुल्ल ॥

काहावण । "कार्षापणे" [७१.] इति हः ॥ कथं कहावणेति । "ह्रस्वः संयोगे" [१.८४.] इति प्रागेव ह्रस्वत्वे पश्चात् हादेशे कहावणेति भविष्यति ॥

---

[1] BC सोमल्ला.

दुहि आण दुक्ख-हरणम्मि दक्खिणो, काम-दाहिण-करोअ,
उम-तित्थिआण तूहं, फुड-फुल्लो आसि महुअ-तरू. २८
पायाहओ असोओ कोहलि-सामाहिं पम्हलच्छीहिं
कोहण्डी-कुसुमो कम्हारज-किसलो अ हवइ म्ह. २९
नव-रवि-रस्सि-पसूणो सर-उम्ह-करो अलक्खि चम्ह-तरू,
रोलम्ब-सण्ह-रव-कय-सागय-पण्हो महु-सिरीए. ३०

२८. दुःखितानाम् अननुकूलकलत्रत्वेन पीडितानां दुःखहरणे दक्षिणः तदभीप्सितार्थसाधकत्वेन हितः। अत उत्प्रेक्ष्यते कामस्य दक्षिणकर इव। तत्कर साधकार्थस्य तेनापि निष्पादनात्। उमातीर्थिकानां गौरीभक्तानां तीर्थम्। तत्र गौरी वसतीति श्रुतेः। तेषां भक्तिस्थानम् स्फुटफुल्लो विकसितकुसुमः मधूकतरुरासीत्॥ उमेति "दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ" [१.४] इति ह्रस्वः॥

दुहिआण दुक्ख। दक्खिणो दाहिण। तित्थिआण तूहं। "दुःखदक्षिणतीर्थे वा" [७२.] इति होवा॥

२९. कूष्माण्डीवत् श्यामाः श्यामवर्णास्ताभिः पक्ष्मलाक्षीभिः अशोकः पादेन आहतः। ततः कुष्माण्डीकुसुमवत् कुसुमानि यस्य स तथा। कश्मीरजं कुङ्कुमं तद्वत् किशलयानि न यस्य स तथाभूतश्च भवति स्म। स्वदोहदसंपादितः शाड्वलः संवृत इति भावः॥

कोहलि कोहण्डी। "कुष्माण्ड्यां ष्मो लस्तु ण्डो वा" [७३.] इति ष्मा इत्यस्य हः। ण्ड इत्यस्य तु वा लोऽपि॥

३०. नवरविरश्मिवद् रक्तानि प्रसूनानि यस्य। स्मरस्य उष्मकरः दर्शनकारिलोकस्य स्मरज्वरजनकः। मधुश्रियाः वसन्तलक्ष्म्या रोलम्बा भ्रमरास्तेषां सूक्ष्माः श्लक्ष्णा वा ये रवा गुञ्जितानि तैः कृतस्वागतप्रश्न इव ब्रह्मतरुः पलाशः अलक्षि मन्यते स्म॥

1 BC हे for वा.

जण्हवि-जल-ससि-जुण्हा-सीयलम् अलि-पडल-कसण-कसिण-दलं,
अवरण्ह- विअसिअं आसि पाडलं रइअ-पल्हायं. ३१
अक्खलिअ-सुत्त-निच्चल-अणिट्ठुरग्गीव-छच्चरण-भुत्तं,
विरहिणि-दुक्खोप्पायन्तप्पायं कुरवयं फुडिअं. ३२
खग्गि-पिअ-सेर-मुद्धय-सिरीस-लग्गा अलक्खि भमरोली,
नासीकयब्ब भल्ली विक्कमि-कन्दप्प-वीरेण. ३३

पम्हल। कुम्हार। म्ह। उम्ह। बम्ह। "पक्ष्मश्म०" [७४] इत्यादिना पक्ष्म-स्थस्य क्ष्मस्य श्मस्य स्मस्य ह्मस्य ह्मो च म्हः॥ क्वचिन्न। रस्सि। सर॥

३१. जाह्नवीजलशशिज्योत्स्नावत् शीतलम् अलिपटलैः कृत्वा कृष्णानी नीलानि कृत्स्नानि समस्तानि दलानि यस्य तत् तथा अपराह्णकाले विकसितं रचितप्रह्लादं सौरभ्यादिना कृतप्रमोदं पाटलं पाटलिपुष्पम् आसीत्॥

सण्ह पण्हो जण्हवि। जुण्हा। अवरण्ह। "सूक्ष्म०" [७५.] इत्यादिना सूक्ष्मस्थस्य क्ष्मस्य श्नस्य ष्णस्य स्नस्य ह्नस्य ह्णस्य क्ष्णस्य च ण्हः॥ विश्लेषे तु कृष्णकृत्स्नयोः कसण कसिण॥

पल्हायं। "ह्लो ल्हः" [७६.] इति ह्लस्य ल्हः॥

३२. अस्खलितं निरुपद्रवं यथा भवति एवं सुप्ता अत एव निश्चला अप्रकम्पा अनिष्ठुरा ग्रीवाः कोमलोर्ध्वकन्धरा ये षट्चरणास्तैर्भुक्तम् आस्वादितमधु। विरहिणीनां दुःखोत्पादकेषु अन्तः पातो यस्य तत् तादृशं कुरवकं स्फुटितं विकसितम्॥

३३ खड्गिनां गण्डकानां प्रियाणि स्मेराणि विकचानि मुग्धकानि मनोज्ञानि यानि शिरीषाणि शिरीषपुष्पाणि तेषु लग्ना मकर-

१ B C कुरवयं.

१ B दुःखोत्पादकविधानोऽन्तपायं मृत्युकल्पं कुरवके. C दुःखोत्पादे कटविधानेऽन्तपायं मृत्युकल्पं कुरवकं.

भव्व-सरा वण-वारे सद्दिअ-विक्कव-पउत्थ-वहु-चन्द्रा,
भद्दं व भद्द-सिरिणो पढिउं लग्गा पिगी महुणो; ३४
वक्कलि-दिआण सव्वाणो व्वेय-करी अकम्मसाणंपि,
आवल्ल-विरत्ताणवि[1] दारन्ती हिअय-दाराइं. ३५

न्दलोभाद् आसक्ता भ्रमराल्लिः अलाक्षि उत्प्रेक्षिता। यत्तु विक्कम-कन्दर्पवीरेण पराक्रमकलितस्मरसुभटेन भल्लिचापविशेषः सैव न्यासीकृता प्रस्तावे ग्रहीष्य [इति] स्वमित्रवसन्तर्तुउद्याने शिरीषवृक्षे स्थापिता ॥

अक्खलिअ। सुत्त। निच्चल। अणिट्ठुरोग्गीय। उच्चरण। भुत्त। दुक्खोणाय। अत्तणायं। खग्गि। सुद्धय। "कगट०" [७७] इत्यादिना एषाम् ऊर्ध्वस्थितानां लुक् ॥

सेर। लग्गा। नासी। "अधो मनयाम्" [७८] इति मनयाम् अधःस्थानां लुक् ॥

३४. युग्मम्। वनद्वारे काननमुखे शब्दितानि कूजितव्याजेन नूनम् अधुना युष्मत्प्रिया नागमिष्यन्तीति वार्त्तितानि विक्लवानि स्मरविह्वलानि प्रोषितवधूनां वृन्दाणि [वृन्दानि] यया सा तथा। भव्यस्वरा सती। उत्प्रेक्ष्यते। भद्रश्रियः सर्वर्तुरम्यत्वेन मनोज्ञलक्ष्मीकस्य मधोर्वसन्तस्य भद्रमिव मङ्गलवाक्यमिव पठितुं लग्ना पिकी कोकिला। अन्यापि गाथिकी ईश्वरगृहद्वारे मङ्गलं गायतीति ॥

३५. भूयः किंभूता। सर्वेषां वल्कलिद्विजानां तरुत्वक्परिधानतापसानाम् उद्वेगकरी संतापजननी। स्मरज्वरोत्पादनात्। अकल्मषाः शुभध्यानक्षिप्तपापाः तेषामपि आबाल्यं शैशवाद् आरभ्य विरक्ता भवभीरवस्तेषामपि हृदयद्वाराणि चित्तमध्यानि दारयन्ती पीडयन्ती ॥

विक्कमि। कन्दप्प। सद्दिअ। विक्कव। वक्कलि। "सर्वत्र लवराम् अचन्द्रे" [७९] इत्यूर्ध्वाधःस्थितानाम् एषां लुक् ॥ संयुक्तानाम् उभयप्राप्तौ यथादर्शनं लोपः।

---

[1] B C °विरत्ताणं.

अगणिअ धाइं धारी-सुआणुसरिआओ कोउहल्लेण
फुल्लन्धुअ-धत्ति धाविआओं बाला नवं लवलिं- ३६
मायन्द-निउञ्जे कुजिएहिं अग्गाण-जाणि-मण-हरणा
मत्ता अतिण्ह-सर-सर तिक्खण-विण्णाणिणिव्व पिगी- ३७

क्वचिद् ऊर्ध्वम्। सव्वाणो। अकम्मसाणं॥ क्वचित्त्वधः। दिआण। आवलु॥ क्वचिद् पर्यायेण। धारे दाराइं। अचन्द्र इति किम्। चन्द्र। संस्कृतसमोयं प्राकृतशब्दः। अत्र उत्तरेण विकल्पोपि न निषेधसामर्थ्यात्॥

भद्र भद्द। "द्रे रो न वा" [८०] इति द्रे रस्य वा लुक्॥

३६ धात्रीम् आमलकीं बालधारिकां वा अगणयित्वा अनादृत्य धात्रीसुताभिः अनुसृताः पृष्ठतोनुगता बालाः कुमारिकाः। फुल्लन्धुअ इति देश्यो भ्रमरार्थः। तेषां मकरन्दद्ुग्धदायित्वेन धात्रीमिव नवां तत्क्षण प्रादुर्भूत कोरकत्वेन सत्यग्रां लवलीं धाविताः कुतूहलेन। पुष्पादिरामणीयकातिशय कौतुकेन तां प्रति गताः॥

धाइं धत्तिं। "धात्र्याम्" [८१] इति रस्य लुक्। पक्षे धारी॥

३७ चूतनिकुञ्जे आम्रगहने कूजितैः कृत्वा अज्ञाना मूर्खाः ज्ञानिनो विद्वांसः। तेषां मनसां हरणी। रणरणककृत्त्वेन वैक्लव्यकारिकेत्यर्थः। अतस्तर्पणे। अतीक्ष्णाः स्वकार्यकरणासमर्थत्वेन कुण्ठा ये स्मरशरास्तेषां तिक्ष्णने उत्तेजने विज्ञानिनीव विचक्षणेव। मत्ता आम्रमञ्जरीस्वादनेन पुष्टा पिकी अस्ति॥ चूतस्य माकन्दादेशो "गोणादयः" [२.१०४] इत्यनेन। संस्कृतेपीत्यन्ये॥ तीक्ष्णं करोति "णिज् बहुलम्" इति णिजि अन्त्यस्वरलोपे तीक्ष्णयते इति धुरि तीक्ष्णनम्॥

अतिण्ह तिक्खण। "तीक्ष्णे णः" [८२] इति णस्य लुग् वा॥

अग्गाण जाणि। "ज्ञो ञः" [८३] इति ञस्य लुग् वा॥ क्वचिन्न। विण्णाणिणि॥

मज्झण्हतरू मज्झण्ण-पुप्फ-जीविअ दसार-वइ-पुत्तो,
महु-जुव-मंसु-सरिच्छालि-गुच्छओ आसि मण-हरणो. ३९
हरिअन्द-रुप्पि-सरिसाणवि पहिआणं वणं मसाणव,
रत्तीसु अराइसुवि कसिण-पत्तासेहि खोहयरं. ३९

३९. मध्याह्नपुष्पैर्मध्याह्नकालविकासिभिः प्रसूनैर्जीवितः समाधि-भङ्ग-प्रकुपितजिनेश्वरतीर्थनेत्रज्वालया भस्मितोपि प्राणितः दशार्हपते-र्विष्णोः पुत्रः अनङ्गो येन स तथा। मधुयूनो वसन्ततरुणस्य श्म-श्रुसदृशो दृष्टिकाकल्पः अलिगुच्छो भ्रमरस्तवको यत्र स तथा म-ध्याह्नतरुः अत्यन्तरक्तमध्याह्नविकाशिपुष्पो वृक्षभेदो मनोहरणः अ-तिरम्यत्वात् सकललोकचित्ताकर्षक आसीत्॥

मज्झण्ह मज्झण्ण। "मध्याह्ने हः" [८४] इति हस्य लुग् वा॥

दसार। "दशार्हे" [८५] इति हस्य लुक्॥

३९. हरिश्चन्द्रो राजर्षिः रुक्मी च रुक्मिणीभ्राता। तयोः सदृ-क्षाणामपि। निःप्रकम्पानामपीत्यर्थः। पथिकानां वनं काननं श्मशा-नवत् पितृवनवत्। रात्रिषु अरात्रिष्वपि। अहर्निशम् इत्यर्थः। कृ-ष्णपत्राशैः समस्ततरुजातिपर्णैः समस्तकिंशुकैर्वा कृत्वा क्षोभकरं प्रियवियोगवेदनाजनकम् आसीत्। श्मशानमपि पलाशैर्मांसास्वा-दिभिर्भूतशाकिनीप्रभृतिभिर्धीराणामपि भीतिम् आदधाति॥

मंसु। मसाणं। "आदेः श्मश्रुश्मशाने" [८६] इति आदेर्लुक्॥ आर्षे श्म-शानस्य सीआणं सुसाणं इत्यपि॥

हरिअन्द। "श्चो हरिश्चन्द्रे" [८७] इति श्च इत्यस्य लुक्॥

रत्तीसु अराइसु। "रात्रौ वा" [८८] इति लुग् वा॥

रुप्पि। रत्तीसु। "अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम्" [८९] इति द्वित्वम्॥ क्वचिन्न। कसिण। अनादाविति किम्। खोह॥

---

१ B C मज्झण्णतरू.

मुच्छिर-सरा कय-गुणक्खवाणव्व अविग्घ-कद्दमहु-पाणे
नीसास-निज्झरा इव चउ-कट्ठं सिसिर-सिरि-मुक्का, ४०
निब्भर-महद्दि-गन्धे वण-सिरि-गुप्फत्थ-नील-मणि-निउरा
अच्छि-पडिक्खण-मज्झे अवुड्ड-वउले गया अलिणो. ४१
भसलालिद्ध-पसत्थाग्गय-पुप्फो आसि कामि-भिब्भलणो
दिग्घामोओ दीहं ऊससिअ-रईसरो सिरिसो. ४२

४०. युग्मम्। अवृद्धबकुले नवकेसरे अलयो गताः। मुच्छितो वर्द्धनशीलः स्वरो गुञ्जितं येषां ते तथा सन्तः। उत्प्रेक्ष्यते। कृतगुणास्थाना इव विहितमाधुर्यादिप्रशंसा इव। क्व। अविघ्नं निरुपद्रवं यत् काद्यमधुनः कुसुमकरन्दस्य पानं स्वादनं तत्र। तथा निश्वासनिर्झरा इव। वसन्तश्रीपराभूतत्वेन सकष्टत्वाद् निःश्वसनप्रवाहा इव चतुःकाष्ठं चतसृषु दिक्षु शिशिरश्रिया शीतकाललक्ष्म्यामुक्ताः॥

४१. वनश्रियो गुल्फस्था श्चरणग्रन्थिस्था गुञ्जितश्यामलत्वयुक्तत्वेन निलमणीनां नूपुरा इव निर्भरः सकलदिक्चक्रव्यापी महर्द्धिगन्धो यस्य तस्मिन् अक्षिक्षणमध्ये। चक्षुर्निमेषमात्रा इत्यर्थः॥

४२. भसलैः आश्लिष्टानि मकरन्दपानाय आश्रितानि प्रशस्तानि मनोहराणि उद्गतानि प्रादुर्भूतानि पुष्पाणि यस्मिन् स तथा कामिनां विह्वलनः। प्रियां प्रति उत्कण्ठाजननाद् अभिमानहारक इत्यर्थः। दीर्घामोदः सर्वत्र प्रसृमरपरिमलः। दीर्घम् अत्यर्थं यथा भवति एवम् उच्छ्वसितरतीश्वरः उज्जीवितकन्दर्पः शिरीष आसीत्॥

मुच्छिर। गुणक्खवाण। अविग्घ। कद्द। निज्झरा। कट्ठं। निब्भर। महद्धि। गुप्फत्थ। अच्छि। पडिक्खण। मज्झे। अवुड्ड। आलिद्ध। पसत्थो। पुप्फो।

---

1 B उत्प्रेक्ष्यंते. 2 B गुणरम्याः° 3 C उच्छ्वासित°

वम्मह-तंस-सरोवम-संझो-सुन्देर-हारि-कुंपलओ,
विहलिअ-पहिओ, धट्ठज्जुण-भाउ-समेवि कामकरो. ४३
कणिआर-तरू, नव-कण्णिआर-सुन्देर-दरिअ-सब्भावो,
हर-खन्द-जुग्ग-कुसुमो जाओ रक्खिअ-हर-क्खन्दो. ४४

भिब्भलणो। "द्वितीयतुर्ययोरुपरि पूर्वः" [९०] इति द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वः।

दिग्घा दीहं। "दीर्घे वा" [९१] इति घस्योपरि पूर्वो वा॥

४३. युग्मम्। हरस्कन्दयोर्योग्यानि पूजार्हाणि कुसुमानि यस्य अत एव रक्षितहरस्कन्दः प्रमोदितशंकरकार्तिकेयः कर्णिकारतरु-र्जातः। कीदृशः। मन्मथस्य त्र्यस्त्राणि त्रिकोणा ये शरास्तैरुपमा येषां तानि तथा। ताम्रत्वेन संध्या सौन्दर्यस्य हारीणि [अपहर्तॄणि] कुड्मलानि उन्द्रिद्यमानपत्राणि यस्मिन् स तथा। विह्वलिताः प्रियास्मरणाद् उद्वेजिताः पथिका येन स तथा। आस्ताम् अन्यस्मिन्। धृष्टद्युम्नभ्राता शिखण्डी नपुंसको द्रुपदपुत्रस्तेन समस्तुल्यः तस्मिन्नपि कामकर-सुरतेच्छोत्पादकः॥

४४. नवानि यानि कर्णिकाराणि स्वपुष्पाणि तेषां यत् सौन्दर्यं चारुता तेन दृप्तसद्भावः अन्यवृक्षपुष्पसमृद्ध्याधिक्यात् साहंकारप्र-कृतिः॥

ऊससिअ। रईसरो। तंस। संझा। कुंपलआ। "न दीर्घानुस्वारात्" [९२] इति न द्वित्वम्॥

सुन्देर। विहलिअ। "रहोः" [९३] इति न द्वित्वम्॥

धट्ठज्जुण। "धृष्टद्युम्ने णः" [९४] इति न द्वित्वम्॥

कणिआर कण्णिआर। "कर्णिकारे वा" [९५] इति वा न द्वित्वम्॥

दरिअ। "दृप्ते" [९६] इति न द्वित्वम्॥

---

१ B° संज्झा°

---

1 B संज्झा.

पिअ-कुसुम-पयर-पुरिअ-कुसुम-प्पयरो पमुक्क-मेर-सिरी,
तेल्लु-सणिद्धालि-कुलाण पमुक्को आसि वेइल्लो. ४५
कोल्ला-सोत-पडिच्छन्दीकय-रय-सेव्व-घम्म-सलिलाण
पुप्फिअ-लवली जाया सेवा-जुग्गा मयच्छीणं. ४६
महु-नक्ख-आउह-नहव्व आसि सारङ्गि-वत्थ-कन्तीइं
छमरुह-रयण-पलासे कुसुमाइं सलाह-पत्ताइं. ४७

४५. प्रियः केशकलापादिसौरभ्याय अभिप्रेतः कुसुमप्रकरो येषां [तेषां] पूरितः संपादितः कुसुमप्रकरो येन। प्रमुक्तमेरश्रीः निरवधिसमृद्धिः। तैलवत् स्निग्धम् अरुक्षकान्ति यद् अलिकुलं तेन मधुपानलोभाद् अप्रमुक्तः विचकिल आसीत्॥

[हर-खन्द हर-क्खन्दो]। कुसुम-पयर कुसुम-प्पयर। "समासे वा" [९७] इति द्वित्वम्॥ बाहुलकाद् अशेषादेशयोरपि। पमुक्क। पमुक्क इत्यादि॥

४६. कुल्या कृत्रिमा सरित् तद्रूपं यत् स्रोतः प्रवाहस्तस्य प्रतिच्छन्दीकृतं सदृशं रतसेवया घर्मसलिलं यासां तासां मृगाक्षीणां पुष्पितलवली सेवायोग्या रतिश्रमापनोदाय सेवनीया जाता॥

तेल्ल। वेइल्लो। सोत। "तैलादौ" [९८] इति द्वित्वम्॥ ओघे। पडिसोओ। विस्सोअसिआ॥

४७. मधुर्वसन्तः स एव पान्थभीषकत्वाद् नखायुधः सिंहः तस्य आरक्तकुटिलत्वेन मन्यन्ते नखा इव। शार्ङ्गी पीताम्बरस्तस्य वस्त्राणामिव कान्तिः। पीतरक्तयोः कविसमये ऐक्यात्। प्रमा येषाम् क्षमारुहा वृक्षास्तेषु मध्ये कत्वाद रत्नम्। प्रधान इत्यर्थः। यः पलाशस्तस्मिन् कुसुमानि श्लाघापात्राणि रम्यत्वादि विषयलोकप्रशंसास्थानानि आसन्॥

सेव्व सेवा। नक्ख नह। "सेवादौ वा" [९९] इति वा द्वित्वम्॥

जुव-जण-जणिअ-सणेहा पउत्थ-विरहागणिम्मि णेह-समा
मयण-पया व ग्गि-णिहा पलक्ख-तरु-पल्लवा जाया. ४८
सिरि-नन्दण-किरिआरिह-तरुणीहिं चइअ-कसिण-हिरिआहिं
अह कुसुमावचय-कस्सो हसिआ दिट्ठिआ भणिउं. ४९

सारङ्ग। "शार्ङ्गे ङात् पूर्वोऽत्" [१००] इति ङात् पूर्वः अत्॥

छम। रयण। सलाह। "क्ष्माश्लाघा°" [१०१] इत्यादिना अन्त्यव्यञ्जनात् पूर्वः अत्॥

४८. युवजनानां जनितस्नेहाः प्रियाणाम् उत्पादिताभिलाषाः प्रोषितानां विरह एव प्रियावियोग एव संतापकत्वाद् अग्निस्तस्मिन् स्नेहसमाः तद्वृद्धिजननाद् घृतादिसदृक्षाः। मदनप्रताप एव सोढुम् अशक्यत्वेन अग्निः तेन निभास्तुल्याः प्लक्षतरोः पल्लवाः किशलयानि जाताः॥

सणेह णेह। अगणिम्मि अग्गि। "स्नेहाग्न्योर्वा"[१०२] इति संयुक्तात्पूर्वः अत् ॥

पलक्ख। "प्लक्षे लात्" [१०३] इति लात् पूर्वः अत्॥

४९. त्यक्तकृत्स्नह्रीकाभिः मुक्तसख्यादिसक्तसमस्तलज्जाभिः। श्रीनन्दनः स्मरः तस्य याः क्रियाः कटाक्षविक्षेपसहास्यकथाद्यास्तासाम् अर्हा योग्या यास्तरुण्यस्ताभिः अथ सर्ववनराजिप्रफुल्लमानन्तरं कुसुमावचयकस्त्रा भणित्वा एवमेवं क्रियन्ते इति परस्परम् उक्त्वा दिष्ट्या आनन्देन हर्षिताः प्रकटिताः॥

सिरि। किरिआरिह। कसिण। हिरिआहिं। दिट्ठिआ। "र्हश्री°" [१०४] इत्यादिना एषु संयुक्तात् पूर्व इः॥

---

१ BC° सिणेहा:

वासेण वरिसहिंवि नामरिसो किर पियाइ जो गमिहो,
सो दरिसिअ नव-चूए पिए गओ झत्ति हरिस-वसा. ५०
मयण-वइरग्गि-तत्तेण तोसिआ सुदढ-माण-तविआ-पिआ
कवि वज्ज-कढिण-हिअया केणवि दाउं बउल-दामं. ५१
कीइवि किलन्त-कम-विप्पव-हरणा मल्लिआण मालाओ
मह-सुक्क-पक्ख-जुण्हा-पवत्थ उप्पाविआ गयणे. ५२

५० वसन्तकुसुमोच्चयमेव गाथात्रयेणैव विज्ञात्या शाह॥ वर्षेण एकेन वर्षैरपि बहुभिः। किलेति संभावने। प्रियाया योऽमर्षः मानो नागमत् स दर्शितनवचूते इतः पश्येत्यङ्गुल्या प्रकटितमाकन्दे प्रिये झटिति तत्क्षणादेव हर्षवशात् चूतदर्शनोद्भूतरणरणकोपशमप्रियदर्शनोत्थप्रमोदाद् गतः॥

५१. मदन एव वज्राग्निः अनुपशमकवह्निस्तेन तप्तेन क्रुधेन केनापि [सुदृढमानतप्त प्रिया] सुदृढमानेन अनिवर्तकाहंकारेण तप्ता अत्यन्तम् असहना प्रिया वज्रकठिनहृदया कापि बकुलदाम दत्त्वा तोषिता॥

दंसिआ दरिसिअ। वासेणं वरिसेहिं। वइर वज्ज। तत्तेण तविआ। "र्शर्ष०" [१०५.] इत्यादिना संयुक्तान्त्यात् पूर्व इत्॥ व्यवस्थितविभाषया क्वचिन्नित्यम्। नामरिसो। हरिस॥

५२. [कयापि] क्लान्तानां खिन्नानां क्लमः स्वेदः तेन विप्लवः अङ्गविसंष्ठुलता तस्य हरणीः शैत्याद् अपहारिका मल्लिकानां विचकिलकुसुमानां मालाः स्रजो गगने उत्प्लाविता उत्क्षिप्ताः सत्यः उत्प्रेक्ष्यन्ते मधुरेव सर्वत्र पुष्पोद्गमैः शौक्ल्यकरणात् शुक्लपक्षः। तस्य ज्योत्स्नाप्लुया इव चन्द्रिकाप्लुरा इव॥

किलन्त। "लात्" [१०६.] इति संयुक्तान्त्यलात् पूर्व इः। क्वचिन्न। कम। विप्पव। सुक्क-पक्ख। [प्पव]। उप्पाविआ॥

---

१ B °कढण° । B °सस्थुलता. 2 B हरणी शैः°

गुम्फन्ती जव-दामं भविअ-सिआवाइ-चेइअ-निमित्तं
कावि जुवई जुवाणय-मण-थेरिअ-चोरिअम् अकासि. ५३
सिविणम्मिवि अइदुलहा सिणिद्ध-कुसुमा सणिद्ध-मयरन्दा
परिमल-णिद्धा कीइवि रइआ वासन्तिआ-माला. ५४
कण्ह-कसिणालि-कमणा लवली गन्धारिहावि नोच्छिणिआ
केणवि कज्जल-कण्ह सुमरिअ कवरिं पिअयमाए. ५५

५३. भव्ये यत् स्याद्वादिनो जिनस्य चैत्यं तन्निमित्तं जपादाम-गुम्फन्ती ग्रथ्नती कापि युवती युवमनसां यत् स्थैर्यं निर्विकारता-दार्ढ्यं तस्य सलील पुष्पग्रहणगुम्फादिना हरणम् अकार्षीत् ॥

भविअ। सिआवाइ। चेइअ। थेरिअ। चोरिअ। "स्याद्भव्य०" [१०७] इत्यादिना स्यादादिषु चौर्यसमेषु च यात् पूर्व इः ॥

५४. स्वप्नेप्यतिदुर्लभा तथाविधाया आजन्मापदर्शनात्। स्नि-ग्धानि अरूक्षाणि। सरसानित्यर्थः। एवंभूतानि कुसुमानि यस्यां सा तथा स्निग्धमकरन्दा सार्द्रपरागा अतएव परिमलेन स्निग्धा भ्र-मराणां प्रिया वासन्तिकामाला माधवीलतास्रक् कयापि रचिता गुम्फिता ॥

सिविणम्मि। "स्वप्ने नात्" [१०८.] इति नात् पूर्व इः ॥

सिणिद्ध सणिद्ध। "स्निग्धे वाऽदितौ" [१०९.] इति नात् पूर्वौ अदितौ वा। पक्षे णिद्ध ॥

५५. कृष्णवत्कृष्णा ये अलयस्तैः कृष्णा। मकरन्दपानाय षट्पदाक्रान्तेत्यर्थः। गन्धेन सौरभ्येण अर्हा पुष्पोच्चययोग्यापि कज्जलवत्कृष्णां प्रियतमायाः कबरीं वेणिं स्मृत्वा सादृश्यात् केनापि लवली नोच्छिन्ना। प्रियानुध्यानविह्वलत्वेन न तत्कुसुमोच्चयः कृत इत्यर्थः ॥

अणरह, अणरुह-दामं रे मुक्ख-मरुक्ख, करसि इअ भणिउं
पोम्मच्छीए हणिओ कोवि पिओ पाय-पउमेण. ५६
छउमेण अछम्मेण य साम-दुवारेण दण्ड-वारेण
केणवि कावि अगेज्झा बउलेहि पसाइआ तणुवी. ५७
गरुवीओ लहवीओ सुहुमे वत्थे सुरुग्घजे खित्ता
कीएवि हु मुद्धाए सुवे विहसिरावि कलिआओ. ५८

कसिण कसण कण्ह। "कृष्णे वर्णे वा" [११०] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वौ अदितौ वा। वर्णे इति किम्। विष्णौ कण्ह॥

५६ अनर्ह विप्रियकरणाद् अयोग्य रे मूर्खमूर्ख वठरवठर अनर्हदाम अमनोज्ञत्वाद् मम अयोग्यं मालां करोषीति भणित्वा पद्माक्ष्या कोपि प्रियः पादपद्मेन हतः॥ मुक्ख-मुरुक्ख इत्यत्र कोपे "स-भय-सूया०" इत्यादिना द्विरुक्तिः॥

अरिहा अणरह अणरुह। "उच्चार्हति" [१११] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्व उत् अदितौ च॥

५७. छद्मना शाठ्येन अच्छद्मना आर्जवेन सामद्वारेण प्रियवाक्यमुखेन दण्डः यदि त्वं मदुक्तं न करिष्यसि तदा न त्वं मम प्रिया नाहं तव प्रियः इत्यादिरूक्षवाक्यद्वारेण च कापि तन्वी मृद्वङ्गी अगृह्या अनावर्जनीया केनापि बकुलैः केसरकुसुमैः प्रसादिता प्रसन्नीकृता॥

मुक्ख मुरुक्ख। पोम्म पउमेण। छउमेण अछम्मेण। [दुवारेण वारेण] "पद्मछद्ममूर्खद्वारे वा" [११२] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्व उत् वा॥

५८. सूक्ष्मे सुघ्नजे देशविशेषोत्पन्ने वस्त्रे हु इति निश्चितम्। कयापि सुग्धया अविचक्षणया गुर्विनो महत्या लघ्वल्लीतः इयः आगामिदिने विहसिष्योपि विकसनशाला अपि कलिकाः कोरकाः क्षिप्ताः

1 B सुहमे. C सुहुमे. 1 B प्रेयान्.

गुम्फन्ती जव-दामं भविअ-सिआवाइ-चेइअ-निमित्तं
कावि जुवई जुवाणय-मण-थेरिअ-चोरिअम् अकासि. ५३
सिविणम्मिवि अइदुल्लहा सिणिद्ध-कुसुमा सणिद्ध-मयरन्दा
परिमल-णिद्धा कीइवि रइआ वासन्तिआ-माला. ५४
कण्ह-कसिणालि-कसणा लवली गन्धारिहावि नोच्चिणिआ
केणवि कज्जल-कण्ह सुमरिअ कवरिं पिअयमाए. ५५

५३. भव्यं यत् स्याद्वादिनो जिनस्य चैत्यं तन्निमित्तं जपादाम-गुम्फन्ती ग्रथ्नती कापि युवती युवमनसां यत् स्थैर्यं निर्विकारत्वा-दार्ढ्यं तस्य सलील पुष्प ग्रहणगुम्फादिना हरणम् अकार्षीत् ॥

भविअ। सिआवाइ। चेइअ। थेरिअ। चोरिअ। "स्याद्भव्य०" [१०७] इत्यादिना स्यादादिषु चौर्यसमेषु च यात् पूर्व इः ॥

५४. स्वप्नेप्यतिदुर्लभा तथाविधाया आजन्मादर्शनात्। स्नि-ग्धानि अरूक्षाणि। सरसानित्यर्थः। एवंभूतानि कुसुमानि यस्यां सा तथा स्निग्धमकरन्दा सार्द्रपरागा अतएव परिमलेन स्निग्धा भ्र-मराणां प्रिया वासन्तिकामाला माधवीलतास्रक् कयापि रचिता ग्रथिता ॥

सिविणम्मि। "स्वप्ने नात्" [१०८] इति नात् पूर्व इः ॥

सिणिद्ध सणिद्ध। "स्निग्धे वाऽदितौ" [१०९] इति नात् पूर्वौ अदितौ वा। पक्षे णिद्ध ॥

५५. कृष्णवत्कृष्णा ये अलयस्तैः कृष्णा। मकरन्दपानाय षट्पदाच्छादितेत्यर्थः। गन्धेन सौरभ्येण अही पुष्पोच्चययोग्यापि कज्जलवत्कृष्णां प्रियतमायाः कबरीं वेणिं स्मृत्वा सादृश्यात् केनापि लवली नोच्चिता। प्रियानुध्यानविह्वलत्वेन न तत्कुसुमोच्चयः कृत इत्यर्थः ॥

अणरह, अणरुह-दामं रे मुक्ख-मुरुक्ख, करसि इअ भणिउं
पोम्म-च्छीए हणिओ कोवि पिओ पाय-पउमेण. ५६
छउमेण अछम्मेण य साम-दुवारेण दण्ड-वारेण
केणवि कावि अगेज्झा बउलेहि पसाइआ तणुवी. ५७
गरुवीओ लहवीओ सुहुमे वत्थे सुरुग्घजे रित्ता
कीएवि हु मुद्धाए सुवे विहसिराव कलिआओ. ५८

कसिण कसण कण्ह। "कृष्णे वर्णे वा" [११०] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वौ अदितौ वा। वर्णे इति किम्। विष्णौ कण्ह ॥

५६ अनर्ह विश्रियकरणाद् अयोग्य रे मूर्खमूर्ख वठरवठर अनर्हदाम अभोज्यत्वाद् मम अयोग्यं मालां करोषीति भणित्वा पद्माक्ष्या कोपि प्रियः पादपद्मेन हतः ॥ मुक्ख-मुरुक्ख इत्यत्र कोपे "सं-भ्रमत्वरा०" इत्यादिना द्विरुक्तिः ॥

अरिहा अणरह अणरुह। "उच्चार्हति" [१११] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वे उत् अदितौ च ॥

५७. छद्मना शाठ्येन अच्छद्मना आर्जवेन सामद्वारेण प्रियवाक्यसुखेन दण्डः यदि त्वं मदुक्तं न करिष्यसि तदा न त्वं मम प्रिया नाहं तव प्रियः इत्यादिरूक्षवाक्यद्वारेण च कापि तन्वी मृद्वङ्गी अग्राह्या अनावर्जनीया केनापि बकुलैः केसरकुसुमैः प्रसादिता वशीकृता ॥

सुक्ख मुरुक्ख। पोम्म पउमेण। छउमेण अछम्मेण। [दुवारेण वारेण] "पद्मछद्ममूर्खद्वारे वा" [११२.] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वे उत् वा ॥

५८. सूक्ष्मे सुघ्नजे देशविशेषोत्पन्ने वस्त्रे। हु इति निश्चितम्। कयापि मुग्धया अविचक्षणया गुर्वितो महत्या लघ्वीतः श्वः आगामिदिने विहसिष्योपि विकसनशीला अपि कलिकाः कोरकाः क्रीताः

1 B सुहमे. C सुहुमे. 1 B प्रेयान्.

कुसुमाकर-रिउ-स-जणा सुवेजणा पारिजाय-तरुणो व्व,
भमर-जीआभालि-कुला-मरठग-वाणारसि-पासा, ५९
आणालक्खं कणेरूहिं, कुरवया दढयरं समालिद्धा
वर-विलयाहिं अहरि आलच्चपुर-मरहट्ठ-जुवईहिं. ६०

न्यस्ताः। विचक्षणा हि प्रतीक्ष्य स्वयं विकसिता एव ता गृह्णाति तया तु अन्यथा कृतम् इति मुग्धत्वम् ॥

तणुवी। गरुवी। उकारान्ता ङीप्रत्ययान्तास्तन्वीतुल्यास्तेषु "तन्वीतुल्येषु" [११३] इति संयुक्तान्त्यात् पूर्वं उः ॥ क्वचिद् अन्यत्रापि। सुरुग्घ ॥ आर्षे। सुहुमं।

५९. युग्मम्। कुसुमानाम् आकरः उत्पत्तिस्थानम् ऋतुः। वसन्त इत्यर्थः। तस्य स्वजना इव तदुदये तेषां समृद्धिभावाद् बन्धव इव। तथा पुष्पपत्रादिसादृश्याद् मन्यन्ते स्वजना इव सहोदररूपा बान्धवा इव पारिजाततरोर्देववृक्षस्य। भ्रमरस्य ज्या प्रत्यञ्चा तदाभम् अलिकुलं येषु ते तथा। स्मर एव ठको विप्रतारकस्तस्य वाराणसीप्रदेशा इव। यथा वाराणसी ठकानां स्थानं तथा एते दंपत्योरुत्कण्ठादिजननात् स्मरस्येति भावः ॥

६०. एवंवर्णितस्वरूपाः कुरवकाः अधरिता लावण्यप्रशस्यसंस्थानादिना पराभूताः अचलपुरं च नगरविशेषः। महाराष्ट्रं च सुराष्ट्रम्। तयोर्युवत्यो याकाभिस्ताभिर्वरवनिताभिः दृढतरम् अत्यर्थं पुष्पोच्चयाय समाश्लिष्टाः। यथा आलानानि आलानस्तम्भाः करेणुभिः ॥

"गास्यथैवचनाद्याः" [१. ३२] इति आलानस्य पुंस्त्वम् ॥

सुवे। सुवे। "एकस्वरे श्वःस्वे" [११४] इति स्वेयारन्त्यव्यञ्जनात् पूर्वं उत्। एकस्वर इति किम्। सजणा[1] ॥

जीआ। "ज्यायाम् ईत्" [११५] इति अन्त्यव्यञ्जनात् पूर्वं ईत् ॥

वाणारसि। कणेरूहि। "करेण्वा" [११६] इत्यादिना रणयोर्व्यत्ययः। करेणू इति स्त्रीलिङ्गनिर्देशात् पुंसि न ॥

---

१ B कुरु॰ We with C. २ B ददतरं. 1 B सयणा. C wanting.

लवणिम-जलं-द्दह-निह-नाहि-मण्डले, उच्चिणेसु लहु अम इमं
हलिआर-गोरि, हरिआल-वण्णयं हलुअम अमिलायं. ६१
वण-सिरि-णडाल-तिलयं तिलयं गेण्ह तए वर-णलाडे,
गेज्झा थोव-परिमलं अथोक्क-जहणे, अथेव-सिरि. ६२
दाही अथोअ-कुसुमेहि सेहरं दिहिआहे विम्बोहि,
धूआ-बहिणी-भइणी-दुहिअव्व तुह प्पिआ लवली. ६३

आणाल । " आलाने लनोः " [११७.] इति लनोर्व्यत्ययः ॥

अलचपुर । " अचलपुरे चलोः " [११८.] इति चलयोर्व्यत्ययः ॥

मरहट्ठ । " महाराष्ट्रे हरोः " [११९.] इति हरयोर्व्यत्ययः ॥

६१. [७४] द्वादशभिः कुलकम् । बहिः अन्तर्हि: स्फुरत्प्रेमभिः मनोवाक्कायेषु अत्यनुरागैः केऽपि तरोरधः रतेर्मातृत्वसृदुहितर इव निरतिशय सौन्दर्याद् उत्प्रेक्ष्यन्ते स्मरप्रियाबा जननीभगिनीपुत्रिका इव प्रेयस्यो वल्लभाः इति पूर्वोक्तरीत्या आलपिताः सस्नेहं भणिताः ॥

[६१] । आलपनप्रकारमेवाह । लवणिमा लावण्यं सरोव ह्लादकत्वेन जलं तस्य ह्रदनिभं ह्रदकल्पं नाभिमण्डलं यस्यास्तस्या आमन्त्रणम् । तथा हरितालवद् गौरि गौरवर्णे हरितालवद् वर्णो यस्य तत् लघुकं सूक्ष्मम् इदं पुरोवर्ति अम्लानकं वर्णपुष्पं लघुकं शीघ्रं यथा भवति तथा उच्चिनु त्रोटय ॥

६२. हे वरललाटे रम्यभालस्थले अस्तोकजघने विशंकटकटीतटाग्रभागे त्वया वनश्रीललाटस्य तिलकमिव शोभाकृत्वात् पुण्ड्रकमिव । ग्राह्यो नासिकापेयः अस्तोकः परिमलो यस्य तत् तथा अस्तोकश्रि प्रभूतशोभं तिलककुसुमं ग्राह्यम् ॥

६३. दुहिता च पुत्रिका भगिनी च स्वसा भगिनी दुहिता च ता इव प्रिया लवली । विम्बवद् ओष्ठो यस्यास्तस्या आमन्त्रणम् । हे वि-

१ B C हि. 　　 । B C विसंकट.

छुटासव-गण्डुसे रिवन-पउत्ताडणे समुच्छिणसु
पुप्फाइं वउल-वच्छे असोअ-रुक्खे अ विलय-वरे. ६४
सुर-वणिआ-नाग-त्थी-अकुर-कय-हरिमम् ईसि-उल्लसिअं
पिच्छेत्थी-घिइ-जणई दिहि-मइ, हिन्ताल-मञ्जरिअं. ६५
सिसु-मञ्जर-जुव-वञ्जर-जर-मज्जारेहिं पल-भमा दिट्ठं
वेरुलिअ-केसि, वेडुज्ज-भूसणे, किंसुअं लेसु. ६६
राण्हि पिच्छेताहे गिण्हसु रम्भं कणसु अ इमाए
पुरिमाणं पि अपुव्वं आमेलं दिस्थ-हरिणच्छि. ६७

त्वोदि तव दूद अत्र उद्याने अस्तोकुसुमैः तोरवरं दिहण प्रीत्या
दास्यति। लवल्याः कुसुमभरनम्रत्वाद् इत्थम् उक्तिः। बन्धुश्च व-
न्ध्वे पुष्पतोरवरादि ददाति॥

६४. शिधासवगण्डूषे वकुलवृक्षे। शिसं कृते पादोत्ताडनं यत्र
तत्र अशोकवृक्षे च हे वनितावरे अङ्गनाश्रेष्ठ पुष्पाणि समुच्चिनु।
स्त्रीगण्डूषक्षेपपदाघाताभ्यां पूर्णदोहदत्वेन बकुलाशोकयोः सांप्रतं
पुष्पोच्चयसमयः संवृत्त इति भावः॥

६५. सुरवनितानागस्त्रीणाम् अनीयत अत्यर्थैः सौरभ्यादिना
तद्धर्मम् ईषत् मनाग् उल्लसिताम् उन्निद्रकोरकां स्त्रीणां धृतेः सौ-
स्थ्यस्य त्रोत्पात् जनिकाम्। धृतिः संतोषो विद्यते यस्या यद्वा धृतौ
मतिर्यस्यास्तस्याः संबोधनम्। हे धृतिमति धृतिमते वा पश्य हिन्ता-
लस्य मञ्जरिकां पुष्पितलताम्॥

६६. शिशुमार्जारयुवमार्जारजरन्मार्जारैः बालतरुणवृद्धबिडा-
पलभ्रमात् आरक्तत्वेन मांसभ्रान्त्या दृष्टं किंशुकं पलाशकुसुमं हे
वैडूर्यकेशि नीलमणितुल्यचिकुरे हे वैडूर्यभूषणे मरकतखचिताल-
कारे लाहि गृहाण॥

६७. इदानीं सांप्रतं पश्य रम्भाम् इदानीं गृहाण रम्भाम् कुरुष्व

१ C °उल्लसिअं. २ B रंभं. C रत्तं.

तइआ तस्थालि-कुलो भयस्सई अट्ठमोव्व पहिआण,
तुह जुग्गो पुंनागो रूवेण वहस्सइ-घरिल्लि. ६८
अमइल-तणु, परिगुम्फिअ-पोप्फलि-मउरेण भसल-मलिणेण
अवह-कुचोवह-हत्थोभय-चलणे तुज्झ भूसेमि. ६९
सिप्पि-पिहु-नयणे-हुत्तो तंसे, आढत्त-संझ-रायम् इमं
उच्चिणसु भमर-छिक्कं मह-पाइक्कं जवा-कुसुमं. ७०

च अस्या अनया वा रम्भाया रम्भया वा पूर्वासामपि पूर्वोक्तनायो-
डानामपि नायिकानाम् अपूर्वम् असंजातपूर्वम् । आश्चर्यकारीति
भावः । आपीडम् अवतंसम् हे त्रस्तहरिणाक्षि चकितकुरङ्गनेत्रे ॥

६८. त्रस्ता त्रस्तमिव चक्षुस्त्यान्मन्यते चकिताचकितमिव अ-
लिकुलं यत्र स तथा बृहस्पतिरिव अष्टमः पीडाकारित्वात् पथिका-
नाम् । यद् उक्तम्

> द्वादश दशम चतुर्थे जन्मनि षष्ठाष्टमे तृतीये च।
> आधिं विदेशगमनं मित्रविरोधं च सुरगुरुः कुरुते॥१॥

पुंनागस्तव योग्यः । विकस्वरपुष्पभास्वरत्वात् कुसुमावचयोचित
इत्यर्थः । हे रूपेण कृत्वा बृहस्पति गृहिणि ॥

६९. भसलैर्मलिनेन मकरन्दपानासक्तैः षट्पदैः श्यामलेन । परि-
गुम्फितो यः पूगफल्या मुकुरो बालपुष्पं तेन कृत्वा हे अमलिन तनु वि-
शदमूर्ते तव उभय कुचौ उभयहस्तौ उभयचरणान् भूषयामि अलंकरोमि॥

७०. शुक्तिवत् पृथुनी विस्तीर्णे ये नयने ताभ्यां शुभः स्पृष्टः उत्तंसः
कर्णपूरो यस्य तस्याः संबोधनम् । हे शुक्तिपृथुनयनस्पृष्टोत्तंसे आर-
ब्धः । अरुणत्वाद् प्रकृतः संध्याराग इव येन तत् तथा भ्रमरैः सौर-
भ्यात् छुप्तं मधोर्वसन्तस्य पदातिं कामिमोहनादितत्कर्मकारित्वेन
भृत्यम् इदं पुरोवर्ति जपाकुसुमम् उच्चिनु ॥

---

१ B °चरणे.

आरद्ध-बहल-परिमल-केलि-पयाईकयन्न-तरु-कुसुमं,
किडि-दाढ-सुत्ति-भङ्गोज्जलम् उच्चिण फुल्ल-वेइल्लं. ७१
बाहिं अवाहिरे फुड-पेम्मेहिं पीअसीओं तरु-हेट्ठे
केहिंपि इआलविआ रईइ माउच्छ-धूअव्व. ७२

७१. आरब्धा या बहलपरिमलस्य केलिर्विलासः तया पदातीकृतानी । अधः कृतानीत्यर्थः । अन्यतरूणां कुसुमानि येन तत् तथा। किरिः शूकरस्तस्य दंष्ट्रा च शुक्तिश्च तयोर्यो भङ्गश्छेदः तद्वद् उज्ज्वलं फुल्लविचकिलं विकसितमल्लिकाकुसुमं त्वम् उच्चिनु ॥

द्रह । "ह्रदे हदोः" [१२०] इति हदयोर्व्यत्ययः । आर्षे दहरा मह पुण्डरिए॥

हलिआर हरिआल । "हरिताले रलोर्न वा" [१२१] इति रलयोर्व्यत्ययो वा।

लहुअं हलुअं । "लघुके लहोः" [१२२] इति लहोर्व्यत्ययो वा ॥

णडाल णलाडे । "ललाटे लडोः" [१२३] इति लडोर्व्यत्ययो वा । आदेर्लस्य णविधानाद् [१.२५७] द्वितीयो लः स्थानी ॥

गेरुह गेज्झ । "ह्ये ह्योः" [१२४] इति हयोर्व्यत्ययो वा ॥

थोव थोक्क थेव । "स्तोकस्य थोक्कथोवथेवाः" [१२५] इति स्तोकस्य त्रय आदेशा वा । पक्षे थोअ ॥

धूआ दुहिआ । बहिणी भइणी । "दुहितृभगिन्योर्धूआबहिण्यौ" [१२६] इति अनयोः एतावादेशौ वा ॥

छूढा खित्त । वच्छे रुक्खे । "वृक्षक्षिप्तयो रुक्खछूढौ" [१२७] इति अनयोर्यथासंख्यं रुक्खछूढौ वा ॥

विलय वणिआ । "वणिताया विलया" [१२८] इति विलयादेशो वा । विलयेति संस्कृतेपीति केचित् ॥

अकुर । "गौणस्य०" [१२९] इत्यादिना ईषतो गोणस्य कुरो वा । पक्षे ईसि ॥

[इत्थी] थी । "स्त्रिया इत्थी" [१३०] इति स्त्रिया इत्थी वा ॥

निअ-माउसिआ-पिउसिअ-पिउच्छ-तणया-घरेव्व उज्जाणे
मिहुणेहिं हित्थ-तिरिच्छि-पिक्खिरेहिं रमिअम् एअं. ७३

धिइ दिहि। "धृतेर्दिहिः" [१३१] इति धृतेर्दिहिर्वा॥

मञ्जर वञ्जर। "मार्जार०" [१३२] इत्यादिना मार्जारस्य मञ्जरवञ्जरौ। पक्षे मज्जारेहिं॥

वेरुलिअ वेडुज्ज। "वैडूर्यस्य वेरुलिअं" [१३३] इति वेरुलिअं वा॥

एण्हिं एत्ताहे। "एण्हिं एत्ताहे इदानीमः" [१३४] पक्षे इआणिं इति ज्ञेयम्।

पुरिमाणं। "पूर्वस्य पुरिमः" [१३५] पक्षे अपुव्वं॥

हित्थ तट्ठा। "त्रस्तस्य हित्थतट्ठौ" [१३६]। पक्षे तत्थ॥

भयस्सइ। "बृहस्पतौ बहो भयः" [१३७]। पक्षे बहस्सइ॥

मइल मलिण। अवह उभय। सिप्पि सुत्ति। छूनो छिक्क। आढत्त आरद्ध। पाइक्क पयाई। "मलिनोभ०" [१३८] इत्यादिना एषां यथासंख्यं मइलादयो वा। उवहं इत्यपि केचित्॥ आर्षे उभओकालं इति ज्ञेयम्॥

दाढ। "दंष्ट्राया दाढा" [१३९]। दाढा संस्कृतेप्यस्ति॥

बाहिं अबाहिरे। "बहिसो बाहिं बाहिरौ" [१४०]॥

हेट्ठे। "अधसो हेट्ठं" [१४१]॥

७३. निजा चासौ मातुःस्वसा च पितुःस्वसा च पितृष्वसुस्तनया च तासां गृहे तस्मिन्निव उद्याने परस्परं ताग मेलके सति त्रस्तं सभयं तिर्यक् तिरश्चीनं यथा भवति एवं प्रेक्षणशीलैर्मिथुनैः स्त्रीपुरुषरूपद्वन्द्वैः एतद् वक्ष्यमाणं रतं रमणं कृतम्॥

माउच्छा माउसिआ। पिउसिअ पिउच्छा। "मातृपितुः०" [१४२] इत्यादिना मातृपितृभ्यां परस्य स्वसुः सिआ छा इत्यादेशौ॥

तिरिच्छि। "तिर्यच[1] स्तिरिच्छिः" [१४३]॥ आर्षे तिरिआ इति ज्ञेयम्॥

---

1 B तिर्यच्च॰ We with C and Dh.

आराण-ठिआइ घरिणीइ गह-वई झम्पिऊण अच्छीइं.
हसिरो मोत्तुं सङ्कं चुम्बिअ अन्नं सेढो मुइओ. ७४
मा सोउआण अलिअं कुप्प, मईआ सि तुम्हकेरो हं,
इअ केणवि अणुणीआ णिअय-पिआ पाणिणी अजडा. ७५
किं रुवसि पारकेरा? न हु पारक्का तुहाहम्, इअ भणिआ
राइक्क-वार-विलया केणावि हु रायकेरेण. ७६

७४. रमणमेव गाथाषोडशके नाह। आसनस्थितायाः उपविष्टायाः गृहिण्याः अक्षिणी झम्पिऊणेति हस्ताभ्यां पिधाय शङ्कां भीतिं मुक्त्वा अन्याम् अपरां स्त्रियं चुम्बित्वा हसिता चस्कारिकरणशीलः शठो गूढापराधो गृहपतिर्मुदितः॥ "अमेष्टिरिटिङ्ग॰" [४.१६१.] इति अमेर्झम्पादेशे "आतचोः॰यन्तरेपि" [४.२५९.] इति पिधानार्थत्वम्॥

घरिणी। "गृहस्य घरो॰पतौ" [१४४] इति घरः। अपताविति किम्। गह-वई॥ पिच्छिरेहिं। हसिरो। "शीलाद्यर्थस्येरः" [१४५] इति "तृन् शील॰" इत्यादिभिर्विहितस्य प्रत्ययस्य इरः॥

७५. अलीकं सत्याशुक्लकूटं श्रुत्वा आकर्ण्य त्वं मा कुप्य मा रोषं कुरु। मदीया त्वम् त्वदीयोऽहम् इति अनया रीत्या केनापि पाणिनीयेन पाणिनीयव्याकरणेन अजडा विचक्षणा निजकप्रिया स्ववल्लभा अनुनीता प्रसादिता। विचक्षणो हि सुखेनैव प्रसाद्यते॥

झम्पिऊण। मोत्तुं। चुम्बिअ। सोउआण। "क्त्वस्तुम" [१४६] इत्यादिना तुम् अत् तूण् तुआण इत्येते आदेशाः॥ वन्दितु इति अनुस्वारलोपात्। वन्दित्ता [इति] सिद्धसंस्कृतस्यैव बलोपेन। कट्टु इत्यार्षे ज्ञेयम्॥

तुम्हकेरो। "इदमर्थस्य केरः" [१४७] इति इदमर्थस्य प्रत्ययस्य केरः। न च भवति। मईआ। पाणिणीआ॥

७६. किं त्वं परकीया भयसि यतः। हु इति निश्चितम्। नाहं

---

१ B सढो.

तुम्हेच्चया य अम्हेच्चया य एगत्त होउ तणु-लट्ठी,
इअ जम्पिऊण दइआ केणवि सव्वड्ढि-अं गहिआ. ७७
तुह पय-पह-पहिओ हं अप्पणयो, पीणिम-प्पणइ-जहणे,
पीणत्तण-सालि-त्थणे, इअ केणवि तोसिआ रमणी. ७८

तव परकीयः । किंतु तावकीन इत्यर्थः । ततस्त्वयापि मदीययैव भवितव्यम् इति भावः । इति अनया रीत्या केनापि राजकीयेन राजसंबन्धिना राजदारवनिता भणिता ॥

पारकेरा । पारक्को । राइक्क । रायकेरेण । "पर-राजभ्यां क्कडिक्कौ च" [१४८] इति आभ्यां यथासंख्य क्क डिल् इक्कश्च । चकारात् केरश्च ॥

७७. यौष्माकी च आस्माकी च तनुयष्टिः एकवद् भवतु । आवयोः संयोगो जायताम् इति भावः । इति पूर्वोक्तं कथयित्वा केनापि सर्वाणि अङ्गानि आप्नोति यद् ग्रहणं तत् सर्वाङ्गीणं यथा भवति एवं दयिता प्रिया गृहीता ॥

तुम्हेच्चया । अम्हेच्चया । "युष्मद्०" [१४९.] इत्यादिना अत्र एच्चयः ॥

एगत्त । "वत्तेर्त्तः" [१५०.] इति वतेः प्रत्ययस्य त्तः ॥

सव्वड्ढि-अं । "सर्वाङ्गादीनस्येकः" [१५१.] इति "सर्वादेः पथ्यङ्ग०" इत्यादिना विहितस्य ईनस्य स्थाने इकः ॥

७८. पीनत्वगुणयुक्ते स्फाटिस्ययुक्तं जघनं यस्यास्तस्याः संबोधनम् । तथा हे पीनत्वशालिस्तनि तव अहम् आत्मीयः स्वकीयः पदपथपान्थः । अनुचर इत्यर्थः । इति अनया रीत्या केनापि रमणी तोषिता तोषं नीता ॥

पहिओ । "पथो णस्येकट्" [१५२.] । "नित्यं णः" इति य-पथो णो विहितस्तस्येकट् ॥

अप्पणयो । "ईयस्यात्मनो णयः" [१५३.] इति ईयस्य णयः ॥

पीणत्त-निहि-निअम्बे, तिलेल्लु-अङ्कोल्लतेल्ल-कन्तिल्ले,
मा तित्तिाण कुप्पेत्ति इत्तिअं कोवि पियम् आह. ७९
जित्तिअमत्तं रत्तो म्मि, एत्तिअं रच्च; एत्तिलं किम् इमं?
केणवि एद्दहम् उत्ता तुण्हिक्का माणिणी जाआ. ८०
सिट्ठिओ म्मि जेत्तिअं, जेत्तिलं च भणिओ सि, जेद्दहं थविओ,
न हु तेत्तिएण तोसिसि पई कोवि उवालद्धो. ८१

७९. पीनत्वस्य निधिः स्थानं नितम्बो यस्यास्तस्याः संबोधनम्। तिलस्य स्नेहस्तिलतैलं तच्च अङ्कोठतैलं च ते इव कान्तिमति तद्वत्स्निग्धकान्तियुक्ते त्वं तावता स्वल्पात्युक्तालीकव्यलीकमात्रेण मा कुप्य। इति इत्थम् एतावत् इयन्मात्रं कोपि कश्चित् प्रियाम् आह॥

पीणिम पीणत्तण। "त्वस्य डिमात्तणौ वा" [१५४] इति त्वस्य डिमात्तणौ। पक्षे पीणत्त॥

तिलेल्लु। "अनङ्कोठ०" [१५५] इत्यादिना तैलस्य डेल्लः। अनङ्कोठाद् इति किम्। अङ्कोल्लतेल्ल॥

८०. कश्चिन्मानिनीं प्रसादयन् मया च तत्संयुक्तस्त्वं न मयि-तव प्रेमानुबन्ध इत्यादि सक्रोधं निर्भर्त्स्यमानः सांप्रति आह। याव-न्मात्रं रक्तः अनुरागयुक्तोस्मि अहं त्वमपि इयत् एतावद् वा रज्यस्व अनुरागं कुरु। नाहम् अधिकम् अर्थये इत्यर्थः। इयत् एतावद् वा इदं क्रोधाडम्बरं किम्। निरर्थकम् इत्यर्थः। केनापि इयत् एतावद् वा उक्ता सती मानिनी तूष्णीका जाता। निश्चितस्ववाक्यभ्यतया न किंचिद् प्रत्युपालेभे इत्यर्थः॥

तित्तिएण। इत्तिअं। जित्तिअ। "यत्तद०" [१५६] इत्यादिना एभ्यो डावादेरतोः परिमाणार्थस्य इत्तिअः एतदो लुक् च॥

८१. यावत् यत्परिमाणं स्पृहितः चेतसि वाञ्छितोसि यावद् भ-

---

१८० तिल्लः २ Bc मि. ३ Be जित्तिअं. ४ Be जित्तिलं.

तं तेत्तिल-पेम्मं तुह न केत्तिअं[1] तद्दहा य अणुवित्ती
न हु केत्तिलावि[1] केद्दहम् इत्थं कीइवि सढो भणिओ. ९२
सयहुत्तं विणइल्लो दइओ जोण्हाल-चन्द-सिरिमन्तो
णेहालूए कीइवि बाहुल्लओहि अहिसित्तो. ९३
गव्विर, न माणइत्ता सहन्ति गव्वेत्ति भणिअ, कीएवि
दइओ हणिओ हणुमा-लउल-पलम्ब-लट्ठीए. ९४

णितः आगच्छागच्छ त्वं मत्प्रिय इत्युक्तोसि यावच्च स्तुतः न त्वत्समः सौभाग्यपात्रम् अपरोस्तीति श्लाघितः । हु इति निश्चितम् । न तावत्ता तावन्मात्रेण भवसि । अनुरज्यस इत्यर्थः । इति अनया रीत्या कयापि पतिर्भर्ता उपालब्धः रेरे धृष्ट दुराचार आराध्योसि इति निर्भर्त्सितः ॥

९२. तत् तावत् प्रेम तव न कियत् कियन्मात्रम् । तावती च अनुवृत्तिरपि अनुकूलकरणमपि तव नैव कियती । असत्प्रायप्रेमानुवृत्तिरसीत्यर्थः । इत्थम् अनया रीत्या कियदपि कयापि शठः गूढापराधो भणितः ॥

एत्तिअ एत्तिल एद्दह । जेत्तिअं[1] जेत्तिलं[2] जेद्दहं । तेत्तिएण तेत्तिल[3] तद्दहा । केत्तिअं केत्तिला केद्दह । "इदंकिमश्च०" [१५७] इत्यादिना इदंकिंभ्यां यत्तदेतद्भ्यश्च अतोडीवतोर्वा डित् एत्तिअ एत्तिल एद्दह एतल्लुक् च ॥

९३. शतकृत्वः । अनेकशः इत्यर्थः । विनयवान् । अलीकापनयनाय पादप्रणत इत्यर्थः । ज्योत्स्नावच्चन्द्रस्य या श्रीः आह्लादिका शोभा तद्वान् सचन्द्रिकचन्द्रवच्छोभायुक्तो दयितः प्रियः स्नेहवत्या कयापि बाष्पवर्त्तिभिः स्नेहवशोद्भूता श्रुप्रवाहयुक्तलोचनैः अभिषिक्तः आर्द्रीकृतः ॥

सयहुत्तं । "कृत्वसो हुत्तं" [१५८] । वारे विहित कृत्वसः हुत्तं ॥

९४ रे गर्वित्[4] साहंकार न मानवत्यः अहंकारवत्यो नायिका गर्वं

१ C कित्तिः । ३ e जित्तिअं. २ e जित्तिलं. ३ B c तित्तिल. ४ C गर्विन्

अम्मतो अम्मदि एसि, तहवि अम्मत्थ अम्मदो जासि;
एक्कसि न खु थिरो सित्ति पिओ कीइवि उवालद्धो. ९५
एक्कसिअं चिअ भणिओ एकइआ णेगया य गामिल्लि
अप्पुल्लु-पियं वच्चेति [1] भल्लिओ कोवि अम्माए. ९६
सहन्ते। ताः प्रियाणां गर्वापनोदं कुर्वन्तीत्यर्थः। इति भणित्वा क-
यापि हनुमान् इव प्लवत् अलम्भ्या द्राघीयसी या यष्टिस्तया दीर्घया तया
दयितो हतस्ताडितः॥

विणइल्लो। जोण्हाल। सिरिमन्तो। णेहालुए। बाहुल्लु। गव्विर। माणइत्ता।
"आल्विल्लो०" [१५९.] इत्यादिना मतोः स्थाने आलुइत्यादयो नव आदेशा यथा-
प्रयोगम्। केचिद् मादेशमपि इच्छन्ति। हणुमा॥

९५. अन्यतः सपत्नीतः अन्यत्र अपरसपत्न्याम् यदि गच्छसि।
तत्रापि एवमपि सति अन्यतः अपरसपत्नीतः अन्यत्र प्रतिपक्षना-
यिकायां यासि। एकत्र एकस्यां दयितायां नैव स्थिरोऽसि। इति
अनया रीत्या कयापि प्रिय उपालब्धः॥

अम्मतो अम्मदो। "तो दो तसो वा" [१६०.]॥
अम्महि। तह। अम्मत्थ। "त्रपो हित्थाः" [१६१.]॥

९६. एकदेव भणितस्त्वम् एकदा अनेकदा च ग्राम्याम् आसी-
याम् आत्मनो वा प्रियां व्रज। एकवाक्येनैव त्वदग्रतस्तावद् एतद्
उक्तम् यद् उत त्वं यथेच्छं स्ववल्लभाम् अभिसर। न मम त्वया कि-
मपि प्रयोजनम् इत्यर्थः। इति इत्थम् अन्यया कापि भर्त्सितः॥

एक्कसि एक्कसिअं एकइआ। "वैक०" [१६२.] इत्यादिना एकाद् दाप्रत्ययस्य
सि सिअं इआ। पक्षे णेगया॥

गामिल्लि। अप्पुल्लु। "डिल्लडुल्लौ भवे" [१६३.] इति डितौ इल्लोल्लौ॥

---

[1] C वच्चिन्ति.

---

[1] B C om° प्र:

निच्च-नवल्लय-रच्चिर, मं एक्क-मणं नवाणुराइल्लं
एक्कल्लं चिअ मुञ्चसि, कीइवि रमणम्मि इअ रुण्णं. ८७
अवरिल्ल-ञ्चल-गहिओ भालोवरि-निहिअ-भुमयम् अभाए
भमया-दासोव्व पिओ विहसन्तो सणिअम् अवगूढो. ८८
मणयं च मुच्छिरो, वेविरो अ मणिअं, पिओ मणा हसिरो,
कीइवि रइ-मीसाए वम्मह-मीसालिओ रमिओ. ८९

८७. नित्यं नवे अन्यान्यनायिकारूपे रागवन् रागपर एकस्मिन्न् त्वय्येव मनो यस्याः सा तथा तां नवानुरागाम् उदीयमानस्नेहाम् एकाम् असहायामेव मां मुञ्चसि कयापि रमणे इति इत्थं रुदितं साश्रुपातं जल्पितम् ॥

अप्पुल्ल। नवल्लय। राइल्लं। "स्वार्थे कश्च वा" [१६४] इति कः। चकारात् डिल्लो डुल्लो॥
नवल्लय। एक्कल्लं। "ल्लो नवैकाद् वा" [१६५] इति ल्लः। पक्षे एक्क। नव॥

८८. भालस्य उपरि ऊर्ध्वं निहिते धृते भ्रुवो यत्र यद्रूपे तत् तथा। सकोपम् इत्यर्थः। एवम् उपर्यञ्चलेन उत्तरीयांशुकान्तेन गृहीतः अवष्टब्धः भ्रुवो दास इव तदुत्क्षेपमात्रेण कृत्यकरणात् मन्यते किंकर इव प्रियः अन्यथा विहसन् धृष्टत्वाद् विकसन् शनैर्मन्दम् अवगूढः आलिङ्गितः॥ ज्ञातापराधत्वेन पादपतनादिभिराराधयन्नपि निर्भर्त्सितत्वाद् गन्तुं प्रवृत्तः सन् कृतकोपं चेलाञ्चलेन गृहीत्वा मन्दम् आलिङ्गित इति भावः॥

अवरिल्ल। "उपरेः संव्याने [१६६] इति ल्लः॥ [संव्यान इति किम्। भालोवरि]॥
भुमय, भमया। "भ्रुवो॰" [१६७] इत्यादिना मया डमया इत्येतौ॥
सणिअं। "शनैसो डिअम्" [१६८] इति डित् डिअम्॥

८९. मनाग् मूर्छावान् मनाग् वेपवान् मनाक् च हास्यशीलः। शठत्वात् तदावर्जनाय किंचित् ततन्वाव भाग् इति भावः। मन्मथेन

---

१ C इक्कमणं. २ B C उव॰ ३ Bc उवरिल्ल.

"हन्द महु, हन्दि परिमलम् इमं "अ भणिरेहि भसल-मिहुणे
उअ, सहइ कञ्चणारो मउडो इव गिम्ह-लच्छीए. ३
जणणिं मिव, धूअं पिव, नत्तिं विअ, सोअरिं विव, सहिं व
मालारीओ सिणेहा नव-कञ्चण-केअइम् उवेन्ति. ४
जेण अहुल्ला लवली वोलीणा णइ वसन्त-उउ-लच्छी,
फुल्लं च धूलिकम्बं तेण फुडं चेअ गिम्ह-सिरी. ५
अस्माभिर्विरहदुःखम् अविचार्यैव मुक्ता । एवं च हन्दीति निश्चितं
मरणम् अस्माकम् यतो हन्दीति सत्यम् यमः कृतान्तकल्पो ग्रीष्म
इति पान्था लपन्ति परस्परं जल्पन्ति ॥

हन्दि । "हन्दि विषादविकल्पपश्चात्तापनिश्चयसत्ये" [१८०.] ॥

३. हन्द इति । गृहाणेत्यर्थः । मधु मकरन्दम् । हन्दीति । गृहाणे
त्यर्थः । परिमलं गन्धम् इदमिव भणितृभिः । मधुगुञ्जितकरणाद्
उत्प्रेक्ष्यते । एतद् मधु इदं परिमलं गृह्णीत इत्यन्योन्यं भणनशीलैर्भ्र
मरमिथुनैः षट्पदद्वन्द्वैः कृत्वा उअ इति पश्येत्यर्थः । काञ्चनारो
राजति नीलमणिकल्पालिकलितसुवर्णवर्णप्रसूनत्वेन । लक्ष्यते
मुकुट इव ग्रीष्मश्रियः ॥

हन्द । हन्दि । "हन्द च गृहाणार्थे" [१८१.] ॥

४. जननीमिव । दुहितरमिव । नप्त्रीं पौत्रीं तामिव । सोदरा
भगिनी तामिव । सखीमिव स्नेहात् नवकाञ्चनकेतकीं नूत्नस्वर्णके-
तकीं मालाकार्यः उपयान्ति । तत्कुसुमावचयार्थं समीपे गच्छन्ति ।
ग्रीष्मे हि स्वर्णकेतक्यः पुष्यन्तीति ॥

इमव्व । जणणिं मिव । धूअं पिव । नत्तिं विअ । सोअरिं विव । सहिं व । "मिव पि
[१८२.] इत्यादिना एते इवार्थे अव्ययसंज्ञकाः प्राकृते प्रयुज्यन्ते वा । पक्षे मउडो इ
५. वसन्तर्तुलक्ष्मी रतिक्रान्तेव । कथम् । येन लक्ष्मीकृत्य । का

१ B कम्मं. C कम्मंवं. २ BC चेव. । S. BC.

फुल्लुच्च सुगन्धच्चिअ लयाण नोमालिआ वले रम्मा;
जा किर मल्ली, जा इर जवा, वले ते मयण-बाणा. ६
सुत्ते जणम्मि जो हिर सद्दो चीरीण सुव्वए णवर,
गाअइ किल तस्स मिसा णवरि वसन्तस्स गिम्ह-सिरी. ७

अफुल्ला लवली: ॥ तथा ग्रीष्मश्रीः स्फुरैव । कथम् । तेन लक्षी-कृत्य । किम् । फुल्लं धूलिकदम्बम् ॥ "गौणात् समया०" [है० २. २.] इ-त्यादिना येनातेनयोगे द्वितीया । फुल्लं चेति चकारः पृथग्वाक्यद्योतनार्थः ॥

जेण । तेण । "जेण तेण लक्षणे" [१९३.] ॥

६. फुल्लैव सुगन्धैव । वले इति निर्धारणे । लतानां मध्ये नवमा-लिका रम्या ॥ तथा या । किरेति संभावयामि । मल्ली । या किल जपा । वले इति निश्चितम् । ते मदनस्य बाणौ । तत्साध्यपान्थमो-हनादिकार्यस्य साम्याम् अनुष्ठानात् ॥

णइ । चेअ । च्च । च्चिअ । "णइ चेअ चिअ च्च अवधारणे" [१९४.] ॥

वले । "वले निर्धारणनिश्चययोः" [१९५] ॥

७. सुप्ते जने यः किल शब्दश्चीरीणां भृङ्गारीणां[1] श्रूयते । किलेति प्रसिद्धौ । लोकस्यापवेलायां चीरीनादः श्रूयत इति लोकप्रसिद्धिः । णवरेति केवलम् । तस्य मिषात् चीरिकाध्वनिव्याजात् । णवरि इति आनन्तर्ये । वसन्तस्य अनन्तरम् किलेति संभावयामि । ग्रीष्म-श्रीर्गायति हर्षाद् गानं करोतीव ॥

किर । इर । हिर । "किरेर हिर किलार्थे वा" [१९६] । पक्षे किल ॥

णवर । "णवर केवले" [१९७.] ॥

णवरि । "आनन्तर्ये णवरि" [१९८.] ॥

---

1 B भृङ्गाराणां.

पहिआ, अल्लाहि गन्तुं, अणदइ आण कुसलाइं इह णाइं;
माइं इह गध, हद्धी कुअव्व-चीरीहि उल्लविअं. ९
समुहोहिअम्मि भमरे वेव्वेत्ति भणेइ मल्लिउच्चिणिरी
वारण-खेअ-भएहिं, भणिउं वेव्वे वयंसेत्ति. १०
वेव्व सहि, चिट्ठसु हला निसीद-मामि रम-जासि कत्थ हले?
दे पसिअ. किं मसि रुट्ठा? हुं, गिण्हसु कणय-भायणयं. १०

९. भोः पान्थाः। अल्लाहि इति निवारणे। अलं गत्वा। गमनेन सृतम् इत्यर्थः। अण इति नञर्थे। अदर्शितानां कान्तारहिता नाम्। णाइं इति नञर्थे। इह अस्मिन् वने न कुशलानि। अतः। माइं इति मार्थे। मा इह वने एत। अपि तु स्वपत्नी पार्श्वे गच्छतेत्यर्थः। इतीव। हद्धी इति निर्वेदे। सनिर्वेदं यथा भवति एवं चीरी भिरु- ल्लपितम्। कूजितव्याजेन पान्थान् प्रति चीरीकाभिरिदम् उक्तम्- इत्यर्थः॥

अल्लाहि। "अल्लाहि निवारणे" [१८९.]॥

अण। णाइं। "अण णाइं नञर्थे" [१९०.]॥

माइं। "माइं मार्थे" [१९१.]॥

हद्धी। "हद्धी निर्वेदे" [१९२.]॥

९. वेव्वे इत्यामन्त्रणे। हे वयस्य इति भणित्वा संमुखोत्थिते भ्रमरे वारणम् अलिहेस्तत्तलचालनेन निषेधनम् खेदस्तन्निवारणादेव प्रयासः भयम् अलिदशनात् त्रासः तैः कृत्वा वेव्वे इति मल्लिकाम् उच्चेत्री मल्लिका पुष्पावचय कर्त्री भणति॥

वेव्वे। "वेव्वे भयवारणविषादे" [१९३.]॥

१०-२१. २१. अधुना गाथाद्वादशकेन ग्रीष्मपानक्रीडाम् आह। द्वादशभिः कुलकम्। ग्रीष्मसुखं मानयितुम् अनुभवितुं प्रवृत्ता एता

1 B UNCERTAIN BETWEEN सृ AND मृ. 2 C असुना.

हुं तुह पिओ न आओ? हुं किं तेणज्ज? सो हु अन्न-रओ-
त्तुमयं खु माणइत्ता- तस्स हु जुग्गा सिआ खु न त्तं- ११
सहि, वव्वरो खु, अह धीवरो हु, एसो खु तुज्झ ऊ रमणो,
ऊ इअ हसेइ लोओ- इमम्मि ऊ किं मए भणिअं? १२
ऊ अच्छरा मह सही, थू रे निल्लज्ज कलह-सील अरे,
दोसो सि इमाइ हरे, सढो सि ओ, ओ किमसि दिट्ठो? १३

वारवनिताः इति पूर्वोक्तरीत्या यदपि-तदपि क्षीवतया संबद्धासंबद्धं लपित्र्यो भाषणशीलाः पक्वाः परिपाकप्राप्ता या द्राक्षास्तासां रसं पिबन्ति पानपात्रे धेयन्ति ॥

१०. लपनप्रकारमेवाह। वेव्व इति आमन्त्रणे। हे सखि तिष्ठ। हलेति हे सखि निषीद। मामीति हे सखि रमस्व क्रीडां कुरु। हले इति हे सखि क्व यासि। दे इति सामान्येन संबोधने सख्यामन्त्रणे वा। हे सखि [प्रसीद]। किम् असि रुष्टा। हुं इति दाने। वितीर्णम् इत्यर्थः। कनकभाजनं गृहाण॥

११. हुं इति पृच्छायाम्। पृच्छाम्यहं तव प्रियो नायातः। हुं इति निवारणे। श्रुतम्। अस्माकं किं तेनाद्य। नाधुना तेन प्रयोजनम् इत्यर्थः। हु इति निश्चितम्। सोऽन्यस्यां रतः। खु इति निश्चितम्। त्वं मानवती। हु इति ऊहे। संभावयामि च तस्य योग्या सा अन्या। खु इति ऊहे। संभावयामि च तस्य न योग्या त्वम् असि॥

१२. हे सखि। खु इति संशये। बर्बरो वा। हु इति संशये धीवरो वा। खु इति विस्मये। एवं हुशब्दोऽपि। आश्चर्यम् एष समीपवर्ती तव। ऊ इति गर्हायाम्। निन्दितो रमणः। ऊ इति सूचने। दोषाविष्करणपूर्वम् इति अनया रीत्या इमं त्वत्प्रियं लोकः सर्वोजनरूपो हसति। अथ वा ऊ इति आक्षेपे। किं मया भणितं लोको हसति ईदृशम् अमुम् इति। एतद् मम वक्तुं न युक्तम् इत्यर्थः॥

१३. ऊ इति आश्चर्यम्। अप्सरा मम सखी। थू इति कुत्सायाम्

अव्वो नओ तुह पिओ-अव्वो तम्मेसि कीस? किं एसो
अव्वो अनासत्तो? अव्वो तुज्झेरिसो माणो! १४
अव्वो पिअस्स समओ! अव्वो सो एइ-रूसणो अव्वो-
अव्वो कट्ठं! अव्वो किं एसो सहि मए वरिओ? १५
अइ एसी रइ-घराओ-वणे मिलाणा सि दइअ-दरवलिआ-
मुणिमो वणे न मुणिमो, तं न वणे कहइ नजम् अङ्गं-१६

रे इति संभाषणे। निकृष्ट अधम कलहशील। अरे इति रति-कलहे। रतिकलहकारकेत्यर्थः। हरे इति संभाषणे रतिकलहे क्षेपे च। दासोसि अस्या मत्सख्याः। ओ इति सूचने। शठोसि गृदापराधो वर्तसे। ओ इति पश्चात्तापे। किम् असि दृष्टः। त्वद्दर्शनात् पश्चात्तापो जात इत्यर्थः॥

१४. अव्वो इति सूचने। नतस्त्वां प्रियः। अव्वो इति कष्टम्। किं ताम्यसि। अव्वो इति संभाषणे। किम् एष समीपवर्ती अन्यासक्तः। अव्वो इत्यपराधे विस्मये च। तव ईदृशो मानः। सप्रणये प्रणयिनि मानकरणाद् अपराध आश्चर्यं च॥

१५. अव्वो इति आनन्दे। प्रियस्य समयः आगमनलक्षणः। अव्वो इति आदरे। एति आगच्छति स मद्वल्लभः। अव्वो इति भये। बिभेमि रोषणः स्तोकापराधेपि कोपनः सः। अव्वो इति खेदे विषादे च। कष्टं यथा भवति एवं खिन्ना विषण्णा चाहम् इत्यर्थः। अव्वो इति पश्चात्तापे। अनुतप्तास्मि किम् एष सखि मया वृतः॥

१६. अइ इति संभावयामि। त्वम् एषि आगच्छसि रतिगृहात्। वणे इति संभावयामि। यतो दयितेन उपभुक्ता सती म्लाना विच्छायासि। वणे इति विकल्पे। जानीमो वा न जानीमः। परं वणे इति निश्चितम्। तद् नास्ति यद् अङ्गं न कथयति। दन्तक्षतादिप्रकर-

---
१८ तुज्झेरिसो.

दासो वॆम न मुच्चइ मणे पिओ तुज्झ. मुच्चइ स अम्मो
पत्तो खु अप्पणच्चिअ तए संथवेउं निउणाए! १७
पाडिक्कं दइआओ, ताण वयंसीओ पाडिएक्कं च,
पत्तेअं मित्ताइं पुअ एसो एइ भासन्तो. १८
देक्खव तुह एसो दइओ. कहम् इहरा पुलइआ सि दट्ठूम् इमम्?
भणिमो न वयम् इअरहा. सुणिअम् इमं एक्कसरिअंति. १९

नाद् अङ्गमेव सूरतक्रीडितं प्रतिपादयतीत्यर्थः। उपभुक्तस्य तक्षादित्वात् [४.३९५.] दरवलः॥

१७ वणे इत्यनुकम्प्ये। मणे इति विमर्शे। अन्ये मन्ये इत्यर्थेऽपि इच्छन्ति। अहं विमृशामि मन्ये वा प्रियस्तव दासः अनुकम्प्य इति न मुच्यते॥ स प्रियः अम्मो इति आश्चर्यम् स्वयमेव प्राप्तः खु इति आश्चर्यम् त्वया निपुणया [स्वयमेव] मुच्यते॥ निपुणयेति सोल्लुण्ठम्। ज्ञातं तव नैपुण्यं यद् अत्यन्तप्रणतं प्रेयांसं स्वयं गृहम् आगतम् अवमन्यस इत्यर्थः॥

१८. काचित् सखी कलिकौतुकिनी कांचन प्रति प्रियव्यलीकानि साक्षादेव दर्शयति। प्रत्येकं दयिता अन्या वल्लभाः प्रत्येकं तासां दयितानां वयस्याश्च प्रत्येकं मित्राणि च तासाम् अनुकूलानि भाषमाणः आवर्जनार्थम् आलपन्। पुअ इति पश्य। एष त्वत्प्रियः एति आगच्छति॥

१९. पश्य तव एष दयितः। कथम् इतरथा इमं दृष्ट्वा पुलकितासि। न च कूटभाषिकात्वम् अस्मासु आरोप्यम् यतो न वयम् इतरथा पुलकावलोकनं विना भणामः। अतः एक्कसरिअंति झगिति सांप्रतमेव वा इदं तवायं वल्लभ एवेति ज्ञातम्॥

---

१ C तुज्झ. २ BC चेय. ३ BC ° पि.

---

1 BC स्व. 2 BC सोल्लु° 3 B वस्यश्च. C स्यस्यश्च. 4 B D एक्कसरि अमिति.

मा तम्म मोरउल्ला दर-विअसिअ-बन्धुजीव-कुसुमोट्ठि;
अणुसोचसि धुत्तम् इमं सरल-सहावे, किणो रमण ? २०
वार-विलया हु राआ गिम्ह-मुहे माणिउं पयेट्टा जे
इअ जंवि-तंपि लविराओ पिअन्तिर पिक्क-दक्ख-रसं. २१

२०. दर इति अर्धेन ईषद् वा विकसितं यद् बन्धुजीवकुसुमं जपापुष्पं तद्वद् ओष्ठौ यस्यास्तस्याः संबोधनम् । मोरउल्ला इति मुधा त्वं मा ताम्य । तथा । किणो इति प्रश्ने । हे सरलस्वभावे धूर्ते शठम् इमं रमणं किम् अनुशोचसि । मायाविनोऽस्य अनुशोचनं कर्तुं नोचितम् इत्यर्थः ॥

वेव्वे । वेव्व । "वेव्व चामन्त्रणे" [१९४.] ॥

हला । मामि । हले । "मामि हला हले सख्या वा" [१९५.] । पक्षे सहि ॥

दे । "दे संमुखीकरणे च" [१९६.] ॥

हुं । "हुं दानपृच्छा निवारणे" [१९७.] ॥

हु । खु । "हु खु निश्चयवितर्कसंभावन विस्मये" [१९८.] ॥

ऊ । "ऊ गर्हाक्षेपविस्मयसूचने" [१९९.] ॥

थू । "थू कुत्सायाम्" [२००] ॥

रे । अरे "रे अरे संभाषण रतिकलहे" [२०१.] ॥

हरे । "हरे क्षेपे च" [२०२.] ॥

ओ । "ओ सूचनापश्चात्तापे" [२०३.] ॥

अव्वो । "अव्वो सूचनादुःखसंभाषणापराधविस्मयानन्दादरभयखेदविषादपश्चात्तापे" [२०४] ॥

अइ । "अइ संभावने" [२०५.] ॥

वणे । "वणे निश्चयविकल्पानुकम्प्ये च" [२०६.] ॥

मणे । "मणे विमर्शे" [२०७.] ॥

अम्मो । "अम्मो आश्चर्ये" [२०८.] ॥

---

१ BC पयट्टा. २ B जंपि.

ऐक्केक्कम् एस स महु, अम्मो वि हु एक्कमेक्कम् एसो सो,
लोआ, हणिही पहिआऽलीण रवेणेमम् आह वण. २२

अप्पणो । "स्वयमोर्थे अप्पणो न वा" [२०९] । पक्षे सयं ॥

पाडिक्कं । पाडिएक्कं । "प्रत्येकमः पाडिक्कं पाडिएक्कं" [२१०] । पक्षे पत्तेअं ॥

उअ । "उअ पश्य" [२११.] । पक्षे देक्ख ॥

इहरा । "इहरा इतरथा" [२१२.] । पक्षे इअरहा ॥

एक्कसरिअं । "एक्कसरिअं झगिति संप्रति" [२१३] ॥

मोरउल्ला । "मोरउल्ला मुधा" [२१४.] ॥

दर । "दरार्धाल्पे" [२१५.] ॥ किणो । "किणो प्रश्ने" [२१६.] ॥

[इ । जे । र] । "इजेराः पादपूरणे" [२१७.] ॥ वि । पि । "प्यादयः" [२१८.] ॥

इति प्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्ये अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रतिपादनद्वारेण द्वितीयः पादः संपूर्णः ॥

---

२२. एकैकं पृथक् पृथग् यथा भवति एवम् एष स मधुः मधूकः यथा एकैकम् आम्रोपि । हु इति संभावयामि । भो लोकाः पान्थान् हनिष्यति इदम् आह अलीनां रवेण गुञ्जितव्याजेन वनं काननं कर्तृ । अन्योपि अध्वन्यान् प्रति कृपालुतया क्वचिद् अवस्थितांश्चौरादीन् घातकान् कथयतीत्युक्तिलेशः ॥

एक्कमेक्कम् । "वीप्स्यात् स्यादेः" [१.] इत्यादिना वीप्सार्थात् पदात् परस्य स्यादेः स्थाने स्वरादौ वीप्सार्थे पदे परे मो वा । पक्षे एक्केक्कम् ॥

अम्मो । "अतः सेर्डोः" [२.] इति डो ॥

एस । एसो । स सो । "वैतत्तदः" [३.] इति डो वा ॥

लोआ । पहिआ । "जस्शसोर्लुक्" [४.] ॥

इमं । "अमोऽस्य" [५] इति अमोऽस्य लुक् । "शेषेऽदन्तवत्" [३. १२४] इत्यदन्तवत्त्वात् ॥

---

१ B C इक्केक्क° । B C इक्क°

खज्जूरेहि पिआलेहिं फणसेहिँ अवि दंसिअ-फलत्तो
हरिसाओ दूराउवि उज्जाणम् इमं न को गिद्धइ ? २३
सिरिसाहिन्तो तह किंसुआहि बउला य महमहिअ गन्धो
देसत्तो गामाओ नयराउवि किं न आणेइ ? २४
पत्थाहिन्तो रामेसुन्तो देवेसराहिवि अणूणो
धारा-हरस्स मज्झे तओ गओ सज्जिअम्मि निवो. २५

अजीण । रवेण । "राआमोर्णः" [६] इति राया आमश्च णः ॥

२३. खर्जूरैः प्रियालैः राजादनैः पनसैश्च कृत्वा दर्शितं च तत् फलं च एतस्मात् प्रकटितफलाद् अतएव हर्षाद् दूराद् अनासन्न-देशादपि को न उद्यानम् इदं स्पृहयति। अपि तु तत्तद्वृक्षफलास्वाद-वाञ्छया सर्वोपि सहर्षम् इदम् अभिलषतीति भावः ॥

खज्जूरेहि । पिआलेहिं । फणसेहि । " भिसो हि हिं हिं " [७] ॥

२४. शिरीषात् तथा किंशुकाद् वकुलाच्च प्रसरन् गन्धः कर्त्ता देशेभ्यो ग्रामेभ्यो नगरेभ्योपि कं न आनयति किंतु तेन गन्धेन कृष्टः सर्वेतः सर्वोप्या गच्छतीत्यर्थः ॥

फलत्तो । हरिसाओ । दूराउ । सिरिसाहिन्तो । किंसुआहि । बउला । "ङसेस् त्तो दो दु हि हिन्तो लुकू " [८] इति ङसे. षड् आदेशाः ॥

२५. अथ ग्रीष्मर्तुविलास सर्वस्वभूतं जलकेलिक्षणं विवर्णयिषुः जलयन्त्रगृहनृपप्रवेशपूर्वं जलयन्त्रगृहगा मादिदेशनद्धितदिमकरसु-खस्फटिकस्तम्भद्वारोत्तरङ्गजालिकाकर्णादिप्रदेशेभ्यस्तत्साधनभूतं जलनिर्गमम् आह । पार्थेभ्यः पाण्डवेभ्यः रामेभ्यः रामचन्द्रपरशु-रामबलभद्रेभ्यः इन्द्रेभ्योपि अनूनः । सर्वोनम् इत्यर्थः । नृपः धारा-गृहस्य जलयन्त्रगेहस्य सज्जिते सकलोपकरणोपेते मध्ये ततो दौवा-रिकाद् ग्रीष्मप्रादुर्भावश्रवणानन्तरं गतः प्रविष्टः ॥

---

१ B सिरसा° २ So B C] B सिरसा°

रेल्लुन्ता वण-भागा तओ पल्लोट्ट[1] जवा जलोघा
वामाउ दाहिणाओ समुहत्तो पच्छिमाहिन्तो. २६
वेइअ-मयर-मुहाहि अ आ-मूल-सिरं च फलिह-थम्भाओ
वारोत्तरङ्ग्याओ नीहरिआ वारि-धाराओ. २७
पञ्चालिआहि मुक्कं कण्णेसुन्तो जलं मुहासुन्तो
हत्थेहिन्तो चरणाहिन्तो वच्छाहि उअरेहि. २८

देसत्तो । गामाओ । नयराउ[1] । पत्थाहिन्तो । रामेसुन्तो । देवेसराहि ।

" भ्यसस् त्तो दो दु हि हिन्तो सुन्तो " [९.] इति भ्यसः षड् आदेशाः ॥

धारा-हरस्स । " ङसः स्सः " [१०.] ॥

मज्झे । सज्जिअम्मि । " डे म्मि ङेः " [११.] इति ङे डित् एकारः म्मिश्च ॥

२६. ततो राज्ञो यन्त्रगृहप्रवेशाद् ऊर्ध्वं वनभागान् प्लावयन्तो जवात् जलौघाः प्रवृत्ताः । कथम् । वामात् । दक्षिणात् । संमुखात् । पश्चिमात् । पार्श्वपृष्ठाग्रप्रदेशस्थजलयन्त्रप्रादुर्भूतजलप्रवाहैर्वेगेन काननान्तराला व्याप्ता इत्यर्थः ॥ प्लावयतेः तक्षादित्वात् [४. ३९५] रेल्लादेशः ॥

२७. वेदिकायां वितर्दौ यानि मकरमुखानि तेभ्यश्च मूलं च शिरश्च ते अभिव्याप्य मूलशिरो यथा भवति एवं स्फटिकस्तम्भेभ्यश्च द्वाराणां यान्युत्तरङ्गाणि ऊर्ध्वदारूणि तेभ्यश्च वारिधारा निःसृताः ॥

रेल्लन्ता । वण-भागा । जवा । जलाण । वामाउ । दाहिणाओ । समुहत्तो । पच्छिमाहिन्तो । मुहाहि । थम्भाओ । गयाओ । "जस्शस्ङसित्तोदोद्वामि दीर्घः" [१२.] । एषु अतो दीर्घः । ङसिनैव सिद्धे, त्तोदोदुग्रहणं भ्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥

२८. कर्णेभ्यः मुखेभ्यः हस्तेभ्यश्चरणेभ्यो वक्षोभ्यः उदरेभ्यः पञ्चालिकाभिः शालभञ्जिकाभिर्जलं मुक्तम् ॥

---

[1] B C पल्हट्ट.

---

[1] B C नगराउ.

वेग्गणं सम-विसमे पूरन्तेहिं जलेहि कूवेहि
खन्धेसु तुसार-मिसा तरूहिं पुलउव्व पायडिओ. २९
दट्ठुं तं छणम् अच्छीहिं जणो, उज्जाण-भूमिसु अमन्तो,
तत्थ गिरीसु तरूओ गओ गिरीओ तरूसुं च. ३०
पक्खेसु चउसु दारेसु चक्कूसु चऊहि सालभञ्जीहि
चउहि कराएहि तुङ्गं पओहिं वारि धारेए. ३१

कम्भेसुन्तो । मुद्दासुन्तो । हत्थेहिन्तो । चरणाहिन्तो । वच्छाहि । उओरेहि ।
"भ्यसि वा" [१३] । भ्यसादेशे अतो दीर्घो वा ॥

२९. कूपेभ्य इति उपात्तविषये अपादाने पञ्चमी । ततः कूपाद् निःसृतैरित्यर्थः । वेगेन दक्षपुरुषप्रेरितकूपान्तर्वर्तियन्त्रवत्त्वाज्जवेन स-मविषमान् प्राङ्गणनिम्नोन्नतप्रदेशान् पूरयद्भिर्जलैः कृत्वा तरुभिः कर्तृभिः । मूलात् शाखावधयः प्रकाण्डाः । तेषां मस्तकानि स्क-न्धास्तेषु पुलक इव वेगविनिःसृतजलप्रवाहोच्छलिततद्बिन्दुसंदोह-विष्वग्व्यापकत्वेन रोमाञ्च इव प्रकटितः व्यक्तीकृतः ॥

वेग्गणं । समे-विसमे । "शणशस्येत्" [१४] इति एकारः ॥

कम्भेसुन्तो इत्यादि । पुरन्तेहि । जलेहि । कुवेहि । खन्धेसु । "भिस्भ्यस्सुपि" [१५] । एषु अत ए ॥

३०. तत्र सर्वर्तुपुष्पजातियुक्तत्वात् प्रसिद्धासु उद्यानभूमिषु अ-मान् संकीर्णत्वेन अवस्थातुम् अपारयन् तम् आश्चर्यकारिक्षणं मक-रमुखादिजलयन्त्रनिर्गममहोत्सवम् अक्षिभिर्द्रष्टुं जनस्तरुभ्यो गि-रिषु गिरिभ्यस्तरुषु च गतः । निरन्तरायम् अवलोकयितुम् उच्चोच्च-तरप्रदेशे प्यारूढ इत्यर्थः ॥

तरुहि । अच्छीहिं । गिरिसु । तरूओ । गिरीओ । तरूसुं । "इदुतो दीर्घः" [१६] ॥ क्वचिन्न । भूमिसु ॥

३१. पक्षेषु स्तम्भादिपार्श्वेषु चतुर्षु द्वारेषु पार्श्वप्रग्रहरूपेषु

थम्भ-सिहराहि चउओ चऊओ वेइ-मुहाहि सिञ्चीअ
कील-गिरी कील-तरू जल-पूरो उरुम् अमन्द-गई. ३२
साऊ जलोह-पन्ती जइ ग्गा, किं दहिं? महुं किं वा?
इअ नम्म-पडु जल-पाण-रई खवइ म्ह विड-लोओ. ३३
मयणग्गउ[1] तह विरहग्गओवि संधुक्किआ चिरं जेहि
अइ-मलय-वायओ वायउव्व हूआ जल-प्पवहा. ३४

चतुर्षु वर्तमानाभिश्चतसृभिः शालभञ्जिकाभिः चतुर्भिः करकैर्वा रिघ-रिकाभिः कृत्वा तुल्यं युगपद् धारया वारि पर्यस्तं मुक्तम्॥

३२. स्तम्भशिखरेभ्यश्चतुर्भ्यः वेदिकामुखेभ्यश्चतुर्भ्यः अमन्द-गतिः शीघ्रप्रवृत्तिः उरुर्महान् जलपूरः क्रीडार्थं कृत्वा गिरयः क्रीडा-गिरयस्तान् तथा क्रीडातरून् असिञ्चत् औक्षत्॥

चउसु चऊसु। चउहि चऊहि। चउओ चऊओ। "चतुरो वा" [१७.] इति दीर्घो वा॥

कील-गिरी। कील-तरू। "लुप्ते शसि" [१८] इति दीर्घः॥

३३. स्वादुः जलौघपङ्क्तिः मकरमुखादिनिर्गतजलप्रवाहपरंपरा यद्येषा तदा किं दधि किं वा मधु। शरीरसौख्यस्य अमृतमधुरता अनयैव कृतत्वाद् नैताभ्यां प्रयोजनम् इत्यर्थः। इति नर्मणि परस्परं चस्करे पटुः जलपानरतिर्विटलोकः षिड्गजनो जल्पति स्म॥

साऊ। पन्ती। पडु। रई। "अक्लीबे सौ" [१९] इति दीर्घः। अक्लीब इति किम्। दहिं। महुं। केचिद् दीर्घत्वं विकल्प्य मोदेशम् इच्छन्ति। उरुम् अमन्द-गई॥

३४. मदनाग्नयस्तथा विरहाग्नयोपि यैश्चिरं संधुक्षिताः संदीपिताः ते वायव इव जलप्रवाहा भूता जाताः। तत् किं मलयवायव इव। नेत्याह। अतिक्रान्तमलयवायवः। पान्थसार्थस्य अधिकतरं मदना-

[1] B C मयणग्गओ.

जलिअग्गिणोव्व जल-वाउणो वि विरहीण साहवो नासि;
अह वा विहिम्मि वामे साहू वि न साहुणो हुन्ति. ३५
कीला-गिरिणो साहउ, कीला-तरुणा वि साहओ जाया;
नीरु-पवाहेहि जओ गिरी तरू वा जल-सलोणा. ३६
उच्चिणिअ बहू तरुणो काउं गिरिणोव्व बहु-कुसुम-रासी,
गिरिणो तरुणो अ तले कुसुमाभरणाइं रइआइं. ३७

ग्निविरहाग्निदीपनात् तेभ्यो प्युत्कृष्टा इत्यर्थः। अत्र तच्छब्दो ज्ञेयः॥

३५. ज्वलिताग्नय इव जलेन मिश्रा वायवो जलवायवस्तेपि विरहिणां पान्थानां ज्वलिताग्नय इव साधवः उपकारका नासन्। अधिकतरं संतापमेव चक्रुरित्यर्थः। अथ वा युक्तमेवैतत्। विधौ वामे प्रतिकूले सति साधवोपि हिता अपि न साधवो हिता भवन्ति॥

मयणग्गउ विरहग्गओ। वायओ वायउ। "पुंसि जसो डउ डओ वा" [२०] इति अउ अओ इत्यादेशौ। पक्षे अग्गिणो। वाउणो॥

३६. नीराणां कृष्णानां प्रवाहैः कृत्वा क्रीडागिरयः साधवः प्र-धानाः क्रीडातरवोपि साधवो जाताः। यतो गिरयस्तरवो वा जलेन सलवणा लावण्योपेता भवन्ति॥

साहवो। "वोतो डवो" [२१] इति जसो डित् अवो। पक्षे साहू। साहुणो। साहउ। साहओ॥

३७. उच्चित्य बहूंस्तरून् ततः कृत्वा गिरीनिव अत्युच्चत्वात् पर्वतानिव बहुकुसुमराशीन् गिरेस्तरोश्च तले अधः कुसुमाभरणानि जलकेलिक्षणोचितानि कर्णपूरादीनि रचितानि। दंपत्तिभि[1]रिति शेषः॥

कीला-गिरिणो। कीला-तरुणो। तरुणो। गिरिणो। "जश्शसोर्णो वा" [२२] इति णो। पक्षे गिरी। तरू। बहू। रासी॥

---

1 B C दंपतीभिः

गुरुणो कीला-गिरिणो निवडिअ निज्झर-जलाइँ जायाइं
चन्दण-घुसिणड्ढाइं दहिणो महुणो सिरि-हराइं. ३८
कीला-गिरीउ चड्डिम-गुरूउ निज्झर-जलाइँ सहिआइं
अक्खलिअ-गइस्स किर रइ-पहुस्स जय-वेजयन्तीओ. ३९
रइ-अहिवइणा पहुणा तइआ पबलेण तरुण-मिहुणाण
दहिणा दहिं व महुणा महुं व मिलिअं मणेण मणं. ४०

३८. गुरोः महतः क्रीडागिरेः सकाशाद् निपत्य निर्झरजलानि चन्दनघुसृणवन्ति सन्ति चन्दनमिश्रितत्वात् दध्नः घुसृणमिश्रितत्वाच्च मधुनः सकाशात् श्रियं हरन्ति चोरयन्ति दध्नो मधुनो वा संबन्धिनीं श्रियं हरन्ति श्रीहराणि जातानि । तदधिकशोभाकलितानि संवृत्तानीत्यर्थः ॥

३९. चड्डत्वेन प्रधानत्वेन गुरोर्गरीयसः क्रीडागिरेः सकाशाद् निर्झरजलानि अस्खलितगतेः अविलङ्घिताज्ञस्य रतिप्रभोः किर इति इवार्थत्वात् जयवैजयन्त्य इव राजितानि द्राघीयस्त्वनिर्मलत्वाभ्यां जयपताका इव शोभितानि ॥

गिरिणो । तरुणो । गुरुणो । कीला-गिरिणो । दहिणो । महुणो । "ङसिङसोः पुंक्लीबे वा" [२३] इति णो । पक्षे गिरीउ । गुरूउ । गइस्स । पहुस्स ॥

४०. प्रभुणा स्वाज्ञाविधापनासमर्थेन तदा क्रीडागिरिनिपतन्निर्झरवारिप्रवाहावसरे प्रबलेन सर्वसामग्रीयुक्तत्वेन प्रचण्डेन रत्यधिपतिना तरुणमिथुनानां युवदंपतीनां दध्ना दधीव मधुना मध्विव मनसा मनो मेलितम् ऐक्यं आपितम् ॥

अहिवइणा । पहुणा । दहिणा । महुणा । "टो णा" [२४] इति णा । ङसिङसोरित्यस्य व्यावृत्तिरपि । इदुत इत्येव । मणेण । ट इति किम् । दहिं । महुं ॥

मणं । "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [२५] इति सेः म् । केचिद् अनुनासिकमपीच्छन्ति तदा । दहिँ । महुँ ॥

कुल्ल-जलाइं अइसी अलाइं विमलाणि पेच्छ पवहन्ति,
इअ भणिरा महिलाओ जल-केलि-छणे पयट्टाउ. ४१
हारावलि-मुत्ताउ वि जलाहयाओ जलम्मि निवडन्ता
अगणिअ जले विलुलिआ कावि मयच्छी हसन्तीआ. ४२
मउईओ तणुईआ पेच्छ जले संचरन्ति लीलाअ
रम्माइ बहु-विहाए गणं अच्छर-सरिच्छाओ. ४३

४१. अतिशीतलानि विमलानि कुल्याजलानि प्रवहन्ति स्रोतोरीत्या गच्छन्तीति पश्य इति भणित्र्यः परस्परं भाषमाणा महिला युवत्यः जलकेलिक्षणे प्रवृत्ताः । कान्तेः सहेति शेषः ॥

जलाइं । अइसी अलाइं । विमलाणि । "जश्शस्य ईडंणयः सप्राग्दीर्घः" [२६] ॥

४२. अधुना तदेव जलकेलिक्षणं षड्भिगाथाभिः प्राह । जलैराहतास्ताडिताः अत एव जले निपतन्तीः भ्रश्यन्तीः हारावलीमुक्ता अपि आस्तां वस्त्रादिकं मुक्ताकलापमुक्ता अपि अगणयित्वा अनादृत्य हसन्ती प्रियैः सह चक्रिपरा कापि मृगाक्षी जले विलुलिता बुडिता ॥

महिलाओ पयट्टाउ । मुत्ताउ जलाहयाओ । "स्त्रियाम् उदोतौ वा" [२७] इति जश्शसोः [प्रत्येकम्] उदोतौ सप्राग्दीर्घौ । पक्षे भणिरा । निवडन्ता ॥

४३ । ४५. त्रिभिर्विशेषकम् । अहिलोकवध्वाः पातालकन्यकायाः सुरवध्वा देवाङ्गनायाः तथा यक्षश्च पुण्यजनः किंनरश्च किंपुरुषस्तयोर्वध्वाः सकाशाद् रूपाधिकाः । ताभ्योपि प्रधाना इत्यर्थः । वध्वा इति जातिविवक्षया एकवचनम् । दयितास्तरस्थतरुणैः पार्श्वस्थयुवभिः इति पूर्वोक्ते भणिताः ॥ ४३. तदेवाह । मृद्धः कोमलच्छवयः अप्सरःसदृशा देवाङ्गनातुल्यास्तन्व्यो नायिका रम्याया बहुविधाया लीलायाः

पिच्छह जल-लहरीए एन्तीइ उदध्धिरीअ पडिरीआ
खेलन्ति मज्झ-लुलिआ सभराइअ-तरल-कबरीओ. ४४
अहि-लोअ-बहूए, सुर-वहूइ तह जक्ख-किंनर-बहूअ
रूवाहिआउ दइआ सहस्स-तरुणोहि इअ भणिआ. ४५
कोवि बहूओ अइखेअराउ खे खेअरीण पच्चक्खं
रममाणिउ अकालीउ लहिअ गण्डूसम् उद्दूसिओ. ४६

स्थान रम्यया बहुविधया लीलया [वा] जले संचरन्तीति पश्यत इति
योजनायां मुग्धा इत्यादिषु प्रथमा। मुग्धाः अप्सरःसहस्रालन्वीः पश्यत
जले संचरन्ति लीलयेत्यादौ योजनायां तु द्वितीया ॥

४४. एत्याम् आगच्छन्त्याम् उदध्धिरयाम् ऊर्ध्वं यान्त्यां पत-
न्त्याम् अधोभविन्त्यां जललहर्यां मध्ये लुलिता गताः सफरीथिताः
सदोकारत्वाद् मीनवद् आचरिता स्तरलाश्चञ्चलाः कबर्यो वेणयो
यासां तास्तथा खेलन्ति क्रीडन्ति इति पश्यत ॥[4]

हसन्तीआ। तणुवीआ। "ईतः सेश्चा वा" [८८] इतिआः पक्षे मयच्छी। मउवीओ॥

४५. अतिक्रान्ता रूपसौन्दर्याद्याधिक्यात् पराभूताः खेचर्यो
विद्याधरवध्वो यया तस्यां रममाणायां क्रीडन्त्याः अकालाया अनु-
कूलाचरणाद् अक्षेपिकाया [वध्वाः] सकाशात् खे गगनाङ्गणे खेच-
रीणां प्रत्यक्षं यथा भवति एवं गण्डूषं मुखजलं लब्ध्वा प्राप्य कोऽपि
उद्धुषितः। मुखे प्रेम्णाय माणप्रियागण्डूषमनुभवन्स्मेरतया पुलकितः। पुंसि सोत्र

लिलाअ रमाइ बहुविहाए। लहरीए एन्तीइ उदध्धिरीअ पडिरीआ।
वहूए वहूइ। वहूअ। वहूआ इतिवा पाठः। "टाङसेडेरद् आद् इद् एद् वा तु ङसेः"

१ B एतीइ. २ B० BC उद्दसिओ.

1 B omits लीलया. 2 E तथाका.° 3 BC पश्य. 4 BC REPEAT HERE
महिलाओ पयट्टाउ। सुत्ताउ जलाहयाओ। स्त्रियाम् उदोतौ वा इति जस्शसोः प्रत्येकम् उदोतौ
सप्राग्दीर्घौ। पक्षे भणिरा॥. 5 C' INSERTS प्रति AFTER गण्डूषः

"रममाणाए कालाइ इमीए कीइ काइ अ इमाए
रे अज अजाइ रमसे?" त्ति कावि भणिउं हणीअ पिअं. ४७
जीओ तीओ मुद्धा, जाओ ताओ वि तह विअड्ढाओ
तरुणीण जाण ताण वि जल-द्दन्द-रणे पअट्टाओ. ४८
अच्छीण कज्जल-सिरी जा सा गलिआ न काण उम्मीहि?
कंपि हु तं नयण-सिरिं ता पत्ता जं जणो लिहइ. ४९

[२९.] इति प्रत्येकम् अत् आल् इत् एत् इत्यादेशाः । ङसेस्तु वा । पक्षे वहूओ इत्यादि । टादीनाम् इति किम् । सहिआओ इत्यादि ॥

लीलाअ । रम्माइ । बहुविहाए इत्यादि । "नात आत्" [३०] इति स्त्रियाम् आदन्ताट्टादीनाम् आ आदेशो न ॥

खेअरीण । "प्रत्यये ङीर्न वा" [३१.] अणादिसूत्रेण प्रत्ययनिमित्तो यो ङीरुक्तः [है० २. ४. २०] स स्त्रियां नाम्नो वा । पक्षे खेअराउ ॥

४७. रममाणया क्रीडन्त्या कालया तिरस्कारपरया कया कुत्सितया अनया कया तया अनया च अजया भर्तृप्रसादनकलाविकलत्वेन पशुप्रायया सार्धं रे अज कान्त अप्रसादनानिपुणत्वेन पशो त्वं रमसे इति पूर्वोक्तं भणित्वा कापि प्रियं जघान जलैरताडयत् ॥

रममाणीउ । अकालीउ । इमीए । "अजातेः पुंसः" [३२.] । अजातिवाचिनः पुंलिङ्गात् स्त्रियां वर्तमानाद् ङीर्वा । पक्षे रममाणाए । कालाइ । इमाए ॥

४८. यासां तासामपि तरुणीनां मध्ये यास्ता मुग्धा अकृत्रिममनोहराः तथा यास्ता अपि विदग्धाः कटाक्षविक्षेपादिभिः प्रियावर्जने प्रवीणा जलद्वन्द्वरणे प्रियैः सह जलकेलौ प्रवृत्ताः ॥

४९. अक्ष्णोः या कज्जलश्रीः अञ्जनशोभा सा कासाम् ऊर्मिभिः कल्लोलैः न गलिता । किंतु सर्वासां सा सलिलैः क्षालितेत्यर्थः ॥ परं कामपि । हु इति आश्चर्यम् । ताम् अद्भुतां नयनश्रियं ता नायिकाः प्राप्ताः यां जनः काङ्क्षति । कज्जलापगमे हि नयनयोर्निःश्रीकता भ-

घणं-छाहि-कयलिं-छाये हलिद्दि-गोरी हलद्द-गोरीहि
विलया जलम्मि रमिआ ससाउ दुहिआउ व भोम्मे. ५०
"तर फलिहं कट्ठ अरे, न लवसि किं अज्ज ? मा लवसु अज्जो.
पइ नेसि ? पइं मेसु व," भणिअ इअ कावि जल-मज्झे. ५१
यति । एवम् एतन्नयनानां तथा भोऽपि स्वभावमनोहरत्वाद् एतानि सर्वोऽपि सतृष्णम् ईक्षन्त इत्यर्थः ॥

कीइ काइ । जीओ तीओ । जाओ ताओ । "किंयत्तदोऽस्यमामि" [३३] । एभ्यः स्त्रियां ङीर्वा । अस्यमामीति किम् । का । जाण ताण । जा सा । काण । कं तं जं ॥

५०. घना चासौ छाया च आतपाभावो घनच्छाया तया युक्ताः कदल्यो रम्भास्तासां छाया पङ्क्तिस्तस्यां जले च हरिद्रावद् गौर्यः गौरवर्णास्ताभिः सह हरिद्रागौर्यो वनिता रताः क्रीडिताः । निरुपमस्नेहयुक्तत्वाद् यकाभिर्हरिद्रागौरीभिः सार्धं ता रमन्ते तासां मन्यन्ते स्वसारो भगिन्यस्ता इव दुहितरः पुत्रिकास्ता इव वेति ॥

छाहि छाये । हलिद्दि-गोरी हलद्द-गोरीहि । "छायाहरिद्रयोः" [३४] । अनयोः आप्प्रसङ्गे स्त्रियां ङीर्वा ॥

ससाउ । दुहिआउ । "स्वस्रादेर्डा" [३५] इति स्त्रियां डित् आः ॥

५१. अरे इति संभाषणे । हे काष्ठ नीरसत्वाद् दारुत्वं परित्यक्तं स्फाटिकं तर अतिक्रमय । सरसविचक्षणाचिते जलदेशक्षणे किं मम पार्श्वे तिष्ठसीत्यर्थः । काष्ठं किल तीर्त्वा तरीं गच्छतीत्युक्तिलेशः । तथा किम् अद्य आर्य वा न लपसि भणिते प्रत्युत्तरं न ददासि । मा वा अद्य आर्य वा लप । तथा पते भर्तः नैषि मत्पार्श्वे नागच्छसि । मा वा पते राहि । स्वसमीहितं कुर्वित्यर्थः । इति पूर्वोक्तं कापि जलमध्ये रभाण भर्तुरग्रे उवाच ॥

---

१ BC हलिद्दि°

"निग्घिणया, सह-पिअरं, ओसर निग्घिणय मुञ्च छिड्ड-पिअ।"
कावि जलन्तर-कड्ढिअ-कड्ढिअयं इअ भणिअ पिअं. ५२
"कत्तार, कथा किमहं? सुणसु वयंसे, निरिक्खसु वयंसा!
अम्मो, अण्णाइ पिओ रमए," कोवि इअ रुण्णं. ५३
"सहि, वर-वहु, वयसु इमं गोमणिमिव खलपुणो वहइ इह
वारिणि इमाइ रमिरं," इअ कावि सहीइ सिक्खविआ. ५४

फलिहं। "ह्रस्वोऽमि" [३८] इति ह्रस्वः॥

कट्ठं। "नाम्यन्तात् सो मः" [३७] इति "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [३. २५] इति यो म उक्तः स न॥

५२. हे निर्घृण निःकृप हे शठानां पितः अतिशयक्रूरकारणाद् मायाविनाम् आद्य त्वम् अपसर मद्गृहाद् गच्छ। तथा हे निर्घृण धूर्त्तानां कृतापराधानां पितस्त्वं मुञ्च मा स्तनादिकं स्प्राक्षीः। जलस्य अन्तरं मध्यं तस्मिन् कृष्टम् अपासितं कृष्टम् अधस्तनवस्त्रं येन तं प्रियं कृतव्यलीकं दयितम् इति पूर्वोक्तं कापि भणित्वा निरभर्त्सयत्॥

अज्ज अज्जो। पइ पई। निग्घिणया निग्घिणय। "डो दीर्घो वा" [३८] इति डो दीर्घो वा॥

पिअ। "ऋतोऽद् वा" [३९] इति अकारः अन्तादेशः। पक्षे पिअरं॥

५३. हे कर्त्तः स्रष्टः किमहं कृता। एवं प्रियापमाने सति मज्जन्मनो निरर्थकत्वात् किमहं सृष्टा। तथा हे वयस्ये सखि शृणु मद्वाक्यम् आकर्णय। तथा वयस्ये निरीक्षस्व। तथा हे अम्ब मातः अन्यस्याम् अपरकान्तायां प्रियो रमते इति अनया शोच्या कयापि रुदितम्॥

पिअरं। "नाम्न्यरं वा" [४०] इति अरं। पक्षे पिअं। नाम्नीति किम्। कत्तार॥

वयंसे। "आप ए" [४१] इति आप एत्वम्। पक्षे वयंसा॥ बाहुलकात् क्वचिद् ओत्वमपि। अम्मो॥

५४. सखि वरवधु प्रधानपत्नि इह ग्रीष्मे वारिणि जलमध्ये अ-

१ B °काढिअ° C °कढ्ढिअ° २ B निरक्खसु C निरिक्खसु ३ B गामिणि°

" जामाउणो रमन्ते उअ वारिणि, अपुरवं खु लडहत्तं;
को अन्नो लडहो ? " सब्भलीहिं काहिंपि इअ भणिअं. ५५
" रे धुत्त-पिआ सि तुमं, जग-पिअरा गोरि-संकरा सविमो.
मा सवसु अप्प-पिअरं, ते भत्तारो किं न्हाण ? ५६

तथा स्वसपत्न्या सह रन्तारं रमणशीलम् इमं पुरोवर्तिनं प्रियम् स्वलघ्वः कर्षकस्य वध्वा ग्रामणीः भर्ता त्वमिव । अकृत्यकारितया हालिकम् इत्यर्थः । त्यज मा अङ्कमार्षीः इति अनया शिक्षया कापि सख्या शिक्षिता ॥

सहि । वर-वहु । " ईदूतोर्ह्रस्वः " [४२] ॥ गामिणि । खलपुणो । " क्विपः " [४३.] इति ह्रस्वः ॥

५५. जामातरो दुहितृपतयः वारिणि रमन्ते अस्मत्पुत्रिकाभिः सह जलकेलिं कुर्वन्ति । उअ पश्य जामातॄन् । इति एकया उक्ते सति अपरा आह । खु आश्चर्यम् अपूर्वं लोकोत्तरम् । जातिविवक्षया एकवचनात् जामातुः । लडह इति देश्यो रम्यशब्दः संस्कृतो वा सुन्दरार्थः ततो लडहत्तं रम्यत्वं वा सौन्दर्यम् । ततस्तदन्यापि आह । कोऽन्यः अपरो जामातुः सकाशात् रम्यः प्रधानः । किं तु पूर्वं यौवनमानतात् एव एवेत्यर्थः । इति अनया रीत्या काभिरपि सखीभिः नर्मक्रीडावलोकनागतनरस्य कुतूहलनिमित्तं जल्पितम् ॥

५६. शिथिलविशेषकम् । अन्यस्याः सपत्न्याः । उक्षोक्ष्णादित्वात् [४. ३९५.] उष्णादेशः । उष्णेन जलेन आहनने कृते सति प्र-कोपेन अनेन मदीयापराधेन निश्चितम् इयं मानिनी बहु किमपि कुपिता भविष्यतीति प्रसादयितुं समागते प्रियतमे इति अनया रीत्या कयापि रुदितं साश्रुपातम् उक्तम् । तदेवाह । रे त्वं धूर्तानां पिता । शाठ्याकरणात् शाठ्यादीनां मुख्य इत्यर्थः । असि वर्तसे । अ-न्यार्थे जगतः पितरौ गौरीशंकरौ । आत्मानं बहुमन्यमाना बहुवच-नेन निर्दिशति । वयं नु अपि शपामहे तत्सपथं कुर्मः । ततोऽसौ नष्टः अनाथ स्म त्वमेव प्रियः तस्यास्तु सेचनं तया एवमेव कृतम् इ-

भत्तारा जाण वसे धन्ना इत्थीण ताण माआओ.
माआए किं जणिआ? किं महिआ माअराउ मए? ५७
देवा पिअरा सरणं. संहर कत्तार, भुअण-कत्ता, मं."
अग्घाइ छुण्ठणे पिअअमम्मि कीएवि दुअ रुण्णं. ५८

स्यर्थे पितृशपथं कुर्वाणस्तया ऊचे । त्वं मह्यं मा शपस्व आत्मपितरम् तच्छपथं मा कार्षीः। यतस्त्वं किम् अस्माकं भर्ता। किंतु तस्य एवेत्यर्थः॥

५७. एवं भर्तारं निर्भर्त्स्य सनिर्वेदम् आकाशोक्तिमेवाह । भर्तारो यासां वशे आज्ञायां धन्याः कृतपुण्यास्तासां स्त्रीणां मातरो जनन्यः। न पुनस्त्वद्भर्तृकाया मम मातेत्यर्थः। तथा किं मात्रा अहं जनिता उत्पादिता। अयम् अभिसंधिः। यद्यहं तया नोत्पादिता स्यां तदा नैवं पराभव भाजनं स्याम् इति। तथा किं मातरः।

ब्राह्मी माहेश्वरी चैन्द्री वाराही वैष्णवी तथा।
कौमारी चर्ममुण्डा च कालसंकर्षणीति च॥

इत्यष्टौ देवता विशेषाः। अथ वा।

अमृताद्या ब्रह्माणी सिद्धिर्माहेश्वरी च कौमारी।
वैष्णव्यथ वाराही चामुण्डा मातरः सप्त॥

इत्येवं सप्त वा मया महिताः पूजिताः। किल एतन्मातृपूजनं भर्तृवात्सल्याय कृतम्। तच्च नास्ति। तस्मात् तद्पूजनमेव श्रेयः।

५८. देवाः हरिहरब्रह्माणः पितरो मातृपित्राद्याः शरणम्। एवंविधदुःखदग्धाया मम त्राणं सन्तु। तथा भुवनत्रयकर्तः जगत्त्रय निर्माणकर्त्तः स्रष्टः मां संहर। येन नैवैतस्माद् अधिभवतीत्यर्थः॥

जामाउणो। "ऋतामुद०" [४४] इति ऋदन्तानाम् उत्वा। बहुवचनस्य व्याप्त्यर्थत्वाद् यथा दर्शनं नाम्न्यापि। पक्षे भत्तारा। अस्यमोस्विति किम्। पिआ। पिअरा। पिअरं॥

भत्तारो। भत्तारा। "आरः स्यादौ" [४५] इति आरः॥

---

1 B C सिद्धी मा॰

"दे विम्नवेमि राया; रायाणो, देसु सव्वओ दिट्ठिं,
उअ रायाणो केवीह, केवि राया इह रमन्ते. ५९
वाणारसीइ रण्णो कुरूण रायाउ अहिअम् अब्भु-ण्णो
रण्णो तिउरीए महुराए रायस्स य पयट्टो. ६०
हूणाण राइणा इह उअ रायाणो इमे पहु रमन्ते;
अङ्गाणं रण्णा राइणो तह संगेण राएण. ६१

माआओ । माआए । माअराउ । " आ अरा मातुः " [४६] इति बाहुलकात् जनन्यर्थस्य आ देवतार्थस्य तु अरा इत्यादेशौ ॥

पिअरा । " नाम्न्यरः " [४७] इत्यरः ॥

कत्ता । " आ सौ न वा " [४८] इति आः । पक्षे कत्तार ॥

५९. ७७. एकोनविंशत्या महाकुलकम् । यस्मिन् काले जलेन पूर्णं शालभञ्जिका दिकर्णादिस्थानेभ्यः उपनीरेण निभृतं यन्त्रगृहं धारागृहम् यस्मिन् काले [च] जलक्षणो वारिक्रीडा भूतः संवृत्तस्तस्मिन् काले नरेन्द्रस्य श्री कुमारपाल भूपालस्य दौवारिकेण इदं पूर्वोक्तं प्रतिपादितम् । तदेवाह ।

दे संबोधने । हे राजन् विज्ञापयामि । किं विज्ञापयसि । हे राजन् सर्वतो दृष्टिं देहि । समन्तात् राजादीनां अवलोकनम् ईक्षस्वेत्यर्थः राजन्निति संबोधनपदं प्रतिश्रियम् अपि योज्यम् । ततस्तत्परं भूपं ज्ञात्वा आह । उअ पश्य राज्ञः । केपि राजानः इहं अस्मिन् प्रदेशे रमन्ते । उअ पश्य राज्ञः । केपि राजान इह रमन्त ॥

६०. वाराणस्याः काशो राज्ञः सकाशात् तथा कुरूणां राज्ञः सकाशात् अधिकं गादनं गता इति इदं त्रिपुर्याश्च दिनगया राज्ञा मथुरायां राज्ञश्च अभ्युक्षणः प्रवृत्तः ॥

६१. हे प्रभो उअ पश्य राज्ञः । हूणा देशविशेषाः । तेषां राज्ञा

1 B विज्ञप॰ 2 BC विज्ञ॰

परओ जइण रण्णो, परओ चेदीण राइणो तह य
राइम्मि अराअम्मि अ एगागारं जले कीला. ६२
इह वारि-मज्जण-खणे राईणम्-अराइणं च समभावो;
रायं अराइणं तह किलन्ते पिच्छ राईहिं. ६३
राईहिन्तो राइसु जन्ति राईण मण-हरा विलया
इह्मि रायाणेहिं उअ जल-कीला-पयट्टेहिं. ६४
रण्णा अराइणा वि हु उच्छालिज्जन्ति नीर-लहरीओ
मगहाण राइणो कोसलाण रण्णो अ सविहम्मि. ६५

सह इमे पुरोवर्तिनो राजानः इह अत्र प्रदेशे रमन्ते । तथा उअ पश्य राज्ञः । अङ्गानां राज्ञा शकानां राज्ञा च सह राजानो रमन्ते ॥

६२. यदूनां यादवानां राज्ञः परतः परत्र देशे तथा चेदयो देशविशेषास्तेषां राज्ञः परतश्च राज्ञि अराज्ञि च तत्पत्यादौ एकाकारं उतिपत्तिभावाशङ्कारहितत्वेन निर्विशेषं जले क्रीडा अनयोरन्योन्यं नीरैरभ्युक्षणम् अस्ति । राज्ञ इत्यत्र परतस्त सन्तस्य योगे "प्रभृत्यन्यार्थ०" [हे० २ २ ७५.] इति दिक्शब्दमि । अतसन्तस्य तु योगे "रिरिष्टात्" [हे० २ २ ६२.] इति षष्ठी ॥

६३. इह अत्र प्रदेशे वारिणा मज्जनं स्नानं तस्य क्षणः कालस्तस्मिन् राज्ञाम् अराज्ञां च पौरजनानां समभावः मिथो जलाघातात् तुल्यत्वम् । तथा इह राजानम् अराजानं च राजभिः सह क्रीडन्ते पश्य ॥

६४. उअ पश्य इदानीं सांप्रतं जलक्रीडायां प्रवृत्तैर्युक्ते राजभिः सह राजभ्यः राज्ञः सकाशाद् राज्ञो मनोहरा मनोज्ञाश्चित्तावर्जिका वा वनिता वारविलासिन्यो राजसु यान्ति । राज सहिता एकान् राज्ञ उक्षित्वा अन्यान् उक्षितुम् उपगच्छन्तीत्यर्थः ॥

६५. मगधानां राज्ञः सकाशात् कोसलानां राज्ञः सविधे समीपे

कोवि जुआ सजुआणो अप्पणिआ सह पिअं जले नेउं
रूसवि अप्पाणेणं अतोससी अप्पणइआवि. ६६

सव्वे अन्नेवि निवा खिवन्ति धारा-हरम्मि सव्वस्सिं
सव्वत्थ थी-लोए सव्वम्मि जलं सहन्नम्मि. ६७

अन्नत्थ कुन्तला, अन्नस्सिं कुसुमाइं, अन्नहिं हारा
पिच्छ मयच्छि-जणे सव्वहिंपि रहसेण जल-रमिरे. ६८

काहिं जाहिं ताहिं इत्थीए रमइ नेस राय-वइ,
कीए जीए तीएवि विअड्ढाए निहिय-चित्तो. ६९

कोसलानां राज्ञः सकाशाद् मगधानां राज्ञः सविधे राज्ञा अन्यत्रापि सु निक्षिप्ते नीरस्य लहर्यः कल्लोला उच्छलन्ति ॥

६६. प्रियाम् अभीष्टां गणिकाम् आत्मना सह जले नीत्वा आत्मना रोषयित्वा सकोपां कृत्वा सयुवा तरुणमित्रपरिवृतः कोपि युवा आत्मनैव अनूनुषत् वचनवैचित्र्येण आवर्जयति। अपिः एवार्थः॥

६७. सर्वस्मिन् समस्ते धारागृहे सर्वस्मिन् स्त्रीलोके तथा सर्वस्मिन् अन्यत्र मित्रादिषु सर्वे अन्येपि पूर्वोक्तेभ्योऽपरेपि नृपा जलं क्षिपन्ति उच्छालयन्ति ॥

६८. अन्यस्मिन् स्कन्धादिदेशे । विलंस्थुला इति भावः । कुन्तलाः केशपाशाः । अन्यस्मिन् कुसुमानि । अन्यस्मिन् हाराः । इति रभसेन औत्सुक्येन जले रन्तरि रमणशीले सर्वस्मिन्नपि मृगाक्षिजने पश्य । इति शेषः ॥

६९. कस्यां यस्यां तस्यामेव विदग्धायामेव कलाकलादिन्यासनिपुणायां स्त्रियां निहितचित्तः न्यस्तमनाः सन् कस्यां यस्यां तस्याम् । अविदग्धस्त्रियाम् इत्यर्थः । एष पुरोवर्ती राजवहुः न रमते । अपिः एवार्थे ॥

---

1 B °न्यासे.

एअस्सिं ठाणे जल-छणे इमस्सिं हवन्ति नक्खङ्का
सव्वेसिं अन्नेसिं जुआण जुअईण य पयासा. ७०

सव्वाण अन्नाणवि जुआण जुअईण एत्थ हलबोलो
न हु कास तास रम्मो? केसिं तेसिं न देइ दिहिं? ७१

कासवि तास सरिच्छा किंनर-नारीइ किंनरस्स तहा
गायन्ति इत्थ रमिरा वारिणि तरुणीउ[1] तरुणा य. ७२

कस्सवि तस्स जुआणस्स काइ ताए अ एत्थ जुअईए[2]
न हु दीसइ तणु-लट्ठी जा न सरोमञ्च-कञ्चुइआ. ७३

७०. एतस्मिन् स्थाने यन्त्रगृहरूपे अस्मिन् जलक्षणे[1] सति सर्वेषां सर्वासां यूनां युवतिनां संबन्धिनो नखाङ्का नखक्षतानि अन्येषाम् अन्यासां यूनां युवतिनां च प्रकाशाः अङ्गरागापगमात स्पष्टाः भवन्ति

७१. अत्र जलकेलिकाले सर्वेषाम् अन्येषां यूनां सर्वासाम् अन्यासां युवतिनामपि संबन्धी। हलबोलो देश्यः कोलाहलार्थः। ततः कोलाहलः हु[2] निश्चितं केषां तेषां न रम्यः। किं तु सर्वेषां श्रोत्रपुटैः पेय इत्यर्थः॥ केषां तेषां यूनां कासां तासां युवतीनां न धृतिं ददाति किं तु सर्वेषां हृदयम् आह्लादयतीति भावः॥

७२. तथा कस्या अपि तस्याः सर्वोत्कृष्टायाः किंनरनार्याः अमररमण्यास्तथा कस्यापि तस्य सर्वप्रसिद्धस्य किंनरस्य देवगायनस्य सदृक्षा रूपवेषनिनादादिना तुल्याः रम्यो रन्तारश्च क्रीडापरास्तरुण्यस्तरुणाश्च अत्र धारागृहे वारिणि गायन्ति गानं कुर्वन्ति॥

७३. कस्यापि तस्य यूनः कस्यास्तस्याश्च युवत्यास्तनुयष्टिः अत्र यन्त्रगृहे हु निश्चितं यत्तदोर्नित्यसंबन्धात् सा न दृश्यते या न रोमाञ्चः पुलकः स एव तनुव्यापकत्वात् कञ्चुकः सह रोमाञ्चकञ्चु-

१ BC तरुणीइ. २ BC जुअईण.

1 BC जलोक्षण. 2 BC खु.

पुसहो जास, मणं जस्स य, जल-केलि-काल-दुल्ललिओ
किस्सा तिस्सा जिस्सा सो जुवइए अणुसरेइ. ७४

कीसे तीसे जीसे पणालिआए पलुट्टिअं नीरं
कीए जीए तीए वि बाहिरं तं न जुअइए. ७५

काहे वि नाहि-लोए, काला वि न वा अमच्च-लोगम्मि,
कइआ वि न भू-लोए जल-जन्तं एरिसं आसि." ७६

केन वर्तते सरोमाञ्चकञ्चुकिका। किं तु सर्वस्य ज्ञोत्यहर्षाविना अङ्गयष्टिः सपुलकाभूद् इति भावः॥

७४. यस्य पुम् शब्दः धर्मादिपुरुषार्थसाधनात् पुमान् इति नाममात्रम् यस्य च मनः चित्तम्। अचेतन इत्यर्थः। जलकेलेः कालस्तत्र दुर्ललितः भोगव्यसनात्तत्परः स कस्यां तां युवतिम् अनुसरति। पञ्चशरप्रहारशरभीतः स्त्रीमात्रस्यापि पृष्ठानुयायी भवतीति भावः। "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३.१३४] इति द्वितीयायाः षष्ठी॥

७५. कस्या यस्यास्तस्याः प्रणालिकायाः सकाशाद् यद् नीरं पर्यस्तं पतितं तत् कस्या यस्यास्तस्या अपि युवत्याः न बहिर्भूत, किं तु सर्वस्यास्तद् अङ्गसङ्गम् आपेत्यर्थः। "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३.१३४] इति पञ्चम्याः षष्ठी। पूर्वार्धे यच्छन्दो ज्ञेयः॥

७६. कस्मिन्नपि काले न अहिलोके नागसद्मनि । कस्मिन्नपि काले नैव अमर्त्यलोके त्रिदशालये। कस्मिन्नपि काले न भूलोके पृथ्वीपृष्ठे जलयन्त्रम् ईदृशम् आसीत्। अवलोकनपर्यस्तलोकालोकितसततविम्बनोत्सुक्योच्छलितशुचिसुरभ्यमृतधाराधोरणिवहनात् नेत्राभिरामं बभूव॥

राया। "राज्ञः" [४९] इति नलोपे अन्त्यस्य सौ आत्वं वा। पक्षे रायाणो॥

आसी जसेण पुमं अन्न-हरे, जलं-छणो हुआ जाहे,
दोवारिएण ताहे विन्नत्तम् इमं नरिन्दस्स. ७७

रायाणो । रण्णो । रण्णो । "जस्शस्ङसिङसां णो" [५०] इति णो । पक्षे राया । रायाउ । रायस्स ॥

राइणा । "टो णा" [५१] इति णा । पक्षे रण्णा । राएण ॥

राइणा । राइणो । राइणो । राइम्मि । "इर्जस्य णोणाङौ" [५२] इति जस्य इः । पक्षे रायाणो । राएण । रण्णो । अराअम्मि ॥

अराइणं । अराइणं । "इणम् अमामा" [५३] इति जस्य अमाम्भ्यां सह इणम् । पक्षे राईणं । रायं ॥

राईहिं । राईहिन्तो । राईसु । राईण । "इद्भिस्भ्यसाम्सुपि" [५४] इति जस्य ई । पक्षे रायाणेहिं इत्यादि ॥

रण्णा । रण्णो । "आजस्य०" [५५] इति टाङसिङस्सु णा णो इत्यादेशापन्नेषु अण् । पक्षे अराइणा । राइणो । सणाणेषु इति व्यावृत्तेः रायाउ रायस्स राएण इति अत्र [६०-६१] उक्तोदाहरणानि इह ज्ञेयानि ॥

सजुआणो । "पुंस्यन०" [५६] इति अन्नन्तस्य आणः । पक्षे यथादर्शनं "राज्ञः" [३-४९] इत्यादिभिः राजवत् कार्यम् । पक्षे जुआ ॥

अप्पणिआ । अप्पणइआ । "आत्मन०" [५७] इति टाया णिआ णइआ । पक्षे अप्पाणेणं ॥

सव्वे । अन्ने । "अतः सर्वादेः०" [५८] इति सर्वादेः अदन्ताज्जसः डित् ए । जस इति किम् । सव्वस्सिं ॥

सव्वत्थ । सव्वम्मि । अन्नम्मि । अन्नत्थ । अन्नस्सिं । "ङेः स्सिम्मित्थाः" [५९] ॥

अन्नहिं । सव्वहिं । "न वाऽनिद०" [६०] इति हिं वा । बाहुलकात् किंयत्तद्भ्यः स्त्रियामपि । काहिं । जाहिं । ताहिं । पक्षे सव्वस्सिं । सव्वत्थ । सव्वम्मि । इत्यादि । स्त्रियां तु पक्षे कीए । जीए । तीए । इदमेतद्वर्जन किम् । इमस्सिं । एअस्सिं ॥

सव्वेसिं । अन्नेसिं । "आमो डेसिं" [६१] इति डेसिं । पक्षे सव्वाणं । अन्नाण । बाहुलकात् स्त्रियामपि । केसिं । तेसिं ॥

जइआ गिम्हो पयट्टो तइआ च्चिअ किर आसि पाउसो;
जाए ताला जल-च्छणे पत्तो अच्छि-वहं खणे तहिं. ७९.

कास। तास। "किंतद्भ्यां डासः" [६२.] इति डासः । पक्षे केसिं। तेसिं ॥

कास। तास। जास। "किंयत्तद्भ्यो ङसः" [६३.] इति डासः। पक्षे कस्स । तस्स । जस्स । बाहुलकात् किंतद्भ्याम् आकारान्ताभ्यामपि डासो वा। कास। तास। पक्षे काए। ताए ॥

किस्सा। जिस्सा। तिस्सा। कीसे। जीसे। तीसे। "ईद्भ्यः स्सा से" [६४.] इति स्सा से। पक्षे कीए। जीए। तीए ॥

७९. तदा ग्रीष्मकाले तस्मिन् क्षणे ग्रीष्मप्रवृत्त्यनन्तरमेव जल-क्षणे नानाजलयन्त्रादिधारासारादिभिर्जलोत्सवे जाते संपन्ने आसि। किल इति संभाव्यते। यदा ग्रीष्मः प्रवृत्तस्तदैव प्रावृड् अक्षिपथं प्राप्ता समस्तजनप्रत्यक्षासीद् इति। अथ च यौगपद्येन ऋतुसंभवेन ग्रीष्मकाले प्रावृड् आसीद् इति भङ्ग्योक्तम्। उत्तरसर्गार्थसूचन-मपि कृतम्। वैतालीयं छन्दः ॥

काहे। काला। कइआ। जाला। जाहे। ताहे। जइआ। तइआ। ताला। "ङे-र्डाहे" [६५.] इति आहे आला इति डितौ इआ च। पक्षे तहिं इत्यादि ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरिते प्राकृतद्व्याश्रयमहा-
काव्यवृत्तौ चतुर्थः सर्गः समाप्तः ॥

कम्हा जम्हा तम्हावि वण-निउञ्जाउ तत्थ महमहिओ
काओ जाओ ताओवि पच्छओ नीव-गन्धो तो. १

"गायन्ति किणो मोरा? कीस पिआ गाइ जम्बु-फल-मत्ता?
कम्हा वयं जिआमो?" तत्थ पउत्थेहिँ इअ लविअं. २

इमिणा इमेण एएण एदिणा किणावि जेण तेण किर
सव्व-दिसाण सुहेणं महमहिओ मालई-गन्धो. ३

१. अथ पञ्चचत्वारिंशता गाथाभिर्ग्रीष्मानन्तरभाविनीं प्रावृषं वर्णयति । ततो ग्रीष्मानन्तरं कस्माद् यस्मात् तस्मादपि । सर्वस्माद् इत्यर्थः । वननिकुञ्जात् कस्माद् यस्मात् तस्मादपि पश्चात् पार्श्वात् समीपदेशात् तत्र प्रावृषि नीपगन्धः धाराकदम्बसौरभ्यं प्रसृतः उच्छलितः ॥

कम्हा । जम्हा । तम्हा । "ङसेर्म्हा" [६६.] । पक्षे काओ । जाओ । ताओ ॥
तो । "तदो डोः" [६७.] इति ङसेर्डो । पक्षे तम्हा ॥

२. कस्माद् मयूरा गायन्ति केकायन्ते । कस्मात् जम्बुफले मत्ता पुष्टा सती पिका कोकिला गायति मधुरं कूजति । अथ यदि एतयोः शब्दितम् उल्लसति, तदा कस्माद् वयं जीवामः । एवं सति न प्राणितुं समय इति भावः । इति तत्र प्रावृषि प्रोषितैः पान्थैर्लपितं परस्परम् उक्तम् ॥

किणो । कीस । "किमो डिणोडीसौ" [६९] इति ङसेर्डिणोडीसौ । पक्षे कम्हा ॥

३. येन केनापि तेन लोकप्रसिद्धेन सर्वदिशां सुखेन । केन तेने-

वायं वाएण तिणा केणावि, जिणा खु णेहि पहिएहि
परिमुक्को नीसासो भरिऊणं दइअ-रइ-केलिं. ४
मालइ-लयाइ णाए णेण य पुव्वागिलेण पहिआण
कत्तोवि कोवि कत्थवि अहूव-पुव्वो हुओ मोहो. ५
अह विन्नत्ते आरामिएण, "पक्खेसु इमे वणो देसे
वल्लीहि इमाहि इमो बहल-दलाहिं मणो हरइ. ६

स्याह। अनेन अश्चेन अनेन अंधाच्येन एतेन प्रतीच्येन एमेन उदीच्येन कृत्वा। किर इति किलार्थोऽत्र आमवादे। मालतीगन्धो-
त्रासिपरिमलः प्रसृतः॥

४. तेन केनापि वातेन वातं परिश्रान्तम् येन कृत्वा खु निश्चितं दयितारतिकेलिं प्रियासुरतक्रीडां स्मृत्वा विचिन्त्य तैः पथिकैः निःश्वासः परिमुक्तः। तथा विधपवनस्य उद्दीपनविभावत्वात्। बहिर्मुखाद् उष्णवातः परित्यक्तः॥

इमिणा। इमेण। एएण। इदिणा। किण। जेण। तेण। तिणा। केण। जिणा॥

"इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टो डिणा" [६९.] इति टाया डिन् इणा वा॥

५. तथा मालतीलतया तेन च पूर्वानिलेन पथिकानां कस्मादपि कुतश्चित्कारणात् कुत्रापि उद्यानोद्देशे कोप्यनिर्वचनीयः अभूतपूर्वः असंजातचरो मोहः चित्तवैक्लव्यम् अभूत्। अपिः संदेहे॥

णेहि। णाए। णेण। "तदो ण°" [७०.] इति स्यादौ णो लक्ष्यानुसारेण।

कत्तो। को। कत्थ। "किमः क°" [७१.] इति स्यादौ त्रतसोश्च कः॥

६. अथ आधुद्धिलक्षणानन्तरम् आरामिकेन उद्यानपालकेन विज्ञप्ते श्रीकुमारपालभूपालस्य पुरः साञ्जलि प्रतिपादितम्। किं तत् संदर्शयाह। इमं प्रत्यक्षवर्तिनं वनोद्देशं काननसमीपं पश्य प्रेक्षस्व वा सावधानमवलोकय। सामान्येन वनदर्शनविषयं विहाय विशेषेण

1 BC इमेन. 2 BC इमेन. 3 B अमाच्येन. C अपाच्येन.

इमिआ पाउस-लच्छी कहइ, अयं सिरिफलो वणे अस्सिं
समए इमस्सिम् अलि-किङ्किणी-रवे काम-छेत्ते व. ७
उअ अस्स जम्बु-तरुणो इमस्स दाडिमि-दुमस्स य फलाइं,
एसु रमिज्जइ आहिं सुगीहि एहिं सुगेहिं अ. ८
इह उज्जाणे समए इमम्मि णं पिच्छ विहसियं नीवं,
कुडयं च इमं, णे अज्जुणे अ, साविच्छए अ इमे. ९

वर्षासंभविवृक्षलतापक्ष्यादिसंपदं वनगतो वर्णयन् विज्ञपयति । इ-माभिः बहलदलाभिः सान्द्रपत्रपङ्क्तिभिः वल्लीभिः इत्यादिभिः कृत्वा अयं वनोद्देशो मनो हरति हृदयम् आवर्जयति ॥

इमं । इमादि । इमो । "इदम इमः" [७२] ॥

७. अस्मिन् समये सांप्रतम् अस्मिन् वने अयं श्रीफलः बिल्वः अलयः सौरभ्यलोभलग्ना भृङ्गास्त एव नदाकारत्वात् किङ्किण्यः क्षु-द्रघण्टिकास्तेषां रवो यत्र तत् तथा एवंविधं कामक्षेत्रमिव । तेन क-न्दर्पस्य सञ्जायमानत्वात् । इति इयं प्रावृड्लक्ष्मीः कथयति सामर्थ्यात्तत्-नायिकस्य नितान्तं प्रतिपादयति ॥

इमिआ । अयं । "पुंस्त्रियोः०" [७३] इति नवा अयं इमिआ । पक्षे इमो ॥

८. अस्य जम्बुतरोः अस्य दाडिमिदुमस्य च फलानि उअ पश्य । तथा एषु फलेषु आभिः शुकीभिः कीरीभिः एभिः शुकैश्च रम्यते परस्परं क्रीड्यते ॥

अस्सिं । अस्स । "स्सिंस्सयोरत्" [७४] । इमादेशोपि । इमस्सिं । इमस्स ॥
बाहुलकाद् अन्यत्रापि । एसु । आहिं । एहिं ॥

९. अस्मिन् समये सांप्रतम् अस्मिन्नुद्याने इमं नीपं धाराक-दम्बम् इमं च कुटजं च वत्सकाख्यवृक्षविशेषं विकसितं पुष्पितम् इमान् अर्जुनांश्च ककुभान् इमान् तापिच्छांश्च तमालान् । अर्थव-शाद् वचनव्यत्ययः । इति विकसितान् पश्य ॥

---

१ B रिस्सि० C रिसः २ B ०वन्तं. 1 B c ०लक्ष्मी.

लङ्कलि-वणेण णेणं फुल्लं, जूहि-वणेण य इमेण,
कोहलि-वणेहिं णेहिं, इमेहिं बिम्बी-वणेहिं च. १०

भू-भागम् इणं, तह नह-भागम् इमं, परिमलेण रुन्धन्ते
इदम् इणम् इणमो अ वणं कोआसइ केअईण, उअ. ११

उअ, किंपि हु सुन्दरं पाउस-समयस्स से पवुद्धस्स;
सिं कुडयज्जुण-सज्जाण परिमलो इत्थ परिमिलिओ. १२

इह । "ङेर्मेन हः" [७५]। इदमः कृतेमात् ङेः स्थाने मेन सह हः। पक्षे इमस्सिं
इह। इमम्मि। "न त्थः" [७६]। इदमः ङेः त्थो न ॥

१०. एतेन लाङ्गलीनां शारदिलतानां वनेन अनेन यूथिकानां माधवीलतानां वनेन च एभिः कूष्माण्डीनाम् ओषधिविशेषाणां वनैः एभिर्बिम्बीनां रक्तफलानां वनैश्च फुल्लम्। एतानि लाङ्गल्यादिवनानि पुष्पितानीत्यर्थः ॥

णं। णे। णेणं। [णेहिं] "णोमृशस्टाभिसि" [७७] इति णः। पक्षे इमं।
इमे। इमेण। इमेहिं॥

११. इमं भूभागं पृथ्वीप्रदेशं तथा इमं नभोभागम् आकाशदेशं परिमलेन सौरभ्येण रुन्धत् व्याप्नुवद् इदम् इदम् इदं च। समस्तमपीति भावः। केतकीनां वनं विकसति पुष्पति उअ पश्य ॥

इणं। "अमेणं" [७८]। पक्षे इमं ॥

इदं। इणं। इणमो। "क्लीबे स्य०" [७९] इति सिअम्भ्यां सह इदं इणमो इणं च ॥

१२. प्रवृद्धस्य प्रसृतस्य। सेहिं एतस्येत्यर्थः। अस्य प्रावृट्सम- यस्य हु निश्चितम् आश्चर्यं वा किमपि लोकोत्तरं सौन्दर्यम् अस्ति

---

1 BC इदन 2 FOR इदम् इदम् इदम्.

से चन्दणस्स तह मयना भीए, सिं च अगरु-कलिआण
कप्पूर-पारिआण य अहिअयरो मालइ-गन्धो. १३
खिङ्खिणिअ-तरुणमाणआण य कुसुम-दंसणे हरिसो
कहवि न माइ इमस्सअस्स य आराम-लोअस्स. १४
ताण ललिआण ठाणं तस्साणङ्गस्स, लङ्गली-कुसुमं,
एआओ, एत्ताहे, एत्तो अ न एस्थ को छेइ? १५

उअ पश्य। तथा अत्र प्रावृषि एषां कुरजार्जुनसर्जानां वत्सककुभशालारग्वद्रुमाणां परिमलः परिमिलितः पिण्डभूतः। तद्गन्धवैविक्त्यं न ज्ञायत इत्यर्थः॥

किं। "किमः किं" [८०]॥

१३. अस्माद् उपलभ्यमानात् तस्मात् पूर्वम् उपलब्धात् एतस्मात् आसन्नोपलभ्यमानाद् वा चन्दनात्। एषाम् अत्यासन्नोपलभ्यमानपत्तनादिनगराणां तेषां लोकदृष्टमलयादिदेशानां वा चन्दनात्। तथा अस्यास्तस्या एतस्या वा मृगनाभेः आसां तासां वा पुरां मृगनाभेः। आभ्यस्ताभ्य एताभ्यश्च अगुरुकलिकाभ्यः। एभ्यस्तेभ्य एतेभ्यश्च कर्पूरपारिजातेभ्यः। सामर्थ्यात् चन्दनादिगन्धेभ्य इत्यर्थः। मालत्या जातेर्गन्धः परिमलः अधिकतरः। प्रावृट्काले हि मालत्या अतिरुचिरप्रचुरतरसौरभ्यास्पदत्वात्॥ से चन्दणस्स इत्यादिषु "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३.१३४] इति पञ्चम्याः षष्ठी॥

१४. एषाम् एतेषां च खिङ्खिणिकातरूणाम् अम्लिकावृक्षाणां कुसुमदर्शने सति अस्य एतस्य आरामलोकस्य उद्यानजनस्य कथमपि केनापि प्रकारेण हर्षो न माति अतिवर्तते॥

१५. तस्य अनङ्गस्य तेषां ललितानां विलसितानां स्थानं पदं ला-

१ So B.C. २ B. °पारय.ण. WE WITH C. ३ B.C. चिन्च°

1 B WANTS मानपत्त° UPTO °गन्धेभ्य. 2 C. °मलयजादि° 3 C. अभिवर्तते.

एअम्मि वणोद्देसे, ईअम्मि, तहा अयम्मि ऊसलइ
इणम्, इणमो, एस फुडं सालो, जूही, सिलिन्धं च. १६
कुडंयं दलइ तम एअं, एसा सा जूहिआ महमहेइ,
एसो सो कन्दलिओ वेणु-कुडङ्गोवि पडिभाइ. १७

जूहीकुसुमं शारदीलताप्रसूनम् एतस्मात् [एतस्मात्] एतस्माच्च ।
सर्वसमीपवर्तिदेशाद् इत्यर्थः । अत्र उद्याने को न लाति । परिमल-
विकासि सौन्दर्याद्यावर्जितचेताः सर्वोपि एतद् गृह्णातीति भावः ॥

से । सिं । "वेदंतदेत°" [८१.] इत्यादिना इदमतदेतदां स्थाने ङसआम्भ्यां स
यथासंख्यं सेसिमौ । पक्षे इमाण । एआण । इमस्स । एअस्स । ताण । तस्स ॥

एत्ताहे एत्तो । "वैतदो°" [८२] इति एतदो ङसेः स्थाने त्तो त्ताहे । पक्षे
एआओ ॥

एत्ताहे । एत्तो । एत्थ । "त्थे च तस्य लुक्" [८३] । एतदः त्थे परे त्तो त्ताहे
एतयोश्च परयोस्तस्य लुक् ॥

१६. एतस्मिन्नेतस्मिन् [एतस्मिन्] समीपवर्तिनि वनोद्देशे एष
सालः अर्जुनः । एषा यूथी मागधीलता । एतत् सिलिन्ध्रं च भूमि
स्फोटः स्फुटम् उल्लसति पुष्पपत्रप्रवालादिभिर्वर्धते ॥

ईअम्मि । अयम्मि । "एरदी°" [८४.] इति एतदः एकारस्य अदादेशे म्मौ :
ईत्तो । पक्षे एअम्मि ॥

१७. अद् एतत् पूर्वदृष्टम् अधुना अनुभूयमानं कुटजं दलति वि
कसति । एषा सा यूथिका महमहेइ इति गन्धेन प्रसरति । सौरभ्येण
सर्वं व्याप्नोतीत्यर्थः । एष स वेणुकुडङ्गोपि वंशगहनमपि प्रतिभाति
सर्वत्रास्वासु कन्दलितः संजातनवाङ्कुरः ॥

---

१ B कुडलं.

---

1 C शिलि° 2 B C महमहेइनि For महमहेइ इति.

अह लीला-पोक्खरिणी, अह नीरं वड्डवास-मुक्कं च,
अह पवण-वेवमाणो नवो अ कलमङ्कुरुक्केरो. १८
सो विस्छो बहल-दलो अमु, अमु कमलिणी अ गय-कमला,
भत्तम् अमुं भेग-कुलं अमूसु लीला-तलाईसु. १९
निचुलाण अयम्मि वणे, इअम्मि सह सल्लई-निउअम्मि,
साल-वणम्मि अमुम्मि अ परिमल-बहलो वहइ पवणो." २०

इणम् । इणमो । एस । "वैणस०" [८५] इति एतदः सिना सह एस इणम् इणमो । पक्षे एअं । एसा । एसो ॥

एसा । सा । एसो । सो । "तदश्च तः सोऽक्लीबे" [८६] । अक्लीबे । अक्लीब इति किम् । तम् एअं ॥

१८. असौ लीलापुष्करिणी क्रीडावापिका । वड्डवास इति देश्यो मेघार्थे । वड्डवासमुक्कं मेघमुक्तम् अदो नीरं च । पवनेन वेपमानः कम्पमानः नवः अधुना उद्गतः असौ कलमाङ्कुरोत्करश्च सुरभिशालिविरोधाङ्कुरपूरोऽस्ति ॥

१९. बहलदलः सान्द्रच्छदः असौ तापिच्छस्तमालः । तथा अमूषु लीलातडागिकासु क्रीडादीर्घिकासु गतानि प्रावृड्न्यायाद् नष्टानि कमलानि यस्याः सा तथा असौ कमलिनी च पद्मिनी भत्तम् अदो भेककुलं दर्दुरवृन्दं चास्ति ॥

अह इ । "वादसोद०" [८७] इति अदसो दस्य सौ हो वा । तस्मिंश्च कृते "अतः सेर्डोः" [३.२] । "आत्" [है० २.४] इत्याप् । "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [३.२५] इति मश्च न भवति । पक्षे उत्तरेण मुः आदेशः ॥

अमु । अमू । अमुं । अमूसु । "मुः स्यादौ" [८८] ॥

२०. निचुलानां वञ्जुलानाम् अस्मिन् वने तथा अस्मिन् स-

---

1 B एसा.

"तं, तुं, तुंव, तुह, तुमं, आणेह नवाइं नीव-कुसुमाइं.
भे, तुब्भे, तुम्होय्हे, तुय्हे, तुज्झासणं देह. २१

लकीनिकुञ्जे गजप्रियागह्वरे अमुम्मिन् सालवने च परिमलबहलः सौरभनिचितः पवनो वहति वाति ॥

अयम्मि । इअम्मि । "म्मावयेऔ वा" [९१] । अदसः अन्त्यव्यञ्जनलुकि इकारान्तस्य स्थाने ङ्यादेशो म्मौ अय इअ । पक्षे अमुम्मि ॥

२१. ४५. अथ मालिनीपरस्परोक्तिप्रत्युक्तिनिवेदनेन उद्यानपालः श्रीकुमारपालभूपालं विज्ञपयति । पञ्चविंशत्या महाकुलकम् ॥

४५. पद्मावतीदेव्याः पूजने पूजानिमित्तं तिसृभिः द्वाभ्यां द्वाभ्यां गुणिते ते च ते द्वे च द्विगुणितद्वे ताभ्याम् । चतसृभिश्चरथर्थैः । सखीभिः सह मालिन्यो मालायुक्ता अन्योन्यम् इति पूर्वोक्तं जल्पे-न्ति कथयन्ति ॥

तदेवाह । २१ सखि त्वम् ५ । कोर्थः । सर्वा अपि यूयम् । न-वानि नीपकुसुमानि आनयतेति । अत्र तंतुमादिभिः सह सखिश-ब्दस्य प्रत्येकं योगः । एवम् उत्तरत्रापि युष्मदादेशैः भे तुब्भे इत्या-दिभिः अस्मदादेशैश्च अम्मि म्मीत्यादिभिश्च संबन्धः कार्यः । हे सख्यः यूयम् ६ आसनं पूजाविलोकनार्थागतोपदेशनार्थं विष्टरं दत्त वितरत ॥

---

1 B तुम्हाम्हे. We with C 2 B तुज्झा.° We with C. तुब्भ would give us one more form तुज्झ (III. 104) It would be far-fetched to suppose that तुब्भ is the correct form but that तुज्झ is not to be formed under III. 104 since out of तुम्ह and तुज्झ that are formble from तुब्भ, तुम्ह is expressly given in III 91 so as to indicate that तुज्झ is not to be formed. Neither in the Vritti of the Sûtras onr in the commentary on our text is there any indication of such a Jñāpaka. ज्झ and ब्भ closely resemble each other in the Mss

---

1 B C कथयति जल्पति.

अह लीला-पोक्खरिणी, अह नीरं वड्डवास-मुक्कं च,
अह पवण-वेवमाणो नवो अ कलमङ्कुरुक्केरो॰ १८
तापिच्छो बहल-दलो अमू, अमू कमलिणी अ गय-कमला,
भसम् अमुं भेग-कुलं अमूसु लीला-तलाईसु॰ १९
निचुलाण अयम्मि वणे, इअम्मि सहसच्छई-निउञ्जम्मि,
आरऌ-वणम्मि अमुम्मि अ परिमल-बहलो वहइ पवणो॰" २०

इणम् । इणमो । एस । "वैणम्" [८५] इति एतदः सिना सह एस इणम् इणमो । पक्षे एअं । एसा । एसो ॥

एसा । सा । एसो । सो । "तदश्च तः सोऽक्लीबे" [८६] । अक्लीबे । अक्लीब इति किम् । तम् एअं ॥

१८. असौ लीलापुष्करिणी क्रीडावापिका । वड्डवास इति देश्यो मेघार्थे । वड्डवासमुक्कं मेघमुक्तम् अदो नीरं च । पवनेन वेपमानः कम्पमानः नवः अधुना उद्गतः असौ कलमाङ्कुरोत्करश्च सुरभिशालिव्रीह्यङ्कुरपूरोस्ति ॥

१९. बहलदलः सान्द्रच्छदः असौ तापिच्छस्तमालः । तथा अमूषु लीलातडागिकासु क्रीडादीर्घिकासु गतानि प्रावृड्भावाद् नष्टानि कमलानि यस्याः सा तथा असौ कमलिनी च पद्मिनी भसम् अदो भेककुलं दर्दुरवृन्दं चास्ति ॥

अह २ । "वादसो दस्य होऽनोदाम्" [८७] इति अदसो दस्य सौ हो वा । तस्मिंश्च कृते "अतः सेर्डोः" [३.२] । "आत्" [है० २.४] इत्याप् । "क्लीबे स्वरान्म् सेः" [३.२५] इति मश्च न भवति । पक्षे उत्तरेण मुः आदेशः ॥

अमू । अमू । अमुं । अमूसु । "मुः स्यादौ" [८८] ॥

२०. निचुलानां वञ्जुलानाम् अमुष्मिन् वने तथा अमुष्मिन् स-

---

1 B एसा.

"तं, तुं, तुंव, तुह, तुमं, आणह नवाइँ नीव-कुसुमाइँ.
भे, तुब्भे, तुम्होय्हे, तुय्हे, तुज्झासणं देह. २१

ह्लीकीनिकुञ्जे गजप्रियागह्वरे अमुष्मिन् सालवने च परिमलबहलः सौरभनिचितः पवनो वहति वाति ॥

अयम्मि । इअम्मि । "म्मावय्येओ वा" [८१] । अदसः अन्त्यव्यञ्जनलुकि इकारान्तस्य स्थाने उआदेशो म्मौ अय इअ । पक्षे अमुम्मि ॥

२१. ४५. अथ मालिनो परस्परोक्तिप्रत्युक्तिनिवेदनेन उद्यानपालः श्रीकुमारपालभूपालं विज्ञपयति । पञ्चविंशत्या महाकुलकम् ॥

४५. पद्मावतीदेव्याः पूजने पूजानिमित्तं तिसृभिः द्वाभ्यां द्वाभ्यां गुणिते ते च ते द्वे च द्विगुणितद्वे ताभ्याम् । चतसृभिश्च स्वार्थः । सखीभिः सह मालिन्यो मालाप्रयुक्ता अन्योन्यम् इति पूर्वोक्तं जल्पेन्ति कथयन्ति ॥

तदेवाह । २१ सखि-त्वम् ५ । कोऽर्थः । सर्वा अपि यूयम् । नवानि नीपकुसुमानि आनयतेति । अत्र तंतुमादिभिः सह सखिशब्दस्य प्रत्येके योगः । एवम् उत्तरत्रापि युष्मदादेशैः भे तुब्भे इत्यादिभिः अस्मदादेशैश्च अम्मि म्मीत्यादिभिश्च संबन्धः कार्यः । हे सख्यः यूयम् ६ आसनं पूजाविलोकनार्थागतोपवेशनार्थं विष्टरं दत्त वितरत ॥

1 B तुम्हाम्हे. We with C. 2 B तुब्भा.° We with C. तुब्भ would give us one more form तुज्झ (III. 104) it would be far-fetched to suppose that तुब्भ is the correct form but that तुज्झ is not to be formed under III 104 since out of तुम्ह and तुज्झ that are formble from तुब्भ, तुम्ह is expressly given in III 91 so as to indicate that तुज्झ is not to be formed. Neither in the Vritti of the Sûtras nor in the commentary on our text is there any indication of such a [illegible] ज्झ and ब्भ closely resemble each other in the MSS

1 B C कथयति जल्पति.

तुम्हे, तुज्झे ण्हायह. अहिणव-कल्हार-पत्तिआणयणे,
ते, तु, तुम, तुव, तुह, तुमे, तुए, संपयं भणिमो. २२
वो, तुब्भे, तुज्झोय्हे, तुम्हे, तुय्हे अ, भे अ, तुय्हे अ
भणिमो, न किम् इह ण्हाअह पल्लले दद्दुर-भाए ? २३
भे, ते, दि, दे, तइ, तए, तुमाइ, तुमए, तुम, तुमं, तुमइ,
किं तुब्भेहिं नाणिज्जइ दुव्वा पउमावइ-देवि-पूयत्थं? २४
भे, तुब्भेहिं अ, तुज्झेहिं अ, तह तुम्हेहिं तुलसिआ गिज्झा
उज्झेहिं अ, उम्हेहिं अ, तुय्हेहिं तह य तुय्हेहिं. २५

२२. हे स्नाता यूयं यूयं स्नात स्नानं कुरुत । हे वयस्याः स्नाम् ७ अभिनवा नूतना या कल्हारस्य वनस्पतिभेदस्य पत्रिका तस्या आनयने सांप्रतं वयं भणामः आदिशामः ॥

२३. हे आलयः युष्मान् ८ भणामः यथा इह पल्वले अल्पसरसि दर्दुरभयेन किं यूयं न स्नात । भेकभीतिं त्यक्त्वा स्नानम् आधत्तेत्यर्थः ॥

२४. हे सध्रीच्यः त्वया ११ पद्मावतीदेव्याः पूजार्थम् । किम् इति आक्षेपे । किं दूर्वा नानीयते । अपरव्यापारम् उत्सृज्य आनीयताम् इति भावः ॥

२५. हे सख्यः युष्माभिः ८ तुलसिका । सुरसाख्यः परिमलसुरभिवनस्पतिभेदः । ग्राह्या उच्चेया ॥

¹ B C ARE BOTH CONFUSED AND WANTING IN THIS DISTICH. B MERELY HAS वो तुब्भे तुब्भोम्हे तुज्झे य. C वो तुब्भे तुब्भोय्हे तुम्हे व्भे अतेे अ तुय्हे य. BM. READS THE SUTRA THUS. वो तुब्भे उज्झे तुय्हे उय्हे भे जसा (III. 93) WHERE P SUBSTITUTES तुब्भ FOR उज्झे METRE IN OUR TEXT MAKES उज्झे IMPOSSIBLE, AND तुब्भ WOULD GIVE TWO MORE FORMS BESIDES THE RIGHT ONE viz. तुज्झ AND तुम्ह. तुज्झ APPEARS TO BE THE CORRECT READING AND THE SUTRA SHOULD THEREFORE READ वो तुज्झ तुब्भे तुय्हे उय्हे भे जसा. IN JAIN MSS. ज्झ AND ब्भ ARE VERY SIMILAR. ² THAT उज्झे° IS THE CORRECT FORM AND NOT उब्भे° AS GIVEN BY P (III 93) IS PLAIN FROM THE FACT THAT WE SHOULD THEREBY HAVE ONE MORE FORM उब्भेहि WHICH THE GRAMMAR WOULD NOT RECOGNISE. SEE NOTE 2 ON 21 ABOVE.

तुब्भत्तो, तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, केअइं तुहत्तोवि
आणामि तुमत्तो तहा तुवत्तो, तइत्तो अ. २६
तुम्ह, तहिन्तो, तुब्भ य, तुम्ह य, तुज्झ य, सवेण्ट-पिक्काइं
देवीइ ढोवणत्थं तोडामो दाडिमि-फलाइं. २७
तुब्भत्तो, तुय्हत्तो, उय्हत्तो तह् य तहय उम्हत्तो,
तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, मुत्था-धूवं करावेमि. २८
तेइ, ते, तुहं, तुह, तुमे, तु, तुम्ह, तुव, तुम, तुमो, तुमाइ, इ, ए,
दे, दि, तहा विम्हरिअं किम् इमं पल्लल-जले ण्हाणं? २९

२६. हे हलाः त्वत् ७ भवत्या भवत्याः पार्श्वात् केतकम् आनयामि

२७. हे वयस्याः त्वत् ५ भवत्या भवत्याः सकाशाद् देव्याः प्रसादत्या ढौकनार्थं बलिकरणार्थं सवृन्तानि च तानि पक्कानि च तानि तेषां प्रसववन्धनपरिपाकयुक्तानि दाडिमीफलानि वयं त्रोटयामः अवचयाः

२८. हे आल्यः युष्मत् ६ भवतीनां भवतीनां सकाशाद् मुस्तानां गुन्द्राणां धूपं कारयामि॥

२९. हे सख्यः तव १५ किमिदं पल्वलजले स्नानं विस्मृतम्। येन न कृतम् इति भावः॥

१ B C सवेटः २ B READS THE FIRST HALVES OF THE TWO STANZAS 29 AND 30 THUS:

तह ते तुहं तुमे तु तुम्ह तुव तुमो तुमाइ ई ए।
दे हि * * *
तुब्भ (१ उब्भ) य तम्हे तुब्भ य तुब्भय उय्ह तह उम्ह तह तुज्झ

C तह ते तहं तुमे तु तुम्हं तुव तुम तुमो तुमइ ई ए।
दे हि * * *
तुब्भ य तम्हि य तुब्भ य उब्भ य उज्झ तह उम्ह उम्हे।

1 B यथा. 2 B HAS 11 FOR 15 WHICH WE WITH C.

तुब्भ य, तुम्हे, तुब्भय, तुम्ह य, उय्ह, तह उज्झ, तह तुज्झ,
पुप्फञ्जलि-दाण-कए नीवाव-चए किम् आलस्सं? ३०
भे, तुब्भ, तु, वो, तुब्भे, तुब्भाण, तुवाण, तुम्ह, तुम्हे च,
तुम्हाण य पल्लओ विम्हरिओ किं जलाणयणं? ३१
तुज्झं, तुज्झ, तुमाण, तुआण, तुम्हाण, अविअ उम्हाणं
मत्त-जलवाय सुड्डावणेण जल-कलुसणं किम् इमं? ३२
तुब्भाणं, तुज्झाणं, तुहाण, तुम्हाणम्, अह तुवाणं च
तुज्झाण, तुहाणम् इमं मत्त-वलायासु किं रमणं? ३३
तुमए, तए, तइ, तुमे, तुमाइ, तुज्झम्मि, तुम्मि, तुब्भम्मि,
तुम्हम्मि, तुहम्मि, तुवम्मि, तुमम्मि भणाम जूहि-कए. ३४

३०. हे सख्यः तव ७ पुष्पाञ्जलिदानकृते कुसुमाञ्जलिविधान-निमित्तं किं नीपानां धाराकदम्बकुसुमानाम् अवचये चुण्टने आल-स्यम्। न मन्दादरत्वं कर्तुं युक्तम् इति भावः॥

३१. हे हल्लाः युष्माकं १० पल्वलाज्जलानयनं किं विस्मृतम्॥

३२. हे वयस्याः युष्माकं ६ मत्तजलवायसोड्डायनेन मुद्गहंसो-पणेन कृत्वा किमिदं जलकलुषणम्। तत्संमुखं लेष्टुक्षेपणादिना पानीयाविलीकरणं नोचितम् इति भावः॥

३३. हे आल्यः युष्माकं ७ मत्तवलाकासु पुष्टसारिकासु कि-मिदं रमणम्। पूजाप्रस्तावे न क्रीडितुं युक्तम् इति भावः॥

३४. हे सध्रीच्यः त्वां १२ यूथीकृते माध्वीनिमित्तं भणामः आदिशामः। "द्वितीयातृतीययोः सप्तमी" [३.१३५] इत्यनेन द्वितीयायाः सप्तमी॥

---

१ B तुब्भे. C DOUBTFUL BETWEEN तुब्भ AND तुज्झं. २ C तुम्हाण. WE WITH B
३ B अम्हाणं. WE WITH C.

---

1 B C हल्यः. 2 B 8. WE WITH C.

तुसु, तुज्झेसु, तुहेसु अ, तुवेसु, तुम्हेसु, तुवसु, तुभेसु,
तुमसु, तुमेसु अ, तुहसु अ, भिसिणि-दलाहरणम् आदिसिमो. ३५
तुभासु, तुब्भसु, तहा तुम्हसु, तुम्हासु, तह य तुज्झासु,
तुज्झसु अ, आइसामो नव-जम्बु-फलोवहारम्मि. ३६
अम्मि, म्मि, अम्हि, अहयं, हम्, अहं मालूर-पल्लवे लेमि;
अम्हम्हे, अम्हो, मो, मे, वयमवि लोद्ध-कुसुमाइं. ३७
णे, णं, मि, अम्मि, अम्हय, मम्ह, अहं, मे, ममं, मिमं, भणह,
अम्हे, अम्हो, णे, अम्हा मलय-फलेहि जइ कज्जं. ३८
मे, मि, ममं, ममाए, मइ, मणाइ, णे, तह, मए, मयाइ तहा
अम्हाहि, अम्ह, अम्हे, णे, अम्हेहि अ जवा गेज्झा. ३९

३५. हे सख्यः युष्मासु १० बिसिनीदलाहरणं पद्मिनीपत्रानय-नम् आदिशामः ॥

३६. हे बालाः युष्मासु ६ नवजम्बुफलैः उपहारः पद्मावती-देव्याः पूजनं तस्मिन् तन्निमित्तम् आदिशामः ॥

३७. हे वयस्याः अहं ६ मालूरपल्लवान् बिल्वकिसलयान् लामि गृह्णामि । हे सख्यः वयं ६ लोध्रकुसुमानि आर्जनपलाशानि । अर्थव-शाद् वचनव्यत्यय इति लामीत्येकवचनान्तमपि बहुवचनान्तम् । लामः ॥

३८. हे आल्यः मां १० तथा अस्मान् ४ भणत यदि आमल-कफलैः कार्यम् । एतद् भवत्प्रयोजनं वयमेव निष्पादयाम इति भावः ।

३९. हे सखीव्यः मया ९ तथा अस्माभिः ५ यवा ग्राह्या उ-पादेयाः ॥

---

१ B अम्हि. WE WITH C.

दो दो कुररा बे बेअ खञ्जणा नह-यले उअ भमन्ते;
पण्णाइं तिवण्णस्स य, उअ, तिण्णि वि जुण्ण-नीलाइं. ४७
उअ चउरो, चत्तारो, चत्तारि इमे नहम्मि उड्डन्ते.
दंसेइ सारसे इअ मुद्धा दोण्ह वयंसीणं. ४८
दोण्ह नयणाण सुहदा उअ मालाओ पङ्कयाण, तासु य
कमल-सही हंस-वहू अलि-वहू पिच्छ रममाणा. ४९

४७. द्वौ द्वौ कुररौ उत्क्रोशाख्यपक्षिविशेषौ द्वौ द्वौ च खञ्जनौ खञ्जरीटौ नभस्तले उअ पश्य भ्रमन्तौ। त्रिपर्णस्य च पलाशस्य त्रीण्यपि पर्णानि जीर्णान्यपि पुरातनान्यपि नीलानि। समय-माहात्म्यात् हरितानि। सश्रीकाणीति यावत्। उअ पश्य सन्ति।

दुवे। दोण्णि। वेण्णि। दो। दो। बे। बे। "दुवे दोण्णि वेण्णि च जस्शसा" [१२०]॥ दुण्णि। विण्णि इति पाठे तु "ह्रस्वः संयोगे" [१. ८४] इति ह्रस्वः॥

तिण्णि। "त्रेस्तिण्णिः" [१२१]॥

४८. मुग्धा अप्रगल्भा द्वयोर्वयस्ययोः सारसान् इति अनेन प्र-कारेण दर्शयति। संभवाह। चतुर इमान् सारसान् नभसि उअ पश्य। उड्डयन्ते डिङ्ग्यन्ति॥

चउरो। चत्तारो। चत्तारि। "चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि" [१२२]॥

४९. द्वयोर्नयनयोः सुखदाः पङ्कजानां मालाः स्रजः उअ पश्य सन्ति। तासु च कमलसख्यः सहचारित्वाद् वयस्याः। हंसवधूः वरटा। अलिवधूः भ्रमरी। रममाणाः पश्य सन्ति।

दोण्हं। दोण्हं। "संख्याया आमो ण्ह ण्हं" [१२३]

अक्खलिअ-परिमल-रिद्धिं पहिआ दट्ठूण छत्त-वण्ण-तरुं,
वच्चन्ति मोह-निद्दं मरण-सहिं भरिअ अप्प-वहुं. ५०

हाहाण समा हेट्ठ तरूण सालीण गोविआ गन्ती
खे जन्तीणं मिलिआण सुर-वहूणं गइं खलइ. ५१

अलि-मालाहि सणाहेहि बाण-कुसुमेहि परिमल-गुरूहिं
दिट्ठेहिवि मुच्छिज्जइ दुहिणीहिं पन्थिअ-वहूहिं. ५२

सारस-मालाहिन्तो, सुग-मालाओ अ, चडअ-मालाउ,
अक्खलिअ-गईउ धेणूउ, रक्खिमो सालि-वणम् एअं. ५३

५०. अस्खलितपरिमलऋद्धिं निरर्गलसौगन्ध्यसमृद्धिं सप्तपर्णतरुम् अयुक्छदवृक्षं दृष्ट्वा पथिका आत्मवधूं स्वभार्यां स्मृत्वा मरणसखीम् अचैतन्यादितत्कार्यकारित्वात् वयस्यां मोहनिद्रां तमोगुणमयीं मूर्छानिद्रां व्रजन्ति आसादयन्ति ॥

५१. तरूणाम् अधः अधस्तनभागे हाहाभिर्देवगायनैस्तेषां वा समा। निरुपमनिनादोपेतत्वात्। शालीनां गोपिका गायन्ति गानं कुर्वती खे यान्तीनां व्रजन्तीनां मिलितानां क्रीडार्थं समुदितानां सुरवधूनां गतिं स्खलयति निषेधयति। दिवि गच्छन्त्योप्सरसः अत्याश्चर्यं गोपीगीतं श्रुत्वा तत्रैव तिष्ठन्तीत्यर्थः ॥

५२. अलिमालाभिः सनाथैः युक्तैः परिमलगुरुभिः सौरभाढ्यैः दृष्टैरपि बाणकुसुमैः आसन्नप्रसन्नैर्हेतुभूतैः दुःखिनीभिः स्मरद्वारा अभिलापात् सकष्टाभिः। पन्थेन चरन्ति पान्थिकाः। पथिवत् पन्थशब्दोऽप्यस्ति। तेषां वधूस्ताभिर्मूर्छ्यते मुह्यते ॥

५३. सारसा लक्ष्मणास्तेषां मालास्तस्यास्ताभ्यो वा। शुकाः कीरास्तेषां मालास्तस्यास्ताभ्यो वा। चटकाः कलविङ्कास्तेषां मालास्तस्यास्ताभ्यो वा। अस्खलिता अप्रतिहता। अनीवार्येति यावत्।

१ B C सत्त°

कुङ्कुम-कलि-अप्पुन्तो सुरहिस्स गिरिस्स गन्ध-पवणस्स
पसरो गिरिम्मि इह तह तरुम्मि सव्वंपि सुरहेइ. ५४
फुल्ला मुणी इह तरू; न मुणीउ तरूउ दूरगा भमरा;
वाइ मुणीण तरूणं नव-परिमल-मासलो वाऊ. ५५
उद्दीविय-दढ-मयरद्धय-ग्गिणो वाउणो फुरन्ति रया
मुणि-मारुत्तो पङ्कय-मारुआहिन्तो पराय-कणा. ५६
एवंभूता गतिर्यस्या यासां वा तस्यास्ताभ्यो वा धेनोर्धेनुभ्यश्च शा-
लिवनम् एतद् वयं रक्षामः तन्निवारणेन पालयामः । अत्र आरा-
मिकेण स्वनियोग एव विन्यासः ॥

५४. कुङ्कुमकलिकाभ्यः केसरकोरकसकाशाद् आपंश्चासौ पव-
नश्च तस्य अत एव सुरभेः गिरेः सुखस्पर्शस्य प्रसरः उज्जृम्भणम्
इह शरदि गिरौ तथा तरौ सर्वमपि उपत्यकाधित्यकाप्रस्थादि मूल-
पत्रपुष्पादि सुरभयति स्वगन्धवासेन एकतानतां नयति ॥

५५. इह शरदि मुनयः अगस्तयस्तरवः फुल्लाः पुष्पिताः । अतो
न मुनेस्तरोः सकाशाद् दूरगा विरलाः । किं तु मकरन्दलोभात्
समीपस्था इत्यर्थः । भ्रमराः । तथा मुनीनां तरूणां नवपरिमलमां-
सलः नूतनसौरभसमृद्धो वायुर्वाति ॥

माला कमल-सही हंस-वहू इत्यादिना मुणीउ तरूउ मुणीण तरूणम्
इत्यन्तानि चोदाहरणानि "शेषेऽदन्तवत्" [१२४.] इत्येतत्सूत्रानुसारेण स्वयम्
उपयुज्य परिभावनीयानि ॥

५६. उद्दीपीतः वृद्धिं नीतः दृढो बलवान् मकरध्वज एव संता-
पकत्वाद् अग्निर्यैस्ते तथा वायवः स्फुरन्ति सर्वतः परिभ्रमन्ति ।
तथा उद्दीपितमकरध्वजाग्नेर्वायोः वायुं प्राप्य । वायुयोगाद् इति या-

१ B C वाउ.

1 B वायुयोगादिति. WE WITH C.

चारुम्मि एत्थ पल्लल-वारिम्मि विसट्ट-पोम्म-मालाओ
दोहिं चिअ नयणेहिं होइ न तित्ती नियन्ताणं. ५७
मच्च-गणस्स सुराण य अलं सु कामो हवेइ इह सरए
कामाय पवट्टन्ते बाणे कामस्स य घडन्ते. ५८

वत् । रयाद् वेगेन मुनिमालायाः अगस्तिपुष्पपरंपरायाः मुनिमालाभ्यो वा सकाशात् [तथा पङ्कजमालायाः पङ्कजमालाभ्यो वा सकाशात्] परागकणा एव रजोलवाः स्फुरन्ति इतस्ततः उल्लसन्ति ॥

अग्गिणो । वाउणो । "न दीर्घो णो" [१२५] ॥

मालत्तो । मालाहिन्तो । "ङसेर्लुक्" [१२६] । "भ्यसश्च हिः" [१२७] । न ॥

५७. अत्र शरदि चारुणि पल्वलवारिणि । विसट्ट इति देश्यम् । विकसितानि यानि पद्मानि तेषां मालाः मालाभ्यो वा सकाशात् द्वाभ्यामेव नयनाभ्यां पद्मानि वीक्षमाणानां न तृप्तिर्भवति । न तद्दर्शनवाञ्छा उपरमत इति भावः ॥ मालाओ इति पश्यताम् इति संबन्धविवक्षया द्वितीया । भवतीति संबन्धविवक्षया तु पञ्चमी ।

चारुम्मि । वारिम्मि । "ङेर्डे" [१२८] । न ॥

मालत्तो । मालाहिन्तो । मालाओ । "एत्" [१२९] । न ॥

दोहिं । नयणेहिं । "द्विवचनस्य बहुवचनम्" [१३०] ॥

५८. कामाय स्मरार्थं प्रवर्तमानायाम् कामाय बाणः असनः स एव विरहिमनोभेत्तृत्वाद् बाणः शरः तं घटमानायाम् उत्पादयन्त्याम् । "प्रावृट्शरत्तरणयः पुंसि" [३१] इति प्राकृते पुंस्त्वम् । इह शरदि बाणाख्यपुष्पेण कृत्वा [मर्त्यगणाय सुरेभ्यश्च] विशिखैव अलंसु समर्थः कामो भवति ॥ शरदुपष्टम्भेन स्मरस्तान् स्ववशवर्तिनो विहितवान् इत्यर्थः ॥

मयणम्मि विरहिणीणं वहाइ रूढम्मि को व न वहाय?
जं ताण वहस्स इअं फुल्लं सेहालिअ-वणं पि. ५९

वन्दे भण्डीरस्सावि, चिरस्स फुल्लम्मि जेम्मि अलि-ओली
नील-मणीण न इअरा वण-सिरि-पिट्ठीइ कवरिव्व. ६०

पइ न पहिओ पासे इमस्स असणेसु भूसिअ-वणस्स;
गन्ध-विसेहिव तेहिं बीहन्तो नस्सए दूरे. ६१

मच्छ-गणस्स । सुराण । "चतुर्थ्याः षष्ठी" [१३१] ॥

कामाय । कामस्स । "तादर्थ्यङे-र्वा" [१३२] ॥

५९. विरहिणीनां प्रोषितभर्तृकाणां वधाय विनाशाय रूपिते सति मदने । वा इवार्थे । स च संभावनायाम् । को वा क इव न वधाय न संभाव्यते । असौ यस्तासां वधाय न भविष्यतीत्यर्थः । यत् तासां वधाय फुल्लं पुष्पितं शेफालिका निर्गुण्डी तस्या वनमपि भूतम् ॥

वहाइ । वहाय । वहस्स । "वधाड्डाइश्च वा" [१३३] इति तादर्थ्यङे-र्डित् आइः षष्ठी च वा ॥

६०. भण्डीरमपि वृक्षविशेषमपि चिरेण वर्णनीयसौरभादिगुणग्रामस्य असंख्यत्वाद् बहुकालेन वन्दे वर्णयामि । यस्मिन् फुल्ले पुष्पिते सति नीलमणिभ्यो न इतरा । अतिसादृश्यात् तै इवेवेत्यर्थः । अल्याली भ्रमरश्रेणिः वनश्रियः पृष्ठे कबरीव वेणिरिवास्ति ॥

भण्डीरस्स । चिरस्स । मणीण । पिट्ठीइ । "क्वचिद् द्वितीयादेः" [१३४] इति द्वितीयादीनां विभक्तीनां स्थाने षष्ठी ॥

६१. अस्य प्रत्यक्षवर्तिनः असनैः बीजकैः कृत्वा भूषितं च तद् वनं च तस्य पार्श्वे न एति नायाति । किं सुगन्ध एव मारणाद्

१ C तंमि. WE WITH B.

1 So BC. SEE P. 2 BC ता. 3 B पृष्ठे. C पुष्ठे.

इह कमय-पङ्कएहिं रत्तिं विज्जुज्जलेहिं चउ-वीसं
अच्चिज्जन्ति जिणा तेण तेण कालेण सयराहं. ६२
उज्जाण-मण्डवेसुं गरुआअइ लोहिआइ बिम्ब-फलं;
गरुआइ लोहिआअइ एव्वारु-फलं च कच्छेसु. ६३

विषं येषां ते तथा विषवृक्षविशेषास्तेभ्य इव दूरं पथिकः तेभ्योऽशनेभ्यो बिभ्यत् त्रस्यन् नश्यति ॥

पासे । असणेसु । "द्वितीयातृतीययोः सप्तमी" [१३५] ॥

विसेहि । तेहिं । दूरे । "पञ्चम्यास्तृतीया च" [१३६.] इति तृतीयासप्तम्यौ ॥

६२. इह शारदि विशुद्धैर् उज्ज्वलैः कनके वर्णानि पङ्कजानि ; "मयूरव्यंसकेत्यादयः" [है० ३.१.] इति वर्णशब्दलोपात् । कनकपङ्कजानि तैः कृत्वा रात्रौ तस्मिन् तस्मिन् काले शरदेव आद्यन्तरूपे । सयराहं इति देश्यं शीघ्रार्थे । चतुर्विंशतिजिना अर्च्यन्ते पूज्यन्ते ॥

रत्तिं । "सप्तम्या द्वितीया" [१३७] ॥

प्रथमार्थेऽपि द्वितीया दृश्यते । चउ-वीसं ॥ आर्षे तृतीयापि दृश्यते । तेण तेण कालेण ॥

६३. उद्यानमण्डपेषु बिम्बाख्यफलं गुरु इव आचरति । क्यङ् । गुरूयते । अगुरु गुरु भवति गुरूयति । अलोहितं लोहितं च भवति । "डाच् लोहितादिभ्यः षित्" [है० ३.४] इति क्यङ् वा । गुरूयति । लोहितायति । तथा कच्छेषु जलप्रायेषु देशेषु एर्वारुः कर्कटी तस्याः फलं च गुरूयते लोहितायते । एतद् एतच्च फलं समयत्वकारण-सामर्थ्यवशाद् महद् अरुणं च संपद्यत इति भावः ।

गरुआअइ । लोहिआइ । गरुआइ । लोहिआअइ । "क्यङोर्यलुक्" [१३८] ॥

---

1 SoBC. 2 C कंचन FOR कनक. 3 B चउव्वीसं. 4 BC गुरुभः° 5 BC गुः° 6 B क्यङोर्हुक्. C क्यङोर्यलुक्.

वेवइ हसइ अ कुमुअं, पवेवए विहसए अ कासं च,
देव जलम्मि, थलम्मि अ, इह पेक्खसि, पेक्खसे इत्थ. ६४
न हससि न वोवहससे जइ, ता भासेमि; किंपि वण्णेमि;
असुणा सरेण हंसाण माणसं तंपि विम्हरिअं. ६५
बहु वण्णिउं न सक्कं जाइं दीसन्ति सरय-चिन्धाइं.
चरिआइं विप्फुरन्ते इहो अ हेमन्त-सिसिराण. ६६

६४. देव कुमारपाल भूपाल इह जले कुमुदम् । जातावेकवच-नम् । कुमुदानीत्यर्थः । एवम् अन्यत्रापि । वेपते वायुवशाच्चलति । हसति । चन्द्रचन्द्रिकया विकसतीत्यर्थः । त्वं प्रेक्षसे । तथा देव अत्र स्थले कासं कासकुसुमं च प्रवेपते विहसति च त्वं प्रेक्षसे ॥

वेवइ हसइ । पवेवए विहसए । "त्यादिनाम्०" इति [१३९] इचेचौ ॥

६५. हे राजन् यदि त्वं न हससि जल्पाकोऽयम् इति न हास्यं करोषि । न वा उपहससि अहो अस्य वर्णनाचातुर्यम् इति न विप्लव-यसि तदा भाषे भणामि किमपि किंचिच्च वर्णयामि श्लाघे । वर्णनमेवाह । असुना परतो वर्तमानेन सरसा सहस्रलिङ्गाख्यसरोवरेण हंसानां तदपि सततस्य विलासास्पदत्वेन श्रेष्ठमपि मानसं देवसरो विस्मृतम् ॥

पेक्खसि पेक्खसे । हससि उवहससे । "द्वितीयस्य सिसे" [१४०] ॥

६६. शरद्वर्णनम् उपसंहरन् हेमन्तशिशिरयोः सार्धैकविंशत्या गाथाभिर्वर्णनम् आह । यानि शरच्चिह्नानि घनात्ययलक्षणानि दृश्यन्ते वीक्ष्यन्ते तानि बहु प्रभूतं वर्णयितुं न शक्नोमि असंख्यत्वात् सामस्त्येन श्लाघयितुं न पारयामि । तथा इतश्च अस्मिन् उद्यानप्रदेशे पुनः हेमन्तशिशिरयोश्चरितानि तत्कालप्रभावप्रभविष्णुकलकण्ठस्वरह्रास-कुन्दलतादिप्रसवपुष्पफलादिलक्षणविलसितानि विस्फुरन्ति उज्ज्-

१ C पिक्खसे. 1 B C पि° 2 B C om. वि°

विच्छुहिरे कलयण्ठा; सूसइरे ताण तारिसो कण्ठो;
दिसन्ते कुन्द-लयाउ; विप्फुरन्तीइ रोलम्बा. ६७

इह पेक्खह, पेक्खित्था इहेह पासह, इहावि पासित्था,
लवली-लयाउ फलिणी-लयाउ फंसा इवाफुल्ला. ६८

नोवदिसामो, नो संदिसामु, न य आदिसामि[1], किं तु इमा
गायन्ति इह सयं चिअ मिलिआ कमणच्छ-गोवीओ. ६९

भ्मन्ते। उभयोरपि लक्षणानाम् उभयत्रापि प्रायो दर्शनात् सममेव हेमन्त शिशिरयो वर्णनम् ॥

भासेमि। वन्देमि। "तृतीयस्य मिः" [१४१]॥ बाहुलकाद् मिवः स्थानीयस्य मेः इकारलोपश्च। सक्कं॥

६७. तानेवाह। कलकण्ठाः पुंस्कोकिला विक्षुभ्यन्ति भ्रन्दाय-न्ते। तेषां कलकण्ठानां तादृशो मधुरध्वनिधुर्यः कण्ठो गलः शु-ष्यति पक्षी भवति। कुन्दलतास्तु माध्यशाखाः पुनर्दृश्यन्ते स्व-श्रीकतया सतर्षं जनैर्विलोक्यन्ते। इह आसु कुन्दलतासु रोलम्बाः भ्रमरा विस्फुरन्ति मकरन्दपानलोभाद् उपरि स्फुरन्ति॥

दीसन्ति। विस्फुरन्ते। विच्छुहिरे। दिसन्ते। विप्फुरन्ति। "बहुष्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे" [१४२]॥ क्वचिद् इरे एकत्वेपि। सूसइरे॥

६८. इह अस्मिन् प्रत्यासन्नोनि प्रदेशे प्रेक्षध्वम् इह प्रेक्षध्वम् इह पश्यत इहापि यूयं पश्यत। लवलीलताः फलिनीलताः श्यामा-लताः तांश्च स्पर्धोदिव अन्योन्यस्य व्यक्तिकीर्षयेव उत्फुल्लाः कुसुमिताः॥

पेक्खह। पेक्खित्था। पासह। पासित्था। "मध्यमस्येत्थाहचौ" [१४३.]॥

६९. नोपदिशामः उपदेकार्थया भणामः। न च संदिशामः

---

[1] B C आदिसामु.

---

1 B C विघ्नः. 2 B C मदायते. 3 B फलिनी श्यामाजला तस्याश्च. C फलिनी श्यामा तस्या लताश्च. 4 So B C. स्पर्धा इव WOULD PROBABLY HAVE EXPLAINED MORE CORRECTLY. OR HAVE WE TO READ फंसाइ साफुल्ला OR फंसाइ वाफुल्ला (न=इव)?

तुवरामो चणासु, नव-सरिसव-कन्दलीसु तुवराम,
तुवरामु मुलासु, इअ कच्छ-स्थीण संरम्भो. ७०
हसाए अ तुवरए तह लेइ अ पुंनामयाइं एस जणो,
कीस न हससि न तुवरसि न लेसि? सिक्खा इअ लवन्ति.७१

अन्यमुखेन कथयामः। नन्वादिशामः नियोगं दद्मः तर्हि कथं गायन्ती स्थाह। किंतु अपि तु इह अनयो हैक्षवविचारकालयोः स्वयमेव कथितमन्तरेणापि इमाः कृष्णाश्च ते इक्षवश्च कृष्णेक्षवस्तान् गोपायन्त इति "कर्मणोऽण्" [है० ५ १] इत्यणि कृष्णेक्षुगोप्यः इक्षुवाटरक्षिकाः स्त्रियो मिलिता एकत्रोपविष्टा गायन्ति मधुरध्वनिगीतं कुर्वन्ति॥

७०. चणकेषु हरिमन्थकनिमित्तं वयं त्वरामहे उद्यमं कुर्मः। नवसर्षपकन्दलीषु नूत्नसिद्धार्थकनिवालयार्थं त्वरामहे। मूलकानि शाकविशेषास्तन्निमित्तं च त्वरामहे इति अनिसरीत्या कच्छस्त्रीणाम् इक्षुचणकसिभेटिकादिवाटकरक्षकाणां संरम्भः उद्यमः॥

उवदिसामो। संदिसामु। आदिसाम। तुवरामो। तुवराम। तुवरामु। "तृतीयस्य मोमुमाः" [१४४]॥

७१. हे सखि एष जनः इक्षुगोपिकादिग्रामलोकः हसति हास्यं करोति त्वरते च उद्यच्छते। तथा पुंनामानि सुवर्णकपुष्पाणि लाति च गृह्णाति। अतस्त्वं किं न हससि न त्वरसे न लासि। अत्यन्तिकां मुक्त्वा एतत् कर्तुं तवापि सुलभम् इति भावः। इति एवं वनिता लपन्ति अन्योन्यम् आभाषन्ते॥

हसए। तुवरए। एस्थाने तु सेपाठे। हससे तुवरसे। "अत एवैच्से" [१४५]। अत इति किम्। लेइ। लेसि। एवकारः अत एव से एवेति विपरीतावधारणनिषेधार्थः। तेन अकारान्तादपि इच् सिश्च सिद्धौ। हससि। तुवरसि। इच् उदाहरणं तु हसइ इति ज्ञेयम्॥

1 B C चनके: 2 B C °मंथनकनिमित्तं. 3 B अथीतीक. C अत्रीतिके.

ते सि तहा एस म्हि अ, अम्हत्थि, गुणेम्ह, सम-गुण म्हो अ;
गायामो; इअ नव-लइ-गाहिआणं इहो वत्ता. ७२
अत्थि अहं, तुमम्, एसा, दरिसेइ न कावि कुसुम-विण्णाणं.
इअ भणिअ कावि कारइ मुचुकुन्दाओ कुसुम-हरणं. ७३
अलि-गुञ्जिअं करावइ, मालिणि-हल्लप्फलं करावेइ,
जाणावइ रइ-लीलं, मयणं भावेइ पारत्ती. ७४

७२. हे सखि त्वम् असि तथा एषा अहम् अस्मि वयं च स्मः।
तथा गुना: स्नेहाद् एकत्र मिलिता वयं स्मः। समगुणाः तारुण्यता-
रमधुरस्वरत्वादिना तुल्याश्च वयं स्मः। तथा वयं गायामः गीतं
कुर्मः। इतः अस्मिन् हेमन्तशिशिरकाले नवलङ्गागोपिकानां नूतन-
हारजनरक्षक स्त्रीणाम् इति एवं वार्ता परस्परम् आलापाः॥

ते सि। "सिनाऽस्तेः सि." [१४६.]॥

७३. हे सखि अहम् अस्मि। त्वम् असि। एषास्ति। परं न
कापि कुसुमविज्ञानम् अद्भुतमाल्यादिग्रथनकलां दर्शयति प्रकटयति।
इति एवं भणित्वा उक्त्वा [कापि] मुचुकुन्दान् वृक्षविशेषान् कुसु-
माहरणं पुष्पमाल्यादिरचनाचातुर्यख्यापनाय पुष्पावचयं कारयति
सखीपार्श्वाद् विधापयति॥

म्हि। म्ह। म्हो। "मिमोमैर्म्हिम्होम्हा वा" [१४७]। एते अम्हत्थि।
अत्थि। "अत्थिस्त्यादिना" [१४८] इति च अस्तेस्त्यादिभिः सह अत्थि॥

७४. पारत्ती कुसुमविशेषः अलीनां गुञ्जितं कारयति मकर-
न्दपानदानेन हर्षकारित्वात् रुतं विधापयति। मालिनी नाम् औत्सु-
क्यम् अपरपुष्पेभ्यः सौरभादिना विशिष्टत्वेन त्वरां कारयति। रति-

१ B अम्हि। २ B C नूद.

तोसविअ-तरुण-गोवं तोसिअ-हरिणं इदो अ जव-गोवी
रव भामइ गीअ-झुणिं पउत्थ-सत्थं भमाडेइ. ७५

कारिअ-अलि-कुल-रोला मरुवय-माला कराविअच्छि-छणा
उअ. कारीअइ जीए जयं करावीअइ अणङ्गो. ७६

कुन्देहि कराविज्जइ, तह कारिज्जइ नवेहि लवलेहि,
जं ताण परिमल-वहो गन्धवहो मारइ पउत्थे. ७७

लीलां सुरतक्रीडां ज्ञापयति बोधयति । कामिनः कारयतीत्यर्थः । यतो मदनं भावयति। कामिषु भवन्तं भावयति प्रवर्तयति ॥

दरिसेइ । कारइ । करावइ । करावेइ । "णेरदेदावावे" [१४९] इति णेः अत् एत् आव आवे । बाहुलकात् क्वचित् एत् न । जाणावइ । क्वचित् आवेन । भावेइ ॥

७५. इतश्च एतस्मिन् प्रदेशे तोषितं तरुणगोपम् आवर्जितयुवव्रजं माधुर्यातिशयात् तोषितहरिणं गीतध्वनिं गेयस्वरं यवगोपिका रवे, भ्रमयति अलितारत्वात् अम्बरे उल्लासयति प्रोषितसार्थं भ्रमयति च उद्दीपनविभावत्वात् मोहयति ॥

तोसविअ । तोसिअ । "गुर्वादेरविर्वा" [१५०] ॥

भमाडेइ । भ्रमेराडो वा [१५१] । पक्षे भामइ ॥

७६. कारितः विधापितः अलिकुलस्य । रोल इति देश्यः । कोलाहलो यया सा तथा कारिताक्षिक्षणा हरितवर्णत्वात् जनितनेत्रानन्दा मरुवकमाला अस्ति उअ पश्य । सास्ति यया अनङ्गः कार्यते कामिभिः क्रियमाणः अनङ्गो यया प्रयुज्यते । तथा अनङ्गो जयं कार्यते जगत् स्ववशं कुर्वन् प्रयुज्यते ॥

७७. यत् तेषां कुन्दलवलपुष्पाणां परिमलवहः सौरभधारको गन्धवहो वायुः प्रोषितान् पान्थान् मारयति मरणावस्थां दशमीम्

---

१ B C करावीअइ.

---

१ B C कुंददलुज्जवल॰ २ B C मार॰

कारेइ कं न हरिसं, कारावेइ अ न कं रउच्छाहं
हासाविअ-जुव-गोवा जुव-गोवी कारिआणङ्गा ॥ ७८
जाणामि न हि, न जाणमि नारङ्ग-फलाइं वण्णिउं देव.
वण-सिरि-वहूएँ घट्ट-सुआइं सोहन्ति ता आइं. ७९

अवस्थां प्रापयति तत् कुन्दैः पुष्पजातिविशेषैः कार्यते विधाप्यते। तथा तत् नैवेल्लैयलैः लवलीकुसुमैः कार्यते। तत् कुन्दलवलककर्तृकं विधापनम् इति भावः। यत्तदोर्नित्याभिसंबन्धात् तद् इति पूर्वार्धे ज्ञेयम्। यत्तदि क्रियाविशेषणे॥

कारिअ। कराविअ। कारिअइ। कराविअइ। [कराविज्जइ।] कारिज्जइ। "लुगावी क्तभावकर्मसु" [१५२] ॥

७८. हसिताः कुतुककूजनेन स्माषिता युवगोपास्तरुणवल्लवा यया सा तथा कारितः मनोहरतया जनितः अनङ्गो यया सा तथा युवगोपी कं न हर्षं कारयति कं च न रतोत्साहं कारयति। अपि तु सर्वमपि भूलोकं प्रमोदं च सुरतउत्साहं च कुर्वन्ती मनोभिमतत्वात् प्रयुङ्क्ते इति भावः॥

कारिज्जइ। मारइ। कारेइ। कारिआ। "अदेल्लुक्यादेरत आः" [१५३.] । अदेल्लुकीति किम्। करावीअइ। आदेरिति किम्। कारिअ। इह अन्त्यस्य मा भूत्। आवे आव्यादेशयोरपि आदेरत आत्वम् इच्छन्ति। करावेइ। हासाविअ॥

७९. हे देव कुमारपाल भूपाल नारङ्गफलानि वर्णयितुं श्लाघितुं जानामि अवगच्छामि। न हि न पुनर्न जानामि। वर्णनमेवाह। वनस्य श्रीरेव रागजननाद् वधूस्तस्या येनाति समीपवर्तिनारङ्गफलानि। घट्टसुआइं इति देश्यः। प्रान्तस्थूलपट्टांशुकधरीनि कौसुम्भवस्त्राणीव शोभन्ते। उत्प्रेक्षाद्योतक इवशब्दो ज्ञेयः॥

1 B कुंदललवलक: C कुंदललवक: 2 C विधानं. 3 NEITHER B NOR C HAS आः 4 B C कारा:

पउमसिरि, तं भणामो, भणिमो तं लच्छि, भणिमु तं गउरि,
भणमु तम् इले, भणाम य तं गङ्गे, तं भणामु कमलच्छि; १
तं सिरि भणमो, भणिम तम् उमे, जए तं च भणम, कुन्द-वणं
उच्चिणह गहिअ-नामं, लवन्ति विलया इअ अन्नोन्नं. ६१
फलिणि-कुसुमं विहसिउं, विहसेउं लोद्दयं, पयट्टइ.
हसिऊणं विहसेऊण निअइमं अणहसेअव्वं. ६२

जाणामि । जाणमि । "मौ वा" [१५४] इति अत आ वा ॥

६०. युग्मम् । वनिताः परस्परप्रेमपरीक्षाः योषितो गृहीतनाम
नामग्रहणपूर्वकम् इति एवम् अन्योन्यं मिथो लपन्ति जल्पन्ति ।
तदेवाह । हे पद्मश्रीस्त्वां भवन्तीं भणामः आदिशामः । हे लक्ष्मि
त्वां भणामः। हे गौरि त्वां भणामः । हे इले त्वां भणामः । हे गङ्गे
त्वां भणामः । हे कमलाक्षि त्वां च भणामः ॥

६१. तथा हे श्रीस्त्वां भणामः । हे उमे त्वां भणामः । हे जये
त्वां च भणामः । किं तद् इत्याह । कुन्दवनम् उच्चिनुत । एतत्कुसु-
मानि गृह्णीतेति भावः । अत्र युग्मे आर्यागीतिः ॥

भणामो । भणिमो । भणिमु । भणाम । भणामु । भणिम । "इच्च मोमुमे वा"
[१५५] इति अत इत्वं चाद् आत्वं वा । पक्षे भणमु । भणमो । भणम ॥

गहिअ । "क्ते" [१५६] ॥

६२. फलिनीकुसुमं प्रियङ्गुलतापुष्पं विहसितुं विकासितुं लोध्रं
मार्जनाख्यद्रुप्रसूनं च विहसितुं प्रवर्तते । इदम् एतत् अहसनीयं
श्लाघ्यम् । हसित्वा सकपोलविकासं स्मित्वा विहस्य च सशब्दह-
सनं कृत्वा हे सखि पश्य ॥

---

१ BC लोद्दयं.

---

1 BC ० नामा.

गन्धेण अहसिअव्वं विहसेहिइ इमम्, इमं च विहसिहिइ,
विहसेइ इमं, विहसइ इमं, च वारुणि-वणे पुप्पं. ९३
इह हसउ पहिअ-लोओ, हसेउ उज्जाण-वालिआ-लोओ,
विहसन्त-हिओ विहसेन्त-लोअणो फलिअ-बोरीहिं. ९४
जयइ अभङ्गो कह पहु सुणाउ, विहसेज्ज जइ न पुंनागो,
नय विहसेज्जा लवली, होई अह नविअ कुन्देहिं. ९५

९३. गन्धेन अहसितव्यम् अनुपहसनीयम् । श्लाघ्यम् इति यावत् । इदम् एतत् प्रत्यक्षवर्ति विहसीष्यति विकचं भविष्यति । इदं च विहसिष्यति । तथा इदं विहसति । इदं च वारुणीवने पुष्पं विहसति ॥

विहसिउं । विहसेउं । हसिऊणं । विहसेऊण । अणहसेअव्वं । अहसिअव्वं । विहसेहिइ । विहसिहिइ । "एच्च क्त्वातुम्तव्य भविष्यत्सु" [१५७.] इति एत् । चकाराद् इत्वं च ॥

९४. फलिताश्च ता बदर्यश्च ताभिर्हेतुभूताभिः विहसद्धृदयः तुष्टचेता विहसल्लोचनः विकसद्वदनः इह अस्मिन्नुद्यानप्रदेशे पथिकलोको हसतु स्मितपरो भवतु । वाटिकाऽविनाभूत उद्यानपालिकालोकश्च हसतु । यथा एताः संप्रत्युपभोगयोग्या एवं यूयमपि इत्यभिसंधिना उद्यानपालिकालोकमुद्दिश्य पथिकलोको हसतु । तदभिप्रायं च ज्ञात्वा उद्यानपालिकालोको हसतु । हसने प्राप्तावसर इति भावः ॥ हसउ इति "प्रैषानुज्ञावसरे कृत्यपञ्चम्यौ" [है० ५. ४] इत्यनेन अवसरे पञ्चमी ॥

९५. प्रभुः कुमारपालस्वामी शृणोतु अवधारयतु । किम् । यदि पुंनागेन विहसेत् विकसेत् न च लवली विहसेत् नापि च कुन्दैर्भूयते उ-

१ BC °सिज्ज. २ BC °सिज्जा.

१ C संत्युप°

होइज्जइ फलिणी-कुसुमेहि, लहिज्जेज्ज केहि नच्छि-सुहं ?
केहि न लहिज्ज हरिसो ? जह दीसइ वुच्चइ तहेअ. ९६
इअ राया उज्जाणं ते कासी नयण-गोअरं सव्वं;
काही सउहे गमणं, संझा-कम्मं च काहीअ. ९७

त्पद्यते तदा कथम् अनङ्गो जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते । पुंनागपुष्पादिभिरेव पुष्पशरः सर्वे स्ववशम् आधत्त इति भावः ॥

विहसेइ । विहसइ । हसउ । हसेउ । विहसन्त । विहसेन्त । "वर्तमानापञ्चमीशतृषु वा" [१५८] इति एर्वा ॥ क्वचिन्न । जयइ ॥ क्वचिद् आत्वमपि । सुणाउ । विहसेज्ज । विहसेज्जा । "ज्जाज्जे" [१५९] इति ए ॥

९६. भूयते उत्पद्यते फलिनीकुसुमैः । तथा तैः कृत्वा कैर्न अक्षिसुखं लभ्यते कैश्च न हर्षो लभ्येत । अपि तु सर्वैः कुसुमदर्शैः सहर्षैश्च भूयत इति यावत् । ननु न भविष्यत्येवम् इत्याह । यथा दृश्यते तथैव उच्यते । स्वानुभूतमेव भण्यत इति भावः ॥

होईअइ । होइज्जइ । लहिज्जेज्ज । "ईअ-इज्जौ क्यस्य" [१६०] ॥ बाहुलकात् क्वचित् क्योपि विभाषया । लहिज्ज ॥

दीसइ । वुच्चइ । "दृशिवचेर्डीसडुच्चम्" [१६१] इति क्यस्य डीसडुच्चौ ॥

९७. अथ उद्यानवर्णनम् उपसंहर्तुम् आह । इति पूर्वोक्तरीत्या तत् शासनदेवताप्रसादप्रादुर्भूतसर्वर्तुकपुष्पादिसमृद्धिसंपन्नम् उद्यानं राजा श्रीकुमारपालदेवः सर्वम् अखिलं नयनगोचरं चकार । ददर्शेत्यर्थः । ततः सौधे गमनम् अकार्षीत् । तत्र च संध्याकर्म देवपूजादिकं च अकार्षीत् ॥

कासी । काही । काहीअ । "सी ही हीअ भूतार्थस्य" [१६२] इति भूतार्थविहिताद्यतन्यादेः सी ही हीअ ॥

अह पढिअं सूएहिं, हुवीअ संझा, अहेसि अत्थमणं,
अम्ह खणो आसि, तमो हुज्जइ, सासि-उग्गमो हुज्ज. ८६
होस्सामि दुही, होहिमि दीणो, होहामि असरणो इण्हिं,
इह चिन्तन्तो विरहं सहइ रहङ्गो रहङ्गीए. ८९
"वायव्व-ण्हाण-ण्हाया होस्सामो, होहिमो अणज्झयणा,
होहामो कय-गेड्डी-खड्डु, होस्साम विगय-भया; ९०

८८. अथ संध्याकर्मानन्तरं सुतैः मागधैः पठितं राज्ञः पुरः प्रतिपादितम् । किं तद् इत्याह । हे देव संध्या अभूत् अभवत् बभूव वा समपद्यत । अस्तमनं सूर्यस्य अस्ताचलेन तिरोधानम् अभूत् । अस्माकं क्षणः पठनाय अवसरः अभूत् । तथा तमः । अन्धकारः अभूत् । शशुद्गमः अभूत् । अधुना एतयोर्भवनेन प्राप्तः कालः ॥

हुवीअ । "व्यञ्जनाद् ईअः" [१६३] ॥

अहेसि । आसि । "तेनास्तेरास्यहेसी" [१६४.] ॥

हुज्जइ । हुज्ज । "जात् सप्तम्या इर्वा" [१६५] इति सप्तम्योदन्तात् ज्जात् पर इर्वा ॥

८९. अथ सुता एव संध्यादिकालभाविचक्रादिचेष्टितं सप्तदशाभिर्गाथाभी राज्ञे निवेदयन्ति । इदानीं सांप्रतम् अहं दुःखी सकष्टो भविष्यामि भवितास्मि वा । एवम् अग्रेऽपि यत्र भविष्यन्ति दर्शिता तत्र श्वस्तन्यपि ज्ञेया । दीनः करुणापात्रं भविष्यामि । अशरणो निर्नाथो भविष्यामि इति एवं चिन्तयन् पर्यालोचयन् रथाङ्गश्चक्रवाकः रथाङ्ग्या सह विरहं मिथो वियोगं सहते तितिक्षते ॥

होहिमि । "भविष्यति हिरादिः" [१६६] इति भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे तस्यैव आदिर्हिः प्रयोक्तव्यः ॥

९०. त्रिभिर्विशेषकम् । गवां धेनूनां संमुखम् आत्मीयात्मीयग

१ B C संज्झा. २ B C हुज्जा.

होहाम-मुक्क-मेरा, होहिम गोवाल-गुज्जरी-गाया,
होस्सामु मित्त-मिलिआ, होहामु तहेअ कय-नट्टा; ११
होहिमु रमिरा, भमिरा होहिस्सा, निव्वुआ य होहित्था,"
इअ मुणि-बडुआ जम्पन्ति गावि-सम्मुहं वणे जन्ता. १२

...ध्या नयनार्थम् अभिमुखं वने यान्तो गच्छन्तः मुनिवटुकास्तापसकुमारका इति एवं कथयन्ति । किं तद् इत्याह । "वायव्यं तु गवां रजः" इति वचनाद् वायव्यस्नानं सुरभिखुरोत्खातपवनोत्क्षिप्तपांशुस्नानं तेन स्नाताः शुचयो भविष्यामः संपत्स्यामहे । अनध्ययनाः विकालत्वात् पठनगुणनरहिता भविष्यामः । कुतः । गेहीति देश्यः । शाकुलाख्या वक्राग्रा यष्टिः तया आरामः क्रीडा येषां ते तथा भविष्यामः । विगतभयाः पठनगुणनायोग्यकाले रमणाद् उपाध्यायविगोपनोत्थदरवर्जिता भविष्यामः ॥

११. मुक्ता निर्जनत्वात् त्यक्ता मेरा मर्यादा यैस्ते तथा । निःशङ्का इत्यर्थः । भविष्यामः ॥ [1]गोपालगुर्जरीं भैरवरागस्त्रियं भाषाविशेषं गायन्ति ते गोपालगुर्जरीगायका भविष्यामः। "कगच०" [१.१७७] इति कलुकि क्वचिद् एकपदेऽपि संधौ दीर्घत्वे गाया इति रूपम् । मित्रमिलिताः क्रीडावसरत्वात् सखियुक्ता भविष्यामः । तथैवेति निपातसमुदायः समुच्चये । कृतनाट्याः रचितनर्तनाश्च भविष्यामः । मित्रैर्मिलित्वा नाट्यं करिष्याम इत्यर्थः ॥

१२. रन्तारः नानाक्रीडनकैः क्रीडनशीला भविष्यामः । भ्रमितारः इतस्ततः पर्यटनशीला भविष्यामः । एवं च निर्वृताश्च सुखिताश्च भविष्यामः ॥

होस्सामि । होहामि । होस्सामो । होहामो । होस्साम । होहाम । होस्सामु । होहामु । "मिमोमुमे स्सा हा न वा" [१६७] । पक्षे होहिमि । होहिमो । होहिम । होहिमु ॥

---

1 B omits from गोपाल° upto भविष्यामः.

" होस्सं कय-नेवच्छा, काहिमि कुरवे, णडालिअं काहं,
दाहिमि वासं केसेसु, दाहम् अलिअम्मि तिलयं च. १३
पिअ-संमुहं च गच्छं, सोच्छं गीअं च, हरिसओ रोच्छं,
तारुभ-फलं वेच्छं, देच्छं, मोच्छं च संतावं. १४

होहिस्सा। होहित्था। "मोमुमानां हिस्सा हित्था" [१६६]। पक्षे होस्सामो। होहिमो। होहामो। इत्यादि॥

१३. १७. पञ्चभिः कुलकम्। वासकसज्जा नायिकाविशेषः। तद् उक्तम्

परिपाट्यां फलार्थे वा नवे प्रसव एव वा।
दुःखे चैव प्रमोदे च षड् एते वासकाः स्मृताः॥१॥
उचिते वासके स्त्रीणाम् ऋतुकालेऽपि वा बुधैः।
द्वेष्याणाम् अथ वेष्टानां कर्तव्यम् उपसर्पणम्॥२॥

इति नयेन वासके रतिसंभोगलालसतया अङ्गशृंगारादिना सज्जा वासकसज्जा इति चिन्तयन्ति परिभावयन्ति प्रियार्थे शय्या प्रियशय्या तां सज्जति प्रगुणीकरोति। चिन्तामेवाह। अहं कृतनेपथ्या विरचितवेषा भविष्यामि। कुरवान् केशविच्छित्तिविशेषान् करिष्यामि। ललाटिकां चन्दनादिभिर्ललाटमण्डनं करिष्यामि। केशेषु आर्द्रालकेषु वासं दन्दह्यमानकालागुरुकर्पूरादिसुरभिद्रव्यभावनां दास्यामि। अलिके ललाटे तिलकं च कस्तूरीविशेषं दास्यामि निवेशयिष्यामि॥

१४. प्रिये संमुखं गृहं प्रविशति प्रियाभ्युपगमनदानाद्यर्थं तदभिमुखं च गमिष्यामि। गीतं च प्रियेण गीयमानं श्रोष्यामि आकर्णयिष्यामि। हर्षतो रोदिष्यामि। प्रियप्रेमरसानन्दाश्रुवर्षं विधास्यामी-

---

१ B C हुस्सं. २ B C देच्छं.

---

1 So BC SHOULD NOT WE READ फलेर्थे ? 2 C चे॰ 3 B DROPS FROM HERE UP TO रोदिष्यामि IN THE COMMENTARY ON THE NEXT COUPLET. 4 C ल-क्षण FOR गमनं. AS FOR B SEE THE PRECEDING NOTE. 5 C रोदयि॰

छेच्छं भेच्छं नक्खेहि पिअं, वोच्छं च, तेण भोच्छं च,
मोच्छिस्सं पिअयम-चाडुआइं, माहं च गच्छिस्सं. ९५
'हसउ अ रमउ अ तुह सहि-अणो, हसामु अ रमामु अ अहं
हसमु अ रमसु अ तं पि हु,' इअ भणिही मह पिओ इण्हिं. ९६
सहि म्, एवं च भणिस्सं, तम्बोलं देहि, देसु पुप्फं च,"
इअ चिन्तन्ती वासय-सज्जा सज्जेइ पिअ-सेज्जं. ९७

त्यर्थः। तारुण्यफलं वेदिष्यामि। प्रियपरिरम्भादि अनुभविष्यामि।
द्रक्ष्यामि प्रियं सप्रेम चोक्षिष्ये। संतापं च मनःखेदं मोक्ष्यामि श्रो.
त्रेन माननात् त्यक्ष्यामि॥

९५. नखैः करजैः कृत्वा प्रियं छेत्स्यामि भेत्स्यामि। पारयि-
ष्यामीत्युभयार्थः। प्रियेण सह वक्ष्यामि रहसि वदिष्यामि। तेन प्रियेण
सह भोक्ष्ये च संभोगसुखं मानयिष्यामि। प्रियतमस्य वल्लभस्य चाटु-
कानि प्रियवचनानि मोक्ष्यामि। माहं च गतिसाता स्मारवज्ञान् किं-
तेभ्यता सुरतां गमिष्यामि॥

९६. तव सखीजनः हसतु च रमतां च। बहिर्गच्छत्वित्यर्थः। अ-
हमपि हसामि च रमे च। त्वमपि हस च रमस्व च। आवां तु इतो
विजने सहासं रमणं कुर्वे इत्यर्थः। इति एवम् इदानीं मम प्रियो
भविष्यति विजनकरणार्थं विदग्धत्वाद् इत्थं प्रतिपादयिष्यति। अथ[2]
च प्रियेऽप्यागतो युष्मान् बहिः प्रेषयिष्यति तस्मात् स्वयमेव गच्छ-
तेति वैदग्ध्येन सैव सखीर्वक्ति॥

९७. ताम्बुलं पूगीफलनागवल्लीदलादिरूपं देहि यच्छ वितर।
पुष्पं च। जातावेकवचनम्। कुसुमानि देहि। अहं च एवम् इति
सखीं स्वपरिचारिकां प्रति भणिष्यामि॥

१ BC पुष्पं.

1 BC om. वि॰ 2 C अथच प्रियेप्यागतो युष्मा इहि- प्रेषयिष्यामि तस्मात्. 3 B C प्रवि FOR °परि°

"तं रमसु, तं रमेज्जसु, तुमं रमेज्जे, रमिज्जहि तुमंपि;
रम तंपि, वयं रमिमो, रमन्तु एआ, रमह तुब्भे. ९८
एआ हसन्तु, तुम्हे हसह, हसामो वयंपि निसङ्कं,
दइएण रमिज्ज इमा, इमा रमेज्जा, इमा रमइ. ९९

होस्सं । "मेः स्सं" [१६९] इति स्सं वा ॥

काहं । दाहं । "कृदो हं" [१७०] । पक्षे काहिमि । दाहिमि ॥

गच्छं । सोच्छं । रोच्छं । वेच्छं । दच्छं । मोच्छं । छेच्छं । भेच्छं । वोच्छं ।
भोच्छं । "श्रुगमि०" [१७१] इत्यादिना श्रादीनां सोच्छमादयः ॥

सोच्छिस्सं । गच्छिस्सं । "सोच्छादयः०" [१७२] इत्यादिना श्रादीनां स्थाने
इजादिषु भविष्यदादेशेषु यथासंख्यं सोच्छादयः त एव आदेशा अन्त्यस्वराद्यवयव-
वर्जो हिलुक् च वा ॥

हसउ । रमउ । हसामु । रमामु । हससु । रमसु । "दु सु मु विध्यादिष्वेकस्मिं-
स्त्रयाणाम्" [१७३] विध्याद्यर्थोत्पन्नानाम् एकत्वेऽर्थे, वर्तमानानां त्रयाणामपि
त्रिकाणां यथासंख्यं दु सु मु आदेशाः ॥

देहि । देसु । "सोर्हिर्वा" [१७४] इति पूर्वसूत्रविहितस्य सोर्हिर्वा ॥

९८. १०५. अष्टभिः कुलकम् । पांसुलानां स्वैरिणीनाम् इति एवं
संप्रति आलापो मिथो भाषणम् । कोसावित्याह । हे सखि त्वं रम-
स्व । त्वं रमस्व । त्वमपि रमस्व । त्वमपि रमस्व । वयं रमामहे । एता
रमन्ताम् । यूयं रमध्वम् । सांप्रतं स्वेच्छया रमणे अस्माकमवसर इत्यर्थः ॥

९९. हे हले एता हसन्तु । यूयं हसत । वयमपि निशङ्कं स्वैरि-
ण्यश्चिभेयं हसामः । तथा दयितेन सह इयं रमते । इयं रमते [इयं
रमते] ॥

---

१ B C रमिज्जसु. २ B C रमिज्जा.

---

१ B C रमामहे. २ B C अस्माकमवस०.

एसा रमिहिइ, एसा रमिज्ज, एसावि संपइ रमेज्जा,
एसा रमिज्ज. एसा रमउ, रमेज्जा य एसावि. १००

होज्जम्हाण समओ, होज्जा सच्छन्द-गो जणो एस,
णहु होज्ज जइ पओसो, ता एस जणो कहं होज्जा? १०१

होजइ अङ्ग-त्थम्भो, सेओ होज्जाइ, होज्ज रोमञ्चो,
होज्जा कम्पो, होइअ वेवण्णं एम्हि अभिसरणे. १०२

१००. हे वयस्ये संप्रति इदानीम् एषा रमिष्यते स्वेच्छया क्रीडां करिष्यति। एषा रमिष्यते। एषापि रमिष्यते। तथा एषा रमताम्। [एषा रमताम्।] एषापि रमतां च ॥

१०१. हे आलि अस्माकं समयः स्वेच्छया विचरणावसरः अभवत्। अभूत् बभूव। जज्ञे। अतः एष जनो मल्लक्षणः स्वच्छन्दगः स्वेच्छाचारी भवति भवेत् भवतु भूयात् भविता भविष्यति। तथा हु निश्चितं यदि प्रदोषो रजनीमुखं नाभविष्यत् तदा एष जनः अस्मल्लक्षणः कथम् अभविष्यत्। प्रदोषाभावे प्रियविरहवह्निना भस्मसात् समपत्स्यतेत्यर्थः ॥

१०२. हे सध्रीचि इदानीम् अभिसरणे प्रियसमीपगमने अङ्गस्तम्भः हर्षादिवशाद् यत्नेपि अङ्गाक्रिया भवति संपद्यते। स्वेदः श्रमादिना रोमजलस्रावो भवति। रोमाञ्चः प्रियदर्शनादे रोमहर्षः। कम्पः मा मां कश्चिद् अभिसरन्तीं द्राक्षीद् इति भयादिना गात्रस्पन्दो भवति। वैवर्ण्यं सपत्न्यादिसेपादिना छायाविकारश्च भवति। इदानीम् अस्माकम् अभिसरणं कुर्वतीनाम् अङ्गस्तम्भादि वर्तत इत्यर्थः ॥

---

१ BC रमिज्जा. २ BC रमेज्ज. ३ C होज्जो WE WITH B. ४ BC एम्हि°

---

1 So BC 2 C यथा. 3 BC तथा. 4 C मल्लक्षणः.

होज्जहिइ इट्ठ-गोट्ठी, होज्जा पिअ-मेलओ, दिही होज्ज,
होहिइ परमाणन्दो, होज्जाहिइ चित्त-वीसामो. १०३
होज्ज किलकिंचिअं, विब्बोओ होज्जाउ, विब्भमो होउ,
मोट्टाइअं च होज्जउ, होज्जा ललिअं च अम्हाणं. १०४
होज्ज न संझा, होज्जा न निसा, तिमिरंपि जइ न होमाणं,
ता होन्ता कह अम्हे," इअ संपइ पंसुलालावो. १०५

१०३. हे सखि इष्टगोष्ठी उभयेच्छयानुभवपरस्परालापपूर्वं प्रियेण सह एकत्र अवस्थानं भविष्यति । प्रियेण सह मेलकः संबन्धः । अन्योन्याश्लेष इत्यर्थः । भविष्यति । धृतिः संतोषो भविष्यति । परमानन्दः हर्षातिरेको भविष्यति । चित्तविश्रामः विपक्षा भावाच्चेतो-दार्त्यं च भविष्यति ॥

१०४. हले अस्माकं किलकिंचितं भवतु भवेद् वा संपद्यताम् । बिब्बोको भवतु । विभ्रमो भवतु । मोट्टायितं भवतु । ललितं च भवतु । किलकिंचितादिलक्षणानि च अमूनि । स्मितहसितरुदितभयरोषदुःखगर्वश्रमाभिलाषसंकरः किलकिंचितम् । इष्टेऽप्यवज्ञा बिब्बोकः । वाक्-भूषणानां व्यत्यासो विभ्रमः । प्रियकथादौ तद्भावभावनोत्था चेष्टा मोट्टायितम् । मसृणोऽङ्गन्यासो ललितम् ॥

१०५. हे सखि संध्या यदि नाभविष्यत् निशा यदि नाभविष्यत् तिमिरमपि यदि नाभविष्यत् तदा कथं वयं भविष्यामः । अभीष्टमेलकः संध्यादिसद्भाव एवास्माकं जीवितप्रदः संपन्न इति भावः ॥

रमेज्जसु । रमेज्ज । रमिज्जाहि । रम। "अत इज्जस्विज्जहीज्जे-लुको वा" [१७५]। पक्षे रमसु ॥

---

१ B C हुज्जाउ.

---

1 B C किलि॰ 2 C इष्टे॰

विहसन्त-पहा-हसन्तओ, अह उइओ चन्दो, कुणन्तओ
उवहसमाणिं सरोरुहं विहसन्तिं हसइंव कुमुइणिं. १०६

रमिमो । रमन्तु । रमह । हसन्तु । हसह । हसामो । "बहुषु न्तु ह मो" [१७६.] ॥

रमिज्ज ३ । रमेज्जा ३ । "वर्तमाना-भविष्यन्त्योश्च ज ज्जा वा" [१७७] । पक्षे रमइ । रमिहिइ । रमउ ॥ अन्ये त्वन्यासामपीच्छन्ति । होज्ज । होज्जा ॥

होज्जइ । होज्जाइ । होज । होज्जा । होज्जहिइ । होजा । होज्ज । होज्जाहिइ । होज्ज । होज्जाउ । होज्जउ । होज्जा । "मध्ये च स्वरान्ताद् वा" [१७८] इति स्वरान्ताद्धातोः प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकाराद् वर्तमाना भविष्यन्ति विध्यादिप्रत्ययानां च ज्ज ज्जा वा । पक्षे होइ । होहिइ । होउ ॥

होज्ज । होज्जा । "क्रियातिपत्तेः" [१७९.] ॥

होमाणं । होन्ता । "न्त-माणौ" [१८०] इति क्रियातिपत्तेः न्तमाणौ ॥

१०६. अथ तिमिरविध्वंसनानन्तरं सरोरुहं कमलम् उपहसन्तीम् । सश्रीकत्वात् तद् विप्रुवन्तीम् इत्यर्थः । विहसन्तीं विकासम् आसादयन्तीं हसन्तीमिव विकसद्विशददलत्वात् स्मयमानामिव कुमुदिनीं कैरविणीं कुर्वन् । विहसन्ती चासौ प्रभा च तया समुच्छलच्चन्द्रिकया कृत्वा हसन्निव हसन् हास्यं कुर्वाणश्चन्द्र उदितः उदयाचलचूलावलम्बिबिम्बः संवृत्तः । अनेन उत्तरसर्गार्थसूचनम् ॥ मागधी छन्दः । तल्लक्षणं चेदम् । ओजे चो युजि षचो लदललदन्तो मागधी ॥ विषमे चौ चतुर्मात्रौ द्वौ गणौ लदललदन्तौ । समे षचौ षण्मात्रचतुर्मात्रौ च लदललदन्तौ मागधी ॥

विहसन्त । हसन्तओ[1] । कुणन्तओ[2] । "शत्रानशः"[3] [१८१] इति प्रत्येकं न्तमाणौ ॥

हसंतउ. 2 B कुणंतउ. 3 B C शत्रानशः.

उवहसमाणिं । विहसन्तिं । हसइं । "ई च स्त्रियाम्" [१८२] इति ई । चकारात् न्तमाणो ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रप्राकृतद्व्याश्रये अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रति-

पादनक्रमेण तृतीयः पादः संपूर्णः ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचित श्रीकुमारपालचरित प्राकृतद्व्याश्रय-

महाकाव्य वृत्तौ पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥

वज्जर, पओ सि कहिं; पज्जर, कत्तो अ एण्हिम् आओ सि;
जम्पसु, विम्हरिआ हं? सीससु, अणुसासणिज्जो सि. १
साहसु, कीए रत्तो; बोल्लसु, अज्ज वि किं पिआ तुज्झ?
सङ्कसु, किम् अहं मुक्का? चवसु, मए किं कअं खलिअं. २
पिसुणसु, किं सुत्तम् इणं? उल्लवसु, किं चिरा दिट्ठो सि?
इअ भमर-गुञ्जिएहिं ससिणं पुच्छीअ कइरविणी. ३

१. अथैकविंशत्या गाथाभिश्चन्द्रोदयं वर्णयति । शिशिरेत्युप-क्रम् । भ्रमराणां गुञ्जितानि झंकारशब्दास्तैः कृत्वा शशिनम् इति ए-वम् कैरविणी अपृच्छत् । अत्र उत्प्रेक्षार्थे इवशब्दो ज्ञेयः । सतत्या-वार्तयदिव । पृच्छामेवाह । हे प्रिय कथय प्रतिपादय कस्मिन् कुत्र प्रदेशे असि त्वं स्थितः उषितः । कथय कस्माच्च कुतः प्रदेशाद् इदानीम् आगतोऽसि । कथय विस्मृता एतावन्तं कालं स्मृतिपथं न गताऽहम् । येन चिरम् अन्यत्र स्थितोऽसीति भावः । एतत् सर्वं क-थय । येन अनुशासनीयः दुश्चिरम् अन्यत्रावस्थानेन शिक्षणीयोऽसि

२. कथय कस्यां कान्तायां रक्तः सानुरागः । किं क्षेपे । कथय किम् अद्यापि मदतिरिक्तापि तव प्रिया वल्लभा । कथय किम् अहं मुक्ता परित्यक्ता । कथय किं मया व्यलीकम् अपराधः कृतम् ॥

३. कथय किमिदं भवत्सुषितं सुप्तम् । कथय किं चिरात् प्रभू-तकालाद् दृष्टो वीक्षितोऽसि ॥

---

१ BC चो° २ C हुम्म.

---

1 C यतः-

णिव्वरदी चक्क-वहू दूरत्थ-पिए जुगुच्छिअ-त्ताणा
झुणिअ-रवेहिं अदुगुच्छिअं पि भिसिणिं दुगुच्छन्ती. ४
न वहु क्खिओ वि चक्को, नियं-छाहिं निइय, णीरवीअ बिसं,
निअ-पक्ख-वीजणेहिं वोज्जन्तो घरणि-सङ्काए. ५

"इदितो वा" [१.] इत्यादिकारसूत्रेण अग्रेतनसूत्रेषु ये इदितो धातवस्तेषां वक्ष्यमाणा आदेशा वा भवन्ति इति एतदुदाहरणानि तत्तत्सूत्रसंबन्धीन्येव ॥

वज्जरपज्जरेत्यादय आदेशाः "कथेर्वज्जर०" [२.] इत्यादिसूत्रेण भवन्ति ॥

४. जुगुप्सितः प्रियवियोगेऽपि अवस्थानात् निन्दितः आत्मा यया सा। तथा जुगुप्सिताः दैन्यसूचनात् अवज्ञास्पदं च ते रवाश्च तैः कृत्वा अजुगुप्सितामपि स्वस्य क्रीडागृहत्वेन अनिन्द्यामपि बिसिनीं पद्मिनीं जुगुप्समाना निन्दन्ती चक्रवधूश्चक्रवाकवधूरभादुरस्थः अनिकटवर्ती स चासौ प्रियश्च रथाङ्गस्तस्मिन् दुःखं कथयामास ॥

णिव्वरदी। "दुःखे णिव्वरः" [३.] दुःखविषयस्य कथेर्णिव्वरो वा ॥

झुणिअ। अदुगुच्छिअं। दुगुच्छन्ती। जुगुप्सेर्झुण-दुगुच्छ-दुगुञ्छाः [४.]। पक्षे जुगुच्छिअ ॥

५. निजच्छायां दृष्ट्वा निजच्छायामेव गृहिणीशङ्कया प्रियाभ्रमेण निजपक्षावेव व्यजने संतापापहरणात् ताभ्यां कृत्वा वीजयन् सन् बुभुक्षितोऽपि बुभुक्षाक्रान्तोऽपि चक्रः कोकः न बिसं मृणालम् अबुभुक्षत प्रियासंगमसुखनिमग्नतया न भोक्तुम् ऐच्छत्। न कवलीचकारेति भावः ॥

वहुक्खिओ[2]। णीरवीअ ॥ वीजणेहिं। वोज्जन्तो। "बुभुक्षि-वीज्योर्णीरव-वोज्जौ" [५.] ॥

---

१ B चरको. २ B नियवि. C निअवि. ३ B C नीः

---

1 B om. ते रवाश्च. 2 B वहु° C वहुः

गायन्ता सज्झायं, झायन्ता धम्म-झाणम् अकलङ्कं,
जाणन्ता मुणिअव्वं मुणिणो आवस्सए लग्गा. ६
दिण-ताव-उद्धुमाओ सद्दहिउं दाह-पसमणिं जुण्हं,
को अमय-पिज्जणिज्जं अच्छीहि न घोट्टिउं लग्गो? ७
पाहिअ चन्दिम-रसं चन्दिम-रस-हुक्खिरे चओर-कुलं;
पिअइ म्ह अलि-कुलम् अणोरुम्मिअ-सेहालिअ-परायं. ८

६. स्वाध्यायं गायन्तः मधुरध्वनिना पूर्वपठितस्वाध्यायपरावर्तनं कुर्वन्तः। अकलङ्कम् आर्तरौद्रपरिणामपरिहाराभिरोद्धं धर्मध्यानं शुभाध्यवसायविशेषं ध्यायन्तः अभ्यस्यन्तः। ज्ञातव्यं जीवाजीवादितत्त्वनवकं बोद्धव्यं जानन्तः अर्हत्प्रणीतप्रकारेण अवगच्छन्तः आवश्यकम् आवश्यकृत्यं सामायिकादिधर्मानुष्ठानं तस्मिन् मुनयः साधवो लग्नाः व्यापृताः ॥

गायन्ता। झायन्ता। "ध्या-गोर्झा-गौ" [६] ॥

जाणन्ता। मुणिअव्वं। "ज्ञो जाण-मुणौ" [७] ॥

७. दाहप्रशमनीं वपुःसंतापनिर्वापजननीम् अमृतवत् पानीयां पातव्यां ज्योत्स्नां श्रद्धाय निश्चित्य। दिनतापः देदीप्यमानमार्तण्डमण्डलोष्मा। तेन उद्ध्मातः संतापितः सन् कः अक्षिभ्यां कृत्वा न पातुं लग्नः अपि तु सर्वोपि संतापिताङ्गः सन् चन्द्रिकां सतर्षम् ईक्षितुं प्रवृत्त इति भावः ॥

उद्धुमाओ। "उदो ध्मो धुमा" [८] ॥

सद्दहिउ। "श्रदो धो दहः" [९] ॥

८. चन्द्रिकारसं पिबतीत्येवंशीलं चन्द्रिकारसपात् ज्योत्स्नाद्रवपानशीलं चकोरा ज्योत्स्नाप्रियास्तेषां कुलं निकुरम्बं करे चन्द्रिका-

---

१ B C °पसमिणं.

---

1 B °शमिनीः 2 BC omit दिन° 3 B drops from here up to दहः.

पवणोव्वाय-विलेवणाउ वसुअन्त-साम-जल्ला कुलडा[1],
उङ्घन्ते[2] ससुर-जणे ओहीरन्ते पिए य, गया. ९

निद्दायन्ते कमले भमरो नाइग्घिउंपि ओच्छरिओ
अग्घायन्तो कुमुअं अब्भुत्तन्तो व्व मयरन्दे. १०

ण्हाउं उदय-त्थिअ-ससि-सङ्घाय-थक्क-जुण्ह-जल-वरिसे,
निअ-ठाणे चिट्ठन्तो वि को न सुहिओ निरप्पीअ? ११

रसम अपिबत् । तथा अलिकुलं कर्तृ । अनुद्धानः सरसो यः शेफा-
लिकापरागः निर्गुण्डीपुष्परजः तं पिबति स्म ॥

पिज्जणिज्जं । घोट्टिउं । पट्टीअ । डल्लिरं । पिअइ । "पिबेः पिज्ज-डल्ल-पट्ट-घोट्टाः"
[१०.] ॥

९. पवनेन उद्वानं शुष्कं विलेपनं यासां तास्तथा । उद्वात् शुष्यत्
श्रमजलं साशङ्कगमनस्वेदोद्भवघर्माम्बु यासां तास्तथा कुलटाः स्वै-
रिण्यः श्वशुरजने पतिपित्रादिके निद्राति स्वपिति सति प्रिये च नि-
द्राति सति गताः प्रियपार्श्वं प्राप्ताः ॥

अण्णोरुम्मिअ । उव्वाय । वसुअन्त । "उद्वाकेरोरुम्मा वसुआ" [११.] ॥

१०. निद्रात् मुकुलीभवत् कमलम् आघ्रातुमपि आस्तां रन्तुं
श्लिष्टुमपि भ्रमरो नावस्मृतः उपस्थितः । अग्रो स्थेस्यते । आ-
जिघ्रन् कुमुदं मकरन्दे तद्रसे स्नान् इव स्नानव्यापृत इव ॥

उङ्घन्ते[3] । ओहीरन्ते । निद्दायन्ते । "निद्राकेरोहीरोङ्घौ" [१२.] ॥

आइग्घिउं । अग्घायन्तो । "आघ्रेराइग्घः" [१३.] ॥

११. उदयस्थितः उदयशिखरिशिखरारूढः स चासौ शशी च
तस्य संस्थाना सान्द्रा अस्थिता सर्वत्रप्रसरणशीला यासौ ज्योत्स्ना
चन्द्रिका सैव संतापापहरणाज्जलं तस्य वर्षो निरन्तरं निपातस्त-

---

१ C कुल्डा. २ B उघंते. C ओघंते. ३ B C उं°

---

1 B C सिं° 2 B C उघंते. 3 B °शिखर°

उदयुट्ठिअस्स ससिणो संमुहो कुक्कुरिअ-किंनरीहि कओ
अमिलाण-पारिजाया पब्भाडुअ-कप्प-कुसुमग्घो. १२
वाअ-मुह-विहिअ-कमलो, निम्मवि-आढिज्जमान-कुमुअ-सिरी,
निम्माणिअ-हरिणम् अणिज्झरन्त-रुइ-णुमिअ-सव्व-दिसो;

स्मिन् स्नात्वा अङ्गं धौत्वा निजस्थाने स्वावासे स्थितोपि सुखसाधन-विषयप्रयत्नरहितोपि को न सुखितस्तस्थौ। अपि तु सर्वोपि निर्वृता जात इति भावः ॥

अब्भुत्तन्तो । न्हाउं । "स्नाकेरब्भुत्तः" [१४.] ॥

सङ्खाय । " समः स्त्यः खा " [१५.] ॥

अणक्क । गणे । चिट्ठन्तो । निरप्पीअ । "स्थष्ठा-थक्क-चिट्ठ-निरप्पाः" [१६.] । बाहुलकात् क्वचिन्न । ठिअ ॥

१२. उदयोत्थितस्य उदयाचले आरोढुमस्य शशिनः अम्लानानि विकसितानि यानि पारिजातानि पारिजातप्रसूनानि अम्लानानि कल्पस्य कल्पद्रुमस्य कुसुमानि च। तेषाम् अर्घः अञ्जलिना क्षेपः संमुखोत्थिता भक्तिवशाद् अभिमुखीभूता याः किंनर्यः किंपुरुषाङ्गनास्ताभिः कृतः ॥

उट्ठिअस्स । कुक्कुरिअ । " उदष्ठ-कुक्कुरौ " [१७.] ॥

१३–२१. नवभिः कुलकम् । खं गगनतलं शशी आरूढः अध्यासीनः । कथंभूत इत्याह । म्लानमुखानि विच्छायाग्राणि विहितानि कमलानि येन स तथा । निर्मिता कृता अक्षीयमाणा अभ्रश्यमाना कुमुदश्रीर्येन स तथा । निर्मितः हर्षो यत्रेति छादनक्रियाविशेषणम्। अक्षयन्ती ह्रासम् अनुपगच्छन्ती या रुचिर्ज्योत्स्ना तया छादिता व्याप्ता दिशो येन स तथा ॥

---

१ BC उदय° २ B SoC, Nor °कुक्कुरिअ° ३ BC °रुइ°

---

1 B om. पारिजातानि. 2 BC om. उ°

तुमिअ-गयणो, समुमिअ-महि-अलो, ढक्किओडु-पह-पसरो,
ओम्बालिअ-दीव-रुई, पव्वालिअ-माणिणी-माणो; १४
छाइअ-जणच्छि-पसरं तम-पुञ्जं सव्वओ णिहोडन्तो,
अणिवारिअ-पह-पसरो, पाडिअ-दूमिअ-पउत्थ-कुलो; १५
किरणेहिँ खं दुमन्तो धवलण-कुच्चय-सिरिं तुलन्तेहिँ,
ओहामन्तो आमओलुण्डिर-नव-रुप्पमय-कुम्भं; १६
जलम् उम्मुण्डावन्तो ससि-कन्ताउ, अमयं विरअन्तो,
पल्हत्थाविअ-गुञ्झो रह-वावड-मिहुण-दिअओओ; १७

१४. छादितं कान्त्या व्याप्तं गगनं येन स तथा । छादितमही-तलः रोचिराच्छादितपृथ्वीपृष्ठः । छादितोडुपथाप्रसरः तिरोहितनक्षत्रद्युतिविस्तारः । छादितदीपरुचिः अपह्नुतप्रदीपप्रभः । छादितः रणरणकजननाद् गोपितः मानिनीमानो येन स तथा ॥

१५. छादितजनाक्षिप्रसरं निरुद्धलोकलोचनव्यापारं तमःपुञ्जं ध्वान्तस्तोमं सर्वतः समन्तात् निवारयन् निषेधन् निपातयन् विनाशयन् वा यतोऽनिवारितः मेघादिभिरनिरुद्धः प्रभाप्रसरो यस्य स तथा। पातितं मूर्छाजननाद् अधः क्षिप्तं दावितं विरहानलोद्दीपनात् तापितं धवलितं वा पाण्डुवर्णं कृतं प्रोषितकुलं पान्थसार्थो येन स तथा ॥

१६. धवलनाय अवकादिना प्रासादश्वेतीकरणाय कुर्चको मुआदिमयं धवलनोपकरणम् । तस्य श्रियं तोलयद्भिः अनुकुर्वाणैः किरणैः कृत्वा खं व्योमाङ्गणं धवलयन् मण्डयन् । अमृतं विरचयतीत्येवंशीलः अमृतविरेचयिता नवस्तत्कालोद्भवो रूप्यमयो दुर्वर्णनिर्मितो योऽसौ कुम्भस्तं तोलयन् अनुविदधत् ॥

१७. शशिकान्तात् जलं विरेचयन् क्षारयन् अमृतं विरेचयन्

---

१ B उमालिअ° C ओमालिअ° २ B C जलमोल्लु° ३ B C पल्ह°

---

1 B C °मयधव° 2 B C °कान्तात्

आहोडिअ-धणुह-गुणे सर-ताडिअ-तिहुअणम्मि रइ-नाहे
दूर-विहोडिअ-सज्झस-असईण दइअ-मेलवणो; १८
नीहार-मीसिआहिँ व, छुह-रस-वीमालिआहिँ व पहाहि
तिमिरोद्धूलिअ-भुवणं गुण्ठन्तो भामिआहिँ नहे; १९
कामि-मण-तालिअ-णिरु-वम्मह-आणं जगे नमाडन्तो,
नासविअ-भओ अहिसारिआण हारविअ-लज्जाण; २०

स्यन् । एतौ संभोगे व्यापृतानि यानि मिथुनानि तेषां हृदयेभ्यः विरेचितगुह्यः बहिः कृतान्तरङ्गाभिप्रायः । सर्वत्रात्र रेचिर्बहिर्निःसारण-मात्रे । ततश्च णिज्यपि विरेचनार्थ एव भवति । विरेचनं बहिर्निःसारणम् ॥[1]

१८. ताडितः आस्फालितः धनुर्गुणः कोदण्डप्रत्यञ्चा येन स तथा तस्मिन् । शरैः मदनोन्मादनमोहनतापनशोषणाख्यबाणैस्ता-डितं निधुवनोन्मादादिभावजननाद् उपद्रुतं त्रिभुवनं त्रैलोक्यं येन ^
× पतिपित्रादिभयं यासां तास्तथा ताश्च ता असत्यश्च कुलटास्तासां [2]
^ स तथा तस्मिन् रतिनाथे सति दूरादेव ताडितम् अपास्तं साध्वसं × [1]
दयिता नटविटादिका वल्लभास्तेषां मिश्रणः संपर्कजनकः । त्रिभुव-नोऽस्खलिताज्ञे मन्मथे गृहीतधनुषि पित्रादीन् अवगणय्य स्ववल्लभान् अभिसस्रुरित्यर्थः । राजभये पित्रादिभयं न किंचिद् इत्युक्तिलेशः ॥

१९. नीहारमिश्रिताभिरिव श्वैत्यशैत्याभ्यां प्रालेययुक्ताभिरिव सुधारसमिश्रिताभिरिव अमन्दानन्दजननात् पीयूषद्रवसंपृक्ताभिरिव नभसि भ्रमिताभिः व्योमाङ्गणे प्रसारिताभिः प्रभाभिः कृत्वा तिमिरो-द्धूलितभुवनं ध्वान्तावगुण्ठितविश्वम् उद्धूलयन् व्याप्नुवन् ॥

२०. कामिनस्तो भ्रमयति चालयति इत्येवंशीलः कामिमनोभ्रम-यिता स चासौ मन्मथश्च तस्य आज्ञां जगति भ्रमयन् विस्तार-

---

1 B रिचिर्बहिर्नि-सरणमात्रे... विरेचनं बहिर्निःसरणम्. C रिचिर्बहिर्निःशरणमात्रे...वि-चनं बहिर्निःसारणम्. 2 BC धनुषयु° 3 BC °गुंडित°

विउडिअ-चओर-तण्हो जुण्हाए विप्पगालिअ-दिणोम्हो
णासिअ-चक्को विरहिणि-पलावणो खं ससी चडिओ. २१

यन् । नाशिता कामार्तत्वात् त्यक्ता लज्जा यकाभिस्तास्तया तासाम् अभिसारिकाणां स्वैरिणीनां नाशितं लज्जापमोदाद् अपनीतं भयं येन स तथा ॥

२१. [ज्योत्स्नया] नाशितचकोरतृष्णः अपनीतज्योत्स्नापिपि-पासः । तयैव च नाशितो विद्रावितो दिनोष्मा वासरसंतापो येन स तथा । नाशितः छिद्रमाथा विघटितश्चक्रो येन स तथा । विरहिणीनां प्रापितप्रलापा नाशनः कथाशेषताकारी ॥

अमीलाण । पद्माइअ । वाअ । "म्लेर्वा-पद्माौ" [१८.] ॥

निम्मविअ । निम्माणिअ । "निर्मो निम्माण-निम्मवौ" [१९.] ॥

झिज्जमान । अणिझरन्त । "क्षेर्णिज्झरो वा" [२०.] ॥

णुमिअ । नूमिअ । सन्नुमिअ । ढक्किओ । ओम्बालिअ । पव्वालिअ । छाइअ । "छदेर्णेर्णुम-नूम-सन्नुम-ढक्कौम्बाल-पव्वालाः" [२१.] ॥

णिहोडन्तो । अणिवारिअ । पाडिअ । "निवृ-पत्योर्णिहोडः" [२२.] ॥

दूमिअ । "दूङो दूमः" [२३.] ॥

दुमन्तो । धवलण । "धवलेर्दुमः" [२४] "स्वराणां स्वराः" [४.२३८] बहुलम् इति दीर्घत्वमपि । दूमिअ ॥

तुलन्तेहि । ओहामन्तो । "तुलेरोहामः" [२५.] ॥

ओलुण्डिर । उल्लुण्डावन्तो । विरेअन्तो । पल्हत्थाविअ । "विरिचेरोलुण्डो ल्लुण्ड-पल्हत्थाः" [२६.]

आहोडिअ । विहोडिअ । [ताडिअ] । "तडेराहोड-विहोडौ" [२७.] ॥

मेलवणो । मिसिआहि । वीसालिआहि । "मिश्रेर्वीसाल-मेलवौ" [२८] ॥

---

1 C तयैव. 2 BC °ढक्को॰ 3 BC दूमो. 4 C ओलु° WE WITH B.

अह दोवारिअ-दाविअ-नरवइ-दंसिअ-अणेग-पाहुडओ,
आभरण-कन्ति-दक्खविअ-सुरधणू, दरिसिगभ-गई; २२
उदउग्गिअ-रवि-तेओ, उग्घाडिअ-ससिह-जण-मणाणन्दो,
संभाविओ उविन्दो इन्दो आसङ्किओ अह वा; २३
उल्लालिअ-णेवत्थणम् उत्थङ्घिअ-कर-पुडं नमन्त-निवे
गुलुगुञ्छिअ अच्छि उप्पेलिअच्छिउणो सणिअम् इक्खन्तो; २४

उल्लुलिअ । गुण्ठन्तो । "उद्धूलेर्गुण्ठः" [२९]

भामिआहि । तालिअण्टिर । तमाडन्तो । "भ्रमेस्तालिअण्ट-तमाडौ" [३०]॥

नासविअ । हारविअ । विउडिअ । विप्पगालिअ । नासिअ । पलावणो । "न-
शेर्विउड-नासव-हारव-विप्पगाल-पलावाः" [३१]॥

२२.-२६. पञ्चभिः कुलकम् । [अथ] नृपः कुमारपालनरपतिः कन-
कमण्डपिकां सुवर्णनिर्मितलघुमण्डपम् अधिष्ठितः अध्यासीनः । क-
थंभूतोसौ इत्याह । दौवारिकेण दर्शिता निवेदिता ये नरपतयस्तैर्दर्शि-
तानि पुरो धारणात् प्रत्यक्षीकारितानि [अनेकानि] प्राभृतानि सुवर्ण-
रत्नादिढौकनानि यस्य स तथा । आभरणानाम् उत्तमाङ्ग-श्रवण-भुजा-
दिदेशसंस्थकोटिरकुण्डलकेयूराद्यलंकाराणां कान्त्या दर्शितं जना-
नां प्रत्यक्षं विधापितं सुरधनुरैन्द्रं येन स तथा । दर्शिता साक्षात्कारिता
इभगतिः गजपदन्यासो येन स तथा । हस्तिलीलया गच्छन्नित्यर्थः ॥

२३. उदये उद्गमिते निःशेषाश्लिष्टवैरिवारणशिक्षणात् सर्वत्र उ-
ल्लासितं रविवत् तेजो येन स तथा । उद्घाटितो विस्तारितः सस्पृहा
धनाद्यभिलाषुका ये जनास्तेषां मनांसि तेषाम् आनन्दः समीहितव-
सुदानात् प्रमोदो येन स तथा । एवंविधः सन् उपेन्द्रः कृष्णः सं-
भावितः उत्प्रेक्षितः । वेति पक्षान्तरे । इन्द्रो वा संभावितः ॥

२४. उन्नमितम् ऊर्ध्वीकृत्य एकपार्श्वाद् अपरपार्श्वे नीतम् । उ-

पार्श्वे: WE WITH C.

उन्नामिअ-भुमयाए चण्डारे पाहुडाइँ पेण्डविरो
नरवइ-पट्ठविआइं देवय-पट्ठाविआइं च॥ २५

वोक्कन्त-महामच्चो, निवो अवुक्कन्त-पणइ-मण्डलिओ,
विण्णत्ति-दिन्न-कण्णो, अहिहुत्तो कणय-मण्डविअं॥ २६

सारितम् इति यावत्। नेवत्थणमिति देश्यः। निरुञ्छनं यत्र नमने त-सथा। सम्राट्स्यान्तत्तोषाय विहितोत्तरीयचेलस्फोरणम् इति यावत्। उन्नमितकरपुटम् ऊर्ध्वीकृत्य योजितपाणिसंपुटं च यथा भवति ए-वम् उन्नमिताक्षान् भयादपरीतचेतस्त्वाद् विस्फारितेक्षणान् नमतो नृपान् उन्नमिताक्षं तन्दस्या असम्भतया कीदृशोयम् इति ज्ञातुं वि-स्फारितनेत्रं शनैर्मन्दम्। लीलयेति यावत्। ईक्षमाणः॥ गुलुगुञ्छीअ-ञ्छीत्यत्र समासान्तविधेरनित्यत्वाद् न समासान्तः॥

२५. नरपतिभिः कुङ्कुणमालवकदेशादिदेशभूपतिभिः प्रस्थापि-तानि मनःप्रसादनाय मुत्कलितानि देवताप्रस्थापितानि मन्त्रादिवशी-कृतदेवप्रेषितानि च प्राभृतानि ढौकनानि उन्नमितभ्रुवा। भ्रूक्षेपण कृत्वेत्यर्थः। भाण्डागारे प्रस्थापयिता न्यसनशीलः॥

२६. विज्ञपयन्तः कार्यं निवेदयन्तो महामात्या यस्य स तथा। विज्ञपयन्तः प्रणयिनः प्रीतियुक्ता माण्डलिकाः कतिपयदेशस्वामिनृपा यस्य स तथा। विज्ञप्तौ महामन्त्रिमाण्डलिककार्यकथने दत्तो वि-तीर्णः कर्णो येन स तथा॥

दाविअ। देसिअ। दक्खविअ। दरिसिए। "दृशेर्दाव-दंस-दक्खवाः" [३२.]॥

उग्गिअ। उग्घाडिअ। "उद्घटेरुग्गः" [३३.]॥

सलिहइ। "स्पृहः सिहः" [३४.]॥

संभाविओ। आसङ्घिओ। "संभावेरासङ्घः" [३५.]॥

---

१ B विज्ञप्ति°

1 B निरुंछनं; C निरुछनं. 2 B °स्फोरण°; C °स्फुरण°. 3 BC CLEARLY °प्रसाद-नायमुत्कलितानि WHERE मुत्कलितानि APPEARS TO BE THE SUPPOSED ORIGIN O THE GUJERATI मोकलेछ. 4 BC °मंडलि°. 5 BC विज्ञापितो.

पणमिर-पणइ-पणामिअ-दिट्ठि, सोतरथ अल्लिविअ-हासो,
अणचच्छुप्पिअ-हिअओ अप्पिअ-निव-खोहम् आसीणो. २७
जाविअ मुहुत्तम् गगं, पुरोहिओ जविअ-दुट्ठ-कलि-ललिओ,
दन्त-रुई-ओम्बालिअ-गयणो उच्चारही मन्तं. २८

उम्बालिअ। उत्थङ्घिअ। गुलुगुच्छिअ। उप्पेलिअ। उन्नामिअ। "उन्नमेरुत्थङ्घोल्लाल-गुलुगुञ्छोप्पेलाः" [३६] ॥

पेण्डविरो। पट्ठविआइं। पट्ठाविआइं। "प्रस्थापेः पट्ठव-पेण्डवौ" [३७] ॥

वोकन्त। अवुकन्त। विण्णति। "विज्ञपेर्वोक्कावुक्कौ" [३८] ॥

२७. प्रणम्रप्रणतो सेवार्थसमागमवन्दारुसकलभूपालकृतपादप्रणामेषु प्रणयिषु प्रह्वपार्थकलोकेषु वा अर्पिता प्रसन्नतासूचनाय मनाग् न्यस्ता दृष्टिः चक्षुर्विन्यासो येन स तथा। अर्पितहर्षः स्वदर्शनप्रदानसंपादितसभाजनसंतोषः। अनर्पितहृदयः गम्भीरत्वाद् अनवतीर्णस्वाभिप्रायः स कुमारपालावनिपः। अर्पितनृपक्षोभं किम् एषोऽधुना नो विधास्यतीति उत्पादितप्रत्यर्थिनृपतितनोविसंभ्रमं यथा भवती एवं तत्र कनकमण्डपिकायाम् आसीनः। उपविष्टः ॥

पणामिअ। अल्लिविअ। अणचच्छुप्पिअ। अप्पिअ। "अर्पेरल्लिव-चच्चुप्प-पणामाः" [३९] ॥

२८. एकं मुहूर्तं यापयित्वा उपवेशानन्तरं स्वावसरप्राप्त्यर्थं नृपस्य सावधानार्थं च क्षणमात्रं प्रतीक्ष्य यापितं स्वमहिम्ना गमितं दुष्टस्य लोकदुःखदायित्वाद् अप्रियस्य कलेः कलिकालस्य ललितं विलासो येन स तथा। दन्तरुचिभिः शशधरकरकल्पदशनरश्मिभिः प्लावितं व्याप्तं गगनं येन स तथा। पुरोहितः पृथ्वीशश्रेयोर्थं मन्त्रम् उदचारीद् अभणत् ॥

जाविअ। जविअ। "यापेर्जवः" [४०] ॥

---

१ B उव्वा° C उम्बा°

हार-प्पह-पव्वालिअ-हिओ निवो, पाविओव्व अमाण,
पक्खोडिअ-चमराहिं विकोसिअच्छीहि उवसरिओ. २९
ओग्गालिर-वसहाणं, वग्गोलिर-करहयाण, वारम्मि
रोमन्थ-भङ्ग-जणणो अहासि गम्भीर-तूर-रवो. ३०
णुव्वन्तो सिरि-णिहुवय-सिरिम्, उम-कामय-सिरिं पयासन्तो,
विच्छोलिअ-भुमयाहिं राया विलयाहि परिअरिओ. ३१

२९. हाराणां नानाविधमुक्ताकलापानां प्रभाभिः प्लावितं हृदयं वृक्षःस्थलं यस्य स तथा। अतः उत्प्रेक्ष्यते। अमृतेन प्लावित इव व्याप्त इव। विकोशितानि वारंवारं चालनेन स्फारीकृतानि चामराणि याभिस्तास्तथा ताभिः। विकोशिताक्षीभिः विकसितनेत्राभिः नृपः उपसृतः। चामरव्यग्रकरवनिताभिः शोभार्थं पार्श्वतः सेवित इत्यर्थः॥

ओम्वालिअ। पव्वालिअ। पाविओ। "प्लावेरोम्वाल-पव्वालौ" [४१.]॥

पक्खोडिअ। विकोसिअ। "विकोशेः पक्खोडः" [४२.]॥

३०. रोमन्थं कुर्वन्ति "णिज् बहुलं नाम्नः°" [हे० ३.४] इति णिजि रोमन्थयन्ति इत्येवंशीला रोमन्थयितारः उद्गारी चर्वणकारिणश्च ये वृषभा बलीवर्दास्तेषां रोमन्थयितृकरभाणां च वारे समूहे। रोमन्थयनं भावे घञि रोमन्थस्तस्य भङ्गः चलितदंसवलितताद्दशवाद्यश्रवणेन संजातक्षोभत्वात् विच्छेदस्तस्य जनकस्तूर्यरवो नान्दीनिनादः। अथ स्वर्णमण्डपिकायां सिंहासनोपविष्टे नृपे पुरोहितमन्त्रोच्चारेण चामरिकाचामरग्रहणानन्तरम् आसीत्॥

ओग्गालिर। वग्गोलिर। रोमन्थ। "रोमन्थेरोग्गाल-वग्गोलौ" [४३.]॥

३१. श्रियं कामयते "शीलिकामि°" [हे० ५.१] इति णे श्रीकामः स एव

१ B° भुमयाए. WE WITH C.

1 B उपाश्रितः. WE WITH C. 2 B रोमेणयसे. WE WITH C. 3 B स च FOR स एव.

अणकम्पिर-कर-वलिअ-थाले ओआविउं अंदोलिर-सिहं
रङ्खोलिर-ताडङ्क वर-विलयारत्तिअं काही. ३२

जण-रसुणेहि णाविउम् उव्वीसं तस्स पणसिर-निवेहि
परिवाडिअञ्जलीहिं व्व घडिआ कमल-कोसव्व. ३३

श्रीकामकस्तस्य श्रियं प्रकाशयन् उमाकामकश्रियं प्रकाशयन् । संपत्त्यापि स्वविभूत्या माधवपार्वतीपतिलक्ष्मीं प्रकटयन्नित्यर्थः । कमिता अभीष्टकामिनाम् अर्थार्थनिरीक्षणार्थं चालिता भुवो यकाभिस्तास्तथा ताभिर्वनिताभि राजा कुमारपालनृपः । परिवृतः स्वस्य कृत्यकरणाय उपसृतः ॥

णिहुवय । कामय । "कमेर्णिहुवः" [४४]॥ णुवन्तो । पयासन्तो । "प्रकाशेर्णुवः" [४५]॥

३२. अकम्प्रौ अकम्पनशीलौ । निश्चलावित्यर्थः । यौ करौ हस्तौ तयोरारोपितं धृतं यत् स्थालं रत्नखचितकाञ्चनपात्रं तस्मिन् आरोप्य संस्थाप्य आरात्रिकं नीराजनाय दीपकमण्डलम् । न दोलयतीति ग्रहादिभ्यो णिनि अदोलिनी स्थिरा शिखा कलिका यस्य तत्तथा तद् दोलिनौ लीलावशात् चलनशीलौ ताडङ्कौ कुण्डले यस्याः सा तथा । वरवनिता वारविलासिनी अकार्षीत् । उदतारयदित्यर्थः ॥

विच्छोलीअ । अणकम्पीर । "कम्पेर्विच्छोलः" [४६]॥

वलिअ । आरोविउं । "आरोपेर्वलः" [४७]॥ अदोलि । रङ्खोलिर । "दोले रङ्खोलः" [४८]॥

३४. जनरत्नैः नीतिशालितया लोकावर्जकैः प्रणमन्नृपैः घटिताञ्जलिभिः योजितैः करसंपुटैः कृत्वा तस्यां कनकमण्डपिकायां नृपं कुमारपालनृपनामानं रञ्जयितुम् आत्मनि सानुरागं कर्तुं स्वे शीर्षो-परिष्टात् कमलकोशा इव कमलकुड्मलानीव घटिता विरचिताः ॥

रसुणेहि । णाविउं । "रञ्जे रावः" [४९]॥

परिवाडिअ । घडिआ । "घटेः परिवाडः" [५०]॥

आरात्रिकं. २ B वरंवनित्य. C वरवनिता.

कणय-परिआलिएहिं रयणाहरणेहिं वेढिअङ्गुलिआ
विकिणेण-किणणे-छइल्ला पुरो निविट्ठा महाजणिआ. ३४
विक्केन्तोध्दरिआ इव भायन्ता अवि अबीहिरा निच्चं
भीएहि सहचरेहिं निव-दूआ दूरम् अच्छीणा. ३५

३४. कनकेन वेष्टितैर्निर्मितैः रत्नाभरणैर्मरकतपद्मरागादिमुद्रिकाभिः कृत्वा वेष्टिताङ्गुलयः न्यासनाम्नि काञ्चनमुद्रिकाः। विक्रयण-क्रयणयोश्छेकाः महार्घप्रवाल मौक्तिकमणिरत्नादिवस्तुनो मूल्येन प्रदानोपादानयोर्विचक्षणा महाजनिकाः श्रेष्ठिसार्थवाहप्रमुखाः पौरलोकाः पुरः युष्मत्प्रसादाद् वयं सुखिन इत्यादि निजवार्त्ताप्रतिपादनार्थं राज्ञोऽग्रे निविष्टा आसीनाः॥

परिआलिएहि। वेढिअ। "वेष्टेः परिआलः" [५१.]॥

३५. नृपदूताः अस्यापि पृथ्वीशस्य देशान्तरहारिणो भीता अपि प्रतापपराभूततपनमण्डलं श्रीकुमारपालं भूपालं कृतनयप्रश्रयं संभावनादीनात् चकिता अपि अभीताः स्वप्रभुसामर्थ्यचिन्तनात् सावष्टम्भा भीतैः सहचरैः सभादर्शनादेव क्षुब्धैः स्वानुचरैः सह दूरम् आसीनाः। प्रस्तावे सति संदेशकं विज्ञपयिष्याम इति सभायां दूरदेशे स्थिताः। एवंविधाः सन्तो विज्ञायन्ते विक्रीणदुध्दरिता इव विक्रीणस्तु सत्सु उध्दरिताः केनापि अगृहीतास्त इव। यत् किल विक्रीणतान् उध्दरति तत् पृथग् भवति॥

विक्किणण। किणण। विक्केन्तो। "क्रियः किणो वेस्तु क्के च" [५२.] इति क्रीणातेः किणो वा वेः परस्य तु द्विरुक्तः क्के। चकारात् किणश्च। गेरिति निवृत्तम्॥

भायन्ता। अबीहिरा। "भियो भा-बीहौ" [५३.]॥ बाहुलकात् क्वचिन्न। भिएहि।

अच्छीणा। "आलीङोऽल्ली" [५४.]॥

---

१ B C विक्किणिणं° २ B C विक्केतो°

---

1 C विक्रयक्रयण° 2 B °मंडनं° 3 B एव. 4 B C विक्किणिण. 5 B C किणिण. 6 B C विक्केन्तो. 7 B C णे इति. 8 B C भाअंता.

भत्ति-णिरिग्घिअ-हिअआ मउलि-णिलीअन्त-पाणि-संपुडया
निव-पय-कमले-निलुक्कन्त-लोअणा सा सहा आसि. ३६

आसि मणि-वेइआसु लुक्कन्तो, मणि-महीहिं लिक्कन्तो,
ल्हिक्कन्तो मणि-थम्भेसु सय-गुणो पडिकिदीइ जणो. ३७

निवइ-नीलीइर-नयणा, अविराय-सिरी, विलीइर-जुआणा
अलि-रुञ्झिअ-जङ्घ-रुण्टिअ-किङ्किणि-नीवीउ आसीणा. ३८

३६. भक्तौ नृपाराधने निलीनम् आसक्तं हृदयं यस्याः सा तथा। मौलौ मस्तके निलीयमानम् आश्लिष्यत् पाणिसंपुटं यस्याः सा तथा। राजानम् उद्दिश्य योजितहस्तेत्यर्थः। नृपपदकमले निलीयमानलोचना संश्लिष्यन्नयना सा सर्वोत्कृष्टा सभा आसीत्। अपरव्यापारं परित्यज्य सेवैकताना संवृत्तेति भावः॥

३७. मणिवेदिकासु रत्ननिर्मितवितर्दिषु निलीयमानः। मणिमह्यां निलीयमानः मणिस्तम्भेषु च निलीयमानः। प्रतिकृत्या प्रतिबिम्बेन तत्रतत्र संक्रामन् शतगुणः प्रभूतो जनः आसीत् संपन्नः॥

३८. नृपतौ निलेतुं मज्जनशीलम्। वीक्षणपरम् इति यावत्। नयनं यासां तास्तथा। अविलीनश्रियः अभ्रष्टशरीरशोभाः विलेतारः धैर्यध्वंसाद् द्रवणशीला युवानो यकाभ्यस्तास्तथा। अलिरुत जघितं यासां तास्तथा रणन्त्यः किङ्किण्यः क्षुद्रघण्टिका यासु तथाभूता नीवयो यासां तास्तथा नार्यः आसीनाः। आशीरादि कृत्वा वारवनिताः कुमारपालनृपपार्श्वे उपविष्टाः॥

णिरिग्घिअ। णिलिअन्त। णिलुक्कन्त। लुक्कन्तो। लिक्कन्तो। ल्हिक्कन्तो। निलीइर। "निलीङे-णिलीअ-णिलुक्क-णिरिग्घ-लुक्क-लिक्क-ल्हिक्काः" [५५.]॥

अविराय। विलीइर। "विलीङे-र्विरा" [५६.]॥

रुञ्झिअ। रुण्टिअ। "रुके रुञ्झ-रुण्टौ" [५७.]॥

---

१ BC°या. २ BC°ल्हि° ३ BC°रुंझिअ°

---

१ BC°रत्ति°

सग्गेवि हणिअ-बिदधा, असुणिअ-दोसा, तिलोअ-सिरि-धुवणी,
कुमर-नरिन्द-सहा सा धुणि आरि-मणोरहा हुआ. ३९
हुत्तानन्दो, अहुवन्त-संसओ, निवइम् उव्वुअन्त-मई
पहुवन्तो अपरिहवो विण्णविही संधिविग्गहिओ. ४०
"देव, वीवरवी हुन्तो निवडिअ-वलेण सो पहुणन्तो
हूओ कुडुण-नाहो जह तह कुणसु अवहाणं. ४१

३९. स्वर्गेपि। आस्तां मर्त्यलोके। श्रुतविभवा विख्यातसमृद्धिः अश्रुतदोषा स्वपरदेशानाकर्णितास्थितिः। त्रैलोक्यश्रीधूयते स्ववैभवेन अभिभूयते अनयेति करणे अनीटि त्रैलोक्यश्रीधवनी सा अग्र्या-वर्णितस्वरूपा "से लुग् वा" [हे० ३.२] इति कुमारपालेत्यत्र उत्तरपदलोपे कुमारः। स चासौ नरेन्द्रश्च तस्य सभा धुतारिमनोरथा विध्वगवरिमनपास्तनि-सिंहनादादिकप्रचक्राद्याकलितानेकसुभट विसंकटत्वात् परास्तअत्य-र्थिसार्थविरूपकाभिप्राया भूता संजाता ॥

हणिअ। असुणिअ। "श्रुटेर्हणः" [५८.]॥

धुवणी। धुणिअ। "धूगेर्धुवः" [५९.]॥

४०. भवदानन्दः नृपाग्रतोऽभिप्रेतनिवेदनात् संपद्यमानप्रमोदः। अभवत्संशयः विज्ञातस्वपरसैन्यवृत्तान्तत्वाद् अविद्यमानछन्नपाद्य-विषयसंदेहः। उद्भवन्मतिः सपतिभत्वाद् उल्लसद्बुद्धिः। प्रभवन् स्व-स्वनचातुर्येण इतरविज्ञापकेभ्यः समर्थः संजायमानः। अपरिभवः कुत्रापि असंपन्नतिरस्कारः। संधिविग्रहिकः संधानविग्रहविनियुक्त-प्रधानपुरुषः व्यजिज्ञपत्। वक्ष्यमाणं न्यवीविदत् ॥

हुआ। होन्त। अहुवन्त। अपरिहवो। "भुवेर्हो-हुव-हुवाः" [६०.]॥ क्वचिद् अन्यदपि। उव्वुअन्त ॥

४१. विज्ञप्तीकामेव गाथाषट्कत्या आह। हे देव महाराज

---

1 BC अ° THOUGH BOTH HAVE उ° IN THE TEXT

दूर-ट्ठिआहि कारिउं णिआरिअं सुर-वहूहि दीसन्ता,
संदाणन्ता, अइ-निद्दुहावणा वेरि-सुहडाण; ४२
वावम्फिरा कलासुं, अमोघ-णिव्वोलणं पयासन्ता,
अपयल्लिर-असि-फलया, णीलुञ्छन्ता रिउ-दलम्मि; ४३

पृथग्भूतम् इतरेभ्योऽशेषसैन्यतो विशिष्टं स्पष्टभूतं सर्वत्र प्रकटं वा यद् बलं चतुरङ्गसैन्यं तेन कृत्वा विषयीभवन् बलावलेपेन संपद्यमानः प्रभवन् शत्रुतिरस्कारेण समर्थः संजायमानः स लोकविख्यातः कुङ्कुणानां नाथः कुङ्कुणदेशाधीशः यथा यादृशो भूतः संपन्नस्तथा अवधानं कुरु। तद्वृत्तान्त निशमनपरो भवेति भावः॥

हुन्तो। "अविति हुः" [६१.]॥

[णिव्वडिअ। "पृथक्स्पष्टे णिव्वडः" [६२.]॥

पहुप्पन्तो। "प्रभौ हुप्पो वा" [६३]॥ पक्षे पहवन्तो॥

हूओ। "क्ते हूः" [६४]॥

४२. षड्भिः कुलकम्। हे महाराज तव योधाः कुङ्कुणं यासाः। कीदृशाः। कोणक्षितकृतम् अर्धाक्षिनिरीक्षणकरणं कृत्वा दूरस्थिताभिः गगनाङ्गणगताभिः सुरवधूभिः अप्सरोभिर्दृश्यमानाः एते रणाजिरे वैरिभिरदृष्टपृष्ठा[2] वैकुण्ठस्वर्गम् अस्माकं नः पतयो भविष्यन्तीति सस्पृहं विलोक्यमाना अवष्टम्भं कुर्वन्तः स्थिरधैर्यम् आदधाना वैरिसुभटानां च अतिविह्वलकरणाः "बहुलम् एतन्निदर्शनम्" इति चुरादिवचनाद् रामो राज्यम् अकारयद् इतिवत् स्वार्थे णिचि निर्वेदता-जनकाः॥

४३. कलासु शस्त्रादिशिक्षासु श्रमं कारिणवः अभ्यासे विधातारः। अमोघं वैरिविजयेन सफलं मन्युना ओष्ठमालिन्यकरणं तत् प्रकाशयन्तः दर्शयन्तः। अशिथिलिमवलम् अलम्बनं च कारिणवः। स्वयत्नग्रहणात् निश्चलाः सुस्थानस्थाश्चर्माणः। एवंभूता असयश्च

1 BC पाठन्त FOR °ओलो. 2 D0 मेवं०.

कम्मन्तमत्ते-मन्निअ-रिउणो, गुरुलन्त-सामिणो विजये,
दाउं वसुम् अम्हरन्ता, पहु-आदेसं च झूरन्ता; ४४
जुज्झेण भरोवन्ता राम-कहं, भारहं भलावन्ता,
निअ-कुल-कमं लढन्ता, सुमरन्ता खत्तिआचारं; ४५
वीर-वरणं सरन्ता, पयरन्ता सामिणो पसायं च,
बावण्ण-वीर-कह-विम्हरावणा, वइर-पम्हुहणा; ४६

फलकाः खेटकाश्च येषां ते तथा। ढल इति देश्यः खेटार्थे। रिपु-सैन्ये निःपतनम् आच्छोटनं वा कुर्वन्तः ॥

४४. क्षुरं कुर्वाणा एव क्षुरकुर्वाणमानिनः। अत्र च क्षुरशब्देन क्षुरविधेयं शिरस्तुण्डमुण्डनादि कर्मोच्यते। अतो नापितमात्राणि मनिता रिपवो यैस्ते तथा। स्वामिनः स्वप्रभोर्विजये विजयनिमित्तं स्वकुलदेवतादि प्रति चाटु कुर्वाणाः। वसु विभूतिं दत्वा वर्णनापर-वन्दिजनाय वितीर्य अस्मरन्तः दानशौण्डत्वाद् अजानानाः प्रभ्वा-देशं स्वामिदत्तशिक्षां च स्मरन्तः मनसि धारयन्तः ॥

४५. युद्धेन साहससंग्रामेण कृत्वा रामकथां रामरावणयुद्धवृ-त्तान्तं स्मरयन्तो ज्ञापयन्तः। भारतं च कौरवपाण्डवयुद्धप्रतिपाद-कग्रन्थविशेषम्। कौरवपाण्डवयुद्धमित्यर्थः। स्मरयन्तः निजकुल-क्रमं रणाङ्गणभङ्गपराङ्मुखत्वपूर्वपुरुषसमाचारं स्मरन्तः। क्षत्रिया-चारं नष्टपृष्ठानुसरणपतितप्रहारपरिहाररूपं वीरव्रतं स्मरन्तः ॥

४६. वीरवरणम् अनेन सह मया योद्धव्यमिति प्राकृतप्रतिसु-भटयुद्धाङ्गीकारं स्मरन्तः अवबुध्यमानाः स्वामिनः प्रसादं च स्मर-न्तः। द्विपञ्चाशद्वीरकथायाः शूद्रकादिवीरचरित्रस्य विस्मरणाः तत्कथां विस्मरन्तो लोकान् प्रयुञ्जानाः। वैरस्य स्मरणाः रिपुभिः सह अस्मत्तु विरोध इति स्मर्तारः ॥

---

१ B° मंतः C° मितः २ B सराः ३ BC शूद्रकावीरादिचरि°

पम्हुसिअ-अन्न-कज्जा, विम्हारिअ-दाणविन्द-थल-खलिआ,
वीसारिअ-रिउ-मन्ता, तुह जोहा कुक्कुणं पत्ता. ४७
सीह-रव-पोक्कणा ते, कोकन्ता किंपि सद्द-वाहरणा,
ठेल्वे खिर-तुरय-पयक्खि रेभ-चडिआ, पसरिआ अ. ४८

४७. विस्मृतान्यकार्याः । रणरसिकतया त्यक्तापरप्रयोजना इति भावः । विस्मारितं निजानुपमपराक्रमेण लोकानां स्मृतिपथम् अवतरत् निखिलं दानवेन्द्रबलस्य सुग्रीवशौण्डीर्यस्य स्खलितं स्फूर्तिर्यैस्ते तथा । विस्मारितः विस्मरन् स्मृतिपथाद् उत्तरन् प्रयुक्तः रिपुमन्त्रः अस्माभिरेवमेवं योद्धव्यम् इत्यादिरात्मपर्यालोचो यैस्ते तथा । अस्मदीयानां प्रतिभटानां सर्वं युद्धकरणं विस्मृतम् इति भावः ॥

कुणसु । कविउं । "कृगेः कुणः" [६५.] । कृगेरित्यधिकारः उत्तरसूत्राष्टके ज्ञेयः ॥

णिआरिअं । "काणेक्षिते णिआरः" [६६.] ॥

संदाणन्ता । अइनिंहुहावणा । "निष्टम्भावष्टम्भे णिट्ठुह-संदाणं" [६७.] ॥

वावम्फिरा । "श्रमे वावम्फः" [६८.] ॥

णिव्वोलणं । "मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोलः" [६९.] ॥

उपफखिर । "शैथिल्यलम्बने पयल्लः" [७०.] ॥

णीलुञ्छन्ता । "निष्पाताच्छोटे णीलुञ्छः" [७१.] ॥

कम्मन्त । "क्षुरे कम्मः" [७२.] ॥

गुललन्त । "चाटौ गुललः" [७३.] ॥

झूरन्ता । झूरन्ता । भरावन्ता । भलावन्ता । लढन्ता । सुमरन्ता । सरन्ता । पयरन्ता । विम्हरावन्ता । पम्हुहणा । "स्मरेर्झर-झूर-भर-भल-लढ-विम्हर-सुमर-पयर-पम्हुहाः" [७४.] ॥

पम्हुसिअ । विम्हारिअ । वीसारिअ । "विस्मुः पम्हुस-विम्हर-वीसराः" [७५.] ॥

४८. सिंहरवस्य व्याहरणाः प्रतिभटान् प्रति सिंहनादान् मु-

---

१ B C उक्खिलि°

---

1 So BC BOTH HERE AND IN THE TEXT 2 BC णिव्वोलं.

अह मढमढन्त-णीहरिअ-मद-जले सिन्धुरम्मि चडिऊण
ठाणाओं नीलिओ कुडुणाहिवो नीसरन्त-बलो॥ ४९
वरहाडिआ गढाओ रण-धाडिअ-रक्खणा भडा तस्स,
जग्गिअ-खग्गा रण-जागरा य आअड्डिआ तत्तो॥ ५०

जल्पन्तः। किम् अपरे मृता इदानीम् इत्यादि व्याहरन्तो जल्पन्तः। सत्यव्याहरणाः स्ववचनप्रतिपन्नार्थनिर्वाहकत्वाद् अवितथभाषकाः। अभूत्वराः सत्वरं गमनशीला ये तुरंगमाः अश्ववराश्च यद्भाः कुञ्ज-रास्तेषु आरूढाः स्थिताः। प्रसृताः परबलमनु प्रचलिताश्च॥

पोक्कणा कोक्कन्ता। व्याहरणा। "व्याहृगेः कोक्क-पोक्को" [७६.]॥

उवेक्खिर। पयल्लिर। पसरिआ। "प्रसरेः पयल्लोवेल्लो" [७७]॥

४९. अथ क्षुभ्यद्योधप्रसरणानन्तरं प्रसरन्नं निःसृतं गण्डा-दिस्थानसप्रकाद् निर्गतं मदजलं यस्य स तथा तस्मिन् सिंधुरे कु-ञ्जरे आरुह्य स्थानात् स्वपत्तनमध्याद् निःसरत् प्रसृतो निर्गच्छद् बलं सैन्यं यस्य स तथा कुडुणाधिपो मल्लिकार्जुनाख्यनृपः निःसृतः॥

मढमढन्त। "मढमढो गन्धे" [७८.]॥

५०. गढेति देश्यो दुर्गे। तस्माद् निःसृताः। रणाजिः मृतानां का-तरसत्य संग्रामाङ्गणाभिगतानां रक्षणाः तद्यायालपरापरसुभरनिवार-कत्वेन त्रायकाः। जागरिताः शत्रुप्रहाराय कोशेभ्यो निःकाशिता इत्यर्थः। खड्गा यैस्ते तथा। जागर्तीत्यचि जागराः रणाय जागराः सावधानाश्च तस्य कुडुणाधीशस्य भटास्ततः दुर्गनिर्गमानन्तरं आ-कृष्टाः परस्परं युद्धाय प्रवृत्ताः॥

णीहरिअ[3]। नीलिओ। नीसरन्त। वरहाडिआ। धाडिअ। "निःसरेर्णीहर-नील-धाड-वरहाडाः" [७९.]॥

जग्गिअ। जागरा। "जाग्रेर्जग्गः" [८०]॥

---

1 C सृ॰ B DOUBTFUL BETWEEN सृ॰ AND मृ॰ 2 B C पयल्लोवेल्लो 3 B C णीहरिआ.

समरम्मि वावरन्ता, साहट्टिअ-पर-बला, असंवरिआ,
अणसाहरिअ-पेम्मा मरीहि सन्नामिआ वरिउं. ५१
आदरिअ-वीर-वरणा, सारन्ते पहरिउं पयट्टा य,
अणओहिअ-भड-माणा, ओरसिआ इव सिवस्स गणा. ५२
ओअरिअ दीहिआओ अचयन्ती कय-नरन्त-सुहडेहिं
तीरन्ताण वि पारन्तएहिं तेहिं कयं जुज्झं. ५३

५१. समरे व्याप्रियमाणाः प्रवर्तमानाः संवृतं युगपद् अभिमु-खप्रवृत्तत्वेन भयजननात् पिण्डीकृतं परबलं यैस्ते तथा। असंवृताः भयाभावाद् यथेच्छं विचरिताः। असंवृतम् उच्छृङ्खलं प्रेम यासां ताः असंवृतप्रेमाणस्ताश्च ता अमर्यश्च ताभिर्वरितुं वरणं कर्तुम् आ-हूताः अङ्गीकृताः॥

आउड्डिआ। वावरन्ता। "व्याप्रेरा अड्डः" [८१.]॥

साहट्टिअ। असंवरिआ। अणसाहरिअ। "संवृगेः साहर-साहट्टौ" [८२]॥

५२. आदृतवीरवरणाः। अनेन प्रबलवीरेण सह मया योद्ध-व्यम् इति कृतप्रतिज्ञा इत्यर्थः। अनवतीर्णः अभ्रष्टः भटमानः सुभ-टाभिमानो येषां ते तथा। प्रहरतः प्रहारान् ददतः प्रहर्तुं प्रवृत्ताः। एवं च मर्त्यासंभाव्यतथाविधयुद्धविधानाद् मन्यन्ते शिवस्य गणा इव अवतीर्णाः स्वर्गलोकाद् आयाताः॥

सन्नामिआ। आदरिअ। "आदृगेः सन्नामः" [८३.]॥

सारन्ते। पहरिउं। "प्रहृगेः सारः" [८४.]॥

५३. अशक्नुवत्कृताः असमर्थीकृताः शक्नुवत्सुभटा यैस्ते तथा तैः शक्नुवतामपि मध्ये शक्नुवद्भिस्तैः कुङ्कुमाभिषभरैः दीर्घिकातः

सक्कन्तो, अणथक्किअ-सलहिअ-सर-वरिसणो निवो ताण
मणि-खचिअ-कणय-वेअडिअ-माढिओ पहरिउं लग्गो. ५४
दिन्नम् असोढिअ-मंसासणाण अणपउलिअं तओ मंसं
अरि-पउण-पयावेणं तेणं सर-मिल्लिरेण रणे. ५५

अवतीर्य युद्धं कृतम् । समरतूर्यनिर्घोषश्रवणप्रवृद्धोत्साहत्वेन तदैव स्नानाद्यपहाय संग्रामः प्रारब्ध इति भावः ॥

अणओइअ । ओरसिआ । ओअरिअ । "अवतरेरोह-ओरसौ" [८५.]॥

५४. शक्नुवन् इतरसुभटापेक्षया समर्थः । अर्फाकितम् अनीचै-गीतम् । सर्वोत्कृष्टमित्यर्थः । अत एव श्लाघितं शरवर्षणं यस्य स तथा । मणिभिः खचितः कनकेन खचितो माढी यस्य स तथा । म-णिस्वर्णनिर्मितसंनाह इत्यर्थः । [नृपः] ताण इति द्वितीयायाः षष्ठी [३.१३४] इति तान् गूर्जरसुभटान् प्रहर्तुं लग्नः ॥

अचयन्तीकय । तरन्त । तीरन्ताण । पारन्तएहिं । सक्कन्तो । "शकेश्चय-तर-तीर-पाराः" [८६.]॥

अणथक्किअ । "फक्कस्थक्कः" [८७.]॥

सलहिअ । "श्लाघः सलहः" [८८.]॥

खचिअ । वेअडिअ । "खचेर्वेअडः" [८९]॥

५५. अरीणां पचनो दाहकः प्रतापो यस्य स तथा तेन शरमो-क्षणशीलेन रणे तेन नृपेन अपक्वमांसस्य अशनानां भक्षकाणां गृ-ध्रादीनाम् अपक्वं मांसं ततः शरमोक्षणानन्तरं दत्तम् । अनेके सुभ-टास्तेन व्यापादिताः सन्तो गृध्रादिभक्षा अभूवन्निति भावः ॥

असोढिअ । अणपउलिअं । पउण । "पचेः सोल्ल-पउलौ" [९०.]॥

---

1 B सत्सतूर्यनिघो॰ C समतूर्यनिर्घो॰ 2 B C माढिए॰ 3 B C ॰पउल्लो. WE WITH A.

उस्सिक्किअ-सङ्केणं, पच्छा अवहेडिउं निअंपि दलं
अणच्छुडिअ-कुल-धम्मं सीह-झुणी तेण रेअविओ. ५६
णिल्लुञ्छिअ-भय-पसरो, धंसाडिअ-भयम् इभं समारूढो,
मुञ्चन्तो बाणे, णिच्छल्लीअ सो कोह-दुहिअप्पा. ५७
जूरवणेहि उमच्छन्तेसु जय-सिरि-अवच्छिओ समरे,
नाह, अवेहविरेहिं पाइक्केहिं न वेल्लविओ; ५८

५६. मुक्तशङ्केन अवगणितपरपक्षभयेन तेन नृपेण अमुक्तकुल-धर्मम् अत्यक्तक्षात्रियाचारं निजमपि । दलेति देश्यः सैन्ये । तत् प-श्चाद् मुक्त्वा । अतिवीर्यात् स्वबलस्य अग्रे भूत्वेत्यर्थः । सिंहध्व-निर्मुक्तः । अयम् अहं युष्माकं कृतान्त इह आगत इति अस्मद्-लस्य निकटीभूय रणे जगर्जेत्यर्थः ॥

५७. मुक्तभयप्रसरः मुक्तभयं तथा विधानेकाङ्कपातेपि निर्भिकम् इभं समारूढः क्रोधदुःखितात्मा रोमाग्निसंतप्तगात्रः स नृपः बाणान् मुञ्चन् दुःखम् अमुञ्चत् ॥

मिसिरेण । उस्सिक्किअ । अवहेडिउं । अणच्छुडिअ । रेअविओ । णिल्लुञ्छिअ । धंसाडिअ । मुञ्चन्तो । "मुचेश्छड्डावहेड-मेल्लोस्सिक्क-रेअव-णिल्लुञ्छ-धंसाडाः" [११.] ॥
णिच्छल्लीअ । "दुःखे णिव्वलः" [१२.] ॥

५८. त्रिभिर्विशेषकम् । हे नाथ कुमारपाल नृप युद्धाधीशाः रचितव्यूहे विहितरचनाविशेषे गूर्जरसैन्ये प्रदेशम् अरचयत् । प्र-तिभट परासनेन आत्मसैन्यस्य अवकाशं चकारेत्यर्थः । तथा निजां यशोलक्ष्मीं समारचयत् । कीदृशाः । शत्रुषु विप्रतारकेषु वञ्चकैः । अतिच्छलयुद्धकुशलैरित्यर्थः । तैः सह समरे सति जयश्रिया अव

---

१ B निलुञ्छिअ. C निलुञ्छिअ. २ C णिव्व° ३ C पायक्के°

---

1 C ADDS सन्. 2 B निलुंछिअ. C निलुञ्छिअ 3 BC णिच्छल्लीय. 4 BC णिव्वलः. 5 So BC, AND NOT रचेशम्.

उग्गाहिअ-जय-पइन्नो-अवहिअ-वूहम्मि गुज्जर-दलम्मि
विडविड्डिअ पाणं तक्कालं रइअ-रोमञ्चो; ५९
सारविए रण-छेत्ते उवहत्थिअ-आउहेहिँ जुज्झन्तो
केलाइ आउहो सो निअे समारिअ जस-लच्छि. ६०
पहु-कज्ज-समारचेणेण सिञ्चिओ तुह वलेण बाणेहिं
सीभर-सिम्पिअ-वसुहो मय-सेअणओ इभो तस्स. ६१

छितः। अवञ्चयितृभिः अवञ्चनाशीलैः पदातिभिः न वञ्चितः न विप्रलब्धः। छलयुद्धे प्रकटयुद्धे च अस्यैव जयोऽभूदित्यर्थः॥

५९. रचितजयप्रतिज्ञः कृतपरबलभङ्गाङ्गीकारः। तत्कालं युद्धावसरे रचितरोमाञ्चः विहितपुलकः

६०. रणक्षेत्रे समारचिते कण्टकपाषाणाद्यपनयनेन समीकृते समारचितायुधैः उत्तेजितास्त्रैः सह समारचितायुधो युध्यमानः संप्रहरन्॥

जूरवणेहि। उमच्छन्तेसुं। अवञ्चिओ। अवेहविरेहिं। वेलविओ। "वञ्चेर्वेहव-वेलव-जूरवोमच्छाः" [९३.]॥

उग्गाहिअ। अवहिअ। विडविड्डिअ। रइअ। "रचेरुग्गहावह-विडविड्डाः" [९४.]॥

६१. हे महाराज प्रभुकार्यसमारचनेन स्वामीकार्यविधायकेन तव बलेन बाणैः कृत्वा तस्य कुङ्कुणाधीशस्य शीकरैर्नासाप्रमुक्तपृषत्कैः सिक्ता वसुधा येन स तथा मदेन सप्तस्थानक्षरन्मदजलेन सेचकः भूतलस्य उक्षकः इभः सिक्तः। प्रोत इति भावः॥

सारविए। उवहत्थीअ। केलाइअ। समारिअ। समारचणेण[2]। "समारचेरुवहत्थ-सारव-समार-केलायाः" [९५]॥

सिञ्चिओ। सिम्पिअ। सेअणओ। "सिचेः सिञ्च-सिम्पौ" [९६.]॥

---

१ C° छत्ते. WE WITH B. २ BC समाचरणेण.

---

1 B ADDS सति. 2 BC समाचरणेण.

पडिसुहडे पुच्छन्ता, गज्जन्ता ढिक्कमाण-वसहव्व,
अह बुक्किआ तुह भडा कुङ्कुण-देसाहिवं दट्ठुं. ६२
अग्घिअ-वम्मा, छज्जिअ-सिरक्कया, मण्डलग्ग-सहिअ-करा,
रेहिअ-सेन्ना, रीरिअ-रणङ्गणा, राइआ ते अ. ६३
आउड्डिअ-रह-चक्के, खुप्पन्त-हयं, णिउड्डमाणेभं,
खुडुन्त-भडं, करि-रुहिर-मज्जणे ताण आसि रणं. ६४

६२. गर्जद्वृषभा इव सदर्पनिनदवृषेन्द्रा यथा गर्जन्तो निनादं कुर्वाणाः सन्तः प्रतिसुभटान् पृच्छन्तः अथ हस्तिनि शरवर्मान्तरे तव भटाः कुङ्कुणदेशाधिपं दृष्ट्वा अयमसाविहास्त इति विज्ञाय गर्जिताः हतोऽयं जितमस्माभिरित्यादि सदर्पं निनदिताः ॥

पुच्छन्ता । "पृच्छः पुच्छः" [९७] ॥

गज्जन्ता । बुक्किआ[1] । "गर्जेर्बुक्कः" [९८] ॥

ढिक्कमाण । "वृषे[2] ढिक्कः" [९९] ॥

६३. राजितवर्माणः प्रदीप्तसंनाहा राजितशिरस्काः शोभितशिरस्त्राणा मण्डलाग्रराजितकराः खड्गविभ्राजितहस्ता राजितं सैन्यं यैस्ते तथा राजितरणाङ्गणास्ते तव भटा राजिताश्च ॥

अग्घिअ । छज्जिअ । सहिअ । रेहिअ । रीरिअ । राइआ । "राजेरग्घ-छज्ज-सह-रीर-रेहाः" [१००] ॥

६४. मज्ज्यते अस्मिन् इति मज्जनं करिरुधिरं च तद् मज्जनं च[3] तस्मिन् । यावन्ति करिरुधिरे मज्ज्यते तावतीत्यर्थः । करिणां रुधिराणि तेषु मज्जने ब्रुडने सति वा । मग्नरथचक्रं ब्रुडितरथपादं मज्जद्धयं मज्जदिभं मज्जद्भटं रणं तेषां गूर्जरकुङ्कुणभटानाम् आसीत् जातम् ॥

---

१ C चुक्किआ. २ C सरिस्क०.

---

1 C चुक्किआ. 2 SO B C AND A TOO, THOUGH THE VṚTTI APPEARS TO CONSIDER वृषे AS THE READING. 3 B OM. तद् मज्जनं च.

आरोलिअ-सर-माला-वमालणो मल्लिअज्जुणो राय,
पुञ्जिअ-पहु-लज्जिर-गुज्जरेहि जीहाविओ तेहि. ६५
ओसुक्कन्तो तेअण-गिराहि सो खत्त-धम्म-लुहण-भडे
उग्घुसिअ-रोस-रोसाणि आसिणो केवि सिक्खविही. ६६
लुञ्छन्तो घम्म-ज्जरले कज्जल-पुञ्छिअ-सुहव्व तेण भडा
पर-तेअ-पुंसणेणं फुसिअ-जसा हक्किआ केवि. ६७

आउड्डिअ । खुप्पन्त । णिउड्डमाण । बुड्डुन्त । मज्जणे । "मज्जेराउड्ड-णिउड्ड-बुड्ड-खुप्पाः" [१०१.] ॥

६५. पुञ्जिता राशीकृता याः शरमालास्तासां पुञ्जको विस्तारकः मल्लिकार्जुनो राजा पुञ्जितो भयेवशात् पिण्डीभूता अत एव प्रभोः स्वस्वामीनो लज्जिताः कथं वयम् एवंविधा मुखं दर्शयिष्याम इति लज्जनशीला ये गूर्जरास्तैः लज्जितः कथम् एतैर्भृत्यमात्रैर्युद्धे इति लज्जमानः तैस्तथाभूतैर्लज्जितो लज्जां प्रापितः ॥

आरोलिआ । वमालणो । पुञ्जिअ । "पुञ्जेरारोल-वमालौ" [१०२.] ॥

लज्जिर । जीहाविओ । "लस्जेर्जीहः" [१०३.] ॥

६६. तेजन्त्यः अमर्षजनिका या गिरः उक्तयस्ताभिः रेरे क्षत्रिया मा पलायध्वम् इत्यादिवाग्भिः । संस्कृते सनम् अन्तरेण तुग्दिजादीनाम् अप्रयोग इति ओसुक्कन्तो इत्यस्य धात्वन्तरेण अर्थः कथ्यते । दीपयन् । यन्मते सनम् अन्तरेणापि प्रयोगस्तन्मते तेजमान इत्यपि भवति । स मल्लिकार्जुननृपो मृषाः उत्तेजिताः । रोस्वेति देश्यः । कुन्ता यैस्ते तथा । ते च मृष्टासयश्च ते तथा तान् क्षत्रधर्मार्जनभरान् क्षत्रियाचार निर्मलिकारक सुभटान् कानपि अशिक्षयत् शक्तैरताडयत् ॥

ओसुक्कन्तो । तेअण । "तिजेरोसुक्कः" [१०४.] ॥

६७. घर्मजलं स्वेदबिन्दून् मृजन्तः वस्त्रादिना उत्पुंसयन्तः ।

---

1 So B C. See next note. 2 BC om. °णिउड्ड° though they gave the example णिउड्डमाण. A gives it. 3 B O भराधशात्. 4 B om. पुञ्जिअ.

पहु-नाम-पुसणो धम्माहुलणो वेरि-नाम-मज्जणओ
तं सुरीअ गइन्दं गुज्जर-लोओ अवेमइओ. ६८

सूडिअ-सुहडो-सूरिअ-तुरंगमो, विरिअ-त्ताण-पसरो य,
सुसुमूरिअ-सिरत्ताणो, करञ्जिओ कुङ्कुणाहिवई. ६९

पविरञ्जिआतवत्तो, णीरञ्जिअ-विजय-वेजयन्तीओ
सो लूण-सीस-कमलो कओ तुहा भञ्जिअ-भडेहि. ७०

जेष्यन्त्यधुनास्मान् आमाविति विच्छायवदनत्वाद् उल्लेस्यन्ते। कज्ज-
लमृष्टमुखा इव अञ्जनलिप्तानना इव। मृष्टवस्त्रासः अपासित-
कीर्तयो भटाः परतेजोमार्जनेन शत्रुप्रतापविध्वंसकेन तेन मल्लिका-
र्जुननृपेण निषिद्धाः अग्रतो विचरन्तः सिंहनादेन निरस्ताः॥

६८. प्रभुनाम्नः अमार्जनः नाशकोऽपि संग्रामे सम्मुखीनत्वाद् अ-
नपुंसकः। प्रकटीकारक इत्यर्थः। धर्मामार्जनः सत्रधर्मनाशकः।
वैरिनाममार्जकः वैरिविनाशेन नाम्नोऽपि ध्वंसकः। अभग्नो गूर्ज-
रलोकः अस्मद्दलवीरजनः तं प्राग्व्यावर्णितस्वरूपं गजेन्द्रं मल्लिका-
र्जुननृपहस्तिनम् अभाङ्क्षीन् शस्त्रैरभैत्सीत्॥

लुहण। उग्घुसिअ। रोसाणिअ। लुञ्छन्ता। पुञ्छिअ। पुंसणेणं। फुसिअ।
अपुसणो। अहुलणो। मज्जणओ। "मृजेरुग्घुस-लुञ्छ-पुञ्छ-पुंस-फुस-पुस-लुह-
हुल-रोसाणाः" [१०५.]॥

६९. भग्नसुभटः रणाङ्गणनष्टपदातिवर्गो भग्नतुरंगः ध्वस्तरथो
भग्नत्राणप्रसरः खण्डितवारप्रपञ्चो भग्नशिरस्त्राणः लूनशिरस्कश्च
कुङ्कुणाधिपतिर्भग्नः शस्त्रैर्भिन्नः॥

७०. भग्नातपत्रः छिन्नच्छत्रो भग्नविजयवैजयन्तीकः छिन्नवि-
जयसुवार्तो ध्वंसीकृतपताकः स मल्लिकार्जुननृपः लूनशीर्षकमलः तव

---

१ BC °पुसुणो THOUGH THEY HAVE °पुसणो IN THE COMMENTARY. २ B सु-
समु° WE WITH C

---

1 B° सुचार्थो° C° सुवार्तो°

नय-पडि-अग्गिर, अणुवच्चिओ सि दाहिण-दिसाइ तुमम् इण्हिं
विढविअ-कुङ्कुण-सलङ्ग-संपओ, अज्जिअ-जसोह ! ७१
पहु-सिरि-नयर-सिरीए जुज्जसि, जुप्पसि तिलङ्ग-लच्छीए,
जुञ्जसि कञ्चि-सिरीए, भुञ्जन्तो दाहिणं इण्हिं. ७२
सिन्धु-वई तुह चमढण-वेल्लिओ, तुमह दिन्न-चड्डुणओ,
न जिमइ दिवसे, जेमइ निसाइ, पच्छिम-दिसाइ तह. ७३

अभग्नभटैः महासंग्रामविमर्देपि अपराङ्मुखैर्वीरैः कृतः विहितः ।
आपादित इत्यर्थः ॥

मूरिअ । अंबमइओ । सुडिअ । सूरिअ । विरिअ । मुसुमूरिअ । करञ्जिओ ।
पविरञ्जिअ । नीरञ्जिअ । अर्भञ्जिअ । " भञ्जेर्वेमय-मुसुमूर-मूर-सूर-सूड-विर-
पविरञ्ज- करञ्ज-नीरञ्जाः " [१०६.] ॥

७१. हे नयानुव्रजिन् नीत्यनुगमनशील अर्जीता आत्मसात्कृता
कुङ्कुणानां सराङ्कसंपत् स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलरूपलक्ष्मी-
र्येन स तथा । अत एव अर्जितयशओघ, असि त्वं दक्षिणदिशा
अनुव्रजितः अनुगतः । दक्षिणदिक्स्वामी संवृत्त इत्यर्थः ॥

पडिअग्गिर । अणुवच्चिओ[3] । " अनुव्रजेः पडिअग्गः " [१०७.] ॥

विढविअ । अज्जिअ । " अर्जेर्विढवः " [१०८.] ॥

७२. हे प्रभो कुमारपालनृप दक्षिणाम् अवाचीं दिशम् इदानीं
भुञ्जानः उपभोगयन् श्रीनगरश्रिया युनक्षि युक्तो वर्तसे । तिलङ्गल-
क्ष्म्या युनक्षि । काञ्चीश्रिया च युनक्षि । दक्षिणदिग्विजयात् तद्-
न्तवर्तिदेशस्वामी त्वम् आसीदीति भावः ॥

जुज्जसि । जुप्पसि । जुञ्जसि । " युजो जुञ्ज-जुज्ज-जुप्पाः " [१०९.] ॥

७३. तथा तव भोजनस्य वेला विद्यते यस्य स भोजनवेलावान् ।

१ B° वच्चिओ. WE WITH C.

1 SO B C. A HAS मुसमू° 2 SO B C AND NOT °व्रजितः, THOUGH B ONCE READ °व्रजित ।= °व्रजितः? 3 B OM THE EXAMPLE C °वच्चिओ WHICH WE FOLLOW. THE AUTHOR OF THE DHUNDHIKĀ ALSO HAS °वच्चइ, NOT °वज्जइ.

तम्बोलं न समाणइ, कम्मण-कालेवि नण्हए जवणो,
विसए अ नोवभुञ्जइ भएण तुह, वसुह, कम्मवण ! ७४
मणि-गढिअ-कणय-घडिआहरणे उब्बेसरो वर-तुरङ्गे
संगलिअ लक्ख-सङ्खे पेसइ तुह रिउ-असंघडिओ. ७५
हरिस-सुरिआणणो सो, महि-मण्डण, कासि-राइणो राया
टिविडिक्कइ तुह वारं हय-चिञ्चिअ-हत्थि-चिञ्चइअं. ७६

भवतो वेलाधर इत्यर्थः । त्वया दत्तभोजनः जीवत्त्वसौ वराक इत्यनुकम्पया वितीर्णग्राममात्रजनकदेशः पश्चिमदिशः सिन्धुपतिः प्रतीचीदीक्संबन्धिस्वामी दिवसे न भुङ्क्ते निशायां भुङ्क्ते । स्वाम्यसाक्षात्कारे वेलाधरा रात्रौ भुञ्जत इति स्थितिः ॥

७४. हे वसुधोपभोजक पृथ्वीपालक तव भयेन हेतुना जैवनः जैवनदेशाधीशः ताम्बुलं न भुङ्क्ते । भोजनकालेपि न भुङ्क्ते । विषयांश्च शब्दादीन् देशान् वा नोपभुङ्क्ते । सर्वं ताम्बुलास्वादनादि मुक्त्वा केवलं त्वशदाधनोपायान् अधीत इत्यर्थः ॥

भुञ्जन्तो । चमढण । चड्डुणओ । जिमइ । समाणइ । कम्मण ।
अण्हए । " भुजो भुञ्ज-जिम-जेम-कम्माण्ह-समाण-चमढ-चड्डाः " [११०.] ॥

उवभुञ्जइ । कम्मवण । " वोपेन कम्मवः " [१११] ॥

७५. रिपुभिः असंघटितैः भवद्विपक्षभूयभूतः सन् उच्चैःश्वरः मणिघटितकनकघटिताभरणानि संघटय्य मेलयित्वा लक्षसंख्यान् । प्रभूतान् इत्यर्थः । वरतुरंगमाश्वं तव प्रेषयति अर्चयि(?)क्षितव्य् उपढौकयति ॥

गढिअ । घडिअ । " घटेर्गढः " [११२.] ॥

संगलिअ । असंघडिओ । " समो गलः " [११३.] ॥

७६. हे महिमण्डन धरित्रीभूषक हर्षेण प्रसन्नो मयि महाराज

1C उब्बेसरो. WE WITH B. 2 C° वि°

1 B om. °कु° 2 B om. FROM भुङ्क्ते UP TO रात्री BOTH INCLUSIVE. 3 BC साम्य° 4 C° त्कारे वेला° 5 SO BC. 6 BC केवलत्व° 7 C° विपक्षे. 8 C उच्चैःश्वरः. WE WITH B. 9 B °घटित.° WE WITH C.

चिञ्चिल्लिओ अखुडिअ-भत्तीइ तुमम्मि मगह-देस-निवो
उम्मुडिअ-पुव्व-गव्वो अतुडिअं पाहुडं देइ. ७७

अक्खुडिअ-गमणम्, अल्लोडिअ-मद्म्, अतुडिअ-लक्खणमहेभ-कुलं
अणिलुक्कन्त-सिणेहो गउडो पेसीअ तुज्झ कए. ७८

लुक्किअ-जसम् उल्लुरिअ-पयावम् उल्लुक्किअ-महिणिं काही
घोलन्ती तुह सेणा भय-खुलिअं कमउज्जेसं. ७९

इति प्रमोदेन स्फुटिताननः विकसितमुखः काशीमण्डनः शोभाजनकः । वाराणसीस्वामीत्यर्थः । स सर्वथा सिद्धः तव हर्षमण्डितं शोभितं सत्वरा सम्यक् नद्धुलितमण्डितं च तत्त्वाभूतं द्वारं मण्डयति । मध्यम् आविशन् प्रत्यहं दौवारिकेण निषिद्धः प्रायः सिंहद्वारमेव अलंकरोतीत्यर्थः ॥

मुरिअ । "हासेन स्फुटेर्मुरः" [११४.] ॥

७७. त्वयि अत्रुटितभक्त्या अखण्डितबहुमानेन मण्डितो भूषितः त्रुटितपूर्वगर्वः गलितप्राच्याभिमानो मगधदेशनृपः अत्रुटितं निरन्तरं प्राभृतं रत्नादिढौकनं ददाति तुभ्यं प्रयच्छति ॥

मण्डुण । रीडणो । टिविडिक्कइ । चिञ्चिअ । चिञ्चइअं । चिञ्चिल्लिओ ।

"मण्डेश्चिञ्च-चिञ्चअ-चिञ्चिल्ल-रीड-टिविडिक्काः" [११५.] ॥

७८. अत्रुटितस्नेहः अनपगतप्रीतिः गौडः गौडदेशाधिपतिस्तव कृते अत्रुटितगमनम् अखण्डितपादन्यासम् अत्रुटितमदं निरन्तरानिवृत्तदानप्रवाहम् अत्रुटितलक्षणं संपूर्णलक्षणोपेतं महेभकुलं प्रैषीत् प्राहिणोत् ॥

७९. हे नृप तव सेना घूर्णमाना चलन्ती सती त्रुटितयशसं विगलितकीर्तिं त्रुटितप्रतापं गततेजसं त्रुटितमेदिनीकं भ्रष्टावनिम् ।

तुज्झ पहल्लिर-सिविरे, घुम्माविअ-दंसमाण-कुम्मम्मि,
दिट्ठे वि, दसण्ण-वई विवट्टमाणो भए मरही. ९०.
अण कढिअ-दुद्ध-सुइ-जस, पयाव-घुम्मट्टिआरि-जस-कुसुम,
तुह गण्ठिअ-वूहेणं विरोलिओ तस्स पुर-जलही. ९१
बाहुलकात् अत्र कप्रत्ययाभावः। भयघूर्णितं साध्वसचकितं कन्यकुब्जे-
शम् अकार्षीत् ॥

अखुट्टिअ । उक्खुडिअ । अतुट्टिअं । अक्खुडिअ । अतोडिअ । अतुडिअ ।
अणिलुक्कन्त । लुक्किअ । उल्लुरिअ । पल्लुकिअ । " तुडेस्तोड-तुट्ट-खुट्ट-खुडोक्खुडो-
ल्लुक-णिलुक्क-लुक्कोल्लुराः " [११६]॥

९०. हे क्षुपते तव घूर्णितश्चलितो विवर्तमानः धराधारित्वन्
कूर्मो येन स तथा तस्मिन् घूर्णयितृ विचरणशीलं यच्छिबिरं स्क-
न्धावारस्तस्मिन् दृष्टेपि । आस्तां क्षुभ्यमाने । दशार्णपतिः भये वि-
वर्तमानः सन् अम्रियत प्राणान् अमुचत् ॥

घोलन्तो । घुलिअं । पहल्लिरं । घुम्माविअं । " घुणो घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः "
[११७]॥

दंसमाण । विवट्टमाणो । " विवृतेर्दंसः " [११८]॥

९१. हे अक्वथितदुग्धशुचियशः अथनावर्तितक्षीरनिर्मलकीर्ते
प्रताप घर्मकथितारियशः कुसुम तेजस्तापम्लापितरिपुकीर्तिपुष्प तव
ग्रथितव्यूहेन दृब्धेन सेनानिवेशेन कर्त्रा तस्य दशार्णपतेः पुरमेव
अतिविस्तीर्णत्वात् जलधिः मथितः रत्नाश्वगजादिलिप्सया विलो-
डितः । तन्नगरं विलुण्ठितम् इत्यर्थः ॥

अणकढिअ । अट्टिअ । " क्वथेरट्टः " [११९]॥

गण्ठिअ । " ग्रन्थो गण्ठः " [१२०]॥

मन्थिअ-दहिणो तुप्पव घुसलिआ तस्स नयरओ कणयं-
गिण्हन्तेहिं तुह सेणिएहिं अवअच्छिआ अम्ह. ९२
तस्स चमूवा समरे णुमज्जिआ तुह भडेहि णिव्वरिआ
णिज्झोडणेहि णिल्लूरणाहि अणलूरिअ-पयावा. ९३
छिन्दिअ-छत्त-दुहाविअ-सिरक्क-णिच्छल्लि-उत्तमङ्गाण
उद्दालिआ दसण्णाण सिरी चालुक्क-सुहडेहिं. ९४

९२. हे धराधीश मथितदध्नः तुप्प इति देश्यत्वात् नवनीतं त-
दिव तस्य दशार्णपतेः मथितात् नगरात् कनकं तव सैनिकैस्तैः उ-
त्सिक्तैर्गृह्णद्भिः आदरा नेवयं ह्लादिता हर्षिताः॥

विरोलिओ। मन्थिअ। घुसलिआ। "मन्थेर्घुसल-विरोलौ" [१२१.]॥
अवअच्छिआ। "ह्लादेरवअच्छः" [१२२.]॥

९३. हे महाराज तस्य दशार्णपतेः छेदनदारणैः अतिभटानां वि-
दारकाः अत एव अच्छिन्नप्रतापा अखण्डिततेजसोपि चमूपाः से-
निकास्तव छेदनैविंदारकैर्भटैश्छिन्नाः सन्तः समरे निषण्णाः
स्थिताः। भूता भूत्यर्थः। ये छेदना अच्छिन्नप्रतापाश्च ते कथं छिन्ना
इति विरोधाभासः अपिशब्दार्थः॥

णुमज्जिआ। "नेः सदो मज्जः" [१२३.]॥

९४. छिन्नानि विदारितानि छत्राणि येषां ते च छिन्नाः शिरस्का
येषां ते च छिन्नानि उत्तमाङ्गानि येषां ते च तथा। तेषां दशार्णानां
दशार्णदेशक्षत्रियाणां श्रीः समाङ्संपत् चौलुक्यसुभटैः आच्छिन्ना
गृहीता॥

णिव्वरिआ। णिज्झोडणेहि। णिल्लूरणा। अणलूरिअ। छिन्दिअ। दुहाविअ।
णिच्छल्लिअ। "छिदेर्दुहाव-णिच्छल्ल-णिज्झोड-णिव्वर-णिल्लूर-लूराः" [१२४.]॥

---

१ C सिण्णिएहिं. २ B णिज्झोº C णिछोº ३ B C छंदिअº ४ B C ºसिरº

---

1 B C घुसलिअं. 2 B C अवअच्छइ.

उत्थङ्घिअ-वारेहिं रुन्धिअ-मग्गेहिं हक्कमाणेहिं
कुज्झन्तेहिं तुह सेणाएहिं जूरविआ रिउणो. ११

तुह जायन्त-पवेसे सिन्ने, जमन्त-परिहवो सत्तो,
तड्डिअ-भओ महुरेसो न तड्डवी आजि-संरम्भं. १२

तड्डिअ-कणय-चाणं विरल्लिअं थिपिऊण तुह सेन्ने
महुरेसो तणिअ-दिही रक्खीअ नीअं पुरिं महुरं. १३

कम् अविद्यमानद्रव्यम् आखन्नेभकुलम् अखिद्यमानचमूपं सैन्यं मथुरायां पासम्। सुखसुखेन तत् तस्यां गतम् इत्यर्थः॥

णीहरिअ। अक्कन्दावणयं। "आक्रन्दे णीहरः"[1] [१३१.]॥

अखिज्जमाणं। अजूरिए। अविसूरन्त। "खिदेर्जूर-विसूरौ" [१३२.]॥

११. हे नरेन्द्र तव रुद्धद्वारैः वेष्टितपत्तोल्यादिनगरद्वारैः अत एव रुद्धमार्गैः निषिद्धवर्त्मभिः। निवारितलोकप्रचारैरित्यर्थः। निषेधद्भिः प्रतिभटान् निवारयद्भिः क्रुध्यद्भिः सकोपैः सैन्यैः रिपवः क्रोधिताः क्रोधं प्रापिताः॥

उत्थङ्घिअ। रुन्धिअ। "रुधेरुत्थङ्घः"[3] [१३३.]॥

हक्कमाणेहिं। "निषेधेर्हक्कः" [१३४.]॥

कुज्झन्तेहिं। जूरविआँ[4]। "क्रुधेर्जूरः" [१३५.]॥

१२. हे महीपाल तव जायमानप्रवेशे सैन्ये सति ततः सैन्यात् जायमानपरिभवः अस्मत्सैनिकस्याद्य उत्पद्यमानतीरस्कारः। अत एव ततभयः प्रभूतसाध्वसः मथुरेशः[5] आजिसंरम्भं समरारोपं नातनिष्ट न चकार॥

जायन्त। जमन्त। "जनो जा-जम्मौ" [१३६.]॥

१३. तर्हि किं चकारेत्याह। हे नरेन्द्र ततकनकचयेन कृत्वा

---

1 B आक्रंदेणीहरः. 2 B om. this example. C अविज्जमाण. 3 So B C and A. 4 B C जूरविआ. 5 B मधु॰

सग्गल्लिअन्त-जस-भर, जङ्गल-वइणो वसप्पिउं दिण्णा
तुह रिउ-झड्डावण-घण-पयाव-संतप्पिएण गया. १४
जस-ओअग्गिअ-ति-हुअण, तेण कया भत्ति-वाविअ-मणेण
असमाणिअ-गुण, वइरं समाविउं तुज्झ विन्नत्ती. १५

ततं[1] तव सैन्यं तृप्ता संतोष्य मधुरे[2]रास्तन[3]धृतिः विहितचित्तसौख्यः सन् निजां पुरीं मथुराम् अरक्षत् ॥

तड्डिअ । तड्डवीअ । तड्डिअ । विरल्लिअं । तणिअ । "तनेस्तड-तड्ड-तड्डव-विरल्लाः" [१३७]॥

थिप्पिऊण । "तृपः थिप्पः" [१३८]॥

१४. हे स्वर्गोपसर्पद्यशोभर त्रिदिवोल्लसत्कीर्तिनिकर उपसर्पितुं त्वाम् आश्रयितुं जङ्गलपतिना सपादलक्षाधिपेन रिपूणां संतापको यो घनप्रतापः आज्ञा त्वदाज्ञानङ्गीकारेण विरोधके[4] यत् तेजस्तेन संतप्तेन सता तव गजा दत्ताः ॥

अल्लिअन्त । उवसप्पिउं । "उपसर्पेरल्लिअः" [१३९]॥

अड्डावण । संतप्पिएण । "संतपेर्झङ्खः[5]" [१४०]॥

१५. हे यशोव्याप्तत्रिभुवन असमाप्ताः अनिष्ठिताः। असंख्याता इत्यर्थः। गुणा यस्य स तथा तस्य संबोधनम् । तव वैरं समाप्य त्वदाज्ञानङ्गीकारेण विरोधं निष्ठां नीत्वा वैरं समाप्तुं निष्ठां नेतुं वा भक्तिव्याप्तमनसा तेन जङ्गलपतिना विज्ञप्तिः कृता ॥

ओअग्गिअ । वाविअ । "व्यापेरोअग्गः" [१४१]॥

असमाणिअ । समविउं[6] । "समापेः समाणः" [१४२]॥

---

1 BC तं FOR ततं. 2 B मधु° 3 BC om. °न° 4 BC विरोधं. 5 So EMENDED FROM संतपे झंखः OF B, AND संतपे डंख: OF C. A संतापेर्झंखः. SEE PISCHEL FOOT-NOTE AD LOC. SEE ALSO SUTRA IV. 150 INFRA. 6 B °उं. C °ओ.

सइ पिल्लिओ तुरुक्को, दिल्ली-नाहो गलत्थीओ तइ य,
अट्टुक्खिवओ अ कासी, रिउ-घत्तण, छुहइ महाणसं. ९६

सोल्लिज्जइ जइ लुद्धो तइ मं णोल्लेसु रिउ-हुलैन-कज्जे
कं कं परीसि न तुमं? किणावि खिविआ न तुज्झाणा. ९७

गुलैगुच्छिऊण हत्थं, उत्थङ्घिअ तज्जणिं भणामि इमं,
हक्खुविअं तुमाछिअ मइ दुग्गं वेरि-उक्खिवण! ९८

९६. एकादशाभिर्गाथाभिर्विज्ञप्तिकामेवाह। हे रिपुक्षेपण वैरि-
निरासक त्वया तुरुक्को म्लेच्छाधिपतिः क्षिप्तः। तथा दिल्ली-
नाथः योगिनीपुरेश्वरश्च क्षिप्तः। काशिः वाराणसीशश्च क्षिप्तः। य-
श्चित् आत्ममानि नृपः स सर्वस्वग्रा निरस्कृत इत्यर्थः। मम
कुलपतेरारेझं क्षिप विसृज। मम निरोपं ददस्वेत्यर्थः॥

९७. हे क्षोणीपते यथा लुब्धः स्वसेवकः क्षिप्यते सर्वस्मिन् क-
नियुज्यते तथा रिपुक्षेपणकार्ये स्वशत्रुतिरस्कारप्रयोजने मां क्षिप
नियुङ्क्ष्व। तथा कं कं त्वं न क्षिपसि। अपि तु सर्वमपि शत्रुवर्गं
नीरस्यसि। अत एव केनापि तवाज्ञा न क्षिप्ता। सर्वोऽपि त्वन्नि-
देशपरः संवृत्त इत्यर्थः॥

पेल्लिओ। गलत्थिओ। अड्डुक्खिवओ। घत्तण। छुहइ। सोल्लिज्जइ।
णोल्लेसु। हुलण। परीसि। खिविआ। "क्षिपेर्गलत्थाड्डुक्खसोल्लपेल्लणोल्ल-
छुह-हुल-परी-घत्ताः" [१४३]॥

९८. हे वैर्युत्क्षेपण अरातिनिरासक त्वयैव मम दुर्गं कोट्टः उ-
त्क्षिप्तम् उत्सारितम्। नान्योऽस्य संमुखमपि निरीक्षितुं क्षम इत्यर्थः।
इदम् एतत् हस्तम् उत्क्षिप्य ऊर्ध्वीकृत्य तर्जनीं प्रदेशिनीं अङ्गुलीं च उ-
त्क्षिप्य, भणामि सकलभूपालमण्डलीप्रत्यक्षं प्रतिपादयामि॥

---

१ B डि॰ २ B ॰लुणु॰ ३ B गुलु॰

ISoBC.

अल्लत्थिअ-विजय-धया उब्भुत्तिअ-गुरु-करा तुहं करिणो
उस्सिक्कन्ति गिरिंपि हु, रिउ-णीरव, कं न अक्खिवसि ? ९९
कमवसइ जुण्ण-कोलो, लोट्टइ सेसो, सुअन्ति दिक्करिणो,
कुम्मोवि लिसइ, अणवेविरम्मि तइ पहु महीधरणे. १००
आयम्बमाण-हिअया आअज्झन्तोउ विलविरा रण्णे
उद्धुन्त-सिसू तुह रिउ-वहूउ दइआ वडवडन्ति. १०१

९९. रिपून् आक्षिपति तिरस्करोति । "कर्मणोऽण्" [है० ५.१] इत्यणि रिप्वाक्षेपस्तत्संबोधनम् । तव उत्क्षिप्तविजयध्वजाः ऊर्ध्वीकृतविजयवैजयन्तीकाः । उत्क्षिप्तगुरुकराः उत्क्षालितबृहच्छुण्डादण्डाः करिणः । हु इति संभावयामि । गिरिमपि उत्क्षिपन्ति उत्सारयन्ति । अतस्त्वं कं नाक्षिपसि । यस्य तव एवंविधा दन्तिनः स त्वं सर्वमपि विजयस इत्यर्थः ॥

गुलुगुञ्छिऊण । उत्थङ्घिअ । हक्खुविअं । उक्खिवण । अल्लत्थिअ । उब्भुत्तिअ । उस्सिक्कन्ति । "उत्क्षिपेर्गुलगुञ्छोत्थङ्घाल्लत्थोब्भुत्तोस्सिक्क-हक्खुवाः" [१४४.]॥

णीरव । अक्खिवसि । "अक्षिपेर्णीरवः" [१४५.]॥

१००. हे प्रभो अवेपितरि अकम्प्रे निश्चले महीधरणे पृथ्वीप्राग्भारधारके त्वयि सति जीर्णकोलः आद्यवराहः स्वपिति । शेषः फणिपतिः स्वपिति । दिक्करिणो दिग्गजाः स्वपन्ति । कूर्मः कमठः स्वपिति । एतत्कार्यस्य भवता करणाद् एते निश्चिन्ताः संवृत्ता इत्यर्थः ॥

कमवसइ । लोट्टइ । सुअन्ति । लिसइ । "स्वपेः कमवस-लिस-लोट्टाः" [१४६.]॥

१०१. हे नरेन्द्र तव वेपमानहृदयाः साध्वसवशात् कम्पमान-

---

१ B C अब्भु° २ B णीवर. ३ B लसइ. ४ B °म्ब° ५ B C आयम्भ°

---

1 B गुहु° 2 B C अब्भु°

मय-लिम्पिअ-वसुहा तुह न णडन्ति गया, विरन्ति न य तुरया;
अणगुप्पन्त-परक्कम, अवहावसु, को तुह दुइज्जो? १०२
सन्दुमइ घरं, सन्धुक्कइ पुरम्, अब्भुत्तइ तहोज्जाणं,
तुज्झ पयावग्गि-पलीविआण सव्वंपि तेअविअं. १०३

मानसाः। वेपमानाः कायेऽपि वेपथुभृतः। विलपित्र्यो विलपनशीलाः। विलपच्छिशवो रुदद्बालका रिपुवध्वः अरण्ये दयिते विलपन्ति। हा नाथ युष्मान् विना कथं वयं प्राणान् धरिष्याम् इति दयितवि-षयान् विलापान् कुर्वन्तीत्यर्थः॥

अणवेविरम्मि। आयम्ब[1]माण। आयज्झ[2]न्तीउ। "वेपेरा[3]यम्बायज्झौ" [१४७.]॥

विलविरा। झङ्ख[4]न्त। वडवडन्ति। "विलपेर्झङ्ख[5]-वडवडौ" [१४८.]॥

१०२. हे अगुप्यत्पराक्रम स्थिरशौण्डीर्य[6] तव मदलिप्तवसुधाः दानसिक्तभूमयो गजा न गुप्यन्ति प्रधानत्वाद् रणसंमर्देऽपि न व्याकुली भवन्ति। तुरगाश्च न गुप्यन्ति अतः कृपस्व। मयि प्रसीदेत्यर्थः। यस्मात् कस्तव द्वितीयः। न कश्चित् तव प्रतिपक्षभूतोऽस्तीति भावः॥

लिम्पिअ। "लिपो लिम्पः" [१४९.]॥

णडन्ति। विरन्ति। अणगुप्पन्त। "गुपेर्विर-णडौ" [१५०.]॥

अवहावसु। "कृपोऽवहो णिः" [१५१.]॥

१०३. हे महीश तव प्रतापाग्निना प्रदीप्तानां प्रज्वलितानां गृहं प्रदीप्यते तथा पुरं प्रदीप्यते तथा उद्यानं प्रदीप्यते। किं बहुना। सर्वमपि प्रदीप्तम्। सौ[7]ख्यहेतूनां चन्दनविलेपनचन्द्रिकाद्यपि संतापहेतुः संवृत्तम् इत्यर्थः॥

---

1 B आयम्ब॰ 2 C आयज्झन्तीउ. WE with B 3 B° [illegible]. C °[illegible]. 4 C डंखन्त 5 C °डंखव॰ 6 B °शोडीर्य. 7 B [illegible]

जइ संभावसि मग्गे, लुब्भसि अह वा अहिन्द-लोगम्मि,
खउरइ इन्दो, पड्डुहइ वासुगी ता खु अक्खोहः १०४
आरभिअं माए भत्तिं आढविअं पहु तुमम्मि दासत्तं.
आरम्भिअं खु निव्वाहिस्सं; कत्तो उवालम्भो? १०५
पच्चारन्ति न गरुआ झड्डण-जोग्गेवि मारिसम्मि जणे.
जइ कहवि अभत्तो हं वेलवणिज्जो तुह अहं तो. १०६

संलुभइ । सम्बुक्कइ । अब्भुतए । पलीविआण । सेलविअं । "प्रदी-पेस्तेअव-सन्तुम-संधुक्काब्भुत्ताः" [१५२.]॥

१०४. हे अक्षोभ निःप्रकम्प यदि त्वं स्वर्गे स्वर्गनिमित्तं लुभ्यसि गार्ध्यं करोषि । अथवा अहीन्द्रलोके नागलोकनिमित्तं लुभ्यसि तदा । खु इति संभावयामि । इन्द्रः क्षुभ्यति । वासुकिः शेषः क्षुभ्यति । किमयम् अत्रापि न स्थातुं दास्यतीत्यभावतो क्षोभं वहतीत्यर्थः ॥

संभावसि । लुब्भसि । "लुभेः संभावः" [१५३.]॥

खउरइ । पड्डुहइ । अखोहः । "क्षुभेः खउर-पड्डुहौ" [१५४.]॥

१०५. हे प्रभो भक्तिं सेवाम् आरभ्य त्वयि दासत्वम् आरब्धम् । ननु आरब्धमपि न निर्वाहयिष्यसीत्याह । आरब्धम् अङ्गीकृतं च दासत्वम् । खु इति निश्चितम् । निर्वाहयिष्यामि । ततः कुत उपालम्भः । न कथमपि एवं मम वचनीयता भविष्यतीति भावः ॥

आरभिअ । आढविअं । आरम्भिअं । "आङो रभे रम्भ-ढवौ" [१५५.]॥

१०६. किंच हे नराधिप गुरुका युष्मत्सदृशा महीयांसः उपाल-

---

१८ तो

। ४ न । स्याः C न स्याः 2 C om न.

इअ विन्नत्तिं सोउं राया जम्भायन्त-जणम्मि निसीहे
रुच्छि-विअम्भिअ-णिसुढिर-सयणे णिव्वाओ लोअण-वीसामे[3]।

भयेष्वपि निर्भर्त्सनार्हेऽपि माहृशो जने नोपालम्भन्ते न विरूपकं प्रति-पादयन्ति । परं यद्यहं तव कथमपि अभक्तः अवज्ञापरस्तदा उ-पालम्भनीयः शिक्षणीयः ॥

उवालम्भो । पच्चारन्ति । झङ्कूण । वेलवणिज्जो । "उपालम्भेर्झङ्ख-पच्चार-वेलवाः[3]" [१५६.] ॥

२०७. इति पूर्वोक्तप्रकारेण विज्ञप्तिं सान्धिविग्रहिकोक्तविज्ञापनं श्रुत्वा निशम्य जृम्भमाणः[4] निद्रातुकामत्वात्[5] जृम्भां गृह्णन् जनो यत्र तस्मिन् निशीथे अर्धरात्रे लक्ष्म्या विजृम्भिते यत्र तत्तथा । महाधर्मे[6] इत्यर्थः । तस्य तथाभूते च निम्नमध्ये शयने शय्या तस्मिन् राजा कुमारपालभूपो लोचनयोर्विश्रामे स्वेदापनोदनिमित्ते विश्रान्तः । सु-ष्वापेत्यर्थः । धारा कुलकं छन्दः ॥

जम्भायन्त । "अवेर्जृम्भो जम्भा" [१५७.]॥ अवेरिति किम् । विअम्भिअ ।

णिसुढिर । "भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढः" [१५८.]॥

णिव्वाओ । वीसामे । "विश्रमेर्णिव्वा" [१५९.]॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रय-महाकाव्यवृत्तौ षष्ठः सर्गः समाप्तः ॥

---

१ C °म्भि. २ C °विअंभणिअ° ३ BC °वीसामो.

1 BC °ल° 2 BC शिष्यः 3 BC °वेलवा. 4 C °मानो. 5 C निद्रानु-कामित्वाद्. 6 C °र्थे°

ओहाविअ-सयल-बलो, उत्थारिअ-अन्तरङ्ग-रिउ-वग्गो,
खुन्दिअ-करणो राया निद्दन्ते चिन्तम् इअ काही. १

अक्कमिआ विसएहिं, छिरिछिल्ला पुरन्धि-सेवाए,
हा दुण्ढुल्लन्ति भवे चक्कम्मिआ कुकम्मेहिं. २

१ अथ प्रबोधकाले परमश्रावकसमुचितां स्थविरलब्धासक्तगुण-दोष स्त्रीजुगुप्सास्थूलभद्रादिमहर्षि जिनवचनचतुष्कानुष्ठाननिरन्तरप्रशं-साप्रभृति सूरिस्तवश्रुतदेवताप्रभावव्यावर्णनरूपां चिन्तामेव चतुर-शीत्या गाथाभिराह । आक्रान्तानि स्वबलेन पराभूतानि सकलबलानि समस्तप्रत्यर्थिपार्थिवसैन्यानि येन स तथा । आक्रान्तान्तरङ्ग-रिपु-वर्गः विजितमदमानमनोभवसंमरक्रोधलोभरूपान्तरारातिसमुहः । आक्रान्तकरणः वशीकृतेन्द्रियो राजा कुमारपालभूपो निद्रान्ते स्वा-पविरामे इति वक्ष्यमाणां चिन्ताम् अकार्षीत् ॥

२ कथं कथं चिन्ताम् अकरोद् इत्याह । विषयैः शब्दरूपरसगन्ध-स्पर्शैराक्रान्ताः वशीकृताः पुरंध्रीसेवया सीमन्तिनीसंभोगेन हे-तुना भ्राम्यन्तः पर्यटन्तः कुकर्मभिः ज्ञानावरणीयादिभिर्भ्रमिताः भ्रमं प्रापिता जीवाः । हीति खेदे । भवे चातुर्गतिकसंसारे भ्रमन्ति विचरन्ति ॥

ओहाविअ । उत्थारिअ । खुन्दिअ । अक्कमिआ । "आक्रमेरोहावोत्थार-च्छुन्दाः"[2] [१६०] ॥

---

१ B C छिरिछि° २ C °तिरिल्ला.

---

1 B C छुन्दिअ. 2 B C च्छुंदाः OR °च्छंदाः. WE WITH A.

काम-गह-भमडिराहिं भमाडिओ भम्मडेड़ को न भवे?
गय-काम-झण्टणो पुण तलअण्टइ सिद्ध-भूमीसु. ३
ढण्ढल्लिअ-भुमयं भुमिअ-धणू, जग-झम्पणो-गुमिअ-आणो,
जंन कुमायइ मयणो अकुमिअ-बुध्दी खु सो धन्नो. ४
टुंमइ पुरे, टुसइ वणे, परइ थलीसु, परीइ जल-मज्झे,
अभमिअ-चित्तो ईत्थीहि पीइ धन्नो पसम-रज्जं. ५

३. कामग्रहेण भ्रान्तैः भ्रान्तिम् आरोपितः कूटपरादिदर्शनैः कृत्वा भ्रान्तः मोहम् उपगतः को भवे न भ्राम्यति अपि तु तादृशः प्राणी सर्वोपि संसारे भ्रमतीत्यर्थः। गतं कामभ्रमणं मन्मथमोहो यस्य स तथाविधः पुनः सिद्धभूमिषु सिद्धक्षेत्रेषु भ्रमति गच्छति॥

४. भ्रान्तभ्रु चलितनेत्रोर्ध्वरोमपद्धति यथा भवति एवं भ्रमितं विश्ववशीकरणाय चलितं धनुर्येन स तथा। अत एव जगद्भ्रमणः भुवनभ्रान्तिकारको भ्रमिताज्ञश्च सर्वत्र विलसितशासनो मदनो यं कमपि पुरुषं न भ्रमयति न चालयति सः अभ्रमितबुद्धिः निश्चल-मतिः खु निश्चितं धन्यः प्रशस्यः॥

५. स्त्रीभिरभ्रान्तचित्तः असुभ्रमनाः सन् पुरे भ्राम्यति वने भ्राम्यति स्थलीषु भ्राम्यति जलमध्ये च भ्राम्यति। शीलप्रभावाद् न क्वापि देवतादिकृतं स्खलितं संपद्यत इत्यर्थः। किं बहुना। सकलानर्थ-हेतुस्त्रीव्यापृतमनस्त्वाद् वने परमपदं लब्ध्वा धन्यः प्रशमराज्यं गच्छति। निरूपमसुखहेतुपशमैकतानः संपद्यत इति भावः॥

टिरिटिल्लन्त। ढुण्ढुल्लन्ति। चक्कम्मविआ। भमडिराहिं। भमाडिओ। भम्मडेइ। झण्टणो। तलअण्टइ। ढण्ढल्लिअ। भुमिअ। झम्पणो। गुमिअ। कुमायइ।

---

१ B तण॰ C तणअंतइ. २ B टु॰ ३ C अच्छीहि.

---

1 B om. स्थलीषु भ्राम्यति.

मोच्चिअ सोक्खम् अइच्छइ, परमं उक्कसइ, अक्कसइ सग्गं,
मोक्खंपि हु अणुवज्जइ, अईइ न हु जो जुवइ-सङ्गं. ६
तारुण्णे णिम्महिए, अवज्जमन्तेसु हाणिम् अक्खेसु,
ही पच्चड्डइ वुड्ढोवि न पसमं काम-पच्छन्दो. ७
णीणन्ति मित्त-भज्जं, रम्भन्ति सुअं, वहुंपि पडअन्ति,
णीलुक्कन्ति च गुरु-गेहिणिंपि काम-वस-परिअल्लिआ. ८

अक्कुसिअ। हुमइ। दुमइ। परइ। परीइ। अभमिअ। "अमेंटिरिटिल्ल-दुण्डुल्ल-ढण्ढल्ल-चक्कम्म-भम्मड-भमड-भमाड-तलअण्ट-झण्ट-झम्प-भुम-गुम-फुम-फुस-ढुम-ढुस-परी-पराः" [१६१.]॥

६. हु इति निश्चितं यो युवतिसङ्गं न गच्छति। रमणीं न सेवत इत्यर्थः। स एव सौख्यं गच्छति। उत्रासं गच्छती। स्वर्गं गच्छति। किं बहुना। मोक्षं चिदानन्दरूपपरमपदमपि गच्छति॥

७. तारुण्ये यौवने गते गलिते सती अक्षेषु इन्द्रियेषु च हानिं ह्रासं गच्छत्सु प्राप्नुवत्सु सत्सु। हीति खेदे। वृद्धोपि जराजर्जरित-तनुः पुरुषोपि कामं विषयाभिलाषं गच्छति याति इत्येवंशीलः कामगामी सन् न उपशमं गच्छती। तादृशोपि कामविह्वलो न पौत्र हितम् आचरतीत्यर्थः॥

८. कामवशागताः मन्मथपारतन्त्र्यभाजः मित्रभार्यां गच्छन्ति। सुतां स्वपुत्रिकां गच्छन्ति। वधूं स्नुषामपि गच्छन्ति। किं बहुना। गुरोः पितृकल्पस्यात्मोपाध्यायस्य गेहिनीं कलत्रमपि गच्छन्ति च। लोकधर्मविरुद्धं तस्यास्तस्याः सीमान्तिन्याः सेवनं कुर्वन्तीत्यर्थः॥

---

१ B C मग्गं. २ B सोक्खं. WE WITH C.

---

1 B हु°. 2 B डुसइ. 3 B °चक्कम्मभम्मडतलअंट° OMITTING भमड AND भमाड. C °चक्कमभम्मड भमाडतलअंट° OMITTING भमड. WE WITH A. 4 C परहितं FOR पात्र हित. 5 B तस्याः FOR तस्यास्तस्याः.

महिलाण वसे परिअल्लिऊण बोल्लन्त-हरिअम् इह पावा
अवसेहन्ति सिरिच्छीउँवि अवहरिउज्जल-विवेआ. ९
जे णिरिणासीअ-मेरा वम्मह-वस-गा समं न णिवहन्ति,
अहिपच्चुइआ नूणं ते मुहिआ कम्म-भूमिम्मि. १०
महिलाण पेम्म-संगयम् आगच्छन्तीण जो न अब्भिडइ
उम्मत्थइ नाण-सिरी तस्स आगच्छइ विवेओ. ११

९. महिलानां वशो गत्वा । तत्परत्वं स्त्रीमुपेत्यर्थः । गच्छन्ति के
अइयाहणे यथा भवति एवं गतोज्ज्वलविवेकाः नष्टविज्ञातकृत्याकृ-
त्यविचाराः । अत एव पापाः कुत्सितकर्माचरणात् अधर्मिणः इह
जगति तिरश्चीः गोगर्दभ्यादिका अपि । आस्ताम् उभयलोकविरुद्धा
मानुषीः । गच्छन्ति कामयन्ते ॥

१०. गतमेराः नष्टमर्यादा मन्मथवशगाः स्त्रीसंभोगपरा ये शमं
रागाद्यभावं न गच्छन्ति कर्मभूमौ आर्यक्षेत्रे नूनं निःसंदेहं ते मुधा
आर्यक्षेत्रस्यैकसाध्यस्य शमस्य असाधनान्निरर्थकम् आगता उ-
त्पन्नाः ॥

णीइ । अइच्छइ । उक्कसइ । अक्कसइ । अणुवज्जइ । अइहि । णिम्मिहिा[2] ।
अवज्जसन्तेसु । पच्चुहुइ । पच्चन्दी । णीणन्ति । रम्भन्ति । पदअन्ति ।
णीलुक्कन्ति । परिअलिआ । परिअल्लिऊण । बोल्लन्त । अवसेहन्ति । अवहरिउँ ।
णिरिनासिअ । णिवहन्ति । "गमेरइ-अइ-च्छाणुवज्जावज्जसोक्कुसाक्कुस-पच्चड्ड-
पच्छन्द-णिम्मह-णी-णीण-णीलुक्क-पदअ-रम्भ-परिअल्ल-वोल्ल-परिअल-णिरिणास-
णिवहावसेहावहराः" [१६२.] ॥

११. प्रेम्णा संगतं सप्रेम यथा भवति एवम् आगच्छन्तीनां स्त्री-

---

१ C° ओरि. २ B° विवेय. ३ B° पच्चुइआ.

१ C° आर्या° २ B णिम्महिए. ३ C° ओ. ४ B° वज्जसोक्कुसाक्कुस C° वज्जसो-क्कुसाक्कुस° A° वज्जसोक्कुसपच्चड° OMITTING TWO LETTERS. IN THE TEXT AND THE EXAMPLES BOTH B AND C HAVE उक्कसइ AND अक्कसइ.

न भवे पच्चागच्छइ अपलोट्टिअ-माणसो जुवइ-सङ्गे
पडिसाय-मणो परिसामिएहिं कहिओ उवसम-मग्गो. १२
सङ्घुडुण-कुसलाणं उआअच्छन्तीण केवि रमणीण
किल किंचिअ-माइअ-कोड्डुमिएहिं न खेड्डेन्ति. १३

ढौकमानानां महिलानां यो न संगच्छते न संयुक्तो भवति । महिलासु न रज्यतीत्यर्थः । तस्य ज्ञानश्रीः अभ्यागच्छति संमुखम् आढौकते । विवेकश्च अभ्यागच्छति । सकलसमीहितपरविज्ञानपेक्षापूर्वकारितापात्रम् असौ संजायत इत्यर्थः ॥

अहिपच्चुइआ । आगच्छन्तीण । "आङा अहिपच्चुअः" [१६३.] ॥

संगय । अब्भिडइ । "समा अब्भिडः" [१६४.] ॥

उम्मत्थइ । अब्भागच्छइ । "अभ्याङोम्मत्थः" [१६५.] ॥

१२. युवतिसङ्गे अप्रत्यागतमानसः प्रतिनिवृत्तचित्तः शान्तमनाः कषायानुपप्लुतस्वान्तः शान्तैः शमयुक्तैश्च कथितोपशममार्गः उपदिष्टोपशमवर्त्मा न भवे प्रत्यागच्छति । रागद्वेषाद्यनर्थहेतुभ्योऽभिव्यङ्ग निवृत्तत्वाज्जरामरणाक्लिष्टपरमपदम् आसादयतीत्यर्थः ॥

पच्चागच्छइ । अपलोट्टिअ । "प्रत्याङा पलोट्टः" [१६६.] ॥

पडिसाय । परिसामिएहिं । उवसम । "शमेः पडिसा-परिसामौ" [१६७.] ॥

१३. रमणकुशलानां सुरतक्रीडानिपुणानां रममाणानां भोगिभिः सह क्रीडन्तीनां रमणीनाम् "निर्विशेषं न सामान्यम्" इति रमिः क्रीडामात्रेऽपि क्रीडाविशेषक्रीडने वर्तते । अतो रतरतनैरिति । कोऽर्थः । किल किंचित् मोट्टायितकुट्टमितैः कृत्वा केऽपि नीरागाः केचन महा-

१ B C किलि° २ C कोड° WE WITH B. ३ B C रिक्खु°

1 B °प्रद° 2 So B C A. SEE PISCHEL. 3 B C किलि°

रममाणीओ रामा णीसरणिज्जं अवेल्लणिज्जं च ।
अग्घविअ-वम्महाओ को अग्घाडइ सिणेहेण ? १४
मायाइ उद्दुमाया, अहिरेमिअ-तुच्छयाइ अड्डुमिआ,
चवलत्त-पूरिआओ को तुवरइ दट्ठुम् इत्थीओ ? १५

स्माने न रमन्ते । नानाकामचेष्टाविशिष्टास्ता न सेवन्त इत्यर्थः । तत्र स्मितहसितरुदितभयरोषगर्वदुःखश्रमाभिलाषसंकरः किलिकिंचितम् । प्रियकथादौ तद्भावभावनोत्था चेष्टा मोट्टायितम् । अधरादिग्रहाद् दुःखेऽपि हर्षः कुट्टमितम् । संस्कृतैरेव किलिकिंचितादिशब्दैः किलिकिंचेत्यादिसिद्धौ रमेस्तदादेशविधानम् अनेकधा शब्दव्युत्पत्तिरिति न्यायप्रदर्शनार्थम् । प्राकृते रमणमात्रेऽपि च एते प्रयुज्यन्त इति ज्ञापनार्थं चेति ॥

१४. रमयन्तीति "भव्यनीयादयः" इति [है० ५.१] कर्तरि अनीये रमणीयं कमनीयरूपपुरुषम् अरमणीयं जराकुष्ठाद्यभिभूतपुरुषं च रममाणाः सेवमानाः पूर्णमन्मथाः आङ्गिकसात्त्विकविकारकरणविचक्षणत्वाद् अन्यूनमनसिजा रामाः कः स्नेहेन पूरयति । गम्यागम्यविचारविकलासु तासु न कोऽपि विचक्षणोऽनुरागम् आधत्त इति भावः ॥

सङ्खुड्डुण । उब्भावन्तीस । किलिकिंचिअ । मोट्टाइअ । कोट्टुमिएहिं । खेड्डुत्ति । रममाणिओ । णिसरणिज्जं । अवेल्लणिज्जं । "रमेः संखुड्ड-खेड्ड-उब्भाव-किलिकिंच-कोट्टुम-मोट्टाय-णीसर-वेल्लाः" [४.१६८] ॥

१५. मायया पूर्णभृताः । पूर्णतुच्छतया असम्यग्गाम्भीर्येण पूर्णाः । चपलत्वपूर्णाः अस्थैर्यव्याप्ताः स्त्रीर्द्रष्टुं कस्त्वरते । न कोऽपि विद्वान् सस्पृहम् अवलोकितुम् उत्सहत इत्यर्थः ॥

---

1 So B C. AND NOT अहिरे°

---

1 BC किलि° 2 BC कुट्टि° 3 C चेत्ति. 4 BC °कुष्टा° 5 B C °लि°
6 B कुड्डिम° C कुड्डुमि° (WITCH IS DOUBTLESS MISCOPIED FROM कुट्टुमि°)
7 B C A किलि° 8 So WE WITH BC AND A.

तुरन्ति, अतूरन्तेपि हु जअडायन्ति, तुरिअ-मयणाओ
अहह हलिद्दी-राया खिरन्त-पेम्माहिं अङ्गेहिं. १६
पच्चड्डमाण-सरीरा झरन्त-खालव्व पज्झरिअ-रमणा
धीरा अणिड्डुअन्तेवि णिच्छल्लावेइ हा महिला. १७

अग्घविअ । अग्घाडइ । उद्धुमाया । अंहिरेमीअ । अङ्गुमिया । पूरिआओ ।
" पूरेरग्घाडाग्घवोद्धुमाङ्गुमाहिरेमाः " [१६९.] ॥

१६. त्वरितमदनाः उल्लसितमनोभवा हरिद्रावद् रागो यासां तास्तथा । अस्थिरप्रेमानुबन्धाः । अहहेति खेदे । तादृश्योपि कष्टं क्षरत्स्वेदैः सात्त्विकविकारवशात् स्विन्नैरङ्गैः कृत्वा त्वरन्ते स्वयं भोगिसंभोगाय उत्सहन्ते । अत्वरमाणं संभोगानुद्यतं पुमांसं त्वरयन्ति तथाविधविलासकरणेन प्रेरयन्ति ॥

तुवरइ । जअडावन्ति । " त्वरस्तुवर-जअडौ " [१७०.] ॥

तूरन्ति । अतूरन्तं । " त्यादिशत्रोस्तूरः " [१७१.] ॥

तुरिअ । " तुरोऽत्यादौ " [१७२.] ॥

१७. क्षरच्छरीरा निर्गच्छत्स्वेदोदबिन्दुप्रवाहतनुः । क्षरन् वहद् यत् । खालेति देश्यः । अशुचिजलनिर्गमस्थानम् । तदिव क्षरितं रमणं स्मरकूपिका यस्याः सा तथा । महिला अक्षरतः अनार्द्रहृदयानपि धीरान् । हीति खेदे । क्षारयति । आर्द्रहृदयान् करोति । सत्त्वाच्चालयतीति यावत् ॥

खिरन्त । पच्चड्डमाण । झरन्त । पज्झरिअ । अणिच्छुअन्ते । णिच्छल्लावेइ । "क्षरः खिर-झर-पज्झर-पच्चड-णिच्चल-णिट्टुआः " [१७३.] ॥

---

१ C पच्चडः २ B °ड्डुः C °ट्टुः

---

1 SO B C AND NOT अहिरे° 2 C जोग्घ° WE WITH BA. 3 HERE BC AND A READ °हिं° ALL RIGHT. 4 BC संभोगानुद्यंतं. 5 BC °आ.

उच्छल्लिअ-परिफाडिअ-भेगोवम-रमणि-रमण-रमिराण
सत्ती विअलइ, थिप्पइ कन्ती, बुद्धी अ णिट्ठुहइ. १८
तस्स विसट्टउ हिअअं, गयडुत्तं दलउ बुद्धी-कोसल्लं,
जो लिहइ वलिअ-भत्तंव वम्फि-लालं रमणि-अहरं. १९

१८. पूर्वम् उच्छलितः परिवृतः पश्चात् परिस्फाटितः । विदारितोदरदेश इत्यर्थः । यो भेको मण्डूकस्तेन उपमा सादृश्यं यस्य तत् तथा । एवंविधं यद् रमणीरमणं तद्रन्तारो रमणशीलास्तेषाम् । सादृग्भगाङ्गसक्तानाम् इत्यर्थः । शक्तिर्बलं विगलति क्षरति । कान्तिर्विगलति बुद्धिश्च विगलति । उपलक्षणमात्रम् एतत् । अन्यदपि कम्पादि स्त्र्यादिसक्तानां संजायते । यद् उक्तम् ।

कम्पः स्वेदः श्रमो मूर्छा भ्रमिर्ग्लानिर्बलक्षयः ।
राजयक्ष्मादिरोगाश्च भवेयुर्मैथुनोत्थिताः ॥

उच्छल्लिअ । "उच्छल उच्छल्लः" [१७४] ॥

विअलइ । थिप्पइ । णिट्ठुहइ । "विगलेस् थिप्प-णिट्ठुहौ" [१७५] ॥

१९. वलितभक्तमिव वान्तभोजनमिव । वम्फिन्यः अधःपतनशीला लाला यत्र तत् तथाविधं रमण्यधरं सुन्दरीदशनच्छदं यो लेढि पिबति । तस्य पुरुषस्य शतकृत्वः शतवारान् हृदयं दलतु भेदम् आप्नोतु । बुद्धिकौशलं च दलतु । तथा विधाकार्यनिरतस्य चैतन्यपाण्डित्यादि विफलम् इत्यर्थः ॥

विसट्टउ । दलउ । वम्फि । वलिअ । "दलि-वल्योर्विसट्ट-वम्फौ" [१७६] ॥

---

१ B DOUBTFUL BETWEEN च्छ AND च्छ. C च्छ. २ B °ट्ठु° C °हु°

---

1 B C DOUBTFUL BETWEEN च्छ AND च्छ. 2 B DOUBTFUL BETWEEN च्छ AND च्छ. C च्छ. A DISTINCTLY उच्छल उच्छल्लः. 3 B °ट्ठु° C °टु° 4 B °ट्ठु° C °हु° A °ट्ठु° 5 B C शतं.

अणफुडिअ-इन्दवारण-रम्मा रामा, अफिट्ट-कडुअत्ता-
रे हिअय फुट्ट, चुक्कसि किं मग्गा साहि भुल्लविअं? २०

अब्भंसि-दुसिअच्छं अफिडिअ-केहम् आणणं महेलाण;
रंखेइ तत्थवि मूढो नसिअ-मई णिवहिअ-विवेओ. २१

सेहइ सीलं, पडिसन्ति धी-गुणा, संजमोवि अवहरइ,
णिरिणासइ सुअम्, अवसेहइ सव्वं जुवइ-सत्ताण. २२

२०. अस्फुटम् अविदीर्णं यद् इन्द्रवारणं विशालाफलं तद्वद् रम्या बहिर्मनोहराः। अभ्रष्टं कटुकत्वम् अन्तरमधुरपरिणामो यासां तास्तथा रामाः। तस्मात् हे हृदय भ्रष्ट दुःशीलस्वभाव ताभिर्भ्रंशितं सत् किं मार्गात् भ्रश्यसि। तथाभूतासु तासु अनुरागम् उत्सृज्य धर्मध्यानैकतानं हे मनो भवेत्यर्थः॥

२१. अभ्रष्टदूषिकाक्षम् अनपगतमलनेत्रम् अभ्रष्टकफम् अच्युतश्लेष्म महेलानाम् आननम्। परं तत्रापि तादृशेपि आनने नष्टमतिर्नष्टविवेको मूढो रजति। तदवलोकनचुम्बने रागम् आधत्त इत्यर्थः॥

अणफुडिअ। अफिट्ट। फुट्ट। चुक्कसि। भुल्लविअं। अब्भंसि। अफिडिअ।
"भ्रंशेः फिड-फिट्ट-फुड-फुट्ट[6]-चुक्क-भुल्लाः[7]" [१७७.]॥

२२. युवतीसक्तानां स्त्रीलम्पटानां शीलं सदाचारो नश्यति प्रयाति।

शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा।
ऊहापोहोऽर्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः॥ इति।

---

१ B °वत्थु: C °वहु: २ C रमयी (=रखइ?)

---

1 C °वी: 2 C °डु: 3 B °ति. 4 B C °चुंबने. 5 B om. THIS EXAMPLE.
6 B C om. फुट्ट. WE WITH A, WHICH HOWEVER फुट्टु. 7 B भुल्ला WE WITH C.

ओवासइ न विवेओ थी-सङ्गे वुत्त गुरुहि संदिसिअं;
अप्पाहामो ता तत्त-पिच्छिरो ताउ को निअइ? २३
जे भावि-पुलोअणा, भूअ-दक्खणा, वट्टमाण-सच्चवणा,
तेहि निअच्छिअ भणिअं, मा इत्थीओ पुलोएह. २४

ते नश्यन्ति । संयमः शुभानुष्ठानमपि नश्यति । श्रुतं सिद्धान्तो नश्यति । सत्यं च नश्यति । न किंचिदपि परत्र परित्राणहेतुः शुभं तेषां संभवतीति भावः ॥

नसिअ । णिवहिअ । सेहइ । पडिसन्ति । अवहरइ । णिरिणासइ । अवसेहइ ।
"नशेर्णिरिणास-णिवहावसेह-पडिसा-सेहावहराः" [१७८]॥

२३. स्त्रीसङ्गे योषित्संपर्के विवेकः युक्तायुक्तविचारो नावकाशे नावकाशं लभते इति गुरुभिः अस्मत्पूर्वाचार्यैः संदिष्टम् अस्माकं पुरः प्रतिपादितम् । तस्मात् तत्त्वद्रष्टा विज्ञातपरमार्थः कस्ताः स्त्रीः पश्यतीति वयमपि संदिशामः मुमुक्षुणमर्थिनं प्रति पादयामः ॥

ओवासइ । "अवात् काशो वासः" [१७९]॥

संदिसिअं । अप्पाहामो । "संदिशेरप्पाहः" [१८०]॥

२४. भाविनो भविष्यदर्थस्य दर्शिनः द्रष्टारः । भूतदर्शिनः अतीतार्थवीक्षकाः । वर्तमानदर्शिनः विद्यमानार्थविलोकयितारः । त्रिकालवेदिन इत्यर्थः । एतैर्महात्मभिर्दृष्ट्वा सकलाकुशलकारणं स्त्रिय इति विज्ञाय भणितम् । किम् । स्त्रीर्मा पश्यत । यदि स्वस्य क्षेमम् अभिलषेत तदा स्त्रीणां विलोकनमपि मा कुरुतेत्यर्थः ॥

---

१ B पुण° २ So B C, THOUGH IN THE SŪTRA THEY READ दे°

---

1 B C AND A° णिरणास°. IN THE TEXT AND EXAMPLES B C HAVE णिरि°
2 B C ° लषत.

अवयच्छन्तोवि जणो नोअक्खइ कामिणिं अवक्खन्तो;
न गुरुं च्चज्जइ, नअं पासइ, जं तीइ पासत्थो. २५
असरीरिणम् अवअक्खइ, अवआसइ सील-जाइ-रहिअंपि;
अवयज्झिऊण तं पिहु जो इत्थिं छिवइ, तस्स नमो! २६

२५. कामिनीं पश्यन् सस्पृहं वीक्षमाणो जनः पश्यन्नपि

यत्कुचकुम्भलक्ष्मजा स्थपरिपूरिताः।

स्मायुस्युता अहो रम्याः स्त्रियश्चर्मप्रसेविकाः॥

इत्यादिनामिनीस्वरूपं जानन्नपि न पश्यति न मनस्यवधारयति। यस्मात् यस्याः कामिन्याः पार्श्वस्थः संभोगाय समीपवर्ती न गुरुं पश्यति। नान्यं मातापित्रादिकं पश्यति। तदेकतानो न गुर्वादिकं गुरुत्वादिना मन्यत इत्यर्थः। यद् उक्तं

न देवान् न गुरून् नापि

इत्यादि॥

२६. अशरीरिणं अंसितापाङ्गं पश्यति सानुरागदृष्ट्या विलो-कते। शीलजातिरहितमपि पश्यति। तदपि एवंविधमपि योषिदस्थ्यादिमयम् इति निःसंदेहम् दृष्ट्वा यः स्त्रियं स्पृशति आलिङ्गति तस्मै नमः। उपहासपरोऽयं नमस्कारः। तेन निर्विवेकचूडामणे-स्तस्य धिक्कारो ऽस्त्वित्यर्थः॥

पिच्छिरो। निअइ। पुलआण। दक्खणा। सच्चवणा। निअच्छिअ। पुलोएइ। अवयच्छन्तो। उवेक्खइ। अवक्खन्तो। च्चज्जइ। पासइ। अवअक्खइ। अवआसइ। अवयज्झिऊण। "दृशो निअच्छ-पेच्छावयच्छावयज्झ-वज्ज-सच्चव-देक्खो अक्खावक्खावअक्ख-पुलोअ-पुलअ-निआवआस-पासाः" [४.१८१.]॥

१ C उक्ति॰

1 B C ॰क्ष्य॰ 2 C मलि॰ 3 B DROPS FROM विलोकते TO दृष्ट्वा. 4 So B C. 5 B C अस्कइ. 6 B ॰देखो अवकोवरक्यस्कपुलोपुलअ॰ C ॰देक्खो अवक्खवक्खावयक्ख-पुलोपुलअ॰ A DROPS THIS AND THE FOLLOWING SŪTRAS.

ओयासइ न विवेओ थी-सङ्गे इअ गुरूहि संदिसिअं;
अप्पाहामो ता तत्त-पिच्छिरो ताउ को निअइ? २३
जे भावि-पुलोअणा, भूअ-देक्खणा, वट्टमाण-सच्छवणा,
तेहि निअच्छिअ भणिअं, मा इत्थीओ पुलोएह. २४

ते नश्यन्ति । संयमः शुभानुष्ठानमपि नश्यति । श्रुतं सिद्धान्तो नश्यति । सत्यं च नश्यति । न किंचिदपि परत्र परित्राणहेतुः शुभं तेषां संभवतीति भावः ॥

नसिअ । णिव्वहिअ । सेहइ । पडिसन्ति । अवहरइ । णिरिणासइ । अवसेहइ ।

" नशेर्णिरिणास-णिवहावसेह-पडिसा-सेहावहराः " [१७८] ॥

२३. स्त्रीसङ्गे योषित्संपर्के विवेकः युक्तायुक्तविचारो नावकाशते नावकाशं लभते इति गुरुभिः अस्मत्पूर्वाचार्यैः संदिष्टम् अस्माकं पुरः प्रतिपादितम् । तस्मात् तत्त्वद्रष्टा विज्ञानपरमार्थः कस्ताः स्त्रीः पश्यतीति वयमपि संदिशामः सुतत्त्वार्थिनं प्रति पाठयामः ॥

ओयासइ । " अवात् काशो वासः " [१७९] ॥

संदिसिअं । अप्पाहामो । " संदिशेरप्पाहः " [१८०] ॥

२४. भाविनो भविष्यदर्थस्य दर्शिनः द्रष्टारः । भूतदर्शिनः अतीतार्थवीक्षकाः । वर्तमानदर्शिनः विद्यमानार्थविलोकयितारः । त्रिकालवेदिन इत्यर्थः । एतैर्महास्मभिर्दृष्ट्वा सकलाकुशलकारणं स्त्रिय इति विज्ञाय भणितम् । किम् । स्त्रीर्मा पश्यत । यदि स्वस्य क्षेमम् अभिलषेत तदा स्त्रीणां विलोकनमपि मा कुरुतेत्यर्थः ॥

---

१ B पुण॰ २ So B C, THOUGH IN THE SŪTRA THEY READ दे॰

---

1 B C AND A ॰णिरिणास॰ IN THE TEXT AND EXAMPLES B C HAVE णिरि॰
2 B C ॰लषत.

अवयच्छन्तोवि जणो नोअक्खइ कामिणिं अवक्खन्तो;
न गुरुं चज्जइ, नन्नं पासइ, जं तीइ पासत्थो ॥ २५
असरीरिणम् अवअक्खइ, अवआसइ सील-जाइ-रहिअंपि;
अवयज्झिऊण तं पिहु जो इत्थिं छिवइ, तस्स नमो ! २६

२५. कामिनीं पश्यन् सस्पृहं वीक्षमाणो जनः पश्यन्नपि

यकृच्छकृन्मलश्लेष्ममज्जास्थिपरिपूरिताः।

स्नायुस्यूता बही रम्याः स्त्रियश्चर्मप्रसेविकाः॥

इत्यादिनामिनीस्वरूपं जानन्नपि न पश्यति न मनस्यवधारयति । यस्मात् तस्याः कामिन्याः पार्श्वस्थः संभोगाय समीपवर्ती न गुरुं पश्यति । नान्यं मातापित्रादिकं पश्यति । तदेकतानो न गुर्वादिकं गुरुत्वादिना मन्यत इत्यर्थः । यद् उक्तं

न देवान् न गुरून् नापि

इत्यादि ॥

२६. अशरीरिणं मीलिताक्षोपाङ्गं पश्यति सानुरागदृष्ट्या विलोकते । शीलजातिरहितमपि पश्यति । तदपि एवंविधमपि योषिदसच्चरितम् इति निःसंदेहम् दृष्ट्वा यः स्त्रियं स्पृशति आलिङ्गति तस्मै नमः । उपहासपरोऽयं नमस्कारः । तेन निर्विवेकचूडामणेस्तस्य धिक्कारो इत्यर्थः ॥

पिच्छिरो । निअइ । पुलअणा । दक्खवणा । सच्चवणा । निअच्छिअ । पुलोएह ।
अवयच्छन्तो । उवेक्खइ । अवक्खन्तो । वज्जइ । पासइ । अवअक्खइ ।
अवआसइ । अवयज्झिऊण । " दृशो निअच्छ-पेच्छावयच्छावयज्झ-वज्ज-सच्चव-देक्खो अक्खावक्खावअक्ख-पुलोअ-पुलअ-निआवआस-पासाः " [१८१.] ॥

---

१ C अवि॰

---

1 BC ॰क्ष्य॰ 2 C मलि॰ । 3 B DROPS FROM विलोकते TO दृष्ट्वा. 4 So BC.
5 BC अरकइ. 6 B ॰देखो आरकोवरकयरकपुलोपुलअ॰ C ॰देक्खो अरका वरकावयरक-पुलोपुलअ॰ A DROPS THIS AND THE FOLLOWING SŪTRAS.

फासिज्जइ कविकच्छू, फंसिज्जउ अहव कुविअ-वग्घो वि,
फरिसिज्जइ न उणे थी; धम्म-सरीरं हणइ छिहिआ. २७
आलीहइ नरम् आणालुङ्खणिज्जमवि नीअ-रज्जणी नारी.
मुद्धाण रिअइ सा वि हु हिआ पविसन्त-कामम्मि. २८
नारीउ हिअय, पम्हुस मा, ताओ पम्हुसन्ति पर-लोअं;
रोञ्छन्ति धम्म-बीजं, न य रोहइ चड्डिअं तं च. २९

२७. कपिकच्छुः स्पृश्यते । अथवा कुपितो व्याघ्रोपि स्पृश्यते । शरीरमात्राणर्थकारि खेोरेतयोः स्पर्शो वरम् इत्यर्थः । न पुनः स्त्री स्पृश्यते । यतो धर्मशरीरम् अत्रामुत्र अनेककल्याणप्रदसुकृततनुं स्पृष्टा सती हन्ति विनाशयति ॥

२८. नीजरञ्जनी हीनकृतप्रेमानुबन्धा सती नारी अस्पर्शनीयं, न्यक्कारणीयमपि नरं स्पृशति । परं मुग्धानाम् प्रविशन् स्थितिम् आसादयन् कामो यत्र तस्मिन् । कामोद्रेकयुक्त इत्यर्थः । हृदये सापि अगम्यगामुकापि प्रविशति पदम् आदधाति । रज्जणीत्यत्र "व्रज-नृत-मदां च्चः" [४ २२५.] इति बहुवचनाद् रञ्जेरस्य च्चत्वम् ॥

छिवइ । फासिज्जइ । फंसिज्जइ । फरिसिज्जइ । छिहिआ । आलीहइ ॥ अणालुङ्खणिज । "स्पृशः फास-फंस-फरिस-छिव-छिहालुङ्खालीहाः" [१८२] ॥

रिअइ । पविसन्ती "प्रविशो रिअः" [१८३] ॥

२९. रे हृदय स्वान्त नारीभ्यो स्पृशा मा स्प्रष्टुम् अभिलष । यतस्ता नार्यः परलोकं प्रमुष्णन्ति । स्पर्शमात्रेण परभवहितं पुंसां निघ्नन्तीत्यर्थः । तथा ता धर्मबीजं पिंषन्ति चूर्णयन्ति । तच्च धर्मबीजं पिष्टं सत् न प्ररोहति । न स्वर्गापवर्गफलदायि भवतीत्यर्थः ॥

पम्हुस । पम्हुसन्ति । "प्रमृश-मुषोर्म्हुसः" [१८४] ॥

---

१ B फा॰ २ B C प॰ ३ C उण॰ ४ B C रोच॰

---

1 C म्लश. 2 C °रजनी. 3 B चः. C च्च. 4 B C चत्वम् 5 B °म्ह॰

णिरिणासिअ-मेरं, णिरिणज्जिअ- द्दिहिअं च, णिवहिअ-गुणं च,
पीसीअ-सीलं नारिं, भुक्किर-सुणइंव को सिहइ? ३०
विलयाहि असाअड्ढिअ- हिअओ अणकड्ढिओ अ विसएहिं,
अड्ढिअ- नीव्वाण-सिरी सो धन्नो थूलभद्द-मुणी. ३१
कामेण करिसिअ-सेरणावि अणाइञ्छिओ अणच्छेइ
मह मणम् अयञ्छिरेहिं गुणेहिं सिरि-थूलभद्द-मुणी. ३२

३०. पिष्टमेरुं ध्वस्तमर्यादां पिष्टह्रीकां प्रशस्तलज्जां च । पिष्टा गुणा गाम्भीर्यादयो यस्या सा तथा ताम् । पीष्टशीलां विदारितसदाचारां च नारीं भषित्री भषणशीला यो शुनकी कुक्कुरी तामिव कः काङ्क्षति । न कोपि विवेकी नरस्तत्सङ्गम् अभिलषतीति भावः ॥

रोञ्छन्ति । चड्डिअं । णिरिणासिअ । णिरिणज्जिअ । णिवहिअ । पीसिअ ।
"पिषेर्णिवह-णिरिणास-णिरिणज्ज-रोञ्च-चड्डाः" [१८५.]॥

भुक्किर । "भषेर्भुक्कः" [१८६]॥

३१. वनिताभिरकृष्टहृदयः अनावर्जितचित्तः । विषयैश्च शब्दादिभिरकृष्टः । सहृष्टो न गत इति यावत् । कृष्टनिर्वाणश्रीः समीपीकृतमोक्षलक्ष्मीः स तथा विधाहारनिवासवेश्यासंप्राप्तावपि मथितमन्मथमानत्वेन प्रसिद्धः स्थूलभद्रमुनिर्धनं धर्मरूपं लब्धा धन्यः ॥

३२. कृष्टशरेणापि मनोभेदाय आकर्णानीतेषुणापि कामेनानाकृष्टः न वशीकृतः श्रीस्थूलभद्रमुनिः कर्षिभिः कर्षणशीलैः । आवर्जकैरिति यावत् । गुणैः कृत्वा मम मनः कर्षति आवर्जयति ॥

---

१ C सिरि॰ २ B वलआ॰ C विलआ॰ ३ B॰ हि॰ C॰ हि॰ ४ C॰ हि॰

---

1 B OM. या. 2 B कुक्करी. WE WITH C. 3 BC रोच॰ 4 SO WE WITH BC AND A. 5 B C अणकृष्ट॰ 6 C॰ नि॰ 7 C॰ ब्ध्वा. 8 B कामेनाकृष्टः. C कामनाकृष्टः.

अक्खोडिआसि-तिक्खं धन्नो बम्ह-चरिंसु-वइर-रिसी
दुण्दुल्लण-कुसला जस्स तुल्लम् अज्जवि गमेसन्ति. ३३
ढण्ढोलिआगमत्थं, घत्तिअ तत्तं, गवेसि अप्पाणं,
एक्कोच्चिअ वइर-रिसी परिअन्तिअ-परम-बम्ह-सिरी. ३४
बम्ह-सिरीइ सिलिसिअं तव-सिरि-सामग्गिअं च आजम्मं
नाण-सिरीए अवयासिअं च वइरं नमंसामो. ३५

असा अट्टिअ। अणकट्ठिओ। अच्छिअ। करिसिअ। अणाइच्छिओ। अणच्छेइ। अयञ्छिरेहिं। " कृषे- कड्ड-सा अड्ड-आण- अञ्छ-अयञ्छ-आइञ्छाः " [१८७.]॥

३३. कोशात् कृष्टासिवत् तीक्ष्णं ब्रह्मचर्यं चरितवान् आचरितवान् वज्रर्षिधन्यः। यस्य तुल्यं गवेषणकुशला अद्यापि गवेषयन्ति। गवेषणेन अदर्शनं गम्यते। ततश्च अद्ययावत् तत्सदृशं न पश्यन्तीत्यर्थः। चरिंसु इत्यत्र आर्षत्वात् क्तवतुः स्थाने इंसुः॥

अक्खोडिअ। " असावक्खोडः " [१८८.]॥

३४. आगमार्थं गवेषयित्वा निभाल्य तत्त्वम् आगमार्थतत्त्वं गवेषयित्वा आत्मानं स्वस्वरूपं च गवेषयित्वा एक एव वज्रर्षिः श्लिष्टपरमब्रह्मश्रीः अङ्गीकृतसर्वोत्कृष्टब्रह्मचर्यलक्ष्मीकः। यथा आगम्यतो वज्रर्षिः श्रामण्यं प्रपेदे तथा नान्य इत्यर्थः॥

दुण्दुल्लण। गमेसन्ति। ढण्ढोलिअं। घत्तिअ। गवेसिअ। " गवेषेर्दुण्दुल्ल-ढण्ढोल-गमेस-घत्ताः " [१८९.]॥

३५. आजन्म ब्रह्मश्रिया श्लिष्टं तपःश्रिया श्लिष्टं च ज्ञानश्रिया श्लिष्टं च कर्णाभ्यसनेकादशाङ्गीपाठात्। वज्रं वज्रस्वामिनं नमस्यामः॥

---

१ BC चः

---

1 C °हिं. 2 B °तुः 3 B °इत्वा. 4 BC ढंढोलि.

मक्खन्तेव सुहाए चोप्पडमाणेव चन्दण-रसेण
के मुक्खं आहन्ता गयसुकुमालं न वम्फन्ति? ३६
जो अहिलङ्घइ धम्मं, मुक्खं अहिलङ्घए, महइ सुक्खं,
सो वच्चउ सिहणिज्जं सिरि-गोअम-सामिणो मग्गं. ३७
अविलुम्पिअ-भव-सुक्खो, जीव-दयं जम्मओवि कङ्खन्तो,
अज्जवि सामइअ-जसो, भव-विहीरो जयइ अभओ. ३८

परिअन्तिअ। सिलिसिअं। सामग्गिअं। अवयासिअं। "श्लिषेः सामग्गावयास-परिअन्ताः" [१९०.]॥

३६. सुधया म्रक्षयन्तम् इव चन्दनरसेन म्रक्षयन्तम् इव स्वच्छतावदातेन परमनिर्वृतिजननात् तद्विलेपनं कुर्वन्तम् इव मोक्षं काङ्क्षन्तः के गजसुकुमालं न काङ्क्षन्ति अपि तु सर्वेऽपि तत्सदृशीभवितुम् अभिलषन्तीत्यर्थः ॥

मक्खन्ते। चोप्पडमाणं। "म्रक्षेश्चोप्पडः" [१९१.]॥

३७. यो धर्मं काङ्क्षति मोक्षं काङ्क्षति सौख्यं च काङ्क्षति स धर्मार्थी पुरुषः काङ्क्षणीयम् आत्मनिस्ताराय भव्यैरभिलषणीयं श्रीगौतमस्वामिनो मार्गं धर्माचारं काङ्क्षतु इच्छतु। अनेनैव तल्लाभात्॥

३८. न काङ्क्षितं भवसौख्यं येन स तथा। जन्मतोऽपि जन्मप्रभृत्यपि जीवदयां दीनानाथजन्तुजातप्राणरक्षां काङ्क्षन् अद्यापि सर्वार्थसिद्धिप्राप्तेः पश्चादपि। संप्रत्यपीति यावत्। प्रतीक्षितं जगत्यवस्थितं यशो यस्य स तथा। भवे न प्रतीक्षते भवाप्रतीक्षः। संसारोद्विग्न इत्यर्थः। अभयकुमारमुनिर्जयति॥

आहन्ता। वम्फन्ति। अहिलङ्घइ। अहिलङ्घए। महइ। वच्चइ। सिहणिज्जं। अविलुम्पिअ। कङ्खन्तो। "काङ्क्षेराहाहिलङ्घाहिलङ्घ-वच्च-वम्फ-मह-सिह-विलुम्पाः" [१९२]॥

---

1 B सामग्गिअं. 2 S० B C. A परिक्षन्ताः. 3 B °निवृति° C ° निवृत्तिः
4 B अनेव. 5 B अविभयाप्रतीक्ष. C भवने प्रतीक्ष्यते अविभावप्रतीक्ष. 6 B. वंफंति.
7 B C सिहि° 8 B कांक्षेराहा हिलंघवच्च वम्फमह°

अक्खोडिअ असि-तिक्खं धन्नो वेम्ह चरिंसु-वइर-रिसी
दुण्ढुल्लुण-कुसला जस्स तुल्लम् अज्जवि गमेसन्ति. ३३
ढण्ढोल्लिअ आगमत्थं, घत्तिअ तत्तं, गवेसिअ अप्पाणं,
एक्को च्चिअ वइर-रिसी परिअत्तिअ-परम-वेम्ह-सिरी. ३४
वेम्ह-सिरीइ सिलिसिअं तव-सिरि-सामग्गिअं च आजम्मं
नाण-सिरीए अवयासिअं च वइरं नमंसामो. ३५

असा अड्डिअ । अणकड्डिओ । अञ्छिअ । करिसिअ । अणाइञ्छिओ । अणञ्छेइ । अयञ्छेइरेहिं । " कृषेः कड्ढ-साअड्ड-अञ्छ-अयञ्छ-आइञ्छाः " [१८७.] ॥

३३. कोशात् कृष्टासिवत् तीक्ष्णं ब्रह्मचर्यं चरितवान् आचरितवान् वज्रर्षिर्धन्यः । यस्य तुल्यं गवेषणकुशला अद्यापि गवेषयन्ति । गवेषणेन अदर्शनं गम्यते । ततश्च अद्य यावत् तत्सदृशं न पश्यन्तीत्यर्थः । चरिंसु इत्यत्र आर्षत्वात् क्तवतुः स्थाने इंसुः ॥

अक्खोडिअ । " असावक्खोडः " [१८८.] ॥

३४. आगमार्थं गवेषयित्वा निभाल्य तत्त्वम् आगमार्थरहस्यं गवेषयित्वा आत्मानं स्वस्वरूपं च गवेषयित्वा एक एव वज्रर्षिः श्लिष्टपरमब्रह्मश्रीः अङ्गीकृतसर्वोत्कृष्टब्रह्मचर्यलक्ष्मीकः । यथा आगा-स्यतो वज्रर्षिः श्रामण्यं प्रपेदे तथा नान्य इत्यर्थः ॥

दुण्ढुल्लण । गमेसन्ति । ढण्ढोल्लिउं । घत्तिअ । गवेसिअ । " गवेषेर्ढुण्ढुल्ल-ढण्ढोल-गमेस-घत्ताः " [१८९.] ॥

३५. आजन्म ब्रह्मश्रिया श्लिष्टं तपःश्रिया श्लिष्टं च ज्ञानश्रिया श्लिष्टं च कर्णाभ्यटनैकादशाङ्गीपाठात् । वज्रं वज्रस्वामिनं नमस्यामः ॥

---

१ BC च°

---

1 C° हिः 2 B° सुः 3 B° इत्या. 4 BC ढंढोलि.

मक्खवन्तंव सुहाए चोप्पडमाणंव चन्दण-रसेण
के मुक्खं आहन्ता गयसुकुमाले न वम्फन्ति? ३६
जो अहिलङ्खइ धम्मं, मुक्खं अहिलङ्खए, महइ सुक्खं,
सो वञ्चउ सिहणिज्जं सिरि-गोअम-सामिणो मग्गं. ३७
अविलुम्पिअ-भव-सुक्खो, जीव-दयं जम्मओवि कङ्खन्तो,
अज्जवि सामइअ-जसो, भवविहीरो जयइ अभओ. ३८

परिअन्तिअ। सिलिसिअं। सामग्गिअं। अवयासिअं। "श्लिषेः सामग्गावयास-परिअन्ताः" [१९०.]॥

३६. सुधया म्रक्षयन्तम् इव चन्दनरसेन म्रक्षयन्तम् इव स्वच-रितावदातेन परमनिर्वृतिजननात् तद्विलेपनं कुर्वन्तम् इव मोक्षं काङ्क्षन्तः के गजसुकुमालं न काङ्क्षन्ति अपि तु सर्वेपि तत्सदृशीभ-वितुम् अभिलषन्तीत्यर्थः॥

मक्खवन्तं। चोप्पडमाणं। "म्रक्षेश्चोप्पडः" [१९१.]॥

३७. यो धर्मं काङ्क्षन्ति मोक्षं काङ्क्षन्ति सौख्यं च काङ्क्षन्ति स ध-र्मोद्यमी पुरुषः काङ्क्षणीयम् आत्मनिस्तारणाय भव्यैरभिलषणीयं श्री-गौतमस्वामीनो मार्गं धर्माचारं काङ्क्षतु इच्छतु। अनेनैव तत्प्राप्तेः॥

३८. न कल्ङ्कितं भवसौख्यं येन स तथा। जन्मतोपि जन्मप्र-भृत्यपि जीवदयां दीनानाथजन्तुजातप्राणरक्षां काङ्क्षन् अद्यापि स-र्वार्थ सिद्धप्राप्तेः पश्चादपि। संप्रत्यपीति यावत्। प्रतीक्षितं जगत्य-वस्थितं यशो यस्य स तथा। भवे न प्रतीक्षते भवाप्रतीक्षः। संसारोद्विग्न इत्यर्थः। अभयकुमार मुनिर्जयति॥

आहन्ता। वम्फन्ति। अहिलङ्खइ। अहिलङ्खए। महइ। वञ्चउ। सिहणिज्जं। अविलुम्पिअ। कङ्खन्तो। "काङ्क्षेराहाहिलङ्घाहिलङ्ख-वच्च-वम्फ-मह-सिह-विलुम्पाः" [१९२]॥

१ B सामग्गिअं. २ so B C. A परिक्षन्ताः. ३ B °निवृतिः C ° निवृतिः
४ B अनेव. ५ B अविभयाप्रतीक्ष. C भवने प्रतीक्ष्यते अविभावप्रतीक्ष. ६ B वंफंति.
७ B C सिहि° ८ B कांक्षेराहा हिलंघवञ्च वम्फमह°

विरमालिअ संसारे जेण पडिक्खविआ समय-सत्था,
जयइ सुधम्मो तच्छिअ-कम्मो चच्छिअ-कुतित्थि-मओ. ३९
सिव-रम्पण-मिच्छा-दिट्ठि-रम्फणो, तक्खिऊण अवमग्गे,
विअसाविअ-सिद्धन्तो भयवं जम्बु-मुणी जयइ. ४०
कोआसिअ-गहिअ-वओ, दर-वोसट्टिअ-सरोज-हासिर-मुहो,
अणगुञ्जाविअ-स-कुलो भयवं पहव-प्पहु जयइ. ४१

३९. संसारे प्रतीक्ष्य स्थित्वा येन समयशास्त्राणि सिद्धान्तग्रन्थाः। द्वादशाङ्गानीत्यर्थः। प्रतीक्षितानि स्थापितानि। कृतानीत्यर्थः। यत्-तदोर्नित्याभिसंबन्धात् सः तष्टानि चूर्णितानि कर्माणि येन स तथा। तष्टकुतीर्थिमदः मर्दितकुमताभिमानः सुधर्मा सुधर्मस्वामीगणभृत् जयति। सत्था इत्यत्र "गुणाद्याः क्लीबे वा" [१.३३] इति पुंस्त्वम्॥

सामइअ। अविहिरो। विरमालिअ। पडिक्खविआ। "प्रतीक्षेः सामय-विहिर-विरमालाः" [१९३]॥

४०. शिवस्य तक्षणा विनाशका ये मिथ्यादृष्टयस्तेषां तक्षणो विनाशकः। अपकृष्टा मार्गाः कुमतानि तान् तक्षित्वा उपमृद्य विकाशित सिद्धान्तः प्रकटीतागमो भगवान् पूज्यो जम्बूमुनिः जम्बू-स्वामिमहर्षिर्जयति॥

तच्छिअ। चच्छिअ। रम्पण। रम्फणो। तक्खीऊण। "तक्षेस्तच्छ-चच्छ-रम्प-रम्फाः" [१९४]॥

४१. विकसितो दीप्तः सन् गृहीतव्रतः अङ्गीकृतचारित्रः। विकासिते वा अनेकशिष्यकरणेन विस्तारिते गृहीतं व्रतं येन स तथा। दरम् ईषद् विकसितं स्फुटितं यत् सरोजं तद्वत् हसित् स्मेरं मुखं

१ B °सः २ C वच्छिअ° ३ BC सिवि° ४ BC अणु°

1 SO BC. 2 C INSERTS अप्पमार्गाः (=अपमार्गाः?) AFTER मार्गाः. 3 C व° B DROPS THE EXAMPLE.

अणडिम्भन्त-ल्हसाविअ-कुतित्थिअं, थिरम्, असंसि जिण-वयणं
जर-मरण-वोज्जिराणं भव-डरिआणं हरउ तासं. ४२
सो वज्जइ न भवाओ, गुरूहिं साहूहिं णुमिअ-सम्मत्तो,
णिमिअ-मणो जिण-समए कयावि जो नहु पल्लोट्टइ. ४३

यस्य स तथा। अहासिलस्थकुलः अलज्जित निजक्षत्रियवंशस्ताहग्वी-
रवृत्तेन सत्त्वं विज्ञाय प्रव्रज्याङ्गीकारात् भगवान् प्रभवप्रभुः प्रभवसू-
रिर्जयति ॥

विअसाविअ। कोआसिअ। वोसट्टिअ। "विकसेः कोआस-वोसट्टौ" [१९५.]॥

हसिर। अणराआविअ। "हसेर्गुञ्जः" [१९६.]॥

४२. अरस्ताः स्वमतात् अभ्रष्टाः सन्तः स्रंसिता भ्रंशम् आपिताः
कुतीर्थिका येन तत् तथा। स्थिरं ध्रुवं महाविदेहादिक्षेत्रेषु सर्वदा
सद्भावात् अतएव असंसि न कथमपि स्रंसते जिनवचनं जरामरण-
त्रस्तानां भवत्रस्तानां त्रासं भयं हरतु ॥

अणडिम्भन्त। ल्हसाविअ। असंसि। "स्रंसेर्ल्हस-डिम्भौ" [१९७.]॥

४३. गुरुभिः धर्माचार्यैः। वैयुरुभिः। साधुभिः। न्यस्तसम्यक्त्वः
आरोपितसम्यक्त्वः न्यस्तमनाश्च सन् जिनसमये हु निश्चितं यः क-
दापि न पर्यस्यति न विपरीतो भवति स भवाद् न बिभेति। परम-
पदप्रसिद्धिहेतुसम्यक्त्वार्हत्समयनिश्चलमनस्त्वाद् न भीतिं करोतीत्यर्थः॥

वोज्जिराणं। डरिआणं। तासं। वज्जइ। "त्रसेर्डर-वोज्ज-वज्जाः" [१९८.]॥

णुमिअ। णिमिअ। "न्यसो णिम-णुमौ" [१९९.]॥

1 C अणु० 2 B °दाः 3 B C आपिता. 4 B om. सत्. 5 B C भ्रंसेः
6 B C पर्यस्यति.

पल्लट्टिअ-पावा पल्हत्थिअ-कलिणो अ नीससण-जोगे
विग्घेवि अझङ्खिरया णिस्ससिअ-जिणानमा हुन्ति. ४४

उसलिअ-गुणासुभिअ-संजम-पुलआअमाण-हिअयस्स
गुञ्जोल्लिअ-जिण-वयणस्सारो अइ कस्स नो नाणं? ४५

उल्लसिअ-भिसन्त-सिरी, भासिर-नाणेण गसिअ-मिच्छत्तो,
मोहत्थिसिअ-विवेओ, जिण-मयम् ओवाहो धन्नो. ४६

४४. पर्यस्तपापाः क्षिप्ताशुभकृतयः। पर्यस्तकलयश्च परास्तपरसारविरोधाः। निःश्वसनयोग्येपि दुःखदायित्वात् फुत्कारणपजनना-र्हेपि विघ्ने अनिःश्वसितारः अनिःश्वसनशीलाः। धीरा इति यावत्। उल्लसितजिनागमाः स्वान्तोद्बुद्धार्हत्समया भवन्ति ॥

पल्लोट्टेइ । पल्लट्टिअ । पल्हत्थिअ । "पर्यसः पल्लोट्ट-पल्लट्ट-पल्हत्थाः" [२००.]॥

नीससण । अझङ्खिरया । "निःश्वसेर्झङ्खः" [२०१.]॥

४५. उल्लसिता उद्भुता गुणाः क्षान्त्यादयो यस्य स तथा । स चासौ उल्लसितसंयमश्च प्रकटीभूतचारित्रः स तथा । स चासौ उ-ल्लसच्छृदयश्च धर्मोत्साहमानमनाश्च स तथा। तस्य उल्लसितजिनसम-यस्य अन्तःपरिस्फुरितार्हत्सिद्धान्तस्य कस्य न ज्ञानम् उल्लसति। अपि तु तादृशस्य सर्वस्य सम्यगवबोधः प्रादुर्भवतीति भावः॥

४६. उल्लसिता प्रादुर्भूता भासमाना दीप्यमाना श्रीः धर्मसाधन-संपद् यस्य स तथा । भास्वरज्ञानेन दीप्तसम्यगवबोधेन ग्रस्तमि-थ्यात्वः मथितमिथ्यादर्शनः मोहेन अज्ञानेन अर्दितः विवेको युक्तायुक्तकारिता यस्य स तथा । धन्यः पुण्यवान् जिनमतम् अवगा-हते परिभावयति ॥

---

१ B °ब्व° २ BC ओहावए.

---

1 BC पल्लोट्टिअ. 2 B पल्ल° 3 B °पल्ल° 4 B ग्रस्तो 5 BC om. युक्ता°

ओगाहिअ-जिण-वयणो, गुण-ठाण-वलग्गिओ, चडइ सुसंव
भव-सुह-अणगुम्मडिओ अगुम्मिओ मोहणिज्जेहिं. ४७
अहिऊलइ कम्म-गणं, आलुङ्खइ इन्धणं जहा डहणो,
वलणिज्ज-हरण-बुद्धी गिण्हन्तो भयवओ वयणं. ४८

णिल्लसिअ। उसलिअ। ऊसुम्भिअ। पुलआअमाण। गुञ्जोल्लिअ। आरोअइ[2]।
उल्लसिअ। "उल्लसेरूसलोसुम्भ-णिल्लस-पुलआअ-गुञ्जोल्लारोआः" [२०२.]॥

भिसन्त। भासिर। "भासेर्भिसः" [२०३.]॥

गसिअ। अधिसिअ। "ग्रसेर्घिसः" [२०४.]॥

४७. अवगाहितजिनवचनः परिभावितार्हत्सिद्धान्तः। गुणस्थानानि मिथ्यात्वादीनि तेषु आरूढः। आद्य सर्वदावस्थानाद् आरोहो न घटत इति उत्तरोत्तरगुणस्थानेषु कृतावस्थान इत्यर्थः। भवसुखेन अमुग्धः असोहितो वा। मोहयन्तीति मोहनीयाः रूपादिविषयास्तैर् मोहितः अमुग्धितो मोक्षम् आरोहति[3] अध्यास्ते॥

[4]ओवाहए। ओगाहिअ। "अवाद्गाहेर्वाहः" [२०५.]॥

वलग्गिओ। चडइ। "आरुहेश्चड-वलग्गौ" [२०६.]॥

अणगुम्मडिओ। अगुम्मिओ। मोहणिज्जेहिं। "मुहेर्गुम्म[5]-गुम्मडौ" [२०७.]॥

४८. ग्राह्यग्रहणबुद्धिः उपादेयार्थोपादानमतिः अत एव भगवतः अर्हतो वचनं सकलोपादेयमूर्धमुकुटं भगवत्सिद्धान्तं गृह्णन् अङ्गीकुर्वन्। तदुपदिष्टं समाचरन्नित्यर्थः। कर्मगणं ज्ञानावरणादि[6]व्रातं दहति भस्मसात् करोति। विनाशयतीति यावत्। इन्धनं यथा दहनो दहति॥

1 B निल्लु°. 2 C आरो°. 3 C अपरोहति. 4 B उहावए. C ओहावए. 5 B drops °गुम्म°. 6 C °वरणादि°.

पिङ्गिअ-संजम-भारा-निरुवारिअ-पवयणे अणुसरन्ता,
अहिपच्चुअन्ति मुत्तिं जोअं घेत्तूण सील-धणा. ४९
गेण्हिअ वयाइं, घेत्तुं घेत्तव्वं वोत्तुम् अविअ वोत्तव्वं
जे उज्जुआ[2] खु, ताणं वोत्तूण गुणे कयत्थु म्हि. ५०

अहिऊलइ । आलुङ्खइ । डहणो । "दहेरहिऊलालुङ्खौ" [२०८]॥

४९. गृहीतसंयमभारान् अङ्गीकृतव्रतभरान्[1] गृहीतप्रवचनान् सुगृहीतार्थांश्च विज्ञातद्वादशाङ्गान् अनुस्मरन्तः । सफलजन्मान एत इति भावनया पूर्वमहर्षीन् ध्यायन्त इत्यर्थः । शीलं चारित्रं धनं येषां ते शीलधना मुनयो योगं परमसमाधिं गृहीत्वा आसाद्य मुक्तिं निर्वृतिं गच्छन्ति ॥

वल्लुणिज्ज । हरण । गिण्हन्तो । पिङ्गिअ[2] । निरुवारिअ । अहिपच्चुअन्ति । "ग्रहो वल-गेण्ह-हर-पङ्ग-निरुवाराहिपच्चुआः[3]" [२०९]॥

५०. व्रतानि गृहीत्वा गृहीतव्यम् अर्हत्प्रणीतोपादेयतत्त्वं गृहीतुं ज्ञातुं वक्तव्यं सदुपदेशादि प्रतिपादयितुमपि च वक्तुं भणितुं ये[4] निश्चितम् उद्यताः । स्वपरोपकारकरणतत्परा इति यावत् । तेषां गुणान् क्षान्त्यादीन् उक्त्वा कृतार्थः कृतकृत्योऽस्मि ॥

घेत्तूण । घेत्तुं । घेत्तव्वं । "क्त्वातुमतव्येषु घेत्" [२१०]॥ क्वचिन्न भवति । गिण्हिअ[5] ॥

वोत्तुं । वोत्तव्वं । वोत्तूण । "वचो वोत्" [२११]॥

---

१ So BC. २ B उज्जुवा.

---

1 B om. अङ्गीकृतव्रतभरान्. 2 So BC throughout. A °पङ्गु°. 3 BC पच्चुआ. We with A. 4 BC येषु. 5 BC गि°.

मोत्तूणं मोत्तव्वं, मोत्तुं निव्वुइ-सुहाइँ, मोत्तु-मणा,
मोत्तव्वारम्भं मोत्तुण, महन्ता तवस्सन्ति. ५१
सोअ-वसा रोत्तूणवि रोत्तु-मणा विम्हरन्ति रोत्तव्वं
दट्ठूण जाण मुत्तिं, अरहन्ताणं नमो ताणं. ५२
जे दट्ठव्वे दट्ठुं, इन्दो कासीअ लोअण-सहस्सं
दसणं-तत्ति काउं, अरहन्ताणं नमो ताणं. ५३

५१. भोक्तव्यं शुभाशुभम् अनुभवनीयं भुक्त्वा संवेद्य। निर्वृति-सुखानि भोक्तुं संवेदयितुम्। भोक्तव्यारम्भं हेयव्यापारं मुक्त्वा परित्यज्य। मोक्तुमनसो निर्वृतिकामा महान्तः महामुनयस्तपस्यन्ति। बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्नं द्वादशविधं तपः कुर्वन्ति॥

५२. शोकवशात् स्वबन्धुवियोगसमुद्भवदुःखपरतन्त्रत्वाद् रुदित्वापि रोदनं कृत्वापि रोदितुमनसः रोदनपरायणचेतसः प्राणिनः येषां मूर्तिं वपुर्दृष्ट्वा रोदितव्यं विपन्नस्वबान्धवादिकं विस्मरन्ति न स्मृतिपथम् आनयन्ति तेभ्योऽर्हद्भ्यो नमः नमस्कारोऽस्तु॥

भोत्तुण। भोत्तव्वं। भोत्तुं। मोत्तु। मोत्तव्वं। मोत्तुण। रोत्तूण। रोत्तु। रोत्तव्वं।
"रुद-भुज-मुचां तोऽन्त्यस्य" [२१२]॥

५३. यान् दृश्यान् लोकातीतसौभाग्यादियुक्तत्वाद् वीक्षणीयान् द्रष्टुं दर्शनाय लोचनसहस्रम् इन्द्रः अकरोत् अकार्षीत् चकार वा। दर्शनमपि किमर्थम् इत्याह। दर्शनेन निर्निमेषवीक्षणेन तृप्तिम् आत्मनः संतोषं कर्तुम्। तेभ्योऽर्हद्भ्यो नमः॥

दट्ठूण। दट्ठव्वे। दट्ठुं। "दृशस्तेन ट्ठः" [२१३]॥

---

1 B °रा°

काऊणं कायव्वं कम्मं काहिन्ति[1] जेण पुणरुत्तं,
जग-बोहम् इच्छिराणं अरहन्ताणं नमो ताणं. ५४
जो अणुगच्छइ, जच्छइ, छिन्दिउम् अच्छइ तणुं च, तेसिंपि
अणभिन्दिअ-भावाणं अरहन्ताणं नमो ताणं. ५५
सविहे न जाण कुज्झइ, जुज्झइ, मुज्झइ भवे अभिज्झालो
देही; बुज्झइ, सिज्झइ, अरहन्ताणं नमो ताणं. ५६

५४. कर्तव्यं सकलकर्मक्षयं कृत्वा ये पुणरुत्तम् इति भूयोपि न कर्म[1] करिष्यन्ति कर्तारो वा । वीतरागत्वात् न मुक्तिम् अपहाय बु-द्धवत् स्वदर्शनतिरस्कार निवारणाय इह जन्म आसाद्य पुनरपि कर्म करिष्यन्तीत्यर्थः । तेभ्यो जगद्बोधम् एषितृभ्यः अभिलाषुकेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

काहीअ । काउं । काऊणं । कायव्वं । काहिन्ति । "आः कृगो भूतभविष्यतोश्च" [२१४]॥

५५. योनुगच्छति भक्त्या पृष्ठलग्नः प्रयाति । तथा यो यच्छति सादरं स्ववस्तु ददाति । यस्तु तनुं[2] छेत्तुम् आस्ते । तेष्वपि अभिन्न-भावेभ्यो निर्विशेषमनस्केभ्यस्तेभ्यो जगत्त्रासहेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

इच्छिराणं । अणुगच्छइ । जच्छइ । अच्छइ[4] । "गमिष्यमासां छः" [२१५]॥

छिन्दिउं । अणभिन्दिअ । "छिदि-भिदो न्दः" [२१६]॥

५६. येषां सविधे समीपे भवे अगृध्यन् गार्ध्यम् अगच्छन् । संसारविरक्तो भवतीति यावत । देही जन्तुर्न[5] क्रुध्यति न कोपं ग-

---

१ B दाहिंति. २ B °चोः ३ B DROPS छिन्दिउम् अच्छइ. ४ B C °यः

---

1 B om. कर्म. 2 C ननु. 3 So B C. A आ कृ° CHANGED TO आः कृ°. 4 B om. अच्छइ. 5 B om.

रुन्धिअ-करणं, रुम्भिअ-पवणं, रुज्झिअ-मणं, अपडिएहिं
झायगाण मुणीहिं अरहन्ताणं नमो ताणं. ५७

सडिअ-रया, कढिअ-मला, वड्ढिअ-तव-तेअ-वेढिअङ्गा य
जाणज्जवि वर-मुणिणो, अरहन्ताणं नमो ताणं. ५८

च्छति । तथा न क्षुभ्यते न क्षुब्धं करोति यतो न मुह्यति न मोहम् उपगच्छति । मोहमूलत्वात् क्रोधक्षुब्धयोः । किंतु बुध्यते[2] अवगततत्त्वो भवति । तथा च सति सिध्यति सिद्धो भवति । तेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

कुज्झइ । खुज्झइ । मुज्झइ । अगिज्झन्तो । बुज्झइ[3] । सिज्झइ । "क्षुध-बुध-गृध-क्रुध-सिध-मुहां ज्झः" [२१७] ॥

५७. रुद्धकरणम् । रुद्धपवणम् । रुद्धमनः कृतेन्द्रियो[4]च्छ्वासनिःश्वासचित्तनिरोधं यथा भवति एवम् अपतितैः ध्यानाद् अस्खलितैः मुनिभिर्ध्यायद्भ्यो ऽर्हद्भ्यः सिद्धेभ्यो ऽर्हद्भ्यो नमः ॥

रुन्धिअ । रुम्भिअ । रुज्झिअ । "रुधो न्ध-म्भौ च" [२१८] ॥

५८. सन्नरजसः गलितबध्यमानकर्माणः । क्वथितमलाः भस्मीकृत[5]बद्धकर्माणः । यतो वृद्धं वृद्धिं गतं यत् तपस्तेजस्तेन वेष्टितं व्याप्तम् अङ्गं येषां ते तथा च वरमुनयः अद्यापि दुःखकालेपि[7] वर्तन्ते येषाम् अर्हताम् । यन्मतसंस्थिता वृत्त्यर्थः । तेभ्योर्हद्भ्यो नमः ॥

अपडिएहिं । सडिअ । "सद-पतोर्डः" [२१९] ॥

कढिअ । वड्ढिअ । "क्वथ-वर्धां ढः" [२२०] ॥

वेढिअ । "वेष्टः" [२२१] ॥

---

1 B om. 2 C °ति. 3 C खु. 4 B °निश्वा° 5 B C वध्य° 6 B C °वं°
7 B C दुःखमाकालेपि. THE EMENDATION IS CONJECTURAL. 8 B अडिअ.

दुक्कड-संवेल्लिअओ भव-पासोग्घेढणुज्जओ लोओ
उग्घेल्लिज्जइ जेहिं, अरहन्ताणं नमो ताणं. ५९
जे झाउं संपज्जइ अणखिज्जिर-सिज्जिराण सा सिद्धी,
ते वच्चामो सरणं नच्चिर-मच्चिर-मणा सिद्धे. ६०
आणन्द-रोविराणं जेसु नवन्ताण होइ नोव्वेवो,
धाइ समुहं च मुत्ती, ताण नमो सव्व-सिद्धाणं. ६१

५९. दुष्कृतेन अशुभकर्मणा संवेष्टितो व्याप्तः। परं भवपाशो-द्वेष्टने संसारबन्धनमोक्षणे उद्यतः कृतप्रयत्नो लोको यैरुद्वेष्ट्यते बन्धनमुक्तः क्रियते तेभ्योऽर्हद्भ्यो नमः॥ दुक्कड इत्यत्र आर्षत्वात् तस्य डः॥

संवेल्लिअओ। "समो ल्लः" [२२२]॥

उग्घेढण। उग्घेल्लिज्जइ। "वोदः" [२२३]॥

६०. यान् ध्यात्वा स्मृत्वा अखेदवतां नृणाम् अखेदनस्वेदनशीलानाम्। खेदस्वेदरहितानाम् इति यावत्। अस्माकं सा सिद्धिः तत् सिद्धत्वं संपद्यते। तान् सिद्धान् नर्तितृ नर्तनशीलम्। भक्तिवशाद् उत्कलिकाकलितम् इत्यर्थः। तथा मदितृ तोषणशीलं मनो येषां ते तथाभूता वयं शरणं व्रजामः॥ ध्यात्वा इत्यत्र सेधनक्रियापेक्षया प्राक्काल्यम्। न संपद्यते इत्यपेक्षया। तच्च भावितमेवेति॥[1]

संपज्जइ। अणखिज्जिर। सिज्जिराण। "स्विन्दां ज्जः" [२२४]॥

वच्चामो। नच्चिर। मच्चिर। "व्रज-नृत-मदां च्चः" [२२५]॥

६१. यान् आनन्दरोदितॄणां हर्षाश्रुमोचनशीलानां सतां नमतां नमस्कुर्वतां न उद्वेगो भवति। किंतु यान् नमतां मुक्तिः संमुखम्

१ ४० ४ C.

---

1 B भावितमे° C भविसिमे°

कुपहे धावन्ति, अरवादिमं च खादन्ति, तेहीँ वि समं जो
धावइ खाइ अ तंपि हु बोहन्ते झामि आयरिए. ६२
कम्माइँ वोसिरन्ता, अतुडीरेण तवेण सक्कन्ता,
अफुडिअ-अचलिअ-महिमा आयरिआ दिन्तु ते बोहिं. ६३

अभिमुखं च धावति सत्वरम् आयाति । तेभ्यः सर्वसिद्धेभ्यो नमः॥

जेसु इति "द्वितीयातृतीययोः सप्तमी" [३.१३५] इति सप्तमी॥

रोविराणं । नचन्ताण । "रुद-नमोर्वः" [२२६.]॥

उव्वेवो । "उद्विजः" [२२७.]॥

६२. ये कुपथे अमार्गे । अनीताविति यावत् । धावन्ति । तथा ये खाद्यते यत् तत् खादं तस्य भावः खादत्वं न विद्यते खादत्वं यस्य तत् तथा अखाद्यं वस्तु खादन्ति । तैरपि समं यो धावति कुपथे गच्छति खादति अभक्षणीयं भक्षयति च । हु इति निश्चितम् तमपि तादृशमपि पापिनं स्वयम् अधर्मम् अधर्मविप्लव्धं च । अस्मादृशम् इत्यर्थः । बोधयतो धर्मदेशनया सन्मार्गे प्रवर्तयत आचार्यान् ध्यायामि संस्मरामि ॥

धाइ । खाइ । खाद-धावोर्लुक् [२२८.]॥ बहुलाधिकाराद् वर्तमानाभविष्यद्विध्याद्येकवचन एव । तेनेह न। धावन्ति। अरवादिमं। खादन्ति । कश्चित् । धावइ ॥

६३. कर्माणि व्युत्सृजन्तः आत्मनो दूरीकुर्वन्तः । ननु अनादिकालस्कीनकर्मणां कथं व्युत्सर्ग इत्याह । अत्रोटितेन अच्छिद्रेण । संपूर्णेनेति यावत् । तपसा शक्नुवन्तः सामर्थ्यं बिभ्रतः। अस्फुरितः अस्पोजसा अखण्डितः अत एव अचलितः अकम्पितः। स्थिर इत्यर्थः । महिमा माहात्म्यं येषां ते तथा । ते सर्वप्रसिद्धा आचार्या बोधिं जिनधर्मप्राप्तिं ददतु प्रयच्छन्तु ॥

---

१ B DROPS अरवादिमं च खादन्ति. २ BC बो°

---

1 C स्वयम धर्म धर्मविप्र° 2 BC अत्रोटिता.

फुड्डिअ-मोहा लोओ चक्खइ अपमिल्लिअ-व्वओ मोक्खे
जेहिं, अपमिल्लिअच्छं पेच्छामो ते उवज्झाए. ६४
अणउम्मिल्लिअ-नाणोम्मीलणओ, हरिस-पसाविरा लोए
सुअ-जलम् ओज्झाया पवरिसन्तु, वित्थरिअ-गुण-भरिआ. ६५

वोसिरन्ता। "सृजो रः" [२२९]॥

अतुड्डिरेणं। सक्कन्ता। "शकादीनां द्वित्वम्" [२३०]॥

६४. यैः कृत्वा स्फुटितः विदारितो मोहो येन स तथा। अपमीलितव्रतः उद्बुद्धचारित्रः। लोको मोक्षे चलति गच्छति। तान् उपाध्यायान् अपमीलिताक्षं निर्निमेषनयनं यथा भवति एवं पश्यामः। उपाध्यायदर्शने वयं सतृष्णा इत्यर्थः॥

अफुडिअ। उच्चलिअ। फुड्डिअ। चक्खइ। "स्फुटि-चलेः" [२३१]॥

६५. अनुन्मीलितम् अनुद्भूतं यज्ज्ञानं तस्य उन्मीलना व्यञ्जकाः। हर्षं प्राणिप्रमोदं प्रसावितारः जननशीलाः। विस्तृताः सर्वत्र प्रसृता ये गुणास्तैर्भृताः निचिता उपाध्याया लोके जनमध्ये श्रुतमेव निर्मलपावित्र्यहेतुत्वात् जलं प्रवर्षन्तु। निर्वृति[2]फलोत्पत्तये अस्मभ्यं प्रयच्छन्त्वित्यर्थः॥

[3]ओपमिल्लिअ। अपमिल्लिअ। अणउम्मिल्लिअ। उम्मीलणओ[4]। "प्रादेर्मीलेः[5]" [२३२]॥

पसाविरा। "उवर्णस्यावः" [२३३]॥

वित्थरिअ। भरिआ। "ऋवर्णस्यारः" [२३४]॥

पवरिसन्तु। "वृषादीनामरिः" [२३५]॥

---

१ BC °यः° २ BC °णओ. ३ C विच्छ°

---

1 B OM. THIS AND THE FOLLOWING EXAMPLE. 2 C निवृत्ति° 3 BC OM. THIS EXAMPLE. 4 C °णओ. B उम्मीलः FOR उम्मीलणआ। प्रादेर्मीलेः॥ 5 C °लः- FROM THE PREVIOUS NOTE B'S READING ALSO APPEARS TO BE °लः. WE WITH A AND PISCHEL.

नो रूसइ, नो तुसइ, जेऊण मणं लयम्मि जो नेन्तो
मोत्तुं भवं, विणीअं तं साहु-जणं नमंसामि. ६६
उप्पाइअ-सद्दहणो असद्दहाणेवि देइ जो बोहिं,
संसार-नासिरो हं तं साहुंचिअ विहेमि गुरुं. ६७
पञ्चवि अरहन्ताइं परमेट्ठी झाह, झाअह किम् अन्नं ?
होऊण निव्विकप्पा, पसम-रया होइऊण तहा. ६८

६६. यो भवं मोक्तुं त्यक्तुं मनो जित्वा वशीकृत्य लये साम्यावस्थायां नयन् सन् नो रूष्यति अप्रिये रोषं न करोति । नो तुष्यति प्रिये तोषं न करोति । तं विनीतं जितेन्द्रियं साधुजनं नमस्यामि ॥

रूसइ । तुसइ । "रुषादीनां दीर्घः" [२३६.] ॥

जेऊण । नेन्तो । मोत्तुं । "युवर्णस्य गुणः" [२३७.] ॥ क्वचिन्न । विणीअं ॥

६७. अश्रद्धाने जिनप्रणीतजीवादिपदार्थे तथेति प्रत्ययरहितेपि उत्पादितश्रद्धानः जनितास्तिक्यबुद्धिर्यो बोधिं ददाति । संसारस्य नाशिता नाशनशीलोहं तमेव साधुं गुरुं विदधामि ॥

सद्दहणो । असद्दहाणे । "स्वराणां स्वराः" [२३८.] ॥ क्वचिन्नित्यम् । देइ । नासिरो । विहेमि ॥

रूसइ । तुसइ । "व्यञ्जनाद् अद् अन्ते" [२३९.] ॥

६८. भो भव्याः निर्विकल्पाः एते ध्येया नवेति संशयरहिता भूत्वा तथा उपशमरता उपशमपरा भूत्वा पञ्चापि अर्हदादीन् ध्यायत ।

---

१ BC नेत्तो. २ B om. असद्दहाणे. ३ SO B C. SEE III. 157.

---

1 B C PUT रूसइ । तुसइ । "व्यञ्जनाद् अद् अन्ते" AFTER विणीअं । AND BEFORE सद्दहणो &c. A, PISCHEL AND THE BOMBAY EDITION ALL READ स्वराणां स्वराः । व्यञ्जनाददन्ते ॥.

जिणउ कलि-अघ-चिणिअं, धुणिअ-सिरं सुणिअ-गुण-गणा थुणिआ
इन्देहिवि, जग-पुणणी सुअ-देवी, सयल-अघ-लुणणी. ६९
सो हुणइ भप्प-मज्झे, ख-पुप्फम् उच्चेइ, पङ्कयाइं थले
सह उच्चिणेइ, मोत्तुं सुअ-देविं महइ जो अन्नं. ७०
किमन्यं हरिहरादिकं ध्यायन्त । हरिहरादिध्यानम् अपहाय अर्हद्ध्यानपरा भवतीति भावः ॥

झाइ । झाअइ । होऊण । होइऊण । "स्वराद् अनतो वा" [२४०.] ॥

६९. श्रुतगुणगणा सकलजनश्रवणगोचरआश्रवरपदानादिगुणनिचया इन्द्रैरपि अस्ताम् अन्यैः धुतशिरो यथैस्यैवं स्तुता श्लाघिता जगतः पवनी पवित्र्यजनिका सकलाघस्य लवनी विच्छेदिका श्रुतदेवी अघेन चितं व्याप्तं कलिं कलहं जयतु । आश्रितम् अस्माद्दृशां निर्मत्सरं विदधात्वित्यर्थः ॥

७०. स पुरुषो भस्ममध्ये जुहोति हवनं करोति । खपुष्पम् उच्चिनोति । तथा पङ्कजानि स्थले उच्चिनोति । यः श्रुतदेवीं मुक्त्वा अन्यां महति पूजयति काङ्क्षति वा । श्रुतदेवीतोऽन्या एषां देवता नाम आराधनं भस्महुतादिकल्पम् इत्यर्थः ॥

जिणउ । चिणिअं । धुणिअ । सुणिअ । थुणिआ । पुणणी । लुणणी । हुणइ । "चि-जि-श्रु-हु-स्तु-लू-पू-धूगां णो ह्रस्वश्च" [२४१.] ॥ बाहुलकात् क्वचिद् वा । उच्चेइ । उच्चिणेइ ॥

---

१ B °यः २ B धुहिअ. ३ BC °पुलणी. ४ BC सुयः ५ C मज्मः

---

1 So B C. THE DHUNDHIKA HAS: एच्च क्त्वातुमतव्य° [III. 157] । अत् । इ । होऊण । होइऊण ।

लक्खेहिंपि हुणिज्जइ हुव्वइ कोडीहिँ अहव मन्ताणं;
सुअ-देवओ थुणिज्जइ न जा-न ता चिव्वए नाणं. ७१

तेण चिणिज्जइ नाणं, जिव्वइ मोहो, जिणिज्जइ कालो,
सुअ-देवी अन्नेहिवि थुव्वन्ता सुव्वए जेण. ७२

स-जंस सयं सुणिज्जइ, लुव्वइ कम्मं, लुणिज्जए पावं,
पुव्वेइ अप्पाप्प-कुलं पुणिज्जए, महिअ सुअ-देविं. ७३

भव-भय-धुव्वन्तेहिं पवण-धुणिजन्त-तूल-तरलस्स
फलम् आउअस्स चिम्मइ सुअ-देवीए पसाएण. ७४

७१. मन्त्राणां लक्षैर्हूयते। अथ वा कोटिभिर्हूयते। कामपि देवताम् उद्दिश्य होमः क्रियते। परं न यावच्छ्रुतदेवता स्तूयते न तावत् ज्ञानं चीयते वृद्धिम् उपैति। अत्र कर्मकर्तरि क्यात्मनेपदे॥

७२. येन आस्तां यत् स्वयं स्तूयते अन्यैरपि स्तूयमाना श्रुतदेवी श्रुयते तेन पुरुषेण ज्ञानं चीयते स्फीतीक्रीयते। मोहः अज्ञानं जीयते पराभूयते तथा कालो मृत्युश्च जीयते अचिरात् मोक्षप्राप्तेः॥

७३. महित्वा पूजयित्वा श्रुतदेवीम् स्वयशाः स्वयं श्रूयते। स्वयं श्रोतव्यतया श्लाघ्यं यशस्तेन लभ्यत इत्यर्थः। कर्म लूयते। पापं लूयते। आत्मा पूयते पवित्रः क्रियते। आत्मकुलं पूयते। अर्चकपुंसोऽणोति शेषः॥

७४. भवभयेन धूयमानैः कम्पमानपुरुषैः पवनेन धूयमानं यत् तूलं रूतं तद्वत् तरलं चञ्चलं तस्य आयुषः फलं श्रुतदेव्याः प्रसादेन चीयते उपचितं क्रियते। परमपुरुषार्थं महानन्दः प्राप्यत इत्यर्थः॥

---

१ BC °या. २ B °यः° C °इ° ३ C पज्झइ. ४ BC अप्पाअप्प°

---

1 B श्रु° 2 B स्तूयते. 3 BC रू° 4 C चमर°

चिव्वइ अह न चिणिज्जइ, जिव्वइ अहवा जिणिज्जए नावि,
सुव्वइ अह न सुणिज्जइ, हुव्वइ ने हुणिज्जए अहवा; ७५
थुव्वइ अह न थुणिज्जइ, पुव्वइ णाइ पुणिज्जए अहवा,
लुव्वइ अह न लुणिज्जइ, धुव्वइ न धुणिज्जए अहवा; ७६
खम्मइ अह न खणिज्जइ, हम्मइ नो वा हणिज्जए जेण
सव्वंपि तस्स सहलं सुअ-देवि-विइण्ण-पुण्णस्स. ७७

७५. त्रिभिर्विशेषकम्। येन चीयते अभ्यासादिषु उपचितेन भूयते। अथ वा न चियते। जीयते। इन्द्रियादिषु वशीना भूयत इत्यर्थः। अथ वा नापि जियते। श्रूयते गुरुमुखात् सर्वशास्त्रेषु श्रवणं क्रियते। अथ न श्रूयते। हूयते हवनं क्रियते अथ वा न हूयते॥

७६. स्तूयते देवतादिषु स्तवनं क्रियते। अथ न स्तूयते। पूयते जलादिना पवित्रेण भूयते। अथ वा न पूयते। लूयते अशुभलवनं क्रियते। अथ न लूयते। धूयते पापरजःप्रकम्पनपरेण भूयते। अथ वा न धूयते॥

७७. खन्यते निध्यादिनिमित्तं भूम्यादिखननं क्रियते। अथ न खन्यते। हन्यते शत्रुविनाशनं क्रियते नो वा हन्यते। परं श्रुतदेवीवितीर्णपुण्यस्य तस्य। अपिरेवार्थे। सर्वमेव सफलम्। यत् किंचित् कुर्वतोपि श्रुतदेवीप्रसादात् सर्वं समीहितं तस्य संजायत इत्यर्थः॥

हुणिज्जइ हुव्वइ। थुणिज्जइ[2] थुव्वन्ता[3]। चिव्वए चिणिज्जइ। जिव्वइ[4] जिणिज्जइ। सुव्वए[5] सुणिज्जइ। लुव्वइ लुणिज्जए। पुव्वइ पुणिज्जए। धुव्वन्तेहिं धुणिज्जन्त। चिव्वइ चिणिज्जइ। जिव्वइ जिणिज्जए। सुव्वइ सुणिज्जइ। हुव्वइ हुणिज्जए। थुव्वइ

१ B om °इ जिव्वइ अहवा जिणिज्ज° २ C लु. ३ B हणज्जइ. ४ C °ऊ° ५ BC °पुअ°

1 B om. अथ न to क्रियते. 2 B om. थुणिज्जइ. 3 BC put थुव्वन्ता before सुव्वए. 4 B om. जिव्वइ जिणिज्जए. 5 B om. सुव्वए.

खम्मइ कुबोह-सेलो, खणिज्जए मूलओवि पाव-तरू,
हम्मइ कली, हणिज्जइ कम्मं सुअ-देवि-झाणेण. ७९
सुअ-देविं झाअन्तो अव्वाहय-भत्ति-निच्चल-मणेण
हम्मइ संसार-दुहं, मोहं हन्तुण हन्तव्वं. ८०
दुब्भउ गाई, दुब्भउ भारो, लिब्भउ खडं च तेण खु,
पवयण-गाई-बोहि-क्खीरं न दुहिज्जए जेण. ८१

थुणिज्जइ। थुव्वइ थुणिज्जए। लुव्वइ लुणिज्जइ। धूव्वइ धुणिज्जए। "नवा कर्म-भावे व्वः क्यस्य च लुक्" [२४२.] ॥

चिम्मइ चिव्वइ चिणिज्जइ। "म्मश्चेः" [२४३.] ॥

७९. श्रुतदेवीध्यानेन कृत्वा पुरुषेण कुबोध एव सन्मार्गरोधक-त्वात् शैलः खन्यते विदार्यते। पापमेव अशुभफलदायित्वात् तरुः मूलतोपि खन्यते। कलिः शाटिर्हन्यते क्षिप्यते। कर्म ज्ञानावरणादि हन्यते ॥

८०. अव्याहता अखण्डिता या भक्तिस्तया निश्चलं यद् मन-स्तेन कृत्वा श्रुतदेवीं ध्यायन् सन् हन्तव्यम् अपायजनकत्वाद् ध्वं-सनीयं मोहम् अज्ञानं हत्वा संसारदुःखं हन्ति मोहमूलत्वात् संसा-रदुःखस्य ॥

खम्मइ। खणिज्जइ। हम्मइ। हणिज्जए[3]। खम्मइ। खणिज्जए[4]। हम्मइ। हणिज्जइ। "हन्खनोऽन्त्यस्य" [२४४.] ॥ बाहुलकात् हन्तेः कर्तर्यपि। हम्मइ ॥ क्वचिन्न। हन्तूण। हन्तव्वं ॥

८१. येन प्रवचनरूपा गौरेव गोः बोधिमेव क्षीरं न दुह्यते क्षा-र्यते। तेन पुरुषेण खु इति निश्चितम् गौर्दुह्यताम्। भार उह्यताम्। खटस्तृणानि लिह्यताम्। कर्तव्याकरणविकलस्य तस्य आभारभार-वाहकबलीवर्दभाव एव परमार्थेन इति भावः ॥

---

१ BC °बोहि:

---

1 B° हु. 2 BC खणिज्जए 3 BC° इ. 4 B° इ. 5 B गौरेवेव. 6 C° स्तृणेमे.

जेण वुहिज्जइ हिअए सुअ-देवी, तेण रुब्भए कम्मं,
रुन्धिज्जइ कलि-ललिअं, लिहिज्जए अमयम् आकण्ठं. ६१
डज्झइ भवो, डहिज्जइ पावं, ताणं खु वज्झइ न धम्मो,
बन्धिज्जइ जहि थुई पवयण-देवीइ भावेणं. ६२
भावाउ जाणुरुज्झइ, अणुरुन्धिज्जइ थवाउ, पुआए
उवरुज्झइ, उवरुन्धिज्जइ तवओ, सा जयउ वाणी. ६३

६१. येन हृदये श्रुतदेवी उह्यते धार्यते तेन पुरुषेण कर्म रुध्यते निवार्यते । कलिललितं कलिकालविजृम्भितं रुध्यते । अमृतम् आकण्ठं लिह्यते आस्वाद्यते । निर्वृतेन भूयत इत्यर्थः ॥

दुब्भउ दुहिज्जए । वुब्भउ वहिज्जइ । रुब्भए रुन्धीज्जइ । लिब्भउ लिहिजए । "व्भो दुह-लिह-वह-रुधामुच्चातः" [२४५.] ॥

६२. यैर्भावेन प्रवचनदेव्याः स्तुतीबध्यते ग्रथ्यते । खु इति निश्चितम् । तैः पुरुषैर्भवो दह्यते भस्मसात् क्रियते । विनाश्यत इति यावत् । पापं दह्यते तथा धर्मो न बध्यते कर्मान्तरेण नावरुध्यते ॥

ताणं इति तृतीयायाः षष्ठी ॥

उज्झइ डहिज्जइ । "दहो ज्झः" [२४६.] ॥

वज्झइ बन्धिज्जइ । "बन्धो न्धः" [२४७.] ॥

६३. सा वाणी वाग्देवता जयतु सर्वोत्कर्षेण वर्तताम् । या भावाद् अन्तरङ्गबहुमानतः अनुरुध्यते प्रसाद्यते । सुप्रसन्ना क्रियत इति यावत् । स्तवाद् अनुरुध्यते । पूजाया अर्चनाद उपरुध्यते अनुकूल्यते । तपसो द्वादशविधतपश्चरणाद् उपरुध्यते ॥

---

१ B C हियए सुय० २ B उज्झइ. ३ B C व० ४ B व० ५ C थवाअ. ६ B लवउ.

---

1 B om. THIS EXAMPLE. 2 B om. THIS EXAMPLE. 3 B वध्यते. 4 B व० 5 B वंधो धः - C बंधो वः - WE WITH A. 6 B स्तावत्.

भत्ती-संरुज्झन्ता, संरुन्धिज्जन्तओण मोहेण
न कहवि अवगम्मन्ती, सुअ-देवी देउ मास बोहिं. ९४
भण्णन्ती सुअ-देवित्ति, भणिज्जन्ती ति-लोअ-माअत्ति,
कम्मेण व भावेणाणुगम्ममाणा, दिसउ कज्जं. ९५
भत्तीए कीरन्तीइ ओहीरन्तीइ सइ हरिज्जन्ती,
वेडी-करिज्जमाणा तीरन्ते मोह-जलहिम्मि; ९६

९४. भक्त्या संरुध्यमाना आत्मायत्तीक्रियमाणा। लब्धा मोहेन संरुध्यमानेन कथमपि अवगम्यमाना ज्ञायमाना श्रुतदेवी मह्यं बोधिं सर्वपदार्थविषयविज्ञानं ददातु ॥

अणुरुज्झइ अणुरुन्धिज्जइ। उवरुज्झइ उवरुन्धिज्जइ। संरुज्झन्ता संरुन्धिज्जन्तओण। "समनूपाद् रुधेः" [२४८.] ॥

९५. श्रुतदेवतेति भण्यमाना उत्कीर्त्यमाना त्रिलोकमातेति भण्यमाना। चेति चार्थे। कर्मणा पूजादिक्रियया भावेन अन्तरङ्गबहुमानेन अनुगम्यमाना आश्रीयमाणा भगवती सरस्वती कार्यं एस्मा-नाद् मम कुमारपालस्य विधेयं दिशतु आज्ञापयतु ॥

अवगम्मन्ती। भण्णन्ती। भणिज्जन्ती। अणुगम्ममाणा। "गमादीनां द्वित्वम्" [२४९.] ॥

९६. अथ कुमारपालभूपस्य कर्तव्यम् उपदिशास्यति मनोरथानन्तरोपस्थितश्रुतदेवतादर्शनं गाथाषट्केनाह। षड्भिः कुलकम्। अथ प्रयोजनपृच्छानन्तरं प्रशमाक्रान्तस्य उपशमव्याप्तस्य नृपोत्कृष्टस्य भूपपुंगवस्य कुमारपालस्य श्रुतदेवी प्रत्यक्षा दृष्टिगोचरासीत्।

१ B C °याण FOR °ओण. २ B C °लोयमायत्ति.

1 B °याण. 2 B C भणंति.

अजरिज्जन्त-मयंपि हु जीरन्त-मयं जयंपि पकुणन्ती,
पत्तरिज्जन्त-भवोदहि-सेउवम-चरण-रेणु-कणा; ८७
जेहि विढप्पइ किती, विढविज्जइ जेहि उज्जलं नाणं,
अज्जिज्जइ जेहि सिरी, सव्वेहिवि तेहिं झायव्वा; ८८
सव्वं णव्वइ जेहिं[2] अणज्जमाणा बुहेहि तेहिंपि,
असुणिज्जन्त-सरूवा सिद्धेहिवि वाहरिज्जन्ती; ८९

किंभूता । अह्रियमाणया[1] अन्येनानपास्यमानया । निश्चलयेति यावत् । क्रियमाणया विधीयमानया भक्त्या अन्तरङ्गबहुमानेन कृत्वा सदा ह्रियमाणा आवर्ज्यमाना । आत्मसात्[2] क्रियमाणेत्यर्थः । मोहो-ऽज्ञानम् स एव जलधिस्तस्मिंस्तीर्यमाणे लङ्घ्यमाने वेडा प्रवहणं क्रियमाणा । संसारादुत्तितीर्षुभिराश्रीयमाणेत्यर्थः ॥

८७. हु इति निश्चितम् जगदपि न जनमात्रम् अजीर्यमाणम-दमपि अक्षुद्यमानाभिमानमपि जीर्यमाणमदम् । विनयपरम् इत्यर्थः । प्रकुर्वती विदधाना उत्तीर्यमाणः आराधकैर्विलङ्घ्यमानो यो भवो-दधिस्तत्र निस्तारकत्वात्[3] सेतूपमाश्चरणरेणुकणा यस्याः सा तथा ॥

८८. यैः कीर्तिरर्ज्यते आसाद्यते यैरुज्ज्वलं निर्मलं ज्ञानम् अर्ज्यते यैः श्रीरर्ज्यते तैः पुरुषैः सर्वैरपि ध्यातव्या ॥

८९. यैः सर्वमपि ज्ञायते तैरपि बुधैरज्ञायमाना एवंस्वरूपेत्यबु-ध्यमाना । सिद्धैरपि अणिमाद्यैश्वर्यसंपन्नपुरुषैरपि अज्ञायमान-स्वरूपा व्याह्रियमाणा भण्यमाना । श्रुतदेवताध्यानेनैव कीर्तिज्ञाने संपद्येते इत्यर्थः ॥

---

१ C तेहि. २ BC जेहि ३ B सव्वेदिवा. C सध्देहिवि.

---

1 B अह्रियमाणया । ऽन्येनानपा° C अह्रियमाणयोऽन्योनानपा° 2 BC °सत्. 3 C °कृत्वात्.

वाहिप्पन्तादप्पन्त-मङ्गले गिण्हणिज्ज-अभिहाणा,
आढविअ-थुईहि सया सिप्पन्ती, भत्ति-घिप्पन्ती; १०
सुर-बहु-छिप्पन्त-पया, छिविज्जमाणा थुईहि सुअ-देवी,
पसमाफुण्णस्स निचोकुंसस्स अह आसि पच्चक्खा. ११

१०. व्याह्रियमाने नैमित्तिकादिना भण्यमानम् आरभ्यमाणं च स्वादिना क्रियमाणं च यन्मङ्गलं शुभकार्यं तस्मिन् गृह्यमाणाभिधाना स्वल्पसाराशिर्वि भवत्विति उत्कीर्त्यमाननामा। आर०भस्तुतिभिः भक्तजनकृतस्तवैः कृत्वा सदा स्निह्यमाना स्निह्यन्तेर्भेरणार्थत्वात् स्नेहवती क्रियमाणा। सिच्यमाना स्तोयकेन आत्मनि आर्द्रहृदया क्रियमाणा। भक्त्या गृह्यमाणा आत्मसात् क्रियमाणा। न दुराराधेत्यर्थः॥

११. सुरवधूभिः स्पृश्यमानौ प्रणामावसरे भालेन स्पृश्यमानौ पादौ यस्याः सा। तथा स्तुतिभिः कथितोत्रैश्च स्पृश्यमाना विषयीक्रियमाणा॥

कीरन्तीइ। अहीरन्तीइ। हरिज्जन्ती। करिज्जमाणा। तीरन्ते। अजरिज्जन्त। जीरन्त। पतरिज्जन्त। "हृ-कृ-तॄ-जामीरः" [२५०.]॥

विढप्पइ विढविज्जइ अजिज्जइ। "अर्जेर्विढप्पः" [२५१.]॥

णव्वइ। अणज्जमाणा। अमुणिज्जन्त। "ज्ञो णव्व-णज्जौ" [२५२.]॥

वाहरिज्जन्ती वाहिप्पन्त। "व्याहृगेर्वाहिप्पः" [२५३.]॥

आढपन्त आढविअ। "आरभेराढप्पः" [२५४]॥

सिप्पन्ती। "स्नेह-सिचोः सिप्पः" [२५५.]॥

गेण्हणिज्ज घेप्पन्ती। "ग्रहेर्घेप्पः" [२५६.]॥

---

१ BC °मङ्गु° २ BC सुय° ३ B °पुणस्स. C °पुणस्स. ४ B °कसस्स. ५ B दासि-

1 BC °सावतिभिः° 2 BC °स्नेमर्थत्वा° FOR °सन्यर्थत्वा° 3 C स्तव° 4 B घृस्यमाणौ. C घृस्यमाणौ. THE EMENDATION IS CONJECTURAL. 5 C कि° 6 BC A: कि°

अणेथक्कन्त-गिराए अमयासारणुहारिणीइ सदो
इअ उत्तं देवीए वच्छल्लेणं मन्देहणं. १२
तइ इन्दो निच्छिन्दो विहरदु अन्देउरम्मि सो दाव;
इन्दस्स ताव मित्तं हवेसि मह्हि-गामिआ तुमये. १३

छिपन्त छिविज्जमाणा। "स्पृशेश्छिपः" [२५७.]॥

अफुण्ण[2]। उक्कसस्स। "क्तेनाप्फुण्णादयः" [२५८.]॥

१२. ततो नृपस्य एतस्मादनन्तरं महता वात्सल्येन अनुकूलतया देव्या श्रुतदेवतया। अमृतस्य आसारः वेगवद्वर्षस्तम् अनुहरति सदृशी-करोतीत्येवंशीला तिनि स्याम् असुहारिणी तया अर्पक्रान्तो अन्तरा अभ्युदयन्तो या गीर्वाक तया कृत्वा इति वक्ष्यमाणम् उक्तम्॥

अणथक्कन्त। "धातवोऽर्थान्तरेऽपि" [२५९.]॥ केचित् कैश्चिद् उपसर्गैर्नित्यम्[5,6]।

अणुहारिणीइ[7]॥

[इति] प्राकृतभाषा समाप्ता॥

सदो। "तो दोऽनादौ शौरसेन्याम् अयुक्तस्य" [२६०]॥ अयुक्तस्येति किम्। उत्तं॥

१३. उक्तमेव गाथाष्टकेनाह। त्वया कृत्वा। तावद् इति अभ्यु-

---

१ B अन°

---

1 BC स्पृशः WE WITH A. 2 B आपुन्न। उक्कोसस्स। क्तेनापुन्नादयः।. C अ-पुन्न। उक्कोसस्स। क्तेनापुन्नादयः।. A READS THE SŪTRE THUS: क्तेनाफुनादयः।. WE WITH BM. AND PISCHEL. 3 B °देवता. 4 BC आप° 5 BC उपसर्गे. 6 AFTER उपसर्गे WHICH IT READS FOR उपसर्गैः C DIFFERS FROM B UP TO THE END OF THE SARGA, GIVING A DIFFERENT COMMENTARY FROM THE LATTER. SEE NOTE AT THE END OF THE SARGA. 7 B HAS अणुहारिणीइ TWICE.

हंहो मणस्सि राय जे अव भयवंत्ति विन्नवेदि भवं,
रक्खीज्जसु तेण तुमं जिण-वइणा मेइणी-मघवं.१४
अयायते सयले कद-कज्जो सं खु थाम-सिरि-णाह
जिण-नाध-सुमरणे इधम् अज्जिद-इह-लोअ-पर-लोअ.१५

पगसे। ततश्च अभ्युपगतम् गलत्। स विश्वप्रसीद्ध इन्द्रो निश्चिन्तः। एतद्रातीनां सकलदानवानां त्वया हननाद् निराङ्कः सन् अन्तः-पुरे विहरतु रमताम्। तथा तुमयम् इति अयं त्वम्। अथ वा युष्मदः सिना सह तुमयम इति कश्चित् तदा तुमयम् इति। त्वम्। हे महीस्वामीन् पृथ्वीपते इन्द्रस्य तावद् मित्रं बान्धवो भवसि संजातः। भवसीती सत्सामीप्ये [हे० ५.४.] इत्यादिना वर्तमाना ॥

महन्देणं[2]। निच्चिन्दो। अन्देउरम्मि। "अधः क्वचित्" [२६१]॥

दाव ताव। "वादेस्तावति" [२६२]॥

१४. मनस्विन् अभिमानिन् हंहो राजन् भगन्, अव भगवन् इति, यं विज्ञपयति भक्तिपूर्वं वदति। तेन जिनपतिना मेदिनीमघ-वन रक्षयस्व त्रायस्व। तेन तव पालनं क्रियताम् इति यावत् ॥

महि-सामीआ। मणस्सि। "आ आमन्त्र्ये सौ वेनो नः" [२६३]॥

रायं। "मो वा" [२६४]॥

भयवं। भवं। "भवद्भगवतोः" [२६५]॥ क्वचिद् अन्यत्रापि। मघवं॥

१५. स्थामश्रीः पराक्रमलक्ष्मीः तस्या नाथ इह अस्मिन् जगति जिननाथस्मरणे सति अर्जितेहलोकपरलोक सफलीकृतेहपरभव खु निश्चितं सकले आर्यावर्ते समस्तार्यजनपदेषु त्वं कृतकृत्यः निष्पन्न-प्रयोजनः ॥

1 B तत्सा॰ C WANTING WE WITH D.A (हे.५.४.). 2 B महंदेण.

तायध समग्ग-पुहविं, तायद सग्गंपि, भोदु तुह भद्दं;
होदु जयस्सो तंसो तुह कित्तीए अपुरवाए. ९६
सत्तीइ अपुव्वाए होदूण हरिव्व हुविय सेसोव्व
होत्ता भरहोव्व तुमं एग-च्छत्तं कुणसु रज्जं. ९७
करियावणि-उद्धारं, गुरु-भावं गडुय, कडुय बलि-बन्धं,
गच्छिय लच्छिम् उविन्दो भोदि भवं, भोदु इन्द-समो. ९८

अय्यावत्ते कय्ये । "नश ञो ञ्यः" [२६६] ॥

सिरि-णाह जिण-णाध । "थो धः" [२६७] ॥ अपदादावित्येव । थाम ॥

९६. हे नरेन्द्र समग्रपृथिवीं त्रायस्व पालय । स्वर्गं दिवमपि त्रा-यस्व । तथा तव भद्रं भवतु । तव अपूर्वया लोकोत्तरया कीर्त्या कृत्वा जगत उत्तंसः शिरःशेखरश्च भवतु ॥

इर्धस्यइह । तायध तायद । "इह-ह्योर्हस्य" [२६८] ॥

भोदु होदु । "भुवो भः" [२६९] ॥

९७. अपूर्वया शक्त्या पराक्रमेण कृत्वा हरिः इन्द्रः कृष्णो वा स इव भूत्वा संपद्य शेषः अनन्तः स इव भूत्वा भरतः आद्यश्चक्री स इव भूत्वा च त्वम् एकच्छत्रं राज्यम् आधिपत्यं कुरु ॥

अपुरवाए अपुव्वाए । "पूर्वस्य पुरवः" [२७०] ॥

होदूण । हुविय । होत्ता । "क्त्व इय-दूणौ" [२७१] ॥

९८. अवनेः उद्धारं हिरण्यद्विपभ्यो रक्षणं कृत्वा गुरुभावं गत्वा बलिनो बन्धं कृत्वा लक्ष्मीं गत्वा आसाद्य च भवान् उपेन्द्रो भ-वति । यतः सोपि कृतप्रलयकालसमुद्रमग्नपृथिव्युद्धारः बलिबन्धने संजातमहाप्रमाणः विहितबलीदानवबन्धः समासादितलक्ष्मीक-श्चेति । तथा भवतु भवान् इन्द्रसमः । परमैश्वर्येण अधुना शक्रकल्पः संजायताम् इति भावः ॥

1 B D °दाद्दित्ये° 2 B D इध. 3 B °वं गौरवं ग°

अम्हेहि तुह पसंसा किज्जदि, अन्नेहि किज्जदे न कहं,
कित्ती रमिस्सिदि तुहा सग्गादु रसातलादोवि. ९९
दाणिं तुह तुट्ठा, ता देमि वरं इअ तुमम्मि जुत्तम् इमं,
जुत्तं णिमं खु, मग्गसु, इह किं णेदंत्ति मा चिन्त. १००
भणिओ निवो किम् एदं तिहुयन-रज्जंपि तुमइ तुट्ठाए.
तुज्झश्चेव पसाया सुरेओँ हुवेति भणन्ति. १०१

करिअ । गडुअ । कडुअ । गच्छिअ । "कृगमो डडुअ." [२७२.]॥

भोदि । "दिरिचेचो." [२७३.]॥

९९. हे महाराज अस्माभिः । सकललोकनमस्करणीयाभिरित्यर्थः । तव प्रशंसा श्लाघा क्रियते अतः कथम् अन्यैर्विबुधैः न क्रियते । अपि तु क्रियत एव । तथा तव कीर्तिः आ स्वर्गाद् आ रसातलादपि स्वर्गं रसातलं च व्याप्य रमिष्यते विचरिष्यति ॥

किज्जदि । किज्जदे । "अतो देश्च" [२७४]॥ अत इति किम् । भोदि ॥

रमिस्सिदि[2] । "भविष्यति स्सिः" [२७५]॥

सग्गादु । रसातलादो । "अतो ङसेर्डादो-डादू" [२७६]॥

१००. हे नृप इदानीं तव तुष्टा । तस्मात् त्वयि वरं ददामीति युक्तम् इदम् । युक्तं भगवत्या वरवितरणम् । परम् अहं कथं याञ्चां करोमीत्याह । खु इति निश्चितम् युक्तम् इदम् । ममपार्श्वाद् याचनं समुचितम् इति भावः । अतो मार्गय वरं याचस्व । इह मयि विषये किम् एतद् इति मा चिन्तय । अस्याः सकाशात् किं वरमार्गणेन इतीदं मा पर्यालोचयेति भावः ॥

दाणिं । "इदानीमो दाणिं" [२७७.]॥ ता । "तस्मात् ताः" [२७८.]॥

१०१. हे भगवति त्वया तुष्टया किम् एतद् वरप्रदानमात्रम् । न किंचिद् इत्यर्थः । यतस्त्रिभुवनराज्यमपि । आस्तां पृथिवीपतित्वमा-

१ B D रमिस्सादि; C रम्मिसिदि.

1 B D सर्गः 2 B D रमिस्सादि ।

हीमाणहे देवि तुमं सि दिट्ठा, हीमाणहे हं चकिदो भवादो,
णं अम्महे किंवि भणोपदेसं हीही भणन्ता वि समन्ति जेण. १०२

श्रम इति नृपो भणितः विश्रमयितुम् आरब्धवान् । तथा तवैव प्र-
सादात् सुखी देव्यः हञ्जे हे चेटिका इति भण्यन्ते चेटिकावद्
आहूयन्त इत्यर्थः ॥

तुतमीमं तुतं णिमं । किं णेदं किमेदं । "मोन्त्याण्णो वेदेतो." [२७९.] ॥

हञ्जेव । "एवार्थे य्येव" [२८०.] ॥ हञ्जे त्ति । "हञ्जे चेट्याह्वाने" [२८१.] ॥

१०२. हीमानहे इति आश्चर्ये । देवि श्रुतदेवते त्वं दृष्टा विलो-
किता असि भवसि । हीमाणहे इति निर्वेदे । अतः निर्विण्णत्वाद्
अहं भवात् चकितस्त्रस्तः । णमिति नन्वर्थे । अम्महे इति हर्षे ।
ततः हे भगवति ननु सहर्षे कमपि कंचन उपदेशं भण आदिश ।
येन उपदेशेन कृत्वा । हीहीति विदूषकाणां हर्षद्योतने । ततो हीही
भणन्तः हर्षेण हीहीशब्दं कुर्वन्तः निरन्तरं हसनशीला विदूषका
अपीत्यर्थः । शाम्यन्ति उपशमिनो भवन्ति । भण उपदेशम् इत्यनेन
उत्तरसर्गार्थसूचनम् । इन्द्रवज्रा छन्दः ॥

हीमाणहे । हीमाणहे । "हीमाणहे विस्मय-निर्वेदे" [२८२.] ॥

णं । "णं नन्वर्थे" [२८३.] ॥ अम्महे । "अम्महे हर्षे" [२८४.] ॥

हीही ॥ "हीही विदूषकस्य" [२८५.] ॥

"शेषं प्राकृतवदिति" [२८६.] । शौरसेन्यां यत् कार्यम् उक्तं ततोऽन्यत् प्राकृतव-
दिति । अत· जेणेति "टा-आमोर्णः" [३.६.] । "टा-ण-शस्येत्" [३.१४.] च प्रवर्तते ॥

[इति] शौरसेनी भाषा समाप्ता ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रय-
महाकाव्यवृत्तौ सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

---

१ C किंपि. २ C भणोवएस.

---

1 B D आश्चर्ये. 2 D हे देवि. 3 A प्राकृतवत्.

कधिदे शुभोवदेशे शलश्शदीए तदो अपस्खलिदे
भव-कस्ट-गिम्ह-पदहण-विघस्टणे शुस्टु-मेघेव. १

अदिशुस्तिदं निविस्टे चदुस्त-वग्गं विवय्यिद-कशाए
शावय्य-योग-लहिदे शाहू शाहदि अणञ्ञ-मणे. २

१. ततः नृपविज्ञप्तिकानन्तरं भवकष्टमेव ग्रीष्मप्रदहनं निदाघ-संतापस्तस्य विघट्टने अपनयने सुष्टुमेघ इव वर्षुकजलद इव । अप-स्खलितः अबाधितः शुभोपदेशः सरस्वत्या कथितः प्रतिपादितः ॥

कधिदे । शुभोवदेशे । "अत एत् सौ पुंसि मागध्याम्" [२८७]॥

शलश्शदिए । "र-सोर्ल-शौ" [२८८]॥

अपस्खलिदे । कस्ट । "स-षोः संयोगे सोऽग्रीष्मे" [२८९]॥ अग्रीष्म इति किम् । गिम्ह ॥

विघस्टणे । शुस्टु । "ट्ट-ष्ठयोः स्टः" [२९०]॥

२. उपदेशमेव एकाशीत्या गाथाभिराह । अतिसुस्थितम् अति-समाहितं यथा भवत्येवं निविष्टः धर्मध्याननिरतः अत एव विव-र्जितकषायः क्रोधादिरहितः । सावद्ययोगरहितः सपापव्यापारव-र्जितः । अनन्यमनाः मोक्षैकतानमानसः साधुः संयतः चतुर्थवर्गं निर्वाणं साधयति निष्पादयति । आत्माधीनम् आधत्त इति यावत् ॥

अदिशुस्तिदं । चदुस्त । "स्थ-र्थयोः स्तः" [२९१]॥

विवय्यिद । शावय्य-योग । "ज-द्य-यां यः" [२९२]॥

---

१ BC निविट्टे; C निविष्टे.

---

1 D विवर्जितः.

पुञ्ञे निञ्ञाद-पञ्ञे सुपञ्ञले यदि-पशेण वञ्ञन्ते
शयल-यय-वश्चलत्तं गश्चन्ते लहदि पलम-पदं. ३

शपल-विव×का-लहिदे पेस्कन्ते शव्वम् ओलुक-दिस्टीए
मित-पियम् आचस्कन्ते चिश्टदि मग्गम्मि मो×कस्स. ४

एदस्स वधं कलिमो भत्ति एदाह इदि मदी जाहँ
ताणं दोण्हंपि हगे हिदेत्ति वुध्धी पउदव्वा. ५

३. पुण्यः सुकृती निज्ञातप्रज्ञः कुशाग्रबुद्धिः सुप्राज्ञः कौटिल्यरहितः यतिपथेन साधुमार्गेण व्रजन् प्रयान सकलजगद्वत्सलत्वं त्रिजगदनुकूलत्वं च गच्छन् समाचरन् सन् पुरुषः परमपदं मुक्तिं लभते प्राप्नोति ॥

अणञमणे । पुञ्ञे । पञ्ञे । सुपञ्ञले । "न्य-ण्य-ज्ञ-ञ्जां ञ्ञः" [२९३.] ॥

वञ्ञन्ते । "व्रजो जः" [२९४.] ॥

गश्चन्ते । "छस्य श्चोनादौ" [२९५] ॥ लाक्षणिकस्यापि । वश्चलत्तं ॥

४. स्वपरविवक्षारहितः शत्रौ मित्रे च समभावः । अत एव सर्वे समस्तलोकम् आर्द्रदृष्ट्या सकरुणदृशा प्रेक्षमाणः विलोकयन् मितं प्रियं च आचक्षाणः वदन् मोक्षस्य मार्गे पदव्यां तिष्ठति ॥

विव×का । मो×कस्स । "क्षस्य ×कः" [२९६.] ॥

पेस्कन्ते । आचस्कन्ते । "स्कः प्रेक्षाचक्षोः" [२९७] ॥

चिश्टदि । "तिष्ठश्चिष्ठः" [२९८.] ॥

५. एतस्य वधं कुर्मः भक्तिम् एतस्य कुर्मः इति मतिः आत्मानं प्रति एवं बुद्धिर्ययोः । ताणं हुण्ह मिति षष्ठीसप्तम्योः अर्थे प्रत्यभेदात् तयोर्द्वयोरपि विषये अहं वयं वा इति हिता बुद्धिः प्रयोक्तव्या ।

---

१ NONE OF THE THREE MSS. HVAE TAKEN CARE TO DISTINGUISH ALL CASES OF ANUNĀSIKA BY THE PARTICULAR CONCAVE MARK. २ B.D पउदव्वा.

पञ्ञान राचिञा गुन-निधिना रञ्ञा अनञ्ञ-पुञ्ञेन
चिन्तेतव्वं मतनाति-वेरिनो किळ विजेतव्वा. ६
सुध्दाकसाय-हितयक-जित-करन-कुटुम्ब-चेसटो योगी
मुक्क-कुटुम्ब-सिनेहो न वसति गन्तुन मुक्ख-पतं. ७

अहमेवायं वयमेव एते इत्यनुकुरुः अभेदभावः करणीय इत्यर्थः। अत्र भक्तिकरणमसौ इति उपमानार्थः। अन्यथा भक्तिं चिकीर्षोः सर्वस्यापि आत्मभावो भवत्येव। ततश्च यथा भक्तिं चिकीर्षोः आत्मभावस्तथा मिथ्यात्वावपि कर्तव्य इति भावः॥

एदस्स एदाह। "अवर्णाद्वा ङसो डाहः" [२९९.]॥

जोहँ ताणं[1]। "आमो डाहँ वा" [३००]॥ हगे। "अहं-वयमोर्हगे" [३०१.]॥

"शेषं शौरसेनीवत्" [३०२]। मागध्यां यदुक्तं ततोऽन्यत् शौरसेनीवद् द्रष्टव्यम्। अतः हिदेति। "तो दोऽनादौ०" [४.२६०.] इति तस्य दः॥ पयोदह्मा। "अधः क्वचिद्" [४.२६१.] इति तस्य दः॥

[इति] मागधी भाषा समाप्ता॥

६. प्रज्ञानां राज्ञा विचक्षणाधीशेन गुणनिधिना गाम्भीर्यौदार्यधैर्यादिशेवधिना। न अन्यः पुण्यो यस्मात् स तथा। तेन राज्ञा नृपेण मदनादिवैरिणः आन्तराः षड् शत्रवः किल इति प्रसिद्धौ विजेतव्याः अभिभवनीया इति चिन्तयितव्यं पर्यालोच्यम्॥

पञ्ञा। "ज्ञो ञ्ञः पैशाच्याम्" [३०३.]॥

राचिञा। [रञ्ञा।] "राज्ञो वा चिञ्" [३०४]॥

अनञ्ञ-पुञ्ञेन। "न्य-ण्योर्ञ्ञः" [३०५.]॥

गुन। वेरिनो। "णो नः" [३०६]॥

मतनाति। विजेतव्वा। "त-दोस्तः" [३०७.]॥

किळ। "लो ळः" [३०८]॥

७. शुद्धं निर्मलम् अकषायं क्रोधादिरहितं हृदयं यस्य। अत

1 BCD जाणं.

यन्ति कसाया नस्थून यन्ति नट्ठून सव्व-कम्माइं
सम-सलिल-सिनाताणं उज्झित-कत-कपट-भरियान. ८
यति अरिहं-परम-मन्तो पठिय्यते, कीरते न जीव-वधो,
यातिस-तातिस-जाती ततो जनो निव्वुतिं याति. ९

एवं करनानि इन्द्रियाणि तान्येव आत्मनो मोहजननात् कुटुम्बं तस्य चेष्टा स्वस्वविषये व्यापारः । जिता परास्ता करणकुटुम्बचेष्टा च येन स तथा । मुक्तकुटुम्बस्नेहः परित्यक्तबन्धुवर्गानुरागः योगी शुभध्याने कृतानः संयमी मोक्षपदं गत्वा आव्य न वल्लते न संसारे समायाति ॥

सुद्धाकसाय । "शषोः सः" [३०९] ॥ हितपक । "हृदये यस्य पः" [३१०] ॥

कुतुम्ब कुटुम्ब । "टोस्तुर्वा" [३११] ॥ गन्तून । "क्त्वस्तूनः" [३१२] ॥

८. शम एव कोपसंतापहारकत्वात् सलिलम् । तेन स्नातानाम् । निर्धूतान्तरकुवासनामलानाम् इत्यर्थः । उज्झिता त्यक्ता कृतकपटा दर्शितालीकस्नेहत्वाद् रचितानिकृतिः भार्या यैस्तेषां पुरुषाणां कषाया नष्ट्वा तान् मुक्त्वा यान्ति गच्छन्ति सर्वकर्माणि च नष्ट्वा यान्ति ॥

नस्थून । नट्ठून । "ट्ठून-त्थूनौ ष्ट्वः" [३१३] ॥

चेसरो । सिनेहो । सिनातानं । भरियान । "र्य-स्न-ष्टां रिय-सिन-सटाः क्वचित्" [३१४] ॥

९. यदि अर्हताम् इत्युपलक्षणम् । अर्हदादीनाम् इत्यर्थः । परम-मन्त्रः । पञ्चपरमेष्ठिनमस्कार इति भावः । पठ्यते परावर्त्यते । जीववधश्च न क्रियते । ततः अर्हदादिमन्त्रगुणनात् जीववधविरतेश्च यादृशतादृशजातिः हीनोत्तमकुलोऽपि जनो निर्वृतिं याति ॥

[2]पठिय्यते । "य्यस्येय्यः" [३१५] ॥

---

१ B D पठि°

---

1 BC कृत्तकपटपरा· 2 BC पठि°

अच्छति रज्जे सेलेवि अच्छते दृढ-तंप तपन्तोवि;
ताव न लभेय्य मुक्खं याव न विसयान दूरातो. १०
दूरातु नेन घेप्पति मुत्ति-सिरी नाए योग-किरियाए
चत्तारि-मङ्गल-पभुति-मन्तम् उच्चरमानेन. ११

कीरते । "कृगो डीरः" [३१६.] ॥ यातिस । तातिस । "यादृशादेर्दुस्तिः" [३१७.] ॥
याति । "इचेचः" [३१८.] ॥

१०. अरण्ये आस्ते शैलेपि आस्ते दृढं तीव्रं तपस्तप्यमानोपि कुर्वन्नपि । परं तावद् न मोक्षं लप्स्यते प्राप्स्यति यावद् विषयाणाम् । "क्वचिद् द्वितीयादेः" [३. १३४.] इति पञ्चम्याः स्थाने षष्ठी । अतः विषयेभ्य इत्यर्थः । न दूरात । विषयेषु यावद न विरज्यतीत्यर्थः ॥

अच्छति । अच्छते । "आत् तेश्च" [३१९.] ॥ आत् इति किम् । याति ॥
लभेय्य । "भविष्यत्येय्य एव" [३२०.] ॥

११. चत्तारिमङ्गलम् इति पदं प्रभृति यस्य चत्तारिमङ्गलं अरहन्ता-मङ्गलं इत्यादिदण्डकस्य स तथा । स चासौ मन्त्रश्च तम् उद्घोषता उच्चरता तेन सर्वोत्कृष्टपुरुषेण तया योगक्रियया अर्हदादिध्याना-नुष्ठानेन कृत्वा दूराद् मुक्तिश्रीः गृह्यते । अनासन्नापि सिद्धिः आ-त्मसात् क्रियत इति भावः ॥

दूरातो । दूरातु । "अतो ङसेर्डातो-डातू" [३२१.] ॥
नेन । नाए । "तदिदमोष्टा नेन स्त्रियां तु नाए" [३२२.] ॥

"शेषं शौरसेनीवत्" [३२३.] । पैशाच्यां यद् उक्तं ततोन्यत् शौरसेनीवत् ज्ञेयम् । तदुदाहरणानि चात्र स्वयम् अभ्यूह्यानि ॥

योग-किरियाए । पभुति । "न क-ग-च-जादि०" [३२४.] इत्यनेन कगचजादीता-दिसूत्राभ्यन्त इत्याद्यन्तसूत्रेणोक्तं तन् न भवति ॥

[इति] पैशाची भाषा समाप्ता ॥

---

१ BC जोग.

---

१ BCD पभित.

वेन्धु सठासठेसु वि आलम्पित-उपसमो अनालम्फो
सव्वञ्ञु-लाच-चलने अनुझायन्तो हवति योगी. १२
झ्रेच्छर-डमरुक-भेरी-ढक्का-जीमूत-गम्फिर-घोसा वि
बम्ह-नियोजितम् अप्पं जस्स न दोलिन्ति सो धैञ्ञो. १३
उब्भिय-बाह, असारउ सव्वु वि, म भमिकु-तित्थीअ-पेट्टं मुहिआ,
परिहरि तूणु जिम्व सव्वु वि भव-सुहु, पुत्ता तुह मइ एउ कहिआ. १४

१२. सर्वज्ञराजचरणान् अनुध्यायन् योगी अशठेषु अमाया-विषु शठेष्वपि बन्धुः हितपरत्वाद् बान्धवकल्पः आलम्बितोपशमः आश्रितशान्तभावः । अनारम्भः विवर्जितसावद्यव्यापारः अनाल-म्भो वा परित्यक्तजीववधो भवति ॥

उस्सेवासमाणेन । बन्धु । आलम्पित । अनालम्फो । सव्वञ्ञ-लाच । "चुलिकापै-शाचिके तृतीय-तुर्ययोराद्य-द्वितीयौ" [३२५.] ॥

सव्वञ्ञु-लाच-चलने । "रस्य लो वा" [३२६.] ॥

१३. झ्रेच्छरस्य अडाउजेति प्रसिद्धः । डमरुकश्च भेरी च दु-न्दुभिः ढक्का च पटहः । तेषां जीमूतवद् ये गम्भीरा मन्द्रा घोषाः शब्दा अपि । आस्तां रूपादयः । ब्रह्मनियोजितम् आत्मानं यस्य न दोलयन्ति न चालयन्ति । शब्दादिविषया यदात्मानं परमतत्त्वलीनं न क्षोभयन्तीति यावत् । स धन्यः ॥

झ्रेच्छर । डमरुक । भेरी । ढक्का । जीमूत । गम्फिर । घोसा । नियोजितं । "ना-दियुज्योरन्येषाम्" [३२७.] ॥

"शेषं प्राग्वदिति" [३२८.] ॥ धञ्ञो इत्यत्र "न्यण्योर्ञ्ञः" [४. ३०५.] ॥

[इति] चूलीकापैशाचीक भाषा समाप्ता ॥

१४. हे पुत्र त्वं मया ऊर्ध्वबाहु यथा भवति एवमीदृक् एवंविधं

---

१ C D बधूं. २ B C स्सच्छर. ३ B C घञ्ञो. ४ C पटें D पट्टे. ५ B पुत्ता ह मइ एहउ.

---

1 B आलंबित्ता. 2 B C स्सच्छर° 3 B C स्सच्छर°

गङ्ग-हे जँउणहे भीतरु मेल्लइ, सरसइ-मज्झि हंसु जइ झिल्लइ,
तय सो केत्थुवि रमइ पहुत्तउ जित्थु ठाइ सो मुक्खु निरुत्तउ. १५
केणवि जोग-पओगेण कहवि हु धरि रुद्धे सव्वेहिंवि वारिहिं
जो अन्तहेवि निहेलण-नाहहु घर-सव्वस्सुवि निज्जइ चोरेहिं. १६

कथितः। किं तत् त्वद् आह। सर्वमपि पुत्रमित्रकलत्रादिकम् असारं संसारदुःखात्राणतया तुच्छम्। तथा कुतीर्थिकपृष्टेन मुधा मा भ्रम। परमपुरुषार्थलिप्सुः पाषण्डयाश्रितो मा भूद् इति भावः। तथा तृणमिव सर्वमपि भवसुखं स्रक्चन्दनवनितादिविषयशर्म परिहर। मा अत्र इच्छां कुरु इत्यर्थः। वदनकं छन्दः॥

वाहु। अपहें। "स्वराणां स्वराः प्रायोपभ्रंशे" [३२९]॥
पुत्ता। कहिआ। "स्यादौ दीर्घ-ह्रस्वौ" [३३०]॥
असारु। सव्वु। तणु। सधु। भव-सुहु। "स्यमोरस्योत्" [३३१]॥

१५. गङ्गायाः इडाया यमुनायाः पिङ्गलाया भीतरु इति शीघ्रादित्वाद् अभ्यन्तरं हंसः आत्मा मुञ्चति। ततः सरस्वत्यां सुषुम्णायाम्। मध्यमायाम् इति यावत्। हंसो यदा झिल्लइ इति नखादित्वात् स्नाति। तदा स हंसः कुत्रापि कस्मिन्नपि स्थाने प्रभूतः प्राप्तः सन् रमते क्रीडति। यत्र सः अनाख्येयः मोक्षः महानन्दः। निरुत्तउ इति शीघ्रादित्वाद् निर्भ्रान्तस्तिष्ठति। यद् उक्तम् मध्यमा सुषुम्णाख्याता सिद्धिनिर्वाणकारणम् इति। इडापिङ्गलामध्यम् अपास्य यदा आत्मा सुषुम्णाभ्यन्तरम् आसादयति तदा सर्वत्र समभावत्वाद् मुक्तिम् आप्नोतीत्यर्थः॥

इडा गङ्गेति विज्ञेया पिङ्गला यमुना नदी।
मध्ये सरस्वतीं विद्यात् प्रयागः संगमो मतः॥

इति वाक्याद् गङ्गादिनाम् इडादिपर्यायत्वं बोद्धव्यम्॥

हंसु। सो। सो। मोक्खु। "सौ पुंस्योद् वा" [३३२]॥ पुंसीति किम्। भीतरु॥

१६. केनापि अनाख्येयेन योगप्रयोगेण बाह्यविनिवृत्तिरूपसमा-

---

१ BC भीतरु, २ D झाइ.

करणा भासहुं मणु उत्तारेओ, करणा भासे हिं मुक्खु न कस्सु हि वि ।
आसणु सयणु वि सव्वहो करणे हिं, करणहुं मुक्खु तो निरु सव्वस्सु वि ॥
धिविधानेन हेतुना कथमपि महता प्रयत्नेन सर्वैरपि आत्मनो बा-
ह्यार्थं प्रति प्रवृत्तिहेतुत्वाद द्वारैरिव द्वारैः । करणैरित्यर्थः । कृत्वा
गृहे शरीरे रुद्धे नियन्त्रितेपि परं ध्यानमानादपि जाग्रतोपि । साव-
धानादपीत्यर्थः । निहेलणेति देश्यो गृहे । तस्य नाथः आत्मा त
स्माद् गृहस्य शरीरस्य सर्वस्वमपि तत्संबन्ध्यात्मगतसमस्तज्ञानादिकमपि
नतु लोकस्य चौरैः रागादिभिर्नीयते गृह्यते । रागादियुक्तस्य तादृगपि
ध्यानं न स्वार्थसंसिद्धये अलं भवतीति भावः । यत्र किल गृहे द्वा-
राणि स्थगितानि भवन्ति गृहपतिश्च जाग्रद् भवति तत्र नान्य-
चौरावकाशः । रागद्वेषादिचौरास्तु एवमपि प्रभवन्तीति ज्ञानादिर-
क्षणाय रागद्वेषादय एव हन्तव्या इति भावार्थः ॥

खेण । पओगेण । "एट्टि" [३३३] ॥ धरि । रुद्धे । "ङिनेच्च" [३३४] ॥

सव्वेहिं । वारिहिं । "भिस्येद् वा" [३३५] ॥

जोअन्तहे । निहेलण-नाहहु । "ङसेर्हे-हू" [३३६]

१७. भो लोकाः करणाभासेभ्यः शास्त्रोक्तपद्मासनादिविपरीता-
सनेभ्यः मनः उत्तारयत व्यावर्तयत । तानि मा कुरुतेत्यर्थः । हि
यस्मात् कारणात् करणाभासैः कृत्वा न कस्यापि मोक्षः निर्वृतिर्भ-
वति । तथा सर्वस्य योगिनः करणैः प्रशस्तपद्मासनादिभिः कृत्वा
आसनं लगंडादिभिश्च कृत्वा शयनं निद्रा भवति । ततः तस्मात्
करणेभ्यः सर्वस्यापि निरु इति निश्चितम् मोक्षः । निषिद्धासनपरि-
हारेण कर्मक्षपणार्थं पद्मासनादीनि कुर्वन् मुक्तिम् आप्नोतीत्यर्थः ॥

करणाभासहुं । "भ्यसो हुं" [३३७] ॥

कस्सु । सव्वहो । सव्वस्सु । "ङस-सु-हो-स्सवः" [३३८] ॥

---

१ B C °ओ D °उ. THE TEXT REQUIRES °हु.

---

1 B C D निहलनेति. 2 D तत्स्वात्म°

विसयहँ पर-वस मच्छहु मुद्धा, बन्धुहुँ सहिहुँ वि घङ्घलि युद्धा;
दुहुँ ससि-सूरिहिँ मणु संचारहु, बन्धुहुँ सहिहँ व वढ विणु सारहु. १८
गिरिहेँ वि आणिउ पाणिउ पिज्जइ, तरुहेँ वि निवडिउ फलु भक्खिज्जइ,
गिरिहुँ व तरुहुँ व पडिअउ अच्छइ, विसयहिँ तहवि विराउ न गच्छइ. १९
जइ हिम-गिरिहि चडेविणु निवडइ, अह पयाग-तरु अहिवि ईक्क-मणु,
निक्कइ अवँ विणु समयाचारेण विणु मण-सुद्धिएँ लहइ न सिवु जणु. २०

१८. भो मुग्धाः विषयाणां परवशाः बन्धूनां बान्धवानां सखीनां मित्राणामपि। घङ्घलेति शीघ्रादित्वात् झगटके। मोहे इत्यर्थः। शिशाश्च पतिता माऽच्छम्। तर्हि किं कुर्म इत्याह। द्वयोः शशिसूर्ययोः इडापिङ्गलयोः मनः संचारयत शुभभावाय तद्दलं निवेशयत। तथा "तृतीयायाः षष्ठीः [३.१३४] इति तृतीयायाः षष्ठी। अतो बन्धुभिः सखिभिश्च विना। वढेति शीघ्रादित्वात् मुग्धाः सारयत। धातूनाम् अनेकार्थत्वात् तिष्ठम्॥

विसयहं। "आमो हं" [३३९.]॥

बन्धुहुं। सहिहुं। बन्धुहं। सहिहं। "हुं चेदुद्भ्याम्" [३४०.]॥ आर्षाधिकारात् क्वचित् सुपोऽपि हुं। दुहुं॥

१९. गिरेरपि आनीतं पानीयं पीयते तरोरपि निपतितं फलं भक्ष्यते। तथा गिरिभ्यस्तरुभ्यो वा पतित्वा आस्ते तथापि विषयेषु न विरागं गच्छति। वनवासः कालिजरगिर्यादिप्रयागवटवृक्षादिपातोऽपि च सुकरः। विरागवासना पुनर्दुःकरेति भावः॥

२०. यदि हिमगिरौ आरुह्य अथ प्रयागतरौ प्रयागवटेऽपि आरुह्य एकमनाः। पतने कृतनिश्चय इत्यर्थः। निपतति तथापि निर्विकल्पेन समयाचारेण विना मनःशुद्ध्या च विना न शिवं जनो लभते। गिरितरुभ्यः पातः केवलम् अङ्गभङ्गाय। सिद्धान्तोक्तानुष्ठानरागद्वेषराहित्ये च मुक्तये ज्ञेये इति भावार्थः॥

1D एक्क°

विणसइ माणुसु विसयासत्ति उज्झइ तरु-गण जिम्व दावग्गिण,
विसु जिम्व विसय पमिल्लिउ दूरें, अच्छहु चित्तें जोअ-बिलग्गेण. २१
विसय म पसरु निरङ्कुसु दिज्जउ लोअहो, विसएहिं मणु कड्ढिज्जइ;
मणु थम्भेवि पवणि निजोजहु, मण-पवणिहिं रुद्धहिं सिज्झिज्जइ.

गिरिहे । तरुहे । गिरिहुं । तरुहुं । हिम-गिरिहि । पयाय-तरुहि । "ङसि-भ्यस्-ङीनां हे-हुं-हयः" [३४१.] ॥

निरुद्धअवें । समयाचारेण । "आद्दो णानुस्वारौ" [३४२.] ॥

२१. यथा दावाग्निना तरुगणा दह्यन्ते विनाश्यन्ते तथा विषयासक्त्या मनोज्ञशब्दादिलाम्पट्येन कृत्वा मानुषो विनश्यति । तथा विषं यथा विषयान् दूरेण प्रमुच्य योगविलग्नेन समाधिलीनेन चित्तेन आध्वं तिष्ठत ॥

मण-सुद्धिएँ । विसयासत्तिं । दावग्गिण । "एँ चेदुतः" [३४३.] एवम् उत्तोपि द्रष्टव्यः ॥

माणसु । तरु-गण । विसु । विसय । "स्यम्-जस्-शसां लुक्" [३४४.] ॥

२२. भो लोकाः निरङ्कुशं निरर्गलं यथा भवत्येवं विषयाणां प्रसरः युष्माभिः मा दापि । विषया निरुध्यन्ताम् इत्यर्थः । ननु विषयप्रसरदाने किं भविष्यति इत्याह । विषयैर्मनः कृष्यते । स्वस्मिन् सतृष्णं क्रियत इत्यर्थः । तर्हि किं कुर्म इत्याह । मनः स्तम्भित्वा नियम्य पवने इडापिङ्गलान्तर्वहमानवायौ नियुङ्क्त । मनसा पवनम् अवष्टभ्नीतेत्यर्थः । यतः मनःपवनयो रुद्धयोः स्थिरयोः अवष्टब्धयोः सिध्यते मुक्तौ भूयते ॥

विसय । "षष्ठ्याः" [३४५.] ॥

लोअहो । "आमन्त्र्ये जसो होः" [३४६.] ॥

विसएहिं । मण-पवणिहिं । रुद्धहिं । "भिस्सुपोर्हिं" [३४७.] ॥

नाडिउ इड-पिङ्गल-पमुहाओ जाणेव्वाओ पवणेणं रुद्धा
ताउ न जाणइ जो सव्वाओ जोगिअ-चरिआएँ चरइ सुमुद्धा. २३
गयण-दलन्त-सुधा-रस-निकहें अमिअ पिअन्तिहु जोगिअ-पन्तिहु
ससहरु-वम्मी धरन्तिहु कइआवि भउ नोपज्जइ जर-मरणन्तिहु. २४

२३. इडापिङ्गलाप्रमुखा नाड्यः शरीरे अनेकशिरासद्भावेपि त्रिकालज्ञानहेतुत्वेन प्रधानत्वात् वामदक्षिणमध्यमा धमनयः पवनेन पार्थिवादिवायुपञ्चकेन रुद्धाः प्रत्येकं सार्धघटिकाद्वयं यावत् अवरुध्या ज्ञातव्याः । तथा चोक्तम् ।

नाडीमध्ये तथा भुक्तिः सार्धं तु घटिकाद्वयम् ।
घटिकार्धेन भवेद् भूतम् एवं वा लक्षयेद् बुधः ॥

एकैका नाडी सार्धं घटिकाद्वयं संततं वहति । तत्रापि पञ्चापि पार्थिवादिवायवः स्वस्वभुक्तिं भुञ्जते । सा च कियती भवति । पञ्चानामपि प्रत्येकं घटिकार्धं भुक्तिर्भवति । भवन्ति च पञ्च घटिकार्धानि सार्धघटिकाद्वये इति अस्यार्थः । ता इडाद्या नाडीः सर्वाः समस्ता यो न जानाति स पुरुषो योगिकचर्यया योगिनाम् आचारेण सुधा निरर्थकं चरति । नाडीपवनसंयोगपरिज्ञानविकलेन बहु क्लिश्यतापि योगः साधयितुं न शक्यते इति भावः ॥

नाडिउ । पमुहाओ । जाणेव्वाओ । ताउ । सव्वाओ । "स्त्रियां जश्शसोरुदोत्" [३४८.]॥

जोगिअ-चरिआए । "ट-ए" [३४९.]॥

२४. गगनं ब्रह्मरन्ध्रम् दशमद्वारम् इति यावत् । तस्मात् दलन्तेति तक्षादित्वात् [४-१९५.] क्षरन् वहन् सुधारसो यस्यां सा तथा । सा चासौ नीका च इडाख्या वामनासिका । तस्याः सकाशात् तत्संबन्धि वा अमृतं पिबन्तीनाम् आस्वादयन्तीनां शशधरम् इडाख्यां नासिकां वर्त्मनि दशमद्वारे धरन्तीनाम् अमृतक्षारणाय निवेशयन्तीनां यो-

---
१ B C D जाणेवाओ. २ B D चरिए.

वज्जइ विणा अदिट्ठिहि तन्तिहि, उट्ठइ रणिउ हणन्तउँ गणइँ;
जहि विसामु लहइ तं झायहु मुत्तिहें कारणि चप्फल अन्नइं. २५
जो जहाँ होन्तउ सो तहाँ होन्तउ सत्तुवि मित्तुवि किहेंवि हु आवउ;
जेहिं विहु तहिंविहु मग्गे लीणा एक्कों दिट्ठिहि दोन्निवि जो अहु. २६
गिपड्ढिानां क्वापि कस्मिन्नपि स्थाने जरामरणाभ्यां भयं न भवति।
उक्तरित्या अमृतपानं योगिनां मुक्तये संपद्यते इति भावः॥

निफ्फडे। "ङस-ङस्योर्हे" [३५०.]॥

पिअन्तिहुं। जोगिअ-पन्तिहु। धरन्तिहु। जर-मरणीहु। "भ्यसामोर्हुं:"[३५१.]॥

२५. अदृष्टायाम् इन्द्रियाविषयभूतायां तन्त्र्यां नाडीलक्षणे गुणे वीणा शरीरलक्षणा वल्लकी वाद्यति। परब्रह्मलीनस्य योगिनः स्वयमेव अभिव्यनक्ति इति भावः। ततः स्थानानि उरःकण्ठप्रभृतीनि घ्नत् ताडयत् रणितम् उत्तिष्ठते प्रयत्नम् अन्तरेण उल्लसति। अनाहतो ध्वनिः उत्पद्यत इति यावत्। तथा तदेव रणितं यत्र यस्मिन् स्थाने विश्रामं लभते तद् ध्यायत। ब्रह्मरन्ध्रे मनो नियुङ्क्त इत्यर्थः। किमित्येवं कार्यत इत्याह। मुक्तेः कारणे अन्यानि तपउपसर्गसहनप्रभृतीनि कष्टानुष्ठानानि चप्फलेति शीघ्रादित्वात् चाटुफलानि उपचारवाक्यानी असत्यानि याद्भुरानि। सिद्धिसाधने असमर्थानीति भावः॥

अदिट्ठिहि। तन्तिहि। "ङेर्हि" [३५२]॥

गणइं। अन्नइं। "क्लीबे जश्शसोरिं" [३५३]॥

हणन्तउं। "कान्तस्यात उं स्यमोः" [३५४]॥

२६. यः यस्मात् भवत् जायमानः स तस्मात् कस्मादपि। किंचिदपि कारणम् आश्रित्येति भावः। शत्रुरपि मित्रमपि भवन् से पद्यमानः। कीर्ति स्फुटम्। आवतु प्रतिकूलम् अनुकूलं प्रकर्तुं समीपम् आगच्छतु। परं यस्मिन्नपि तस्मिन्नपि मार्गे लीनाः यदपि तदपि

---

१ THE COMMENTATOR'S TEXT READ हि FOR हु SEE COMMENTARY. २ BC जहेंवि.

1 BC कष्टानि. 2 A डेर्हिं D डेर्हि.

कासु वि जासु वि तासु वि पुरिसहो कहे वि हु जहे वि हु तहे वि हु नारिहे
तं हितु वयणु चविज्जइ थोअउं धम्मु परिणँम्वइ समत-पयारेहिं. २७
तं बोल्लिअइ जु सच्चु पर, इमु धम्मक्खरु जाणि;
एहो परमत्था, एहु सिवु, एहु सुह-रयणहँ खाणि. २८

जिनधर्मादि दर्शनम् आश्रिता इत्यर्थः । एकया दृष्ट्या समभावेन द्वे अपि शत्रुमित्रे द्योतयतीति । धातुनाम् अनेकार्थत्वात् पश्यत । हुशब्दो पादपूरणे । एवम् अग्रगाथायामपि हुशब्दः ॥

जहां । तहां । "सर्वादेर्ङसेर्हां" [३५५]॥ किहे । "किमो डिहे वा" [३५६.]॥

जहिं । तहिं । "ङेर्हिं" [३५७.]॥

२७. कस्यापि यस्यापि तस्यापि पुरुषस्य अयम् आत्मीयः अयम् अन्यः इत्यभिप्रायपरिहारेण मनुष्यमात्रस्य । सर्वस्येत्यर्थः । कस्या अपि यस्या अपि तस्या अपि नार्याः तद् हितं वचनम् अहिंसाप्रधानो धर्मः क्रियताम् इत्युपदेशः स्तोकं मितं कथ्यते यत् समस्तप्रकारैः कृतकारितानुमतिरूपैः परिणमति रोचते ॥

कासु । जासु । तासु । "यत्तत्किंभ्यो ङसो डासुर्न वा" [३५८.]॥

कहे । जहे । तहे । "स्त्रियां डहे" [३५९.]॥

२८. यद् वचः अहिंसादिकं सत्यम् अविसंवादि तत् परं केवलं कथ्यते । इति इदं धर्माक्षरं धर्मरहस्यं जानीहि अवगच्छ । तथा एष परमार्थः उत्तमार्थः । एतत् शिवं मङ्गलम् । एषा च सुखान्येव काम्यत्वाद् रत्नानि तेषां खनिः आकरः । यत् सत्यम् उच्यते इति सर्वत्रापि संबन्धः ॥

१ C D परिणमइ. THIS NASAL MARK (ँ) IS NOT INTENDED TO MARK THE VOWEL अ NASAL BUT IS INTENDED TO AFFECT THE CONSONANT व् AND TO PRODUCE THE NASAL वँ WHICH IS KNOWN IN GRAMMAR IN THE VARTIKA यवलपरे यवला वा AND IN THE EXAMPLE किँव्ह्लयति. (SEE C. 8. ३९७.)

१ C कथ्यते इदानीम्.

पइ सुसावग ओइ मुणि, पिच्छइ, सवहिं सवाइं;
आयहों जम्महों एहु फलु, नायइँ विसय-सुहाइं. २९
साहुवि लोउ तडप्फडइ, सव्वुवि पण्डिउ, जाणु,
कवणुवि एहु न चिन्तवइ काइंवि जं निव्वाणु. ३०

त्रं । ध्रुं । तं । तु । "यत्तदः स्यमोर्ध्रुं त्रं" [३६०.]॥

इमु । "इदम इमुः क्लीबे" [३६१.]॥

एहो । एहु । एह । "एतदः स्त्री-पुं-क्लीबे एह एहो एहु" [३६२.]॥

२९. एतान् सुश्रावकान् अमून् मुनीन् पश्यत । किं पश्याम इत्याह । एते सुश्रावकाः असी मुनयश्च पाक्षिकैकाशनकार्निर्विकृतिकाचाम्लोपवासरूपाणि तपांसि कुर्वन्ति । अथवा युक्तमेवैतद् यद् एते एवम् अनुतिष्ठन्ति । यतः अस्य जन्मनः परमपुरुषार्थसाधकस्य मानुषत्वस्य एतत्तपस्तपनरूपं फलं साध्यम् एतत्फलपरमपुरुषार्थहेतुत्वात् । न इमानि विषयसुखानि फलम् । परमपुरुषार्थविघातकत्वात् ॥

एइ । "एइर्जश्शसोः" [३६३.]॥

ओइ । "अदस ओइ" [३६४.]॥

आयहो । आयइँ । "इदम आयः" [३६५.]॥

३०. सर्वोपि लोकः तडप्फडइ इति तडफादित्वात् चपलायते मोक्षनिमित्तं प्रयतते । तथा सर्वोपि पण्डितः विचक्षणोस्तीति त्वं हे नृप जानीहि । परं कोपि एतद् न चिन्तयति न विचारयति । यत् किं[2]मिति किंस्वरूपं निर्वाणम् इति ॥

साहु । सव्वु । "सर्वस्य साहो वा" [३६६.]॥

कवणु । काइं । "किमः काइं-कवणौ वा" [३६७.]॥

---

1 B C ० निर्विकृतिः 2 D किमपि.

सवहों कासुवि उवरि तुहुँ एँहे चिन्तसु निम्मोह,
तुम्हे म निवडहु भव-गहणि, तुम्हइँ सुहिआ होइ. ३१
तुम्हे निरक्खउ अप्पु जिम्वँ, तुम्हइँ जिम्व अप्पाणु,
पइँ अणुसासउँ, पसमु करि, तइ नेउँ-अक्खउ ठाणु. ३२
पइँ करि अव्वी जीव-दय, तइँ बोल्लेवउ सच्चु,
पइँ सुहु तइँ कल्लाण तउ, तउ होहिसि कय-किच्चु. ३३
सवे अम्हा साहु परं तुम्हेहिँ इह जम्मम्मि;
तुम्ह समत्तणु तुध्र खम तउ संजमु चिन्तेमि. ३४

३१. षड्भिः कुलकम्। श्रुतदेवी कुमारपालं प्रति आह। हे महाराज अहं युष्माकं बान्धवः स्वजन इति भणित्वा एतद् वक्ष्यमाणं सर्वेषु कथयत यूयम् उपदिशत। किं तद् इत्याह। हे निर्मोह अज्ञानरहित भव्यलोक त्वम् एतद् इदं सर्वस्य कस्यापि उपरि। स्वपक्षे परपक्षे चेत्यर्थः। चिन्तय परिभावय। किं तद् इत्याह। यूयं भवगहने संसारकान्तारे मा निपतत निमज्जत। तथा यूयं सुखिताः कर्माष्टककृतकष्टरहिता भवत॥

३२. तथा अहम् आत्मानं यथा युष्मान् निरीक्ष्य, युष्मान् तथा आत्मानं निरीक्ष। आत्मपरौ समभावेन दृष्टेत्यर्थः। त्वाम् अक्षयं स्थानं परमपदं नेतुं त्वामेव अनुशास्मि शिक्षयामि। किं तद् इत्याह। प्रशमं सर्वत्र समभावं कुरु॥

३३. तथा त्वया जीवदया कर्तव्या। त्वया सत्यं च कथयितव्यं वक्तव्यम्। ततो जीवदयादेः त्वयि सुखं त्वयि कल्याणं शिवं भविष्यति। ततः कृतकृत्यः विहितपरमपुरुषार्थः भविष्यसि॥

३४. तथा इह जन्मनि युष्माभिः परं केवलं साधवः महर्षयः

१ BC एहु. २ BCD निवडउ.

कलि-मलु तुज्झु पणासिही, तउ वज्जेही पावु,
मुक्खुवि तुध्र न दूरी ठिउ, करि धम्मक्खरि ठावु. ३५
तुम्हहं मुक्खु न दूरि ठिउ जइ संजमु तुम्हासु;
हउं तुम्ह बन्धवु तुअ भणिवि पहु जम्महु सव्वसु. ३६
अम्हे निन्दउ कोवि जणु, अम्हइं वण्णउ कोवि;
अम्हे निन्दहुं कंवि नवि, नम्हइं वण्णहुं कंवि. ३७

सेवितव्याः पर्युपास्याः । तथा तव समस्तं तव क्षमां तव संयमं च चिन्तयामि सुसाधुसेवया अहं परिभावयामि ॥

३५. तथा धर्माक्षरे धर्मप्रतिपादके सिद्धान्ते दाउं स्थिति स्त्रीत्वादी स्यात् गृहे प्रतीबन्धं कुरु । एवं च त्वत भवतः सकाशात् कलिमलम् इहजन्मभवं पापं उण (न१) कुर्ष्यति । तथा त्वत् पापम् अनन्तपूर्वभव-कृतं दुष्कृतं प्रजिष्यति । ततश्च त्वत् मोक्षोपि न दूरे स्थितः । अ-पि तु समासन्न एव आस्ते । धर्मप्रभावादेव कलिमलनाशः परमप-दप्राप्तिश्च जायत इत्यर्थः ॥

३६. तथा यदि युष्मासु संयमश्चारित्रं तदा युष्मत् युष्माकं वा मोक्षो न दूरे [स्थितः]॥

तुहुं । "युष्मदः सौ तुहुं" [३६८]॥

तुम्हे । तुम्हइं । तुम्हे । तुम्हइं । "जश्शसोस्तुम्हे तुम्हइं" [३६९]॥

पइं । तइं । पइं । तइं । पइं । तइं । "टा-ड्यमा पइं तइं" [३७०]॥

तुम्हेहिं । "भिसा तुम्हेहिं" [३७१]॥

तुज्झु । तुध्र । तउ । तुज्झु । तउ । तुध्र । "ङसि-ङस्भ्यां तउ-तुज्झु-तुध्रः" [३७२]

तुम्हहं । "भ्यसाम्भ्यां तुम्हहं" [३७३]॥ तुम्हासु "सुपा" [३७४]॥ तुम्हासु

हउं । "सावस्मदो हउं" [३७५]॥

३७. षड्भिः कुलकम् । हे कुमारपाल नृप कृपरीति स्त्रीत्वादीत्वात्

1 B पणासिही. 2 BC दाउ. 1 BC तुहं. 2 BC तुध्रा.

मइँ मित्तेवा भव-गहणु मइँ थिर गही बुद्धी;
मत्था दत्थउ सु-गुरु मइँ, पावउँ अप्पेहो सुद्धी. ३८
अम्हेहिँ केणवि विहि-वसिण गहु मणुअत्तणु पत्तु;
मज्झु अदूरे होउ सिवु, महु वच्चउ मिच्छत्तु. ३९
अम्हहं मोह-परोहु गउ, संजमु हुउ अम्हासु,
विसय न लोलिम महु करहिं, म करहि इअ वीसासु. ४०

अनया रीत्या अनेन भण्यमानप्रकारेण आत्मानं शिक्षय संबोधय। रीतिमेव आह। अस्मान् कोपि जनः निन्दतु जुगुप्सताम्। अस्मान् कोपि जनः वर्णयतु श्लाघताम्। परं वयं नापि कमपि निन्दामः नापि कमपि वर्णयामः। निन्दितरि द्वेषं स्तोतरि रागं च न कुर्म इत्यर्थः॥

३८. मया भवगहनं मोक्षमार्ग इष्टता मयि स्थिरा अविनश्वरा बुद्धिः। तथा सुगुरुः मां मस्तके हस्तयतु प्रसन्नमना मच्छिरसि हस्तं विदधातु। ततश्च अहम् आत्मनः शुद्धिं नैर्मल्यं प्राप्नोमि॥

३९. अस्माभिः केनापि विधिवशेन शुभकर्मयोगेन एतद् मनुजत्वं प्राप्तम्। तथा मत् मत्सकाशाद् मम वा शिवम् अदूरे निकटे एवं भवतु। मत् मम वा मिथ्यात्वं व्रजतु। मिथ्यात्वविनाशेन निःश्रेयसं संजायताम् इत्यर्थः॥

४०. अस्मत् अस्मत्सकाशात् अस्माकं वा मोहप्ररोहः अज्ञानोद्भवो गतः विनष्टः। अस्मासु संयमः भूतः संजातः। विषयाश्च न लोलत्वं मम कुर्वन्तीति विश्वासं विश्रम्भं मा कार्षीः। विचित्रा हि कर्मणां गतिः इति चतुर्थपुरुषार्थं साधयिष्यता विषयाणाम् अवकाशः कथंचिदपि न देय इति भावः॥

रे मण करसी कि आलडी, विसया अच्छहु दूरी,
करणइँ अच्छह रुन्धिअइँ, कड्ढउँ सिव-फलु भूरि. ४१
इणपरि अप्पउ सिक्खविसु, तुह अक्खहुँ परमत्थु,
सुमरि जिणागम, धम्मु करि, संजमु वज्जु पसत्थु. ४२

४१. रे मनः किं किमर्थम् आलिं परस्त्र्यादिप्रार्थनरूपानर्थं करोषि । आलिं मा कार्षीरित्यर्थः । तथा रे विषयाः यूयं दूरे आध्वं मद्दोऽन्ते मा आगमत । रे करणानि च रुद्धानि नियन्त्रितानि यूयम् आध्वम् । किमित्येवं नियोगे ब्रूथाह । अहं भूरि प्रभूतं शिवफलं कर्षामि आत्मसात् करोमि ॥

४२. तथा जिनागमान् स्मर धर्मं धर्मानुष्ठानं कुरु कुरुष्व वा । प्रशस्तं संयमं च सर्वविरतिं व्रजेति च तव वयं परमार्थम् आचक्ष्महे।

अम्हे । अम्हइं । अम्हे । अम्हइं । "जश्शसोरम्हे अम्हइं" [३७६.] ॥

मइं । मइं । मइं । "टा-ड्यमा मइं" [३७७.] ॥

अम्हेहिं । "अम्हेहिं भिसा" [३७८] ॥

मज्झु । महु । "महु मज्झु ङसिङस्भ्याम्" [३७९.] ॥

अम्हहं । अम्हहं । "अम्हहं भ्यसाम्भ्याम्" [३८०.] ॥

अम्हासु । "सुपा अम्हासु" [३८१.] ॥

करहिं । "त्यादेराद्यत्रयस्य बहुत्वे हिं न वा" [३८२.] ॥

करहि । "मध्यत्रयस्याद्यस्य हिः" [३८३.] ॥ पक्षे करसि ॥

अच्छहु । "बहुत्वे हुः" [३८४.] ॥ पक्षे अच्छह ॥

कड्ढउं । "अन्त्यत्रयस्याद्यस्य उं" [३८५.] ॥

अक्खहुं । "बहुत्वे हुं" [३८६.] ॥

सुमरि । करे । वज्जु । "हि-स्वयोरिदुदेत्" [३८७.] ॥

संजम-लीणहों[1] मोक्ख-सुहु निच्छइँ होसइ तासु
पिय वलि कीसु भणन्ति जउ णाइँ पहुच्चइ[2] जासु. ४३
सच्चइँ वयणइँ जो ब्रुवइ उवसमु वुजइ पहाणु,
प्रस्सदि सत्तु वि मित्तु जिम्ब, सो गृण्हइ निव्वाणु. ४४
तँव-छुरें छोल्लहु अप्पणा कम्म खडुकन्ताइं
साहुहुं पासहु सुद्धि-गर सुद्धें[3] गृण्हिअ वयणाइं. ४५

४३. हे कुमारपाल नृप । इति संबोधनपदम् अग्रेऽपि आसर्गान्तं योजनीयम् । हे प्रिय वलिः क्रियते हे वल्लभ तव अहम् अवतारणकं विधीये इति भणन्त्यः रागवृद्धये प्रतिपादयन्त्यो वनिताः यस्य न प्रभवन्ति समाधिध्वंसनाय, न समर्थाः संजायन्ते । संयमलीनस्य व्रतपरस्य तस्य निश्चयेन निःसंदेहं मोक्षसुखं भविष्यति ।

होसइ । "वत्स्यति स्यस्य सः" [३८८.] ॥

कीसु । "क्रियेः कीसु" [३८९.] ॥

पहुच्चइ । "भुवः पर्याप्तौ हुच्चः" [३९०.] ॥

४४. सत्यानि वचनानि यो ब्रूते प्रधानम् उपशमं च यो व्रजति शत्रुमपि मित्रं यथा यः पश्यति स निर्वाणं गृह्णाति आत्मसात् करोति ।

ब्रुवइ । "ब्रुगो ब्रुवो वा" [३९१.] ॥

वुजइ । "व्रजे वुञः" [३९२.] ॥

प्रस्सदि । "दृशेः प्रस्सः" [३९३.] ॥

गृण्हइ । "ग्रहेर्गृण्हः" [३९४.] ॥

४५. साधूनां पार्श्वात् । साधुभ्य इत्यर्थः । शुद्धिकराणि ।

पुव्विं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कन्ताणं कम्माणं वेइत्ता ।
मुक्खो न त्थि अवेइत्ता तवसा वा झोसइत्ता वा ।

---

१ C लीणरमहो. २ BCD पहुच्चइ. ३ BC सुद्धें; D सुद्धे.

---

1 BCD ब्रुव्वः.

स-भला जीविदु कि न करहा, मन वच्चइ अकयत्थ,
पुलय-पफुल्लिअ मणि धरहु गुरु-अण-कधिदु-सुअत्थ. ४६
गुरु-वय-अँम्बैलइँ निवुँ छिवहु भत्तिं सिर-कमलेण,
पिउ बोलहु पिउ आचरहु तासुजि उवएसेण. ४७

इत्यादि कर्म भल्ला पासनोपायस्ती पादकसद्उपदेशान सुखेन गृहीत्वा प्राय आत्मीयानि खड्डुक्कन्ताइं इति अवतरन्ति स्खलन्ति शल्याय-मानानि वा। आत्मनि अवस्थितं श्नन्ति बाधां कुर्वन्ति महाव्य-था जननात् अन्तः प्रविष्टतोमरादिकल्पानिति क्रमेण तात्पर्यार्थः। कर्माणि तपःसुरेण यूयं तक्षुत तनूकुरुत । विनाशयतेति यावत् ।

छोल्लहु । "तक्षादीनो छोल्लादयः" [३९५] ॥ आदिग्रहणाद् देशीषु ये क्रियावचना दृश्यन्ते ते उदाहार्याः । तथा खड्डुक्कन्ताइं । इत्यादि ॥

४६. यूयं सफलं जीवितं किं न कुरुत । अपि तु विधत्तेत्यर्थः । तथा अकृतार्थाः असाधितधर्मार्थाः । मन इति देश्यः निषेधार्थः । तथा च प्रयोगः ॥ मन विरमउ तुह गुण-गहणि मज्झ जीह सय कालु ॥ ततो मा व्रजत संसारं पर्यटत । कथं जीवितं सफलं भव-तीत्याह । पुलकैः रोमाञ्चैः प्रफुल्लिताः संजातपुष्पोद्गमा इव गुरुजन-कथितान् धर्माचार्योक्तान् सुशास्त्रार्थान् आगमोक्तजीवाजीवादिपदा-र्थान् मनसि धरत वहत । चित्ताद् मा विस्मारयतेति भावः ॥

४७. यूयं शिरःकमलेन भक्त्या गुरुपदकमलानि नित्यं स्पृशत। प्रणामं कुरुतेत्यर्थः । तथा तस्यैव गुरोरेव उपदेशेन शिक्षया प्रियं सर्वस्यापि अनुकूलं कथयत । प्रियं च आचरत अनुतिष्ठत ॥

सुच्छि-गर । सुधं । सभला । जीविदु । कथिद । गुरु-वय । "अनादौ स्वरादसंयुक्तानां क-ख-त-थ-प-फां ग-घ-द-ध-ब-भाः" [३९६] ॥ अनादाविति किम् । अकयत्थ । सुअत्थ । भत्तिं ॥ प्रायोधिकारात् क्वचिन्न । पफुल्लिअ ।

---

१ B C कमलइः D कम्मलइ.

वाया-संघर्षं व्रासु जिम्व धरहिं जि संपइ-लुद्ध
ते गुरु परिहरि विवइ-गर, आवइ-हरिआ मुद्ध. ४८
जेम्वइ तेम्वइ करुण करि, जिम्व तिम्व आचरि धम्मु.
जिहवि हु तिहवि हु पसमु धरि, जिध तिध तोडहि कम्मु. ४९
किम्व जम्मणु, केम्वय मरणु, किह भवु, किध निव्वाणु;
एहउ तेण परिजाणियइ जसु जिण-वयण पमाणु. ५०

उम्बलइ। कमलेण। "मोनुनासिको वो वा" [३९७.]॥

प्रिउ। पिउ। "वाधो रो लुक्" [३९८.]॥

४८. संपल्लुब्धो व्यासो यथा [ये] वाक्संपदं व्याख्याने वाग्मितां धरन्ति। धनलिप्सया जनरञ्जनाय व्याख्यान्तीत्यर्थः। तान् विपत्करान् असदुपदेशदानेन संसारदुःखजनकान् मुग्धान् श्रुतिप्रतिकूलाचरणान् मूर्खान् गुरून् हे आपत्त्रस्त जन्मजरामरणादिविपत्तिभीत परिहर मा अङ्गीकुरु॥

व्रास। "अभूतोपि क्वचित्" [३९९.]॥

संपइ। विवइ। आवइ। "आपद्विपत्संपदां द इः" [४००]॥ प्रायोधिकारात् संपय॥

४९. यथा तथा येन तेन प्रकारेण करुणां प्राणिषु दयां कुरु। यथा तथा धर्मम् आचर अनुतिष्ठ। यथापि तथापि प्रशमं धर। यथा तथा कर्म त्रोटय छिन्धि। हुशब्दो पादपूरणे॥

५०. कथं केन प्रकारेण जन्म भवति। कथं मरणम्। कथं भवश्चातुर्गतिकसंसारः। कथं निर्वाणं च। ईदृक् एवंविधं जन्मादि तेन परिज्ञायते यस्य जिनवचनं समस्तार्थप्रतिपादकः अर्हत्सिद्धान्तः प्रमाणं तथेति प्रतीतो भवति॥

---

१ D वयणु. २ B C पम्वाणु.

अक्खहुँ तसु नमि गुरु-जणहो तव-तेएहिँ दुसहस्सु,
बहुहुँवि मिच्छा-दंसणहँ जो मउ दलइ अवस्सु. ५७
बम्भु अणणाइसु चरइ जो अणवराइस-चित्तु,
पाउव पावइ तहिँजि भवि सो निव्वाणु पवित्तु. ५८

धापयामि । न करोमि नास्मना विलनोमि । करणकारणयोरुपलक्ष-णत्वाद् नान्यमपि सावद्यं व्यापारं कुर्वन्तम् अनुजानामि । अतएव सुखेन नीरागः सन् आसे वर्ते इति यस्य मनसि इयान् एतावन्मात्रः शस्तु इति आग्रहो निर्बन्धः तस्य पुरुषस्य भण कियान् किंपरिणामो विवेकः । न तद्विवेकस्य मितिरस्तीति भावः॥

एत्तुलु । केत्तुलु । केवडउ । एवडु । "ऐदे-किमोर्यादेः" [४०८] ॥

५७. बहुनामपि मिथ्यादर्शनानां बौद्धादिकुमतानां मदम् अवश्यं यो दलयति राजसभायां विदग्धसभ्यसमक्षं दर्पम् अपनयति । [तसु] "द्वितीयायाः षष्ठी" [३.१३४] इति षष्ठी । अतः तं तपस्तेजसा दुस्सहम् अजय्यं गुरुजनं नम प्रणिपत इति आचक्ष्महे वयं भवन्तं प्रतिपादयामः ॥

सुघें । जणहो । "कादिस्थैदोतोरुच्चारलाघवम्" [४१०] ॥

अक्खउँ । अक्खहुँ । तेएहिँ । बहुहुँ । दंसणहँ । "पदान्ते उं-हुं-हिं-हंकाराणाम्" [४११] ॥

५८. अनन्यादृशा रागाद्यकलुषितत्वाद् अनन्यसमं चित्तं यस्य स तथाभूतो यः अनन्यादृशं लोकोत्तरं ब्रह्म शीलं चरति अनुतिष्ठति प्रायः बाहुल्येन स जन्तुस्तस्मिन्नेव भवे पवित्रं निर्वाणं प्राप्नोति ॥

बम्भु । "म्हो म्भो वा" [४१२] ॥

अणणाइसु । अणवराइसु । "अन्यादृशोऽन्नाइसावराइसौ" [४१३] ॥

---

1 B C मसीसंत.

पाउम्व भवि सुहु दुल्लहउँ, पग्गिम्व जण सुह-लुद्ध.
तं संतोसामएण विणु पाउ पमग्गहिँ मुद्ध. ५९
रयण-त्तउ फुडु अणुसरहु अन्नह मुत्ति कहन्ति;
भण्डइ लब्भहिँ पउर धण, अनु किं नहउ पडन्ति. ६०
कउ वढ भमिअइ भव-गहणि? मुक्ख कहन्तिहु होइ?
एहु जाणेवउँ जइ मणसि तो जिण-आगम जोइ. ६१

५९. प्रायः बाहुल्येन भवे सुखं दुर्लभम्। जनाश्च प्रायः सुखलुब्धाः। तच्च सुखं संतोषामृतेन विना प्रायो मुग्धाः हेयोपादेयपरिज्ञानविकला मार्गयन्ति गवेषयन्ति। अनुत्तरसुख १सुखतुःस्वसमान महासुनि४ संतोषाभासक्षुत्पर्थितीर्थान्तरीय ३ उदासार्थे प्रायः शब्दाः॥

पाउव। पाउम्व। पग्गिम्व। पाउ। "प्रायसः पाउ-पाइव-पाइम्व-पग्गिम्वाः" [४।१४.]॥

६०. रत्नत्रयं ज्ञानदर्शनचारित्राणि स्फुटम् अनुसरत यूयम् आश्रयत। अन्यथा रत्नत्रयं विना कथं मुक्तिरिति। इतिः वाक्यपरिसमाप्तौ। अत्रार्थे युक्तिं दर्शयन् आह। भाण्डेन क्रयाणकेन कृत्वा प्रचुराणि धनानि केसरकर्पूरकस्तुरिकासुवर्णादिवस्तूनि लभ्यन्ते पुंसा आसाद्यन्ते। अन्यथा किं नभसः पतन्ति। भाण्डं विना न तानि संपद्यन्त इति भावः॥

अन्नह। अनु। "वाऽन्यथोऽनुः" [४।१५.]॥

६१. कुतः कस्मात् कर्मणः भवगहने भ्रम्यते पर्यटयते। कुतश्च मोक्षो भवति। इति एतद् ज्ञातुं वेदितुं श्रीमादित्वात् मूढ यदि मन्यसे ततस्तदा वा जिनागमान् द्योतय इति धातुनाम् अनेकार्थत्वाद् गवेषय। अर्हत्समयं विना भवहानौ पायः शिवसंप्राप्त्युपायश्च न ज्ञायत इति भावः॥

चञ्चल संपय, ध्रुवु मरणु, सव्वु वि एम्व भणेइ,
मिलिवि समाणु महामुणिहिँ पर संजमु न करेइ. ६२
मं करि मणाउ वि मणु विवसु, मं करि दुक्कय-कम्मु,
वायारम्भु वि मा करहि जइ किर इच्छसि सम्मु. ६३
तित्थि वि अच्छउ अहव वणि अहवइ निअ-गेहि वि;
[1]दिवेँ दिवेँ करइ जु जीव-दय सो सिज्झइ सव्वो वि. ६४
तवेँ सहुँ संजमु नाहिँ जसु, एम्वइ गम्वइ जु दीह,
पच्छइ-तावु न जो करइ, तासु फुसिज्जइ लीह. ६५

कउ । कहन्तिहु । "कुतसः कउ कहन्तिहु" [४१६.]

तो । "ततस्तदोस्तोः" [४१७.] ॥

६२. संपत् चञ्चला । मरणं ध्रुवं निश्चितम् । एवं सर्वोऽपि भणति । परं महामुनिभिः समं मिलित्वा संबन्धम् अवाप्य संयमं न करोति ॥

६३. मनागपि विवशं विषयलाम्पट्यपरं मनः मा कुरु । दुष्कृतकर्म सपापव्यापारं च मा कुरु । वागारम्भमपि सावद्यवचनप्रतिपादनमपि मा कार्षीः यदि किल इति प्रसिद्धौ शर्म मुक्तिसुखम् इच्छसि ॥

ध्रुवु । एम्व । समाणु । पर । मणाउ । मं । "एवं-परं-समं-ध्रुवं-मा-मनाक एम्व-पर-समाणु-ध्रुवु-मं-मणाउ" [४१८.] ॥ अयोग्रहणात् मु मा ॥

६४. तीर्थेऽपि आस्तां प्रयागादौ वसतु । अथवा वने सर्वसङ्गं मुक्त्वा वनस्थस्तपस्यताम् । अथवा निजगेहेऽपि आस्ताम् । परं दिवा दिवा प्रतिदिनं यो दयां करोति स सर्वोऽपि सिध्यति मुक्तो भवति । मुक्तिं प्रति जीवदयैव कारणं न तीर्थाद्यवस्थानम् इत्यर्थः ॥

६५. यस्य तपसा सह संयमो न हि अस्ति । तथा एवमेव सं-

१ D दिवि

सिज्झउ सो नरु एम्वहिं[1] जि एत्तहि[2] माणुस-जम्मि,
जो पडिकूलि वि कृव करइ पच्छिउ[3] गय-धम्मि. ६६
जइ संसारहों[4] विच्छि ठिउ वुन्नउ दुत्तु सो राहु;
पवण-वहिल्लउं अप्पणउ मणु वढ सुथिरु करेहु. ६७

धर्मरहितः यो दिवसानि गमयति । तथा यः पश्चात्तापं धिङ् मां धर्मरहितम् कृत्वा स्वनिन्दां न करोति तस्य जन्तोः रेखा साधुमध्ये गणना मृग्यते । तादृशः साधुमध्ये न गण्यत इति भावः ॥

किर । अहवइ । दिवेदिवे । सहुं । नाहिं । "किलाथवा-दिवा-सह-नहेः किराहवइ-दिवे-सहुं-नाहिं" [४१९.] ॥ आयो धीकारात् अहव ॥

६६. यः प्रत्युत किंतु गतधर्मे निःपुण्ये प्रतिकूलेपि वैरिण्यपि कृपां करोति स नरः इतः अस्मिन् मानुषजन्मनि इदानीमेव सिध्यतु सिद्धिम् आप्नोतु । तेन सिद्धिः प्राप्तेत्यर्थः ॥

एम्वइ । पच्चलिउ । एम्वहिं । जि । एत्तहि । पच्छिउ । "प्रत्युतैवमेवेदानीं-प्रत्युते-तसः पच्चलिउ-एम्वइ-जि-एम्वहिं-पच्छिउ-एत्तहे" [४२०] ॥

६७. यदि संसारस्य वर्त्मनि स्थितः प्राणी विषण्णः जन्मजरा-मरणादिव्यसने निर्वेदम् आपन्नस्तदा सत्यम् एतद् उक्तः मया इदं प्रतिपादितः । किं तद् इत्याह । हे मूढ पवनवत् शीघ्रम् आत्मीयं मनः सुस्थिरं कुरु इति निश्चितम् कुर्याः । मनसि नियन्त्रिते सति महानन्दसंपत् संपत्स्यत इति भावः ॥

विच्छि । वुन्नउ । दुत्तु । "विषण्णोक्त-वर्त्मनो वुन्न-वुत्त-विच्चं" [४२१.] ॥
वहिल्लउं । अप्पणउ । वढ । "शीघ्रादीनां वहिल्लादयः" [४२२.] ॥

---

१ B C D एम्वहिं. २ D एत्तहे. ३ B पच्चलिउ. C पच्चलिउ. ४ B C संसारहु. D संसारहुं.

---

1 B C D एम्वहि. 2 D एत्तहे. 3 B C एम्वहि. We with A D.

निअम-विहूणा रत्तिहिवि खाहिं जि कसरक्केहिं,
हुहुरु पडन्ति त्ति पावॅ-द्रहि भमडहि भव-लक्खेहिं. ६८
तव-परिपालनि जसु मणुवि मक्कड-घुग्घिउ देइ,
ओहर-जाहर भव-गहणि सो घइं नहु पाम्वेइ. ६९
सग्गहो केहिं करि जीव-दय; दमु करि मोक्खहो रेसि
कहि कसु रेसिं तुहुं अवर कम्मारम्भ करेसि. ७०

६८. नियमविहीना अभिग्रहरहिता ये रात्रावपि कसरक्कैः खादन्ति कसरक्कशब्दं कुर्वाणा भक्षयन्ति ते पापमेव दुरवगाहत्वात् ह्रदः तस्मिन् हुहुरु इति हुहुरुशब्दपूर्वं पतन्ति निमज्जन्ति । भवलक्षेषु भ्राम्यन्ति च । रात्रिभोजनात् पापं ततश्चातुर्गतीकसंसारे परिभ्रमणं भवतीति भावः ॥

६९. यस्य मनः तपःपरिपालने मर्कटस्य घुग्घिकाम इति तच्चेष्टाम् । औत्सुक्यम् यति यावत् । ददाति वितरति । स पुरुषः । घइम इति पादपूरणे । भवगहने हु इति निश्चितम् एहि रे याहि रे इति गमनागमनक्रीया न प्राप्नोति । मुक्तो भवतीत्यर्थः ॥

हुहुरु । घुग्घिउ । "हुहुरु-घुग्घादयः शब्दचेष्टानुकरणयोः" [४२३] । आदिग्रहणात् ओहर । जाहर ॥

घइं । "घइंमादयोनर्थकाः" [४२४] ॥

७०. स्वर्गस्यार्थे त्वं जीवदया कुरु । मोक्षस्यार्थे च दमम् उपशमं कुरु । तथा त्वं कस्य अर्थे किंनिमित्तम् अपरान् कर्मारम्भान् करोषीति कथय । न कोपि अन्योर्थः आत्मनः सुखायेत्यर्थः ॥

1 BC ° भवलक्षेषु च.आ° 2 BC D याहिरा.

कसु तेहिं परिगहु, अलिउ कासु त्तणेण कहेसु,
जसु विणु पुणु अवसें न सिवु अवस तम् इक्कसि लेसु. ७१
काय-कुडुल्ली निरु अथिर, जीविअडउ चलु एहु,
ए जाणिवि भव-दोसडा असुहउ भावु चाहु. ७२

७१. कस्यार्थे परिग्रहः हस्त्यश्वरथपादातधनधान्यादिरूपसंग्रहः। अलीकं क्रूरभाषणं च कस्यार्थे इति कथय। दुर्गतिहेतुत्वात् एते सुखाय क्रियमाणे अपि आत्मनो दुःखायैवेत्यर्थः। तर्हि किं ग्राह्या-मीत्याह। जसु इति द्वितीयायाः षष्ठी [३.१३४] इति षष्ठी। अतः यं विना पुनः अवश्यं निश्चितं शिवं मुक्तिः न भवति। अवश्यं तं मुक्तिसाधनम् उपशमादिकम् एकशः लाहि। एकवारमपि चेत् तं भवान् गृहीतवांस्तदा मुक्तिः स्वाधीनेति भावः॥

केहि। रेसि। रेसिं। तेहिं। त्तणेण। "तादर्थ्ये केहिं-तेहिं-रेसि-रेसिं-त्तणेणाः" [४२५.]। इति तादर्थ्ये पञ्च निपाताः॥

विणु। पुणु। "पुनर्विनः स्वार्थे डुः" [४२६.]॥

अवसें। अवस। "अवश्यमो डें-डौ" [४२७.]॥

एक्कसि। "एकशसो डिः" [४२८.]॥

७२. कायकुटीरं निरु निश्चितम् अस्थिरं विनश्वरम्। जीवि-तकं प्राणधारणं च एतत् चलम्। एते कायजीवितचापल्यरूपे भव-दोषौ ज्ञात्वा अशुभं भावं त्यज। अशुभभावत्यागे न एते भविष्यत इत्यर्थः॥

कुडुल्लि। जिविअडउ। दोसडा। "अ-डड-डुल्लाः स्वार्थिककलुक् च" [४२९.]॥

---

१ C जीविवड. D जीविअडउ.

---

1 B एक्किसडउं. C जीविअडउं. D जवि अडउ.

ते धन्ना कन्नुल्लडा, हिअउल्ला ति कयत्थ,
जे खणि-खणिवि नवुल्लडअ घुण्टहिं धरहिं सुअत्थ. ७३
पडेठी कन्नि जिणागमहो वत्तडिआवि हु जासु,
अम्हारउं तुम्हारउंवि एहु ममत्तु न तासु. ७४

७३. ये कर्णकाः क्षणेक्षणे। अपीति पादपूरणे। नवान् श्रुतार्थान् पिबन्ति सुगुरुसमीपे शृण्वन्ति। यानि च हृदयकानी धरन्ति श्रवणानन्तरं स्थिरीकुर्वन्ति ते कर्णका धन्याः। तानि च हृदयकानी कृतार्थानि। विधेयविधानात् ते कृतकृत्या इत्यर्थः॥

कन्नुलडा। हिअउल्ला। नवुल्लडअ। "योगजाश्चैषाम" [४३०] इति अडडल्लानां योगभेदेभ्यो ये स्युस्ते डडअडल्लादयः स्वार्थे भवन्ति॥

७४. यस्य कर्णे जिनागमस्य वार्तिकापि वचनमात्रमपि प्रविष्टा श्रुता तस्य पुरुषस्य एतत् इदं वस्तु अस्मदीयम् एतद् युष्मदीयमपि। अपिः स्वार्थे। एवं न ममत्वं प्रतिबन्धो भवति॥

पइट्ठी। "स्त्रियां तदन्ताड्डीः" [४३१] इति प्रत्ययान्तसूत्रद्वयोक्तप्रत्ययान्तेभ्यो डीः॥

वत्तडिआ। "आन्तान्ताड्डाः" [४३२] इति डाः। "अस्येदे" [४३३] इति अस्य इः॥

अम्हारउं। तुम्हारउं। "युष्मदादेरीयस्य डारः" [४३४]॥

---

१ B C D कन्नुल्लडा. २ C पइट्ठी.

---

1 B कन्नुल्लडा. C D कन्नुल्लडा. 2 C D पइट्ठी. 3 ALL THE THREE MSS. READ THE FOLLOWING BEFORE "अस्येदे" INSTEAD OF SUTRA 432:- स्त्रियां तदंताड्डा इति अप्रत्ययांताड्डाः। तदंताश्च।

जीवु जित्तुलु जिअइ जिअ-लोइ, जइ तित्तुलु दमु करइ,
गणइ विहवु एत्तुलु न केत्तुलु, सो ऐत्तहे नाणु लहि जाइ लोइ
सेत्तहि निरुत्तउ. ७५

भल्लत्तणु जइ महसि, भल्लप्पणु पसमेण;
जइ करिएव्वउं पसमु, विजउ तो करेव्वउं करणहं;
जइ अ करेवा करण-विजउ, तो मणु निच्चलु धरहु;
निच्चलु मणु पुणु धरहु करिउ जउ राग-दोसहं;
तह विजउ करहि रागाइअहं अविचलु समाइउं करिवि;
अविचलु सामाइउं करहि निम्ममत्तु निम्मलु करवि. ७६

७५. जीवो यावन्तं कालं जीवति जीवलोके यदि तावन्तं कालं दमं करोति विभवं च एतावत् कियत् न गणयति। तृणायापि न मन्यत इति भावः। तदा अत्रैव ज्ञानं लब्ध्वा तत्र लोके सिद्धलोके निरुत्तउ इति निश्चितम् याति। निर्वृतो भवतीत्यर्थः। मात्रा नामकं छन्दः॥

जित्तुलु। तेत्तुलु। एत्तुलु। केत्तुलु। "अतोर्डेत्तुलः" [४३५.]॥
एत्तहे। तेत्तहे। "त्रस्य डेत्तहे" [४३६.]॥

७६. भल्लेति शीघ्रादित्वात् भद्रम् तस्य भावो भद्रत्वम् भद्रता वा। यदि त्वं काङ्क्षसि तदा भद्रत्वं प्रशमेन लभसे। ननु प्रशम एव नास्ती अतस्तदुपायो वाच्य इत्याह। यदि प्रशमः कर्तव्यस्तदा करणानां विजयः कर्तव्यः। ननु तद्विजयेप्युपायं न विद्म इत्याह। यदि च करण विजयः कर्तव्यस्तदा मनो निश्चलं विषयेषु अगामुकं यूयं धरत बिभृत। ननु मनः स्थिरं कथं बिभृम इत्याह। रागद्वेषयोर्जयं

अन्तु करेप्पि निरानिउ कोहहो, अन्तु करेप्पिणु सव्वह माणहो,
अन्तु करेविणु माया-जालहो, अन्तु करेवि, नियत्तसु, लोहहो. ७७

जइ चएवं भणसि संसारु सिव-सुक्खु भुञ्जण तुरिउ,
तो किर सहु मुञ्जणाहं करि मणु,
सह सुह गुरु सेवणहं, निम्ममत्तु अइ दहु करेविणु. ७८

कृत्वा मनः पुनः निश्चलं धरस्व । रागद्वेषजय एव मनोनिश्चलता-कारणम् इत्यर्थः । ननु तद्विजयमपि कथं करोमीत्याह । तथा अवि-चलं सामायिकं कृत्वा रागादीनां विजयं कुरु । ननु तदपि कथं स्व-थामीत्याह । निर्ममत्वं निर्मलं कृत्वा अविचलं सामायिकं कुरु । एक-स्मिन्नपि वृत्ते हेतुहेतुमद्भूतानि बहूनि वाक्यानि । तेषु च संयोऽयस सामान्यविवक्षया एकत्वं विशेषविवक्षया च बहुत्वम् इति तत्क्रिया-यामपि काङ्क्षसि धरेत्यादौ एकवचनबहुवचनानि न विरुध्यन्तीति । वस्तुवदनकर्पूरयोर्योगे सार्धं छन्दः ॥

अलुप्पणु । "त्वतलोः प्पणः" [४३७] । पाये त्विकारान् अल्लसणु ॥

करिएव्वउं । करेव्वउं । करेवा । "तव्यस्य इएव्वउं-एव्वउं-एवाः" [४३८] ॥

लहिं । करिउ । करिवि । करवि । "क्त्व इ-इउ-इवि-अवयः" [४३९] ॥

७७. निरानिउ इति निश्चितम् क्रोधस्य अन्तं विनाशं कृत्वा सर्वस्य मानस्य अन्तं कृत्वा मायैव जालं सुगतिगमननिरोधकत्वात्[1] आनायः तस्य अन्तं कृत्वा लोभस्य अन्तं कृत्वा निवर्तस्व तिष्ठ । कषायरहितो भवेति भावः । मदनकं छन्दः ॥

करेप्पि । करेप्पिणु । करेविणु । करेवि । "एप्प्येप्पिण्वेव्येविणवः" [४४०] ॥

७८. यदि संसारं त्यक्तुं मन्यसे अभिलषसि शिवसौख्यं च

1 C विरोधकत्वात्.

चित्तु करेवि अणाउलउँ, वयणु करेप्पि अचप्पलउं,
कम्मु करेप्पिणु निम्मलउँ, झाणु पजुञ्जसु निच्चलउं. ७९
जमणु गमेप्पि, गमेप्पिणु जन्हवि, गम्पि सरस्सइ, गम्प्पिणु नर्मद,
लोउ अजाणउ जं जलि बुड्डइ नं पसु, किं नीरइं सिव-सम्मद. ८०

मोक्तुं संवेदयितुं त्वरितः उत्सुकः तदा किल इति आप्तवादे । संड्ग पुत्रमित्रकलत्रादिस्वजनसंबन्धं मोक्तुं तथा शुभं गुरुं सेवितुं निर्ममत्वं च कर्तुं मनः अतिदृढम् अतिनिश्चलं कुरु । निर्ममत्वं धा अति दृढम् अति निश्चलं कर्तुं मनः कुरु । अभिलषस्वेत्यर्थः । एवं मनसि कृते संसारोच्छेदो मुक्तिप्राप्तिश्च ध्रुवं भविष्यतीति भावः। मात्रा छन्दः॥

७९. चित्तम् अनाकुलं विषयैः अनुपप्लुतं कर्तुं वचनम् अचप-लउं इति सत्यं कर्तुम् कर्म कायव्यापारं निर्मलं निष्पापं कर्तुम् ध्याने निश्चलं प्रयुङ्क्ष्व। धर्मध्याने निश्चले सति मनोवाक्कायसंयमो भविष्यतीती भावः। झुंवरकं छन्दः॥

चत्तं। मुञ्चण। मुञ्चणहिं। सेवणहं। करेविणु। करेवि। करेप्पि। करेप्पिणु। "तुम एवमणाणहमणहिं च" [४४१.]। चकाराद् एप्पि-एप्पिणु-एवि-एविणावः॥

८०. यमुनां गत्वा जाह्नवीं गत्वा सरस्वतीं गत्वा नर्मदां च गत्वा यत् अज्ञानता युक्तायुक्ता विवेचनशीलो लोकः पशुरिव महिषा-दिरिवेव जले बुडति निमज्जति तत् किं नीराणि शिवशर्मदानि। न सजलानि स्वमध्यवर्तिभ्यः सदास्नान्तःस्थितेभ्यो मत्स्यादिभ्य इव मुक्तिशर्म प्रयच्छन्तीती भावः॥ वदनकं छन्दः॥

[गमेप्पि। गमेप्पिणु। गम्पि। गम्प्पिणु। "गमेरेप्पिण्वेप्प्योरेर्लुग्वा" [४४२]॥ अजाणउ। "तृनोणअः" [४४३]। तृच्प्रत्ययस्य अणअः॥]

1 THIS PART OF GARMMAR IS NOT GIVEN IN B C D.

नाइ विवेसिउ, नेउ लिहिउ, नावइ टङ्कुक्किण्णु।
जणि पडिबिम्बिउ, जणु सहजु, करि जिणु मणि उ(ओ?) इण्णु॥ ८१
लिङ्गु अतथ्रउँ जइ नो कृवा, लहइ कृवालु निव्वुदि, नृवा॥ ८२

८१. निवेशितः स्थापितः सम् इव। लिखितः कुड्यादौ चित्रकः सम इव। टङ्काभिः उत्कीर्णः प्रस्तरे विलिखितः सम् इव। प्रतिबिम्बितः दर्पणादौ लब्धप्रतीबिम्बः सम् इव। सहजः स्वभावः सम इव त्व जिनं मनसि अवतीर्णं कुरु। दोहकं छन्दः॥

नं। नाइ। नउ। नावइ। जणि। जणु। "इवार्थे नं-नउ-नाइ-नावइ-जणि-जणवः" [४४४]॥

८२. हे नृप यदि कृपा प्राणिषु दया नास्ति तदा लिङ्गं दर्शनिनो वेषधारणम् अतथ्रम् अप्रधानम्। दुर्गतौ पततः कृपां विना न तेन परित्राणं किमपि भवतीत्यो भावः। ननु कृपापरस्यापि समीहितसिद्धिने भविष्यतीत्याह। कृपालुः निर्वृतिं लभते समासादयति। सुमनोरमा छन्दः॥

इह अपभ्रंशोदाहरणेषु क्वापि क्वापि पूर्वे लिङ्गव्यभिचारो दर्शितोऽस्ति अतस्तत्सिद्ध्यर्थम् अत्र "लिङ्गम् अतन्त्रम्" [४४५] इति लक्षणं वचोभङ्ग्यन्तरेण उक्तम्॥

निवुदि। "शौरसेनिवत्" [४४६] इत्यनेन अपभ्रंशे शौरसेनीवत् कार्यम्। अतः "तो दोऽनादौ शौरसेन्याम्" [४·२६०] इत्यादिना तस्य दः। एवम् अन्यदपि ऊह्यम्॥

अपभ्रंश भाषा समाप्ता॥

---

१ BCD नं.

। C निवृर्ति.

दुअ सव्व-भास-विनिमय-परिहिँ परम-तत्तु सव्वुवि कहिवि,
निअ-कण्ठ-मालु ठवि नृव-उरसि गइ अ देवि मङ्गलु भणिवि. ९३

९३. अधुना श्रुतदेवताया उपदेशं समर्थयन् स्थानगमनपूर्वं च तस्याः परमार्हत श्रीकुमारपालभूपतिं प्रति प्रसादातिशयं प्रकटयन् तदुदितेन मङ्गलव्याजेन च महाकाव्यपरिसमाप्तौ ग्रन्थकारो मङ्गलम् आह। इति पूर्वोक्तयुक्त्या सर्वभाषाणां प्राकृतादिभाषाणां विनिमया व्यत्ययाः। परिहिं इति शौरादित्वात् गीतयस्ताभिः कृत्वा सर्वमपि परमतत्त्वं कथयित्वा निजकण्ठमालां च नृपोरसि श्रीकुमारपालभूपकण्ठकन्दले स्थापयित्वा विन्यस्य देवी श्रुतदेवता मङ्गलं च जिनप्रवचनेऽप्येतर्पणां कुर्याश्चिरं नन्द्या इत्यादि श्रेयोभिधायकं वाक्यं भणित्वा गता निजभुवनं संप्राप्ता ॥

प्राकृतादिभाषाकार्याणाम् अन्योन्य तेषु तेषु सायुदाहरणेषु विनिमयो दर्शितः। स च न सूत्रं विना सिध्यति। अतः विनिमयेतिपदेन पर्यायान्तरेण। "व्यत्ययश्च" [४४७.] इति सुत्रे विनिमयार्थम् उक्तम् ॥

उरसि। "शेषं संस्कृतवत् सिद्धम्" [४४८.]। शेषं यद् अत्र प्राकृतादि भाषासु अष्टमाध्याये नोक्तं तत् सप्ताध्यायीनिबद्धसंस्कृतवदेव सिद्धम्। अतः यथा उरस्शब्दस्य ङ्याम् उरे उरसि भवतः तथा क्वचिद् एतदपीति। एवम् अन्येष्वपि सत्कार्येष्वपि रूपविशेषो ज्ञेयः ॥

अष्टमस्याध्यायस्य उदाहरणप्रति पादनद्वारेण चतुर्थः पादः संपूर्णः ॥
एवं च व्याकरणाष्टमाध्यायलक्ष्यभूताः प्राकृतादिभाषाः समर्पिताः

इति शुभम् ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितश्रीकुमारपालचरितप्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्यवृत्तौ
अष्टमः सर्गः समाप्तः ॥

तत्समाप्तौ च समाप्तं चेदं वृत्तितः प्राकृतद्व्याश्रयमहाकाव्यम् ॥

संतापहृद्दर्शन शिवकरस्तारानोदितांशोसतं
विश्वार्थामृतदायिपादभजनं रत्नाकरानन्दनम् ।
श्रीकल्पद्रुमसोदरं कुवलयामोदप्रमोदोद्धुरं
कामोन्नासि कुरङ्गहारि सकलं भास्वत्तं चान्द्रं कुलकम् ॥१॥

तस्मिन् सोऽभयदेवसूरिरभवत् कृताङ्गवृत्तिस्ततः
संविग्नो जिनवल्लभो युगवरो विद्यालीताराम्बरम् ।
तत्पट्टे जिनदत्तयोगितिलकः सन्मार्गपद्मार्यमा
ख्यातः श्रीजिनचन्द्रसद्गुरुरतः सौभाग्यभङ्ग्येकभूः ॥२॥

विज्ञाः केचन लक्षणेषु कतिचित् तर्केऽपरे त्वागमे
काव्येन च समग्रशास्त्रचतुराः प्रायेण नामून् विना ।
त्यक्तुं नूनमिदं विभिर्बहुविधैः शास्त्रैर्विजाण्ण्यासमान्
प्राज्ञान् राजसभास्वलम्भयदतो यान् जैत्रपत्राण्यरम् ॥३॥

भृङ्गायमाणपदपुष्करराजहंसा
वर्णप्रतापजितपुष्करराजहंसाः ।
श्रीजैनचन्द्रपदपङ्कजराजहंसा-
स्ते जज्ञिरे जिनपतिप्रभवो स्थहंसाः ॥४॥

चातुर्विद्यक्रमाद्या विजिततदमृतक्षीव[1]मूर्तीरहस्यो-
त्सर्गास्त्यद्वन्द्वशङ्काः स्तनितवरतपोभावना दानशीलाः ।
दुःपापाः स्वल्पपुण्यैः स्थगितपरगवी स्फूर्तिकीर्तिप्रपञ्चाः
येषां पादप्रसादाद्भवति सुरगवि कामितार्थीय पुंसाम् ॥५॥

विश्वग्व्यतिष्ठितजिनालयदम्भदम्भ-
प्रालेयशैलजयितोत्तरदिग्वितर्कैः ।
संवे[2] पदं दधति संप्रति जैनपट्टं
ते श्रीजिनेश्वरयुगप्रवरा मुनीशाः ॥६॥

---

1 C D क्षीर. 2 D सो पदं.

सेव्यामासेवामासाद्य कामकल्पद्रुमोपमम् ।
मूर्च्छाच्छेदसुधासारं श्रेयःश्रेयोद्रुनन्दनम् ॥७॥

नासिद्धं न विपक्षगामि च नचानैकान्तिकं साधनं
येषां सत्प्रतिपक्षकं न विषयेऽसौ चापि नो बाधितम् ।
जात्युत्थानविग्रहच्छलपराघातविश्राणके
दृष्ट्वा यानपरे श्रयन्ति समितौ धीरा व्रताज्ञापराः ॥८॥

दत्ते मुदा तैर्जिनरत्नसूरि-
क्षमाधिपैर्बोधमणिप्रदीपः ।
श्रीप्राकृतव्याश्रयगेहगर्भ-
स्थितं येनादर्शयदर्थजातम् ॥९॥

श्रीमज्जिनेश्वरयतीश्वरदत्तदीक्षा-
शिक्षोत्र पूर्णकलशो गणिरस्य वृत्तिः ।
अन्योपकारिषु पदं परिलब्धुकामो
वृत्यनया किमपि तत् प्रकटीचकार ॥१०॥

साहित्यतर्कागमशब्दविद्या-
ज्ञाना निशाति कृतबुद्धिधारः ।
विच्छेद लक्ष्मीतिलको गणिमें
सब्रह्मचारी स्खलितान् विचक्षीः ॥ ११ ॥

यदत्र विलयं किंचित् बुद्धिमान्द्यात् प्रजल्पितम् ।
प्राज्ञैर्मयि कृपां कृत्वा तच्छोध्यं शुद्धमानसैः ॥१२॥

नीराज्यार्केण पूर्वं मरकतघटिते भाजने व्योम्नि धृत्वा
पुष्पाण्यृक्षाणि सौर्वैः कुमुदवनगृहन्मागृलीक्यप्रदीपम् ।
धाता शान्त्यै विधत्ते सकलदिगधीपानैस्वलं यावदेषा
स्तातावन्मौक्तिकाभा बुधहृदि विवृतिः प्राकृतव्याश्रयस्य ॥१३॥

---

1 यआद°? 2 सार्विःकु°? 3 °पानामल?

समर्थिता विक्रमराजवर्षे
हयान्तरिक्षज्वलनेन्दुसंख्ये ।
पुष्यार्के शस्या मल फाल्गुणे का-
दशीतोषे द्वयाश्रयवृत्तिरेषा ॥१४॥
मानं त्रिंदशाधिकाष्टिच त्वारिंशच्छतान्यभूत् ।
प्रत्यक्षरं गणनयास्याश्वृतेरस्तु दुर्भाम् ॥१५॥
॥ग्रं० ७२१ निखिलग्रन्थाग्रं ४२३० ॥ समाप्तमिति ॥ छ ।
संवत १५७१ वर्षे कार्तिकवदि चतुर्दशीसुधे सालीवाडामध्ये
वास्तव्य पण्डित वीठल सुत पण्डित लखमण लिखितम् ॥ छ ।
यादृशं पुस्तके दृष्ट्वा तादृशं लिख्यते मया
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयताम् ॥ छ ॥
शुभं भवतु । कल्याणमस्तु ॥ छ ॥
संवत् १५७० वर्षे श्री अणहिल्लपुरनगरे श्रीखरतरगच्छे श्रीजिन
सागरसूरिपट्टे श्रीजिनसुन्दरसूरिपट्टपूर्वे विलसहस्रकरावतार-
श्रीजिनहर्षसूरि शिष्यैः श्रीकमलसंयमोपाध्यायैः श्री-
प्राकृतद्व्याश्रयवृत्तिरेषे स्वयं चक्रे ॥ छ ॥

(आपका.)
श्रावक-गोकलदास मुनोत.
ग्राम हिवरा मध्ये.
देश. दक्षिण.

°विलसत्सह°